

ઉકેશગચ્છીય શ્રીકકસૂરિવિરચિત

ગુજરાતી અનુવાદ
(મૂલ રચના : વિક્રમ સં. ૧૩૯૩)

પ્રકાશક

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
મુંબઈ

વિક્રમ સં. : ૨૦૫૮

ઉકેશગચ્છીય શ્રીકક્સૂરિવિરચિત

ગુજરાતી અનુવાદ

(મૂલ રચના : વિક્રમ સં. ૧૩૯૩)

પ્રકાશક

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ
દુ.નં. ૫, બદ્રિકેશ્વર સોસાયટી,
૮૨, નેતાજી સુભાષ રોડ,
મરીન ડ્રાઈવ 'ઈ' રોડ,
મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૨

વિક્રમ સં. : ૨૦૫૮

મૂલ્ય : રૂ. ૬૦/-

મુદ્રક : 'એમ.બાબુલાલ પ્રિન્ટરી', રતનપોળ, અમદાવાદ-૧

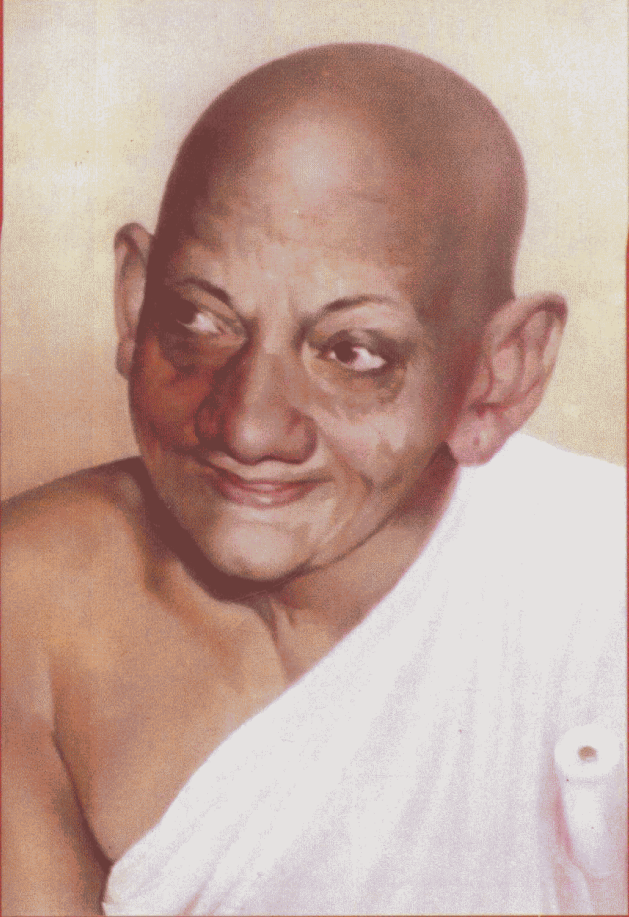
ભાવભરી અનુમોદના

પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિ શ્રી સિદ્ધાંતદિવાકર આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જયદોષસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની આજ્ઞાથી મલાડ (પશ્ચિમ) ચાતુર્માસ પધારેલ શ્રી વર્ધમાન તપ આરાધક પંન્યાસજી શ્રી નિપુણચંદ્રવિજયજી ગણિવર્ય તથા તેમના શિષ્ય મુનિશ્રી અનંતબોધિવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી પૂ. મુનિરાજ શ્રી લલિતદર્શનવિજયજી તથા તેમના શિષ્ય પૂ. મુનિશ્રી બોધિદર્શનવિજયજીએ સંઘમાં પર્યુષણારાધના કરાવી છે તેની અનુમોદનાર્યે...

શ્રી શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, કુરાર વિલેજ, મલાડ (પૂર્વ) તરફથી આ 'શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ'ના અનુવાદના ગ્રંથના પ્રકાશનનો સંપૂર્ણ લાભ લેવામાં આવ્યો છે. આની ભૂરિ ભૂરિ અનુમોદના કરીએ છીએ.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ,
મુંબઈ

કર્મ સાહિત્ય વિશારદ સિદ્ધાંત મહોદયિ
પ.પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજા

મોક્ષ માર્ગના સાચા સારથી
સૂરિપ્રેમના આજ્ઞાકિત પટ્ટાલંકાર

પ.પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાગુસૂરીશ્વરજી મહારાજા

પ્રકાશકીય

શ્રી કક્કસૂરિવિરચિત ‘શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ’ ગ્રંથનો ગુજરાતી અનુવાદ સહર્ષ પ્રકાશિત કરીએ છીએ.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન ગ્રંથમાળા તરફથી વિક્રમ સં. ૧૯૮૫માં આ ગુજરાતી અનુવાદ સહિત એક જ ગ્રંથ તરીકે પ્રકાશિત કરેલ છે. જેમાં પ્રથમ ગુજરાતી અનુવાદ ત્યારબાદ સંસ્કૃત પદ્યમાં આ ગ્રંથનો સમાવેશ કરેલો છે. આજથી ૭૩ વર્ષ પૂર્વે પંડિત ભગવાનદાસ હરખચંદે સંપાદન કરી પ્રકાશિત થયો હોવાથી અત્યારે આ ગ્રંથ અલભ્ય પ્રાયઃ બન્યો છે.

તેથી અમો આ ગ્રંથને બે વિભાગમાં પુનઃ પ્રકાશિત કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. પ્રથમ વિભાગમાં માત્ર સંસ્કૃત અને બીજા વિભાગમાં ગુજરાતી અનુવાદમાં આ ગ્રંથને પ્રગટ કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથમાં શત્રુંજય તીર્થનો ચૌદમાં સૈકામાં સમરસિંહ દ્વારા થયેલા ઉદ્ધારનું મુખ્યપણે વર્ણન કરેલ છે. અને બીજા ઉદ્ધારોનું સંક્ષિપ્તરૂપે સૂચન કરેલું છે.

વિ.સં. ૧૩૬૮માં ખીલજીવંશીય અલ્લાઉદ્દીનના સૈન્યે શત્રુંજય તીર્થનો ભંગ કર્યો અને આદિજિનની પવિત્ર મૂર્તિને ખંડિત કરી. તે સમયે ઉકેશગચ્છીય સિદ્ધસેનસૂરિ પાટણમાં બિરાજમાન હતા. તેમણે પાટણમાં ઓશવાળ જ્ઞાતિના દેશલ અને તેના પુત્ર સમરસિંહને શત્રુંજયતીર્થનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રોત્સાહન આપ્યું. આરાસણની ખાણમાંથી શીલા મંગાવી અને તેની નવિન મૂર્તિનું નિર્માણ કરાવી સંઘ સહિત શત્રુંજય તીર્થે જઈ સિદ્ધસેનસૂરિ પાસે સં. ૧૩૭૧માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ત્યારબાદ બાવીશ વર્ષના અંતરે વિ.સં. ૧૩૮૩માં કાંજરોટપુરમાં રહીને ઉકેશગચ્છીય સિદ્ધસેનસૂરિના શિષ્ય કક્કસૂરિએ પોતે આ પ્રબંધની રચના કરી છે. આ પ્રબંધમાં પાંચ પ્રસ્તાવ છે. દરેક પ્રસ્તાવના અંતે ‘શ્રી શત્રુંજય

મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ એવો ઉલ્લેખ હોવાથી આ પ્રબંધનું નામ શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ એવું રાખ્યું છે.

જો કે પૂર્વ પ્રકાશનમાં સંપાદક પં. ભગવાનદાસે આ ગ્રંથના અંતે 'શ્રી નાભિનંદન જિનસ્યોદ્ધારપ્રબંધ: સંપૂર્ણો જાત: । ' એવો ઉલ્લેખ હોવાથી ગ્રંથનું નામ 'શ્રી નાભિનંદન જિર્ણોદ્ધાર પ્રબંધ રાખેલ છે. પરંતુ પ્રત્યેક પ્રબંધના અંતે 'શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ' એ નામનો ઉલ્લેખ હોઈ અને એ જ સમીચીન જણાતા અમે 'શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધ' એ નામ રાખેલ છે.

આ પ્રબંધનો ગુજરાતી અનુવાદ શ્રીમાન આચાર્ય વિજય શ્રી નીતિસૂરિજીએ શાસ્ત્રી ગિરજાશંકર પાસે કરાવી આપ્યો છે.

ગ્રંથકર્તા શ્રી કક્કસૂરિ મહારાજ તથા ગુજરાતી અનુવાદ કરનાર શાસ્ત્રી ગિરજાશંકરનો ઉપકાર માનીએ છીએ. તથા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજેન ગ્રંથમાળા તથા સંપાદન કરનાર પં. ભગવાનદાસ હરખચંદ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાભાવને પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સ્વાધ્યાય દ્વારા શ્રી શત્રુંજય તીર્થના ઈતિહાસના માહિતગાર બની તીર્થ પ્રત્યે હૃદયમાં ભક્તિભાવની વૃદ્ધિ કરી અનેક આત્માઓ આત્મશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે એ જ શુભેચ્છા.

શ્રુતભક્તિનો વિશેષ લાભ મળ્યા કરે એ જ શ્રુતાધિષ્ઠાયિકા શ્રી સરસ્વતી દેવીને પ્રાર્થના.

લી.

શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ

ટ્રસ્ટીઓ

ચંદ્રકુમાર બાબુભાઈ જરીવાલા

લલિતભાઈ રતનચંદ કોઠારી

પુંડરીકભાઈ અંબાલાલ શાહ

પ્રથમ પ્રકાશનનું નિવેદન

લાંબા કાળથી જૈન પ્રજાનું હૃદય શત્રુંજય તીર્થની ભક્તિથી એટલું જોતજોત થયેલું છે કે જેથી તેનો એક એક અણુ પણ પવિત્ર હોવાની ચિરંજીવ માન્યતા સ્વાભાવિક લાગે છે. શત્રુંજયમાહાત્મ્યમાં આ તીર્થના અદ્ભુત પ્રભાવનું વર્ણન મળે છે તે ભેતાં અત્યારે તો તેનો ધ્વંસાવશેષ હોય તેમ લાગ્યા સિવાય રહેતું નથી. આ તીર્થે સ્થેરછોના અનેક આક્રમણો સહ્યાં છે છતાં આ ગિરિરાજ અનેક યુદ્ધોમાં શત્રુઓના ઘા સહન કરી કૃશ થયેલા છતાં વિજયવંત થોડાંની જોમ પોતાના મહિમાને દિગ્ગંતમાં ફેલાવતો ઉન્નત મસ્તકે ઉભો હોય તેમ નજરે જોનારને પ્રતીત થાય છે. આ તીર્થ પર અનેક ઉદ્ધારો થઈ ગયા છે, તેમાં જીવહત્યાહ વગેરેના જે ઉદ્ધારો ઐતિહાસિક કાળમાં થયેલા છે તેમાંના ચૌદમાં સૈકામાં થયેલા સમરસિંહના ઉદ્ધારનું આ પ્રબંધમાં મુખ્યપણે વર્ણન કરેલું છે અને બીજા ઉદ્ધારોનું સંક્ષિપ્ત રૂપે સૂચન કરેલું છે.

વિ. સં. ૧૩૬૯ માં ખીલજીવંશીય અલ્લાઉદ્દીનના સૈન્યે શત્રુંજય તીર્થને લંગ કર્યો અને આદિજિનની પવિત્ર મૂર્તિને ખંડિત કરી. તે સાંભળી તમામ હિંદુઓમાં અને વિશેષતઃ જૈન સંઘમાં ભારે શોક અને શોક પ્રસર્યો. તે વખતે પાટણમાં જોસવાળ જ્ઞાતિના દેશલ અને તેનો પુત્ર સમરસિંહ નામે ધનાઢય શ્રાવક રહેતા હતા. તેમના જાણવામાં આ વાત આવી અને તેમના હૃદયને સખ્ત આઘાત થયો. તે સમયે ઉકેશગચ્છીય સિદ્ધસેનસૂરિ પાટણમાં વિરાજમાન હતા. તેમની પાસે દેશલશાહ ગયા અને તેમણે હૃદયમર્મ-ભેદક તીર્થલંગની હકીકત કહી. સિદ્ધસેનાચાર્યે કળિકાળનો પ્રભાવ જણાવી તેમના હૃદયને શાન્ત કર્યું અને શત્રુંજય તીર્થને ઉદ્ધાર

કરવા પ્રોત્સાહન આપ્યું. તીર્થને ઉદ્ધાર કરવાનો બન્ને પિતા પુત્રે નિશ્ચય કર્યો. તે વખતે પાટણમાં અલ્લાઉદ્દીનનો દૃઢ પ્રીતિપાત્ર અલપ-ખાન નામે સુબો રહેતો હતો, તેની સાથે સમરસિંહને ગાઢ મૈત્રી હતી. સમરસિંહે તેની પાસેથી ફરમાન મેળવી ચતુર્વિધ સંઘની આજ્ઞા માગી શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારનું કાર્ય શરૂ કર્યું. ત્રિસંગમપુરના રાજા મહીપાલદેવની અનુજ્ઞાથી તેના તાબાની આરાસણની ખાણમાંથી ફલહી મંગાવી અને તેની આદિજિનની નવીન મૂર્તિનું નિર્માણ કરાવી સંઘસહિત શત્રુંજય તીર્થે જઈ સિદ્ધસેનસૂરિ પાસે વિ. સં. ૧૩૭૧ માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી પુષ્કળ ધનનો વ્યય કર્યો. આ બધી હકીકત નજરે જોયા પછી, બાવીશ વરસના અંતરે વિ. સં. ૧૩૯૩ માં કાંજરોટપુરમાં રહીને તે ઊકેશગચ્છીય સિદ્ધસેનસૂરિના શિષ્ય કમ્ભસૂરિએ પોતે આ પ્રબન્ધની રચના કરી છે. તેથી આ પ્રબન્ધનું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ મહત્વ છે. આ સંબન્ધે પ્રબન્ધકારના સમકાલીન નિવૃત્તિગચ્છના શ્રીઆપ્રદેવસૂરીએ ‘સમરારાસુ’ નામે રાસ ગૂજરાતી ભાષામાં રચ્યો છે. જેનો ઉલ્લેખ આ પ્રબન્ધમાં પ્રબન્ધકારે કરેલો છે. પણ તે રાસ સંક્ષિપ્ત છે અને આ પ્રબન્ધમાં વર્ણવેલી હકીકત વિસ્તૃત છે. આ પ્રબન્ધના પાંચ પ્રસ્તાવ છે અને દરેક પ્રસ્તાવને અન્તે “ **इति श्रीशत्रुञ्जयमहा-तीर्थोद्धारप्रबन्धे प्रथमः प्रस्तावः**” એવું સમાપ્તિસૂચક વાક્ય છે, તેથી કદાચ આનું નામ ‘શત્રુજ્જયમહાતીર્થોદ્ધારપ્રબન્ધ’ એવું પણ હોય. પરન્તુ પ્રબન્ધના અન્તે **इति श्रीविमलगिरिमंडन-पापखंडनश्रीनाभिर्नंदनजिनस्थोद्धारः संपूर्णो जातः**’ એવો ઉલ્લેખ હોવાથી, આ પ્રબન્ધનું નામ ‘નાભિનન્દન જિનોદ્ધાર પ્રબન્ધ’ એવું રાખ્યું છે. બીજી આવૃત્તિમાં ‘શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબન્ધ’ નામ રાખ્યું છે.

આ પ્રબન્ધની એક પ્રત અમદાવાદ દોશીવાડાની પોળમાં હોલાના ઉપાશ્રયના ભંડારમાં મેં જોઈ, અને તેને પ્રગટ કરવાથી ઐતિહાસિક

કેટલીક બાબતો પર પ્રકાશ પડશે એમ ધારી તેને મુદ્રિત કરવા ઇચ્છા થઇ, પણ તે મળેલી પ્રતિ અશુદ્ધ હતી, તેથી બીજી પ્રતિઓના તપાસ કરાવ્યો, પણ મળી નહિ. તેથી છેવટે આ પ્રબંધ એકજ પ્રત ઉપરથી સંશોધન કરી છપાવ્યો છે અને તેમ કરવામાં ઘણી મુશ્કેલી અને વિલંબ થયો છે. કાળજી રાખ્યા છતાં પણ કોઇ કોઇ સ્થળે સ્પષ્ટતાઓ થઈ છે તેને સુઝ વાચક વર્ગ ક્ષતવ્ય ગણશે.

આ સાથે બધાને ઉપયોગી થાય માટે તેને ગૂજરાતી અનુવાદ તથા પ્રારંભમાં ઐતિહાસિક સાર આપવામાં આવ્યો છે. આ પ્રબંધને ગૂજરાતી અનુવાદ શ્રીમાન્ આચાર્ય વિજયનીતિસૂરિજીએ પોતાના શાસ્ત્રી ગીરજશંકર પાસે કરાવી આપ્યો છે, માટે તેઓના અમે આભારી છીએ. તે અનુવાદ તપાસી અને સંશોધિત કરી આ સાથે મુદ્રિત કર્યો છે.

આ પ્રબંધને મુદ્રિત કરી પ્રકાશિત કરવામાં શ્રીમાન્ આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયનીતિસૂરિજીના ઉપદેશથી કોચીન નિવાસી સુશ્રાવક શાહ જીવરાજ ધનજીના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની હીરબાઈએ દ્રવ્યની સહાય કરી છે તેથી તેમને ધન્યવાદ આપવા પૂર્વક તેમના કાર્યનું અનુમોદન કરી વિરમું છું.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીન ગ્રન્થમાળા
જૈન વિદ્યાર્થી મંદિર
કાચરખરોડ-અમદાવાદ.

પ્રકાશક.

શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધનો ઐતિહાસિક સાર

આ શત્રુંજય તીર્થની પ્રાચીનતા અને તેના અદ્ભુત પ્રભાવે ભાવિક મનુષ્યોના હૃદયમાં ચિરકાળથી તેની ઉંડી છાપ પડેલી છે અને તેથી સર્વકાળે સર્વ તીર્થોમાં તેની પ્રધાન તીર્થ તરીકે ગણના થયેલી છે. શત્રુંજય તીર્થ સંબંધે અત્યારે વિદ્યમાન સાહિત્યમાં સૌથી જૂના ઉલ્લેખ^૧ અંગેમાં પણ મળે છે. તેથી એ તીર્થની

૧ ૧ તતેણં સે યાવચ્ચાપુસે અણગારસહસ્સેણં સદ્ધિં સંપરિવુડે જેણેવ પુંડરીય પવ્વપ તેણેવ ઉવાગચ્છહ્, ૨ પુંડરીયં પવ્વયં સણિયં ૨ દુરુહતિ, ૨ મેઘઘણસાન્નિગાસં દેવસન્નિવાયં પુદ્ધવિસિલાપટ્ટયં જાવ-પાઓવગમ્મણં ણુવન્ને । સ્તાતાસુત્ર આ. સ. ૫૦ ૧૦૮-૧.

તપ્પણં સે સુપ્પ અણગારે અન્નયા કયાંહં તેણં અણગાર-સહસ્સેણં સદ્ધિં સંપરિવુડે + + + જેણેવ પુંડરિય પવ્વપ જાવ-સિદ્ધે । સ્તાતાસુત્ર આ. સ. ૫૦ ૧૦૮-૨

પ્રાચીનતા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ સિદ્ધ છે. ત્યાર પછીના પ્રાચીન અને અર્વાચીન ઘણા ગ્રન્થોમાં તેનાં નામ અને વર્ણન સંબંધે ઘણા ઉલ્લેખો મળી આવે છે. આ તીર્થ અનેક કાળચક્રની સમ વિષમ પરિસ્થિતિમાં પસાર થતું હજી પણ યોગીની પેઠે ઉન્નત મસ્તકે પોતાના પ્રભાવને વ્યક્ત કરતું હોય છે. આ પાવન તીર્થને અનેક મહાપુરુષોએ આવી પોતાના ચરણસ્પર્શથી પવિત્ર કર્યું છે, અને તે તીર્થે અનેક પતિતોને પાવન કરી પોતાની પવિત્રતા સાર્થક કરી છે. અહિં અનેક જ્ઞાની, ધ્યાની અને તપસ્વીઓએ આવી પોતાના આત્મકલ્યાણની સાધના કરી છે. અનેક સંઘપતિઓ સંઘ સાથે આવી આ તીર્થના દર્શન અને ભક્તિથી કૃતાર્થ થયા છે.

પૂર્વે આ તીર્થના અનેક ઉદ્ધારો થયા છે. જ્યારથી ગૂજરાતમાં મુસલમાનોએ પ્રવેશ કર્યો અને તેની સત્તા નીચે ગૂજરાત આખું ત્યારથી તેમના હાથે અનેક તીર્થોનો દ્વંસ થયો છે. આ શત્રુજય તીર્થ પણ તેમના આક્રમણથી બચ્યું નથી. વિ.સં. ૧૩૬૮માં અહ્મદીદીન ખીલજીના સૈન્યે મુખ્ય મંદિરનો નાશ કર્યો અને આદિજિનની પવિત્ર પ્રતિમાનો ભંગ કર્યો. તેવા સમયમાં તેનો ઉદ્ધાર કરવો કેટલો મુશ્કેલ હતો તેની વાસ્તવિક કલ્પના પણ અત્યારે આ પણને આવી શકે નહિ. તે વખતે પાટણમાં દેશલશાહ અને તેનો પુત્ર સમરસિંહ રહેતા હતા. તે ધનાઢ્ય, બુદ્ધિમાન અને ઘણી જ લાગવગવાળા હતા. શત્રુજય તીર્થના ભંગની હકીકત જાણી તેમને ઘણુંજ દુઃખ થયું અને ઉકેશગચ્છીય સિદ્ધસેનસૂરિના ઉપદેશથી દેશલશાહ અને સમરસિંહને તીર્થના ઉદ્ધારની તીવ્ર ઈચ્છા થઈ. સમરસિંહ તો પાટણના પ્રથમ સુબા અલપખાનનો ખાસ પ્રીતિપાત્ર અને વિશ્વાસુ મિત્ર હતો. સમરસિંહે અલપખાનનું મન રંજિત કરી શત્રુજયના ઉદ્ધાર કરવાનું ફરમાન મેળવ્યું, અને તેણે આદિજિનનું મુખ્ય મંદિર તથા દેવકુલિકાઓ વગેરેનો ઉદ્ધાર કર્યો, તેમજ આદિજિનની પ્રતિમા નવીન કરાવી ઉપકેશગચ્છના સિદ્ધસેનસૂરિદ્વારા પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એ બધી હકીકતનું સવિસ્તર વર્ણન

સિદ્ધસેનસૂરિના શિષ્ય કક્કસૂરિએ આ પ્રબન્ધમાં કર્યું છે. તેના સંક્ષિપ્ત
ઐતિહાસિક સાર આ પ્રમાણે છે.

પ્રથમપ્રસ્તાવ

અહિં પ્રબન્ધકાર પ્રથમ મંગલરૂપે આદિજિન, મહાવીરસ્વામી
અને બીજા તીર્થંકરોની સ્તુતિ કરે છે. ત્યાર પછી સ્વગુરુ, સરસ્વતી
બંને સન્ન્યન-કુર્જનની સ્તુતિ કરી ગ્રન્થનો પ્રારંભ કરે છે.

મરુભૂમિમાં ઉપકેશપુર નામે નગર હતું. જ્યાં રત્નપ્રભાચાર્યે

મહાવીર નિર્વાણુથી સીત્તેર વર્ષે વીરમંદિરની

વેસટ

સ્થાપના કરી હતી. તે નગરમાં ઉપકેશ નામે

ઉન્નત વંશમાં થયેલો વેસટ નામે ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠી

રહેતો હતો. એક વખતે તેને કોઈ પણ કારણથી નગરના મુખ્ય

માણસો સાથે વિરોધ થયો, તેથી તે શ્રેષ્ઠી ત્યાં રહેવું અયોગ્ય ધારી

નગરનો ત્યાગ કરી કીરાટકૂપ નામે નગરમાં આવ્યો. ત્યાં પરમાર

કુળનો જૈનસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની પાસે તે શ્રેષ્ઠી

બેટણું લઈને ગયો. રાજાને પ્રણામ કરી તેની પાસે બેટણું મૂક્યું.

રાજાએ પણ વસ્ત્રાદિ વડે તે શ્રેષ્ઠીનું સન્માન કરી આવવાનું

કારણ પૂછ્યું. શ્રેષ્ઠીએ ઉત્તર આપ્યો કે આપના ગુણોથી આકર્ષિત

થઈ અહીં આવ્યો છું. રાજાએ તે શેઠને રહેવા માટે આવાસ આપ્યો

અને શેઠ કુટુંબસહિત સુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યો. હમેશાં રાજા પાસે

જવા આવવાથી પરિચય વધતાં બંનેને ગાઢ પ્રીતિ થઈ. રાજાએ

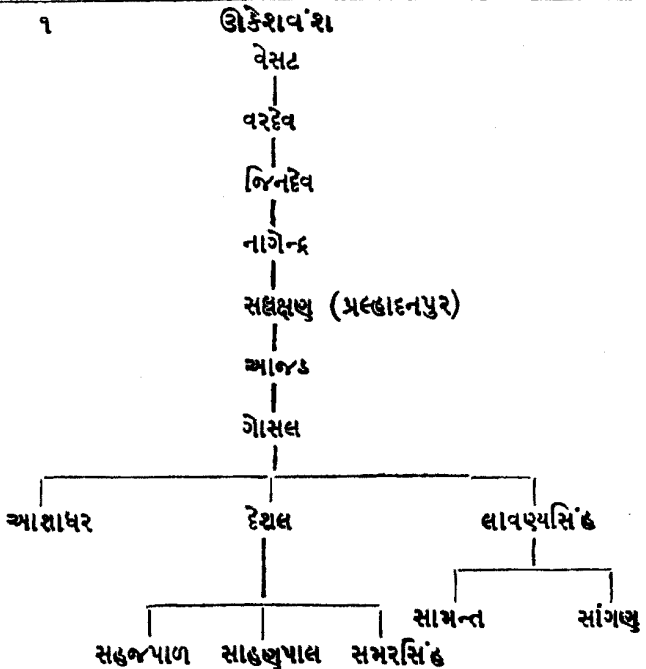
વેસટને તેના ગુણથી પ્રસન્ન થઈને નગરશેઠપણું આપી સર્વ વેપારી-

ઓમાં અગ્રણી કર્યો. વેસટે જૈનસિંહને અહિંસા વિષે ઉપદેશ કર્યો.

અને જૈનસિંહે વેસટના ઉપદેશથી પ્રાણીઓની હિંસાનો ત્યાગ કર્યો.

દ્વિતીય પ્રસ્તાવ.

વેસટને વરદેવ નામે પુત્ર હતો તેને ગૃહકાર્યનો ભાર સોંપી શેઠ શુભધ્યાને મરીને સ્વર્ગે ગયો. વરદેવ પણ પોતાના પિતાની પેઠે નગરશેઠની પદવીને ધારણ કરતો અનેક લોકોના વેસટનો વંશ ઉપકાર કરી પૃથિવીમાં પ્રસિદ્ધ થયો. વરદેવને જિનદેવ, જિનદેવને નાગેન્દ્ર અને નાગેન્દ્રને સલક્ષણ નામે પુત્ર થયો. એક વખત જિનદેવને ઘેર ગૂજરાતથી કેાઘ સાર્થપતિ આવ્યો. તેના મુખથી ગૂજરાતની કીર્તિ સાંભળી તેનું મન ગૂજરાતમાં આવવા માટે લલચાયું અને તે સાર્થપતિની સાથે

પ્રહ્લાદનપુર-(પાલનપુર)માં આવ્યો. તે નગરમાં પ્રવેશ કરતાં તેને સારા શકુનો થયા અને તેણે હંમેશાં ત્યાં જ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્યાં ઉપકેશગચ્છની નિશ્ચયે પાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું. તેની આ શેઠ સારસંભાળ રાખતો હતો. તેમને આજડ નામે પુત્ર થયો. આજડને ગોસલ નામે પુત્ર થયો. ગોસલને ગુણમતી સ્ત્રીથી આસાધર, દેસલ અને લાવણ્યસિંહ નામે ત્રણ પુત્રો થયા. પિતાએ તેઓને અનુક્રમે રત્નથી, ભોળી અને લક્ષ્મી એ ત્રણ કન્યાઓ પરણાવી. દેવયોગથી ગોસલ નિર્ધન થયો અને થોડા દિવસમાં મૃત્યુ પામ્યો. આશાધરે પિતા મૃત્યુ પામવાથી બાધ્યાવસ્થામાં ઘરનો બધો ભાર ઉપાડી લીધો. એક વખત દેવગુપ્તસૂરિને આશાધરે પોતાની જન્મ-પત્રિકા બતાવીને પૂછ્યું કે ‘ભગવન! હું કયારે ધનવાન થઈશ?’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘તને થોડા દિવસમાં પુષ્કળ ધન મળશે, પરંતુ તને દક્ષિણ દિશામાંથી ધનનો લાભ થશે.’ ત્યાર પછી આશાધર દક્ષિણમાં દેવગિરિ નગરમાં પોતાના લાઇઓને મોકલી નિરંતર વેપાર કરવા લાગ્યો અને ત્યાંથી તેણે પુષ્કળ લક્ષ્મી મેળવી.

એક દિવસે તેણે ગુરુને વિનંતિ કરી કે આપ વૃદ્ધ થયા છો તો કોઈને આચાર્યપદ આપો. આચાર્યે કહ્યું કે સચ્ચિકાદેવીના આદેશ સિવાય કોઈને આચાર્યપદ અપાતું નથી આવી ગચ્છની મર્યાદા છે. ત્યાર પછી તે શ્રેષ્ઠીના આગ્રહથી દેવગુપ્તસૂરિએ ‘ઉકેશગચ્છની સ્થિતિ કહી:—

૧

ઉકેશગચ્છપટ્ટકમ

પાર્શ્વનાથના શિષ્ય

શુભદત્ત ગણધર

કેશીગણધર

સ્વયં પ્રભસૂરિ

(૧) રત્નપ્રભસૂરિ

૮

ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથના શિષ્ય શુભદત્ત નામે ગણુ
ધર હતા. તેના શિષ્ય^૧ કેશી નામે થયા કે
ઊકેશ ગચ્છની રિયતિ જેણે પ્રદેશી રાજાને બોધ પમાડી નાસ્તિક-
માંથી જૈનધર્મમાં આસ્થાવાળો કર્યો. તેની
પાટે દેવચંદ્રસૂરિ થયા. તેના શિષ્ય રત્નપ્રભસૂરિ થયા. તેમણે મહા-

(જેમણે વીરનિર્વાણથી સિત્તેરમે વર્ષે ઊકેશપુરમાં
મહાવીર ભગવાનના મંદિરની સ્થાપના કરી હતી.)

(૨) યક્ષદેવસૂરિ

(૩) કક્કસૂરિ

(૪) સિદ્ધસેનસૂરિ

(૫) દેવગુપ્તસૂરિ

+ + + + +

કક્કસૂરિ

+ + + + +

યક્ષદેવસૂરિ (દશપૂર્વધર)

+ + + + +

દેવગુપ્તસૂરિ

સિદ્ધસૂરિ વિ. સં. ૧૩૩૦માં આચાર્યપદ.

કક્કસૂરિ

જેમણે વિ. સં. ૧૩૬૩ મા કાંજરોટપુરમાં રહી આ પ્રબંધ રચ્યો હતો.

૧ ઊકેશગચ્છીય પદ્માવલિમાં શુભદત્તની પાટે હરિદત્ત, હરિદત્તની પાટે

વીર નિર્વાણથી બાવનમા વર્ષે આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કર્યું, અને તે પછી અઢાર વર્ષે ઊકેશપુરમાં મહાવીરના મંદિરની સ્થાપના કરી. તેમણે સવાલાખ શ્રાવકો તથા અઢાર હજાર જઘીને (?) પ્રતિબોધ પમાડ્યા અને ઊકેશ ગચ્છની સ્થાપના કરી. તેની પાટે અનુક્રમે યક્ષદેવસૂરિ, કક્કસૂરિ, દેવગુપ્તસૂરિ, સિદ્ધસેનસૂરિ, અને રત્નપ્રભસૂરિ થયા. એ પ્રમાણે આચાર્યના એ પાંચ નામ વડે પાંચ આનન વડે જેમ સિંહ શોભે તેમ આ ગચ્છ શોભતો હતો. પૂર્વોક્ત પાંચ નામના આ ગચ્છમાં ઘણા આચાર્યો થયા. ત્યાર પછી કક્કસૂરિ થયા અને તેણે આ ગચ્છમાં સચ્ચિકા દેવી, સર્વાનુભૂતિયક્ષ અને ચક્રેશ્વરીની વાણીથી તેવા પ્રકારના યોગ્ય પાત્રના અભાવે રત્નપ્રભસૂરિ અને યક્ષદેવસૂરિનું નામ બંધ પાડ્યું.^૨

આર્ચસમુદ્ર અને આર્ચસમુદ્રની પાટે કેશિગણધર થયા છે એમ જણાવેલું છે. જુઓ સાહિત્ય સંશોધક ખં. ૨ અં. ૧.

૨ તે સંબંધે ઊકેશગચ્છીય પટ્ટાવલિમાં એવું કારણ બતાવવામાં આવ્યું છે કે કક્કસૂરિએ ખાર વરસ સુધી આર્ચબિલ તપ કર્યું. તેના સ્મરણસ્ત્રોત્રથી મરોટકોટના સોમક શ્રેષ્ઠીની બંધનશૃંખલા તૂટી ગઈ. શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે જેના નામ સ્મરણમાત્રથી બંધન રહિત થયો હું તો એકવાર જઈ તેને વંદન કરૂં. તે ભરત્ય આવ્યો. મુનિઓ બિડાએ ગયા હતા. ગુરુની પાસે સચ્ચિકાદેવી હતી, ખારણું બંધ હતું. તેને ગુરુ સંબંધે શંકા થઈ. તેથી દેવીએ શિક્ષા કરી, તે મુખથી રૂધિરનું વમન કરવા લાગ્યો. મુનિઓ બિડાથી પાછા ફર્યા. વૃદ્ધ ગણાધિપે જાણ્યું અને ગુરુને કહ્યું કે ભગવન ! ખારણે સોમક શ્રેષ્ઠી લોહી વમતો પડેલો છે. ગુરુએ સચ્ચિકાનું આ કૃત્ય છે એમ જાણ્યું અને દેવીને બોલાવીને પૂછ્યું. દેવીએ કહ્યું કે ભગવન ! મેં તો ચોચ જ કર્યું છે, તે પાપિષ્ઠ છે, કેમકે જેના સ્મરણથી તેના બંધન તૂટી ગયા તે સંબંધે તેણે દુષ્ટ વિચાર કર્યો. ગુરુએ દેવીને ગુરુસો છોડી તેના ઉપદ્રવની શાન્તિ કરવા કહ્યું. દેવીએ તેમ કર્યું અને હવે માંડે પ્રત્યક્ષ આગમન નહિ થાય તેમ જણાવ્યું. દેવીના વચનથી રત્નપ્રભસૂરિ અને યક્ષદેવસૂરિના નામ બહારી ઘીધા. ઊકેશગચ્છીય પટ્ટાવલિ જુઓ સાહિત્ય સંશોધક ખં. ૨ અં. ૧.

ત્યારથી આ ત્રણુ નામના પણુ શાસનપ્રભાવક ઘણા આચાર્ય આ ગચ્છમાં થયા. ચાવત્ સિદ્ધસેનસૂરિની પાટે હું (દિવ્યુત્તસૂરિ) થયો. એમ દેવવ્રતસૂરિએ આશાધરને કહ્યું. ત્યાર પછી આચાર્ય પોતાનું થોડું આયુષ બાકી રહેલું જાણી વિ. ૧૩૩૦ માં બાલચન્દ્ર નામના મુનિને સૂરિપદ આપ્યું, અને તેમનું નામ સિદ્ધસેનસૂરિ પાડ્યું. ત્યાર પછી દેવવ્રતસૂરિ કાળધર્મે પામ્યા.

આશાધર પણુ વિવિધ ધર્મેકૃત્યોને કરી સ્વર્ગે ગયો. ત્યાર પછી દેશલ ઘરનેા નાયક થયો. તેને 'બોળી' નામે સ્ત્રી હતી. તેણે ત્રણુ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. સહજ, સાહજુ અને સમરસિંહ. દેશલના નાના ભાઇ લાવણ્યસિંહને લક્ષ્મી નામે પત્ની હતી. તેને સામંત અને સાંગણુ એ બે પુત્ર થયા. દેશલે પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્ર સહજને દક્ષિણના દેવગિરિ નગરમાં મોકલ્યો અને ત્યાં તેણે પોતાના ચાતુર્યથી રામદેવ નૃપને અધીન કરી 'કર્પૂરધારાપ્રવાહ' એવું બિરુદ મેળવ્યું. ત્યાં તેણે એક મોટું પાર્શ્વજિનનું મંદિર કરાવ્યું અને સિદ્ધસેનસૂરિ પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સર્વકળામાં કુશળ એવા સાહજુને ખંભાત મોકલ્યો.

તૃતીય પ્રસ્તાવ

તે વખતે દિલ્હીની ગાદી ઉપર અલ્લાઉદ્દીન ખાદશાહ હતો. જેણે દેવગિરિ જઈ તેના રાજને બાંધી ત્યાં પોતાનો જયસ્તંભ રોપ્યો હતો. જેણે સપા-દલક્ષના સ્વામી પરાક્રમી હુમ્મીર નૃપને મારી તેનું બધું લઈ લીધું.

તેણે ચિતોડના રાજને બાંધી તેનું ધન લેઈ તેને વાંદરાની પેઠે નગરે નગરે લખાડ્યો.

જેના પ્રતાપથી ચૂજરાતનો રાજ કરણુ નાસી જઈને વિદેશમાં ભટકીને રાંકની પેઠે મરણુ પામ્યો. માળવાનો રાજ ઘણા દિવસ સુધી બન્દીવાનની પેઠે કિલ્લામાં રહીને કાયરપણે ત્યાં જ મરણુ

પામ્યો. જોણે કણીટક, પાંડુ અને તિલંગાદિ દેશના રાજાઓને જીતીને વશ કર્યા હતા. સમિયાનક અને જાબાલીપુર(જલોર)પ્રમુખ નગરને જોણે જીતી લીધા અને ગૂજરાતમાં ભ્રમતા ખાપરાને સૈન્યને પણ તેણે નસાડી મુક્યું હતું.

તે અલ્લાહદીન બાદશાહનો પ્રીતિપાત્ર અલપખાન નામે મુળે પાટણમાં રહેતો હતો. દેશજનો પુત્ર સમરસિંહ તેની ઉચ્ચ અધિકારી તરિકે સેવા કરતો હતો. અલપખાન પણ તેના ગુણથી પ્રસન્ન થઇને તેને વિષે બંધુના જેવો પ્રેમ રાખતો હતો.

તે વખતે દુઃખકાળના પ્રભાવથી દૈવયોગે મ્લેચ્છસૈન્યે શત્રુજય તીર્થને ભંગ કર્યો અને આદિજિનની પ્રતિમાને તોડી નાખી. તે સાંભળીને સંઘને વજ્રપાતની જેમ ભારે આઘાત થયો. કેટલાકે તો ભોજનનો ત્યાગ કર્યો, કેટલાક રુદન કરવા લાગ્યા, એવો કોઈ બાળક, યુવાન કે વૃદ્ધ નહોતો કે જોણે તે વખતે પાણી પણ પીધું હોય. દેસલ આ વાત સાંભળીને મૂર્છા ખાધ નીચે પડ્યો. જ્યારે શીતો-પચાર વડે તેને ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું ત્યારે તે વિલાપ કરવા લાગ્યો. પછી પોષધશાલામાં સિદ્ધસેન સૂરિની પાસે જઈ તેણે તીર્થભંગ સંબંધી બધી હકીકત કહી. સિદ્ધસેનસૂરીએ તેને આશ્વાસન આપી શાંત કર્યો અને દુઃખપૂર્વક કલિકાલનો પ્રભાવ જણાવી ખેદ ન કરવા કહ્યું. સંસારને વિષે કોઈ પણ પદાર્થ સ્થિર નથી જ, આવું સંસારનું સ્વરૂપ છે. તે મનુષ્યો ધન્ય છે કે તીર્થને નાશ ન થાય માટે તેનો ઉદ્ધાર કરાવે છે. આ શત્રુજય તીર્થને વિષે પૂર્વે ઘણા ઉદ્ધારો થયેલા છે. પરંતુ તેમાં પાંચ ઉદ્ધારો પ્રસિદ્ધ છે.

૧ મહર્તુક્રિયાસ્થાનસંસ્કૃત્યે ૧૩૬૯ વિક્રમવત્સરે
જાવદિસ્થાપિતં વિમ્બં મ્લેચ્છૈર્ભગ્નં કલેર્વશાત્ ॥

જિનપ્રભસૂરિવિરચિત શત્રુજયતીર્થકલ્પ.

આ અવસર્પિણી કાળમાં પ્રથમ ઉદ્ધાર ભરત ચક્રવર્તીએ કરાવેલો છે. બીજો ઉદ્ધાર અન્નિતનાથના શત્રુજય તીર્થના પુત્ર સગર ચક્રવર્તીએ કર્યો છે. ત્રીજો ઉદ્ધાર પ્રાચીન ઉદ્ધારો. પાંડવોએ કર્યો છે, તે સિવાય મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ થયા પછી 'સંપ્રતિ, વિક્રમ, પાદલિપ્ત સ્મરિપ્રતિબોધિત આમ રાજ, દત્ત અને સાતવાહન વગેરે ઘણા રાજાઓએ ઉદ્ધાર કરાવ્યા છે. અને કલિકાલમાં જાવડશાના પુત્ર જાવડિએ ચોથો ઉદ્ધાર કર્યો છે, અને પાંચમો ઉદ્ધાર ઉદયન મંત્રીના પુત્ર રવાઝલટે કર્યો છે.

આ પાંચ ઉદ્ધાર પ્રસિદ્ધ છે. જ્યાં સુધી શત્રુજય તીર્થ શત્રુજયના તીર્થના ઉદ્ધારની છે ત્યાં સુધી ખરી રીતે કશું પણ મયું નથી, દેશલની પ્રતિજ્ઞા. માત્ર તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવનાર જાણે.

આ પ્રમાણે સિદ્ધસેનસરીએ કહ્યું એટલે હાથ જોડીને દેશલ બોલ્યો. આ મહાતીર્થ છે તો હું એનો ઉદ્ધાર અવશ્ય કરાવીશ. કેમકે અત્યારે મારી પાસે તેની બધી સામગ્રી તૈયાર છે. ભુજ બળ, ધનબળ, પુત્રબળ, મિત્રબળ અને નૃપબળ મારી પાસે છે. પણ આપની સહાયની જરૂર છે.

૧ સંપદ-વિક્રમ-બાહદ-હાલ-પાલિત-દસરાચાર્ય ।

જં ઉદ્ધરિર્હિતિ તયં સિરિસતુંજયં મહાતિત્થં ॥

શત્રુજયક૬૫.

૨ શ્રીમદ્વાગ્મદેવોઽપિ જીર્ણોદ્ધારમકારયત્ ।

સદેવકુલિકસ્યાસ્ય પ્રાસાદસ્યાતિભક્તિઃ॥

શિલ્પીનુરવિષર્વે ૧૨૧૩ ધ્વજારોપે વ્યધાપયત્ ।

વિ. સં. ૧૩૪૪ માં વિરચિત પ્રભાવકચરિત્ર.

દેશલશાહે ઘેર જઈ પોતાના પુત્ર સમરસિંહને તીર્થોદ્ધારની વાત કહી અને તે પણ પિતાનું વચન સાંભળી સમરસિંહની નીમણુંક અત્યંત પ્રસન્ન થયો. તેણે પિતાને વિનંતિ કરી કે મને તીર્થોદ્ધારનું કાર્ય કરવાના આદેશ કરો. દેશલે પોતાના પુત્ર સમરસિંહને કાર્યદક્ષ અને લાઘ્યશાળી બાળીને તે કામમાં તેની નીમણુંક કરી, હવે સમરસિંહ પોતાના પિતાના આદેશથી તીર્થોદ્ધારના કાર્યમાં અત્યંત સાવધાન થયો અને પ્રથમ તેણે સિદ્ધસેનસૂરિની પાસે જઈને અભિવ્રજ ધારણ કર્યો— “જ્યાં સુધી શત્રુંજય તીર્થનો ઉદ્ધાર પૂર્ણ ન કરે ત્યાં સુધી બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરીશ, દિવસમાં બે વખત નહિ ખાઉં, ખદિર, તેલ અને પાણી એવળે વસ્તુથી સ્નાન નહિ કરું, એક વિકૃતિ (વિગઠ) ખાધશ અને પૃથ્વી ઉપર સુષ્પશ.”

આ પ્રમાણે ગુરૂ પાસે અભિવ્રજ ગ્રહણ કરી સમરસિંહ પિતાની પાસે આવ્યો. આવીને તેણે પિતાને વિજ્ઞપ્તિ કરમાનની પ્રાપ્તિ. કરી કે, હે તાત, આપ આજ્ઞા કરો તો અલપ-ખાનને સંતોષ પમાડીને તીર્થના ઉદ્ધારને માટે શ્રમાન મેળવું. દેસલે તેને તેમ કરવા કહ્યું. તેથી સમરસિંહ મણિ, મુકતા, સુવર્ણ, વસ્ત્ર અને આભરણાદિ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓનું ભેટણું લઈ અલપખાન પાસે ગયો. ખાન તેને જોઈને અત્યંત ખુશ થયો. હાથ હથો કરીને ‘લાઈ! આવ’ એમ ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું. સમરસિંહે તેની પાસે જઈને પ્રણામ કરી ભેટણું મૂક્યું. તે જોઈ ખાન આનંદ પામ્યો અને આવવાનું કારણ તેને પૂછ્યું. સમરસિંહે કહ્યું કે, તમારા સૈન્યે અમારા શત્રુંજય તીર્થનો ભંગ કર્યો છે, અને અમારી યાત્રા બંધ પડી છે. તીર્થ હોય તો તમામ હિન્દુઓ યાત્રાએ જાય અને ધર્મ નિમિત્તે ધનનો સદ્વ્યય કરે, દીન અને દુઃખી મનુષ્યોને જમાડે. અને તીર્થ સિવાય એ બધાં ધાર્મિક કૃત્યો અટકી પડ્યાં છે. માટે

મારે તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવો છે અને તેમાં આપની આજ્ઞાની જરૂર છે. તો તમે તીર્થનો ધ્વંસ અને સર્જન કરવાથી બ્રહ્મા તુલ્ય થાઓ. એમ ઇચ્છું છું.

સમરસિંહની આ વાત સાંભળી અલપખાન અત્યંત પ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો કે, તારૂં ઇચ્છિત કાર્ય કર. સમરસિંહે કહ્યું કે, જો તમે પ્રસન્ન થયા હો તો મને ફરમાન આપો કે જેથી મારૂં ધારેલું કાર્ય નિર્વિઘ્ન સિદ્ધ થાય. ખાને ફરમાન આપવા માટે બહિરામ મલિકને આજ્ઞા કરી અને કહ્યું કે સમરસિંહ મને પ્રાણુથી પણ પ્રિય છે. બહિરામ મલિકે ફરમાન લખ્યું અને તેને લઈને તે સમરસિંહની સાથે અલપખાનની પાસે આવ્યો. ખાને ફરમાન હાથમાં લઈ વાંચી મલિક બહિરામને હુકમ કર્યો કે, સ્વર્ણની બનાવેલી અને મણિ મુકતાફળ જડેલી શિરચ્છાણુ સહિત તસરીશ ખબનામાંથી લાવો. મલિક બહિરામે તસરીશ લાવીને અલપખાનને આપી, ખાને તે સમરસિંહને આપી, અને પછી ફરમાન આપીને કહ્યું કે, હવે તારૂં ઇષ્ટ કાર્ય સિદ્ધ કર. સમરસિંહે ખાનને પ્રણામ કર્યો અને તે શિરચ્છાણુ (પાઘડી) સહિત તસરીશ પહેરી અલપખાને મંગાવેલા ઉત્તમ અશ્વ ઉપર બેઠો. સમરસિંહ ફરમાન લઈ બહિરામ મલિકની સાથે પોતાને ઘેર આવ્યો. અને વિવિધ પ્રકારનાં બેટણાં વડે બહિરામ મલિકને સંતુષ્ટ કર્યો.

ત્યાર પછી સમરસિંહ નગરજન સહિત ગુરુને વંદન કરવા પોષ-ધશાલામાં ગયે! અને ગુરુને વંદન કરી ફરમાન પ્રાપ્તિની હઠીકત કહી. ગુરુએ કહ્યું—“ તારૂં ભાગ્ય ચડીયાતું છે કે મૂર્તિના દેષી ખાને તીર્થોદ્ધારની અનુજ્ઞા આપી.” સમરસિંહે ગુરુને વિનંતિ કરી કે, પૂર્વે વસ્તુપાલ મન્ત્રીએ મૂર્તિવિધાન માટે મમ્માણુસૈલફલ્હી-સંગમરમર પથ્થરની શિલા મંગાવેલી છે અને હજી તે બોયરામાં અક્ષત સ્થાપેલી છે, તેની નવીન પ્રતિમા કરાવું? ગુરુએ કહ્યું કે જો

મંમ્માણુફલહી મન્ત્રીએ આણેલી છે અને તે તેણે સંઘને સમર્પિત કરી છે. માટે ચતુર્વિંધ સંઘની અનુમતિ લઈને તેની આદિ જિનની પ્રતિમા કરાવી શકાય.

સમરસિંહે શ્રીઅરિષ્ટનેમિના મંદિરે સર્વ આચાર્યો, શ્રાવકો અને સંઘના અગ્રણીઓને એકઠા કર્યા. અને સંઘની અનુમતિ માગવી. સંઘને હાથ બેડીને વિનંતિ કરી કે ધર્મના વૈરી મ્લેચ્છોએ કલિકાળના પ્રભાવથી શત્રુંજય તીર્થાધિપતિની પ્રતિમાનો ભંગ કર્યો છે. તીર્થ અને તીર્થનાયકને હજીએ થવાથી શ્રાવકોના સઘળા ધર્મો અસ્ત થશે. તીર્થ નહિ હોય તો; દ્રવ્યસ્તવના અધિકારી શ્રાવકો શી રીતે દ્રવ્યસ્તવનું આરાધન કરશે; માટે સંઘની આજ્ઞા હોય તો હું તીર્થાધિપતિની પ્રતિમા કરાવું. મન્ત્રી વસ્તુપાલે મંમ્માણુખાણુથી લાવેલી ફલહી હજી ભોંયરામાં અક્ષત પડેલી છે અને તેણે તે સંઘને સોંપી છે. જે સંઘની આજ્ઞા હોય તો તેની પ્રતિમા ઘડાવું અથવા બીજી ફલહી મંગાવી કરાવું ?

આચાર્યો, સંઘપતિઓ અને શ્રાવકોએ સમરસિંહની પ્રશંસા કરી અને તેણે કહેલી વાતોનો વિચાર કરી બોલ્યા કે, સંઘની ઇચ્છા. આ ભયંકર કલિકાલ છે, તેથી મન્ત્રીએ ઘણા દ્રવ્યના વ્યયથી લાવેલી મંમ્માણુફલહી સંઘને સમર્પિત કરેલી છે, તેને બહાર કાઢવાનો અત્યારે સમય નથી, તે ભલે એમને એમ રહે. તમે આરાસણની ખાણુથી બીજી ફલહી મંગાવી તેની નવીન પ્રતિમા કરાવો એમ સંઘ ઇચ્છે છે.

સમરસિંહ સંઘના આદેશને માથે ચડાવી પોતાને ઘેર ગયો અને પોતાના પિતા દેશલશાહને બધો વૃત્તાંત કહ્યો.

હવે સમરસિંહે પિતાની આજ્ઞાથી આરાસણની ખાણથી ફલહી મંગાવવા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને વિજ્ઞપ્તિ બિંબ માટે ત્રિસંગમ સાથે ભેટણું લઈને મોકલ્યા. તેઓ થોડા પુરથી ફલહીનું લાવવું. વખતમાં ત્રિસંગમપુર પહોંચ્યા. તે વખતે ત્યાં આરાસણની ખાણનો માલિક મહિપાલ દેવ નામે રાણો રાજ્ય કરતો હતો. “તે રાજા માહેશ્વર-શિવલકત છતાં પણ જૈનધર્મમાં શ્રદ્ધાવાળો હતો. તે જન્મથી માંસ મદિરા વગેરે, પદાર્થનું લક્ષણ કરતો નહોતો. અને બીજા માંસ લક્ષણ કરનારને પણ નિવારતો હતો. જે કદિ ત્રસ જીવની હિંસા કરતો નહોતો. તેમ તેના રાજ્યમાં કોઈ પણ હિંસક રહી શકતો નહોતો. તેના રાજ્યમાં બોકડા કે પાડાનો વધ કોઈ પણ કરતું નહોતું. જૂ જવા ક્ષુદ્ર જંતુને પણ કોઈ મારી શકતું નહિ. તે દિવસેજ એક વાર સ્નાન કરી ભોજન કરતો હતો.” તે રાજાને ‘પાતાશાહ’ નામે મંત્રી હતો.

સમરસિંહના માણસો વિજ્ઞપ્તિપત્ર સાથે ભેટણું લઈને મહિપાલ દેવના દર્શન માટે આવ્યા, અને રાણાને નમસ્કાર કરી ભેટણું આગળ ધરી વિજ્ઞપ્તિપત્ર આપ્યો. મંત્રીએ રાણાની આજ્ઞાથી વિનંતિપત્ર હાથમાં લઈને તેને ઉચ્ચ સ્વરે વાંચ્યો અને તેનો અર્થ જણી રાણો બોલ્યો કે, ‘સમરસિંહ ધન્ય છે અને એનો જન્મ પણ સાર્યક છે, હું પણ ધન્ય છું કે મારી પાસે આરસની ખાણ છે, નહિ તો આ બાબતમાં હું કયાંથી યાદ આવત.” વળી રાણાએ પાતાશાહ મંત્રીને કહ્યું કે સમરસિંહનું ભેટણું પાછું આપો, કેમકે પુણ્યને માટે ધન કેમ લઈ શકાય ? ધન, પરિવાર અને જીવિતવડે મનુષ્ય ધર્મ કરે છે, તો માત્ર ભેટણાવડે તેને કેમ હારી જવાય ? ખાણમાંથી જિનબિંબને માટે શિલાદલને ગ્રહણ કરનાર પાસેથી જે કર લેવાય છે તેને પણ હું આજ્ઞથી છોડી દઉં છું, આ કાર્યમાં જે કાંઈ પણ સહાય બેઠાંએ તે કરવા તૈયાર છું.

એમ કહી મહિપાલદેવ પાતાક મંત્રી સહિત સમરસિંહના પુરૂષોની સાથે આરસની ખાણ પાસે ગયો, અને આરસની શિલા કાઢનારા બધા સૂત્રધારોને બોલાવી તેની સાથે સન્માનપૂર્વક ધિબ માટે ફલહી-મોટી શિલા કાઢવાનું મૂલ્ય ઠરાવ્યું. સૂત્રધારોએ જો માગ્યું તેથી અધિક આપવાનું કબુલ કર્યું. શુભ નક્ષત્ર, શુભ વાર અને શુભ લગ્ને ખાણની પૂજા કરી કાર્યનો પ્રારંભ કર્યો. તે વખતે સમરસિંહના માણસોએ સુવર્ણના અલંકાર, વસ્ત્રો, તાંબૂલ અને બોજનવડે સર્વ સૂત્રધારોનું સન્માન કર્યું, યાચકોને ધૃષ્ટિ દાન આપ્યું અને બધાને બોજન માટે સત્રાકાર ખુલ્લું મૂક્યું.

કાર્યનો પ્રારંભ કરાવી અને મંત્રીને ત્યાં મૂકી મહિપાલદેવ ત્રિસંગમપુરે ગયા. ત્યાંથી તે રાજા હંમેશા માણસો મોકલીને ખખર કઢાવતો હતો અને કામ કરવાની સૂચના આપતો હતો. સૂત્રધારોએ ખાણ ખોદવાનો પ્રારંભ કરી દીધો અને થોડા દિવસમાં ફલહી બહાર કાઢી. ત્યાર પછી તેને પાણી વડે ઘોષ્ટને સાફ કરી ત્યારે મધ્ય ભાગમાં એક મોટી તડ જોઈ. તેઓએ સમરસિંહને તરત જ માણસો મોકલી ખખર આપ્યા. તેણે માણસો પાસેથી વચ્ચે તડ પડેલી ફલહીને નીકળેલ બજી બીજ નવીન ફલહી કાઢવાની સૂચના મોકલી. તેની સૂચના પ્રમાણે બીજ ફલહી કાઢી. તેને પણ તેવીજ રીતે તડ પડેલી હતી. હવે રાણો, મંત્રી અને સમરસિંહના મનુષ્યો અત્યંત ખિન્ન થયા અને તે બધા દેવનું આરાધન કરવા અષ્ટમ તપ કરી ડાલના સંસ્તારક ઉપર સુતા. ત્રીજા દિવસે શાસન દેવતાએ આવીને ખાણના અમુક ભાગમાંથી ફલહી કાઢવાની સૂચના કરી અને તે પ્રમાણે કરવાથી સ્વચ્છ અને સ્ફટિકના જેવી નિર્મલ અને નિર્દોષ ફલહી નીકળી.

મંત્રીએ સમરસિંહને ફલહી પ્રાપ્ત થયાના સમાચાર આપવા માટે માણસો મોકલ્યા અને તેઓએ પાટણ જઈ દેશલસહિત સમરસિંહને

ફલહી નિકળ્યાના સમાચાર આપ્યા. સમરસિંહે તેને સુવર્ણના દાંત સહિત જીવ અને બે પટ્ટવસ્ત્રો આપ્યાં. તેણે આચાર્ય, સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાને એકઠા કરીને કહ્યું કે નિર્દોષ ફલહી પ્રાપ્ત થયાના સમાચાર આવ્યા છે તો હવે આ ફલહી વડે કે મન્ત્રી વસ્તુપાલની ફલહી વડે બિંબ કરાવું? સંઘે પૂર્વે કદા પ્રમાણે નવીન ફલહી વડે જિનબિંબ કરાવવાનો આદેશ આપ્યો.

સંઘના અગ્રણી પુરૂષોએ સમરસિંહને કહ્યું કે, આપા મુખ્ય પ્રાસાદનો મ્લેચ્છોએ નાશ કર્યો છે, અને ઉદ્ધારના કાર્યનો વિભાગ. તેની આસપાસની દેવકુલિકાઓ પણ પાડી નાંખી છે. તેથી તે બધા તૈયાર કરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવાની છે. તો બધાના પુણ્યને માટે યથાયોગ્ય વહેંચીને તે કરવા સંઘે સૂચના આપવી જોઈએ. તેમાંથી કોઈ શ્રાવકે એમ કહ્યું કે, સંઘની આજ્ઞા હોય તો મુખ્ય પ્રાસાદનો હું ઉદ્ધાર કરાવું. સંઘે ઉત્તર આપ્યો કે જે જિનબિંબ કરાવે છે તેજ પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કરાવે એ ઉચિત છે, કેમકે જેનું ભોજન હોય તેનુંજ તાંબૂલ હોય. એવો નિર્ણય કર્યા પછી સંઘે હર્ષ સાથે જુદા જુદા માણસોને વહેંચીને જુદા જુદા ધર્મકાર્યો કરવા માટે સોંપ્યા. સંઘે સોંપેલા કાર્ય કરવાને ઉત્સુક થયેલા બધા શ્રાવકો પોતપોતાને ઘેર ગયા. દેશલશાહ સંઘનો આદેશ મેળવી ખુશ થયા અને પાતાક મન્ત્રીને પુબ્કળ ધન મોકલી આગળ કામ કરવાની સૂચના મોકલી.

પાતાક મન્ત્રીએ પણ બિંબને યોગ્ય શિલા નીકળી તેથી સ્વર્ણના કંકણ અને વસ્ત્રના દાનથી સૂત્રધારોને સંતુષ્ટ કર્યાં. મહીપાલ દેવ પણ દોષરહિત અને અખંડ ફલહી નીકળેલી જાણી હર્ષ વડે પોતાના પુરથી ખાણ પાસે આવ્યા, અને સાક્ષાત્ જિન હોય તેમ તેણે તેની ચંદન પુષ્પાદિવડે પૂજા કરી.

હવે રાણાએ પર્વતથી તે ફલહિકાને સૂત્રધારો પાસે ઉતારાવી આરાસણમાં તેનો પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. આરાસણની નજીકના

ગામના ભાવિક લોકોએ પણ આવીને તે ફલહિકાની પુષ્પ અને કપુરાદિ સુગંધી વસ્તુઓ વડે પૂજા કરી.ત્યાર પછી રાણે પાતાશાહને બધી સૂચનાઓ કરી પોતાના નગરે ગયો.

પાતાશાહે ફલહીને મોટા રથમાં સ્થાપી અને તે રથની આગળ અને પાછળ દોરડાઓ ખાંધી તેને વળગેલા ઘણા માણસો અને બળવાન બળદો વડે જેઓને મહાશ્રમપૂર્વક પર્વતથી નીચે ઉતારી, અને પછી આગળ ચાલતા કુમારસેના ગામની પાસેના ઉપવનમાં તે રથ અટક્યો, અને આગળ હવે જરા પણ ચાલી શકતો નહોતો. તે વખતે ત્રિસંગમપુર અને આસપાસના ગામના સંઘોએ આવી મહોત્સવ કર્યો.

પાતાશાહે કુમારસેના ગામમાં તે ફલહી આવ્યાના બપોર સમરસિંહને આપવા પાટણ માણસને મોકલ્યો.

ફલહીનું રાત્રુંજય સમરસિંહ પણ કુમારસેના પાસે ફલહી પહોંચ્યાના સમાચાર બહુી જેમ મેઘધ્વનિથી પહોંચ્યાડું.

મયૂર ખુશ થાય તેમ ખુશ થયો. સમરસિંહે

ફલહી લઈ જવા માટે બળદો લેવાને સાડ માણસો મોકલ્યા.તેઓએ દરેક ગામે જઈ તપાસ કરી. જેની પાસે સારા સારા બળદો હતા તેઓ પોતે પોતાના બળદો લઈને આવ્યા અને તેઓએ ઘણી ખુશીથી આપવા ઈચ્છા જણાવી. સમરસિંહના માણસોએ તેમાંથી વીસ બળદ લીધા અને તેઓને પુષ્કળ ધન આપવા માંડ્યું પણ તેઓએ લીધું નહિ.” સમરસિંહના માણસોએ બળદ લાવનાર માણસોને ભોજન, વસ્ત્ર અને તાબૂલથી સત્કાર કર્યો. હવે સમરસિંહે લોઢાથી જડેલું, મજબૂત અને મોટું શકટ તૈયાર કરાવ્યું, તેને અને બળદોને લઈ માર્ગના અનુભવી માણસોને કુમારસેના ગામે મોકલ્યા. પાતામન્ત્રી મજબૂત અને મોટા શકટને જોઈ ખુશ થયા. તેઓએ તે ગાડામાં ફલહીને ચડાવી તેટલામાં તે ગાડું તત્કાલ ભાંગી ગયું. મન્ત્રી ખિન્ન થયા અને શરીથી સમરસિંહ પાસેથી વધારે મજબૂત ગાડું મંગાવ્યું. તે પણ ફલહી ચડાવતાવાર ભાંગી ગયું. એમ સમરસિંહે ત્રીજીવાર પણ ગાડું મોકલ્યું

અને તેની પણ પહેલાના જેવીજ દશા થઈ. આથી મન્ત્રીની ચિંતા ઘણી વધી અને તેણે સમરસિંહને આ સમાચાર મોકલ્યા. સમરસિંહ પણ આ સમાચાર સાંભળી વિચારમાં પડી ગયો, તેની નિદ્રા પણ ઊડી ગઈ. એટલામાં શાસનદેવીએ પ્રત્યક્ષ થઈને સમરસિંહને કહ્યું કે, 'જાંઝા નામે ગામમાં દેવતા અધિષ્ઠિત મજબૂત શકટ છે, તે તને મળશે એટલે તારું કાર્ય સિદ્ધ થશે.' સમરસિંહ ત્યાંથી શકટ મંગાવવાનો વિચાર કરે છે એટલામાં તે દેવીનો પૂજારી આવ્યો અને તેણે કહ્યું કે, દેવીએ મને આદેશ કર્યો છે કે તું સમરસિંહને જઈને કહે કે, મારા ગાડાથી રૂખપૂર્વક ફલહી લેઈ જઈ શકાશે. સમરસિંહે તે શકટ મોકલ્યું અને તેમાં ફલહી ચઢાવી પોતાના દેશના સીમાડા સુધી વળાવી પાતામન્ત્રી પાછા વળ્યા. ફલહી અનુક્રમે ખેરાલુ નામે ગામ પાસે આવી. ત્યાંના સંઘે ઉત્સવ કર્યો. બીજા દિવસે ફલહી આગળ ચાલી અને અનુક્રમે કેટલાક દિવસે ભાંડુ ગામે આવી.

દેશલશાહ આ સમાચાર બહુ સિદ્ધસૂરિ અને પાટણના લોકો સહિત ફલહી જોવા ભાંડુ ગયા. ચન્દ્રમા સમાન સ્વરૂપ અને શુદ્ધ ફલહીને જોઈ દેશલશાહ આનંદિત થયા અને ચંદનાદિ વડે તેની પૂજા કરી. બધા માણસોએ દેસલ અને સમરસિંહની ધર્મોદ્ધારક તરીકે પ્રશંસા કરી.

ફલહી આગળ ચાલી એટલે પુત્રસહિત દેશલ અને બીજા લોકો પાછા વળ્યા અને ઘેર આવ્યા. ફલહી દરેક ગામ અને નગરે પૂજાતી શત્રુંજયગિરિ પાસે આવી પહોંચી. તે વખતે પાલી-તાણના સંઘે સામા આવી તેનો આગમનોત્સવ કર્યો. દેશલશાહના પરિવારે તેને વધાવી અને પાછા પાટણ જઈ દેશલશાહને ફલહી શત્રુંજય પહોંચ્યાના સમાચાર કહ્યા. દેશલે તે માણસોને પાછા મોકલી પર્વત ઉપર ફલહી ચડાવવાની સૂચના મોકલી અને તેની સાથે પાટણથી બિંબ ઘડનાર સોળ બુદ્ધિમાન શિલ્પીને રવાના કર્યા.

તે સિવાય જૂનાગઢથી મંડલિક રા જને કાકા કહેતા હતા એવા
ખાલચન્દ્ર નામના મુનિને માણસો મોકલીને શત્રુંજય બોલાવ્યા અને
તેઓ તુરત આવ્યા. આવીને તેણે ગાડા પરથી ફલહી ઉતારાની
કારીગર પાસે પર્વત ઉપર ચડાવવાને યોગ્ય હલકી કરાવી. ત્યારપછી
ચોરાશી સ્કન્ધવાહ-ખાંધે ઉપાડનારા પુરૂષોને એકઠા કરી લાકડા
જને દોરડા વડે ફલહી બાંધી તેઓની ખાંધે મૂકી અને તેઓએ
છ દિવસમાં શત્રુંજય પર્વતની ઉપર ચઢાવી દીધી.

ત્યાર પછી પર્વત ઉપર તે ફલહીને તે કારીગરોએ ઘડવા
માંડી. સર્વવિદ્યાવિશારદ ખાલચન્દ્ર મુનિ પણ
જિંબનું ઘડવું. તેમને સૂચના આપતા હતા. પ્રતિમા ઘડીને
તૈયાર થયા બાદ તેને ઘસી તેજસ્વી કરી
અને ખાલચન્દ્ર મુનિએ તે પ્રતિમાને મંગાવી મુખ્ય સ્થાને
સ્થાપન કરી.

અહીં પ્રબન્ધકાર જાણાવે છે કે, કેટલાએક અસહિષ્ણુ ખલ
પુરૂષો દેશલના આ કાર્યની અદેખાઈ કરવા લાગ્યા અને તેના
સંસર્ગથી સન્ન મનુષ્યો પણ દેશલથી વિરુદ્ધ થયા, પણ સાહુ-
પાલની બુદ્ધિથી અને સમરસિંહના સત્ત્વથી એ બધું વિરોધી વાતા-
વરણ થોડા વખતમાં શાન્ત થઈ ગયું. જે સન્નનો હતા તેઓ
પોતાની ભૂલ સમજ્યા અને પ્રસન્ન થઈને દેશલના તીર્થોદ્ધારના
કાર્યમાં સહાય કરવા લાગ્યા. ખાલચન્દ્ર મુનિએ જિંબને મૂળ સ્થાને
સ્થાપી દેશલશાહને ખબર આપી. દેશલશાહે સમરસિંહને
કહ્યું કે, હવે જિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી સ્વસ્થાનકે સ્થાપન કરીએ તો
આપણું ઈષ્ટકાર્ય સિદ્ધ થાય, માટે ચતુર્વિધ સંઘસહિત યાત્રાએ જઈ
પ્રતિષ્ઠા કરાવું અને કૃતકૃત્ય થાઉં.

તે બન્ને પિતાપુત્ર પોષધશાળામાં શ્રીસિદ્ધસેનચરિત્રને વન્દન કરવા ગયા અને વંદન કરીને કહ્યું—“ અમારો ઉદ્ધાર કાર્ત્ત્વની મનોરથરૂપ વૃક્ષ પહેલા આપના ઉપદેશરૂપી પૂર્ણાહુતિ. પાણીના સિંચનથી ઉગ્યો હતો, તે અત્યારે બિંબને મૂળ સ્થાને સ્થાપવાથી ફલોન્મુખ થયો છે, હવે તેને પ્રતિષ્ઠાદિ કાર્યદ્વારા આપ સફળ કરો. છેલ્લકથી માંડી કલશ સુધી મુખ્ય પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર પરિપૂર્ણ થઈ ગયો છે. તેની દક્ષિણ બાજુએ અષ્ટાષ્ટકની આકૃતિવાળું ચોવીશ તીર્થકરચુકત ચૈત્ય પણ નવીન કરાવ્યું છે. બલ્લાનક મંડપનો ત્રિભુવન સિંહનો પણ ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે, તથા આદિજિનના પાછળના ભાગમાં વિહરમાન તીર્થકરોનું નવું ચૈત્ય પણ કરાવ્યું છે. સ્થિરદેવના પુત્ર લંદુકે ચાર દેવકુલિકા (નાના દેવમંદિર) અને જૈત્ર અને કૃષ્ણ નામે સંઘપતિએ જિનબિંબસહિત આઠ દેવકુલિકા કરાવી છે. પૃથ્વીભટના કીર્તિસ્તંભરૂપ કોટાકોટિનું ચૈત્ય જે તુકોએ પાડી નાંખ્યું હતું, તેનો હરિશ્ચન્દ્રના પુત્ર કેશવે ઉદ્ધાર કર્યો છે. એ સિવાય બીજા નાના મંદિરોનો જે જે ભાગ પડી ગયો કે નાદુરસ્ત હતો તે સર્વ જુદા જુદા સંઘના માણસોએ સમરાવ્યો છે. આ તીર્થ પૂર્વના જેવું થઈ ગયું છે કે જેનો પૂર્વે ભંગ થયો હતો તેમ જણાતું નથી. હવે માત્ર કલશ અને ધ્વજદંડ ચઢાવવા તથા અર્હતપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવવી બાકી છે ”. ઉત્તમ પ્રતિષ્ઠાનું મુદ્દર્ત આવે ત્યારે પ્રતિષ્ઠા કરવાનું ગુરુએ કહ્યું.

ત્યાર પછી દેશભે પ્રતિષ્ઠાલગ્નનો નિર્ણય કરવા માટે ઘણા આચાર્યો, જ્યોતિર્વિદ્ધ પ્રાણણો અને અગ્રણી પ્રતિષ્ઠાલગ્ન. શ્રાવકોને બોલાવ્યા અને તેઓને યોગ્ય આસને બેસાડી પ્રતિષ્ઠા લગ્નનો નિર્ણય કરવા વિનંતિ કરી. તે બધા શાસ્ત્રજ્ઞોએ મળી બધાની સંમતિથી નિર્દોષ એવું મુદ્દર્ત નક્કી કર્યું. દેશભે મુખ્ય જ્યોતિષિક પાસે કુંકુમપત્રિકા લખાવી

અને પ્રતિષ્ઠા સમયે સર્વ દેશોના સંઘને આવવા માટે વિજ્ઞપ્તિપત્રિકા લઈ જુદા જુદા દેશમાં માણસો મોકલી આમંત્રણ કર્યું. પોતાના સગાસંબંધી પૌત્રો અને મંત્રીઓ વગેરેને પણ આમંત્રણ કર્યું.

દેશલે યાત્રાયોગ્ય રથના જેવું નવીન દેવાલય તૈયાર કરાવ્યું અને પોષધશાલાએ જઈ આચાર્ય સિદ્ધસેનસૂરિની પાસે તેને લઈને તેના ઉપર વાસક્ષેપ નંખાવ્યો.

હવે સર્વોત્તમ દિવસે શુભવાર અને શુભ નક્ષત્રે દેવાલયનું પ્રસ્થાન કરવાનો દેશલે વિચાર કર્યો. શુભ સંધ્યપ્રચાલ દિવસે પોષધશાલામાં સર્વ સંઘને એકત્ર કર્યો અને સમરસિંહે પિતાની આજ્ઞાથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સાધ્વીઓ, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓને યથાસ્થાને બેસાડ્યા, દેશલ પૃથ્વી ઉપર દ્વીચણુ સ્થાપીને વાસક્ષેપ નંખાવવા ગુરુના સન્મુખ બેઠો. ગુરુએ તેના કપાલમાં તિલક કર્યું અને તેના મસ્તકે વાસક્ષેપ નાંખ્યો. તથા સમરસિંહના માથે વાસક્ષેપ નાંખી ‘તું સંઘપતિઓમાં અત્રણી થા’ એમ આશીષ આપી.

પોષ સુદિ સાતમનો દિવસ સંઘનો પ્રયાણનો સમય હતો ત્યારે જુહદેવાલયમાં રહેલી આદિનાથની પ્રતિમા લઈ દેશલે દેવાલયના રથમાં સ્થાપી અને તે રથને બે શ્વેત અને સરખા વૃષભ બેડ્યા. સામન્ત રથ ઉપર બેસી હાથમાં રાશ લઈને હાંકવા લાગ્યો. તે વખતે એક મુવાસિની સ્ત્રી શ્રીફળ અને અક્ષતનો ભરેલો સ્થાળ હાથમાં લઈ સામી આવી અને તેણે દેસલશાહ અને સમરસિંહના માથે અક્ષત નાંખ્યા, શ્રીફળ હાથમાં આપ્યું અને ચંદનનું તિલક કરી પુષ્પની માળા કંઠે પહેરાવી આશીર્વાદ આપ્યો. હવે સામન્તે વાહિત્રાના શબ્દ સાથે દેવાલયનો રથ આગળ ચલાવ્યો તે વખતે તેને અનેક પ્રકારના શુભ શકુનો થયા. સંઘનો નાયક દેશલ મુખાસનમાં બેસી દેવાલયની આગળ ચાલ્યો. તેજસ્વી સમરસિંહ પણ અસ-

વારોના સમૂહમાં વિદ્યાવેદીઓએ આ બુદ્ધિ બેઠેલા ધન્વની જેમ
શોભતો દેવાલયની પાછળ ચાલ્યો.

રાંખારિકામાં સંઘપતિ દેશલે પડાવ નાખ્યો. હવે સમરસિંહ
સંઘના માણસો સાથે પુનઃ પાટણ આવી સંઘસહિત પોષધશાલામાં
જઈ સર્વ આચાર્યોને વંદન કરી યાત્રા માટે આવવા પ્રાર્થના
કરી, તથા દરેકના ઘેર જઈ સર્વ શ્રાવકોને પણ સંઘમાં આવવા આ-
મન્ત્રણ કર્યું. તેઓ બધા સમરસિંહના ગુણથી ખેંચાઈ સર્વ સામગ્રી
તૈયાર કરી સંઘમાં આવવા તૈયાર થયા.

સર્વસિદ્ધાન્તના પારગામી વિનયચન્દ્રાચાર્ય, બૃહદ્ગચ્છના

સંઘમાં આચાર્ય આચાર્ય રત્નાકરસુરિ, દેવસુરિગચ્છના પદ્મ-
ચન્દ્રાચાર્ય, ખડેરકગચ્છીય સુમતિચન્દ્રાચાર્ય,
અને મુનિઓ. ભાવડારકગચ્છીય વીરસુરિ, સ્થારપદ્રગચ્છના

સર્વદેવસુરિ, પ્રહાણુગચ્છીય જગતસુરિ, નિર્વૃત્તિગચ્છીય આમ્રદેવ-
સુરિ, કે જોણે સમરારાસુ નામે રાસ કર્યો છે, નાણુકગચ્છીય
સિદ્ધસેનાચાર્ય, બૃહદ્ગચ્છના ધર્મઘોષસુરિ, નાગેન્દ્રગચ્છના પ્રભાનંદ-
સુરિ, હેમચન્દ્રાચાર્યની પરંપરામાં થયેલ વજ્રસેનાચાર્ય અને
એ સિવાય બીજા ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છના આચાર્યો દેશલના સંઘમાં
યાત્રા માટે આવવા નીકળ્યા. ચિત્રકૂટ, વાળાક, મારવાડ અને માળવાદિ
દેશમાં જે જે પદસ્થ મુનિઓ હતા તે બધા સંઘમાં આવવા
એકઠા થયા. શુભવાર અને શુભ લગ્ને સર્વ દર્શનના પારગામી સિદ્ધ-
સેનાચાર્ય પણ સંઘમાં ચાલ્યા અને દેશલે તેનો પ્રવેશોત્સવ કર્યો.

ધર્મધુરન્ધર સંઘપતિ જૈનસિંહ અને કૃષ્ણ દેશલના સ્નેહથી

ખેંચાઈને સંઘમાં સાથે ચાલ્યા. ચતુર હરિપાલ,

સંઘમાં આવેલા સંઘપતિ દેવપાલ, શ્રીવત્સકુળના સ્થિરદેવના પુત્ર
અમ્બલી શ્રાવક. લંદુક; સોનીમાં સિરોમણિ પ્રહ્લાદન, સત્યનિષ્ઠ શ્રાવ-

કાતમ સોઠાક, ધમ વીર વીરશ્રાવક તથા દીનોદ્ધારક

દેવરાજ ખત્યાદિ શ્રાવકો સંઘમાં આવવા નીકળ્યા. તે સિવાય બીજા

ગુજરાતમાં જે જે પ્રસિદ્ધ શ્રાવકો હતા તે બધા સમરસિંહના અનુ-
રાગથી સંઘ સાથે આવ્યા હતા. એમ બીજા દેશના સંઘો આવી
ગયા પછી દેશલે આગળ સંઘસહિત પ્રયાણ શરૂ કર્યું. તે બધામાં
જૈનસિંહ, કૃષ્ણ, લંદુક અને હરિપાલ એ સંઘના અગ્રણી હતા.

હવે સંઘના પ્રયાણસમયે અલપખાનની રજા માગવા માટે
મોટી ભેટ લઈને સમરસિંહ રાજમંદિરે ગયો અને તેણે ખાનની પાસે
ભેટ મૂકી રજા માગી. ખાને સંતુષ્ટ થઈ તેને ઘોડા સહિત તસ-
રિશ આપી સમરસિંહે સંઘની રક્ષા માટે જમાદાર માગ્યા અને
ખાને ખરેખર યમના પુત્રો જેવા મહામીર જતિના દશ મુખ્ય જ-
માદારો આપ્યા. તેઓને લઈ સમરસિંહ પાછળથી સંઘને મળ્યો.

સહજપાલનો પુત્ર સોમસિંહ સંઘની દેખરેખ રાખતો હતો
અને સમરસિંહ પણ ભોજન અને પાગરણની જાતે સારસંભાળ
રાખતો.

સિદ્ધાર જતિના ઘોડેસવાર રજપુતો વડે વીંટાયેલો સમરસિંહ
માથે છત્ર ધારણ કરી ઘોડા ઉપર ચઢ્યો હતો, અને તેની આગળ
ધનુષને ધારણ કરનારાઓની ટોળી ચાલતી હતી.

સંઘના પ્રયાણસમયે પ્રથમ શંખ વાગતો હતો અને પછી
ભેરી અને તાંસાઓ વાગતા હતા.

સ્પર્ધાપૂર્વક ચાલતા બળદો વડે ગાડાઓ ચાલતા હતા. અ-
ભિગ્રહ ધારી ધાર્મિક પુરુષો પગે ચાલતા હતા. એટલો મોટો સંઘ
હતો કે છૂટો પડી ગયેલો કોઈ માણસ પોતાના સંખ-ધીને સ્થાને
પહોંચ્યા સિવાય મળી શકતો નહિ.

દરેક ગામના સંઘો સંઘપતિ દેશલ અને સમરસિંહ પોતપો-
તાના ગામની પાસે આવેલા જાણીને દહીં, દૂધ વગેરે લેઈને સામા
આવતા હતા અને સ્પર્ધાપૂર્વક સંઘને સત્કાર કરતા હતા.

એ પ્રમાણે અહર્નિશ પ્રયાણુ કરતો સંઘ સેરીસા તીર્થે આવી પહોંચ્યો. જ્યાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા સેરિસા તીર્થ કાયોત્સર્ગ અવસ્થામાં વિરાજમાન છે. તે પ્રતિમાને પહેલા સૂત્રધારે દેવના આદેશથી આંખે પાટા બાંધી એક રાત્રિમાં ઘડીને તૈયાર કરી હતી અને નાગેન્દ્રગચ્છીય દેવેન્દ્રસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. જેઓ પોતાની મન્ત્રશક્તિથી સંમેતશિખરથી વીશ તીર્થકરની પ્રતિમાઓ લાવ્યા હતા કે જેમાંની ત્રણ પ્રતિમાઓ અત્યારે કાન્તિપુરીમાં વિરાજમાન છે, તે દેવેન્દ્રસૂરિએ આ પ્રભાવિક તીર્થની સ્થાપના કરી હતી. દેસલશાહે ત્યાં સ્નાત્ર અને મહાપૂજાદિ ઉત્સવ કરીને આરતી કરી અને દરેક મનુષ્યના ભોજન માટે સત્રાકાર ખુલ્લું મૂક્યું. ત્યાં અષ્ટાહિકોત્સવ કરીને સંઘે આગળ પ્રયાણુ કર્યું અને ક્ષેત્રપુર (સરખેજ) થઈને સંઘ ઘોળકા પહોંચ્યો. ત્યાંથી પ્રયાણુ કરી દરેક ગામ અને નગરને વિષે ચૈત્યપરિપાટી કરતો સંઘ અનુક્રમે પીપરાળી ગામ પહોંચ્યો અને ત્યાંથી શત્રુંજયગિરિને ભેઠને અત્યંત હર્ષનિમગ્ન થયો. તે દિવસે દેશલે લાપશી કરી ચતુર્વિધ સંઘસહિત સમરસિંહને આગળ કરી શત્રુંજયગિરિની મહોત્સવપૂર્વક પૂજા કરી. તે વખતે ગિરિરાજના દર્શનના આનંદથી પરવશ થયેલા દેશલે અને સમરસિંહે અગણિત યાચકોને પુષ્કળ દાન આપ્યું. ત્યાંથી બીજા દિવસે તીર્થરાજના દર્શન કરવાની ઉત્કંઠાથી શીઘ્ર પ્રયાણુ કરીને શત્રુંજયની પાસે વસ્તુપાલની સ્ત્રી લલિતાદેવીએ કરાવેલા સરોવરને કાઠે સંઘે પડાવ નાખ્યો. અને તેની ચારે બાજુ ઉજ્જવલ તાંબુઓ અને રાવઠીઓ નાખાઈ ગઈ.

દેશલે આવતી કાલે શત્રુંજય ઉપર ચઢવાનો વિચાર સહજપાલ અને સાહસુ- કર્યો. તે સમયે એક માણસ વધામણી પાલનું સંઘસહિત લઈને આવ્યો કે, દેવગિરિ-દોલતાબાદથી આગમન સહજપાલ અને ખંભાતથી સાહસુપાલ સંઘસહિત આવેલા છે. સંઘ ઉપરની

લક્ષ્મિ અને બન્ને ભાઈ ઉપરના પ્રેમવડે સમરસિંહ અત્યંત ખુશ થયો અને અત્યંત ઉત્કંઠિત હૃદયે સંઘસહિત એક યોજન મુખી તેની સામે ગયો. સમરસિંહ પોતાના બન્ને ભાઈને મળ્યો અને તેઓને ગાઢ આલિંગન કરી પ્રણામ કર્યાં. લોકો તેનું મહત્વ અને લક્ષ્મિ બેઠું વિસ્મિત થયા. તે બન્ને ભાઈઓ પણ સમરસિંહને બેઠી આનંદિત થયા. સંઘમાં જે જે આચાર્યો હતા તેને સમરસિંહે લક્ષ્મિપૂર્વક વંદન કર્યું. ખંભાતથી પાતાક મન્ત્રીનો ભાઈ સાંગલુ, સંઘવી લાલા, શ્રાવકોત્તમ સિંહલટ અને વસ્તુપાલના વંશને દીપાવનાર બીજલશ્રેષ્ઠી પણ સંઘમાં આવ્યા હતા. તે સિવાય મદન, મોલ્લાક અને રત્નસિંહાદિ અસંખ્ય શ્રાવકો પણ સાથે સંઘમાં હતા. સમરસિંહ તે બધા શ્રાવકોનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરી પોતાના ખંધુઓ અને સંઘસહિત મહોત્સવપૂર્વક સંઘના પડાવને સ્થાને આવ્યો. ત્યાં બન્ને ભાઈઓએ દેશલને લક્ષ્મિપૂર્વક પ્રણામ કર્યાં. બન્ને પુત્રોના આવવાથી સંઘપતિ દેશલનું ચિત્ત આનંદમાં મગ્ન થયું. રાત્રી ત્યાં ગાળી પ્રાતઃકાળે દેશલ સંઘસહિત શત્રુજય ઉપર ચઢવાને તૈયાર થઈ ગયો.

પંચમ પ્રસ્તાવ.

પ્રાતઃકાળે પાલીતાણા શહેરના પાર્શ્વજિન અને તીર્થાધિપતિ મહાવીરસ્વામીને પ્રણામ કરીને દેશલ સંઘસહિત સંઘ સહિત દેશલનું શત્રુજય પર્વતની પાસે ગયો અને ત્યાં રહેલા શત્રુજય ઉપર ચઢવું. નેમિનાથને પૂજી શ્રીસિદ્ધસેનસુરિને હાથનો ટેકો આપી દેશલે ગિરિરાજ ઉપર ચઢવાનો પ્રારંભ કર્યો.

અહિં પ્રબન્ધકાર અશોક, અર્જુન, દેવદાર, આમ્ર, સાગ વગેરે ઝાડો; હારિત, ચક્રાર, ચાસ વગેરે પક્ષીઓ અને પાણીના ઝરણાઓનું વર્ણન કરે છે. તે ઉપરથી માલુમ પડે છે કે તે સમયે કદાચ

વૃક્ષરાજિ, પશુપક્ષીઓ અને પાણીના ઝરણા વડે શત્રુંજય પર્વત કુદરતી સૌન્દર્યથી ભરપૂર હશે.

દેશલે સંઘસહિત શત્રુંજયતીર્થ ઉપર ચઢી પ્રથમ પ્રવેશમાં જોનેા ઉદ્ધાર પોતેજ કરાવેલો હતો તે ભગવાન આદિનાથની માતાને જોયા અને તેની પૂજા કરીને તે શાંતિનાથના ચૈત્યમાં ગયો. ત્યાં પૂજા કરી ત્યાંથી આદિનાથાદિ જિનના મંદિરે જઈ ત્યાં પૂજા કરી પોતે જોનેા ઉદ્ધાર કરેલો છે એવા કપર્દિ યક્ષની મૂર્તિના દર્શન કરવા સંઘસહિત ગયો. ત્યાં ઉભા રહી ધ્રુવરતી ધ્વજવાળા ઋષભદેવના ચૈત્યને જોઈ પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. તે ચૈત્યને એક દષ્ટિવડે અવલોકન કરતા તેણે આદિજિનના ચૈત્યના સિંહદારે જઈ ભગવાન યુગાદિ દેવને જોઈને હર્ષવડે પુષ્કળ ધનની વૃષ્ટિ કરી. હવે તે ચૈત્યના મધ્ય ભાગમાં પ્રવેશ કરીને પોતે કરાવેલ આદિનાથને વંદન કરવાને ઉત્સુક ચિત્તવાળો દેશલ ભૂમિ ઉપર પડી પ્રણામ કરતો યુગાદિનાથની સમીપ આગ્યો અને ભક્તિથી આદિજિનને બેટી પડ્યો. ત્યારપછી આદિજિનની લેખ્યમૂર્તિને પુષ્પથી પૂજી પ્રદક્ષિણા કરતાં તેણે અગણિત અર્હત જિંભોની પૂજા કરી.

ત્યાર પછી કુંતીસહિત પાંડવોની પાંચ મૂર્તિને પૂજી રાયણુની નીચે રહેલા યુગાદિ ભગવાનના પગલાને અને પોતે કરાવેલી લોકોને આશ્ચર્યકારક એવી મચ્છરની મૂર્તિને જોઈને મોતી, મણિ અને સ્વર્ણની વૃષ્ટિ કરી.

દેશલશાહે ત્યાં મહોત્સવ કરી યાચકોને વજ્રાદિક આપ્યા અને બાવીશ તીર્થકરોને પૂજી તેની સર્વગત પ્રદક્ષિણા કરી. ત્યાર બાદ મસ્તક ભૂમિ ઉપર સ્થાપી આદિજિનને પ્રણામ કરી પોતાના સ્થાને પુત્રસહિત આગ્યો, અને પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરવા તત્પર થયો. તેણે પોતાના બાબ પુત્રો હોવા છતાં પણ સમરસિંહને પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરવાનો આદેશ કર્યો અને તે પિતાનો આદેશ મેળવી અત્યંત આનંદિત થયો.

હવે સમરસિંહે મીઠાઈ, પક્વાન અને ખીચી પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં
ઉપયોગી સેંકડો ઔષધીઓ એકઠી કરવા માંડી.
પ્રતિષ્ઠાવિધાન. આ પ્રતિષ્ઠાનો ઉત્સવ બેવા સોરઠ અને
વાળાકથી હબરો માણસો આવ્યા હતા.

આજે માઘ માસના શુક્લ પક્ષની સાતમ અને ગુરુવાર હતો.
દેશલે ચતુર્વિધ સંઘને યાત્રા કરવા માટે એકઠો કર્યો અને સિદ્ધ-
સુરિ પ્રમુખ આચાર્યોની સાથે સમરસિંહ અને દેશલશાહ પાણી
લેવા માટે કુંડ તરફ ગયા. સમરસિંહે દિક્પાલ અને કુંડના અધિ-
પતિદેવ તથા શૃંગાદિની વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને શ્રીસિદ્ધસુરિદ્વારા
મન્ત્રિત પાણીવડે ઘડાઓ ભર્યા અને તેને સુવાસિની જ્ઞાના માથે
મૂકી તે સંઘસહિત ઋષભદેવના ચૈત્યે આવ્યો. તેણે યોગ્ય સ્થાને તે
પાણીના ઘડા મૂકાવી તે જ્ઞાનો પાસે સેંકડો ઔષધીના મૂળ વટા-
વવાનો પ્રારંભ કર્યો. સિદ્ધસુરિએ તે બધી જ્ઞાનોના મસ્તક ઉપર વાસ-
ક્ષેપ નાંખ્યો. જ્ઞાનો મંગલગીતને ગાવાપૂર્વક તે ઔષધીઓનું ચૂર્ણ
વાટતી હતી. સમરસિંહે તે બધાને નાના પ્રકારના પટ્ટકુલો આપ્યા.
પછી તેણે સેંકડો ઔષધીઓનું ચૂર્ણ શરાવમાં નાંખ્યું.

હવે જિનાલયની ચારે દિશાએ નવ નવ વેદિકાઓ તૈયાર
કરાવી અને તે વેદિકાની ચારે બાજુએ ધર્વાકુરો-જવારા મૂક્યા.
દેવના સન્મુખ રંગમંડપના મધ્ય ભાગમાં નન્દાવર્તપટ્ટ મૂકવા માટે
એક હાથ ઉંચી ચાર ખુણાવાળી વિશાલ વેદિકા કરાવી. તેના
ઉપર ચાર થાંભલાવાળો, ઉપરના ભાગમાં સુત્રર્ણના કલશયુક્ત,
વિવિધ વસ્ત્રો તથા કેળના સ્તંભ વડે સુશોભિત મંડપ કરાવ્યો અને
તેની પાસે ઋષભદેવના મુખ્ય ચૈત્યનો ધ્વજદંડ સુતાર પાસે તૈયાર
કરી પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે સ્થાપિત કર્યો. મુખ્ય ચૈત્યની આસપાસના
ચૈત્યોની પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે સુંદર ઉંચી વાલુકાયુક્ત અને સમૂળ
હાલસહિત વિશાલ વેદિકાઓ કરાવી, બારણે આબાના પાનના

તોરણો બાધ્યાં. સિદ્ધસેનસૂરિએ ગોરોચન, કેસર, કપૂર અને કસ્તૂરી પ્રમુખ મહામૂલ્ય વસ્તુઓ વડે પ્રથમ ચંદનનો લેપ કરી નન્દાવર્તનો પટ લખ્યો.

હવે પાણીથી ભરેલી કુંડીમાં જ્યોતિષિકની ઘટીએ પાણીથી ભરાઈ જવાથી તળીએ બેસવા લાગી એટલે પ્રતિષ્ઠાનો સમય બાણી શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિ જિનમંદિરે ગયા. તે સમયે બીજા આચાર્યો પણ પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે તેની વિધિમાં સાવધાન થઈ મુખ્ય ચૈત્યને વિષે જઈ પોતપોતાના આસન પર બેઠા. સંઘપતિ દેશલ પુત્રસહિત સ્નાન કરી વિશુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી લલાટમાં ચંદનનું તિલક કરી ચૈત્યમાં ગયો.

તે વખતે બીજા શ્રાવકો પણ પોતપોતાના બિંબો લઈ હાજર થયા હતા. શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિ આંગળીએ સુવર્ણની મુદ્રિકા અને હાથે કંકણ પહેરી દશાયુક્ત બે વસ્ત્રને ધારણ કરી જિનેશ્વરની સન્મુખ ઉભા હતા. ઋષ્યભદ્રેવની દક્ષિણ બાજુએ સાહજીસહિત દેશલ અને ડાબી બાજુએ સમરસિંહ સહિત સહજપાલ જિનને સ્નાત્ર કરાવવા સજ્જ થઈને ઉભા હતા. સામન્ત અને સાંગણ બન્ને ભાઈઓ ચામર ધારણ કરી જિનની પાસે ઉભા હતા. કોઈની અશુભ દષ્ટિ ન પડે તે માટે જિનના કંઠે અરિષ્ટ રત્નની માલા નાંખી હતી. ત્રિલોકનું રક્ષણ કરવા સમર્થ જિનના કરને વિષે રક્ષાનિમિત્ત રાખડી બાંધી હતી. કપૂર, ચંદન, ડ્રણ, અક્ષત, પુષ્પ, ધૂપ ઇત્યાદિ પ્રતિષ્ઠાને યોગ્ય જે જે વસ્તુઓ જોઈએ તે બધી ગોઠવી આગળ મૂકી હતી. મિંદળ સહિત ઋક્ષિ અને વૃક્ષિ એ બન્ને ઔષધી જિનને હાથે બાંધી, અને ગુરુએ દેશલાદિ શ્રાવકોને હાથને વિષે કુસુંબી-સૂત્ર બાંધ્યું હતું.

આ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠાની બધી સામગ્રી તૈયાર થઈ એટલે સિદ્ધસેનસૂરિએ સ્નાત્રીઆ પાસે સ્નાત્રનો પ્રારંભ કરાવ્યો, તીર્થ-

પતિ આદિજિનનું સ્નાત્ર તેમણે સ્વયં કરાવ્યું અને અન્ય આચાર્યોએ પોતપોતાને યોગ્ય એવા બીજાં સ્નાત્રો કરાવ્યાં.

હવે લગ્નની ઘડી આવી પહોંચી એટલે શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિ સાવધાન થઈને જ્યોતિષિકાએ કહેલું પ્રતિષ્ઠાનું લગ્ન સાધતા હતા. શુભ લગ્ને જિનપ્રતિમાને લાલ વસ્ત્રવડે ઢાંકીને તેની ચંદન અને મુગંધી દ્રવ્ય વડે પૂજા કરી. તે સમયે સમરસિંહ ગુરુની પોષધશાલાએ જઈને નન્દાવર્તનો પદ્મ મુવાસિની સ્ત્રીના માથે મૂકી ઋષભદેવના ચૈત્યે આવ્યો. વાદિત્રના શબ્દો ચોતરફ પ્રસરવા લાગ્યા, લોકો જિનના ગુણો ગાવા લાગ્યા, સમરસિંહે મંડપની વેદિકાને વિષે નન્દાવર્તનો પદ્મ મૂક્યો. સિદ્ધસેનસૂરિએ તેને પાથરી કપૂર વડે ચથાવિધિ પૂજા કરી. ત્યાર પછી સિદ્ધસેનસૂરિ ઋષભ જિનની પ્રતિમા પાસે આવી લગ્નની સિદ્ધિ માટે વિશેષ સાવધાન થયા અને લગ્નનો સમય પાસે આવ્યો જાણી રૂપાની કચોળી અને સોનાની સળી હાથમાં લેઈ તૈયાર થયા. જ્યારે ઋષભદેવ પ્રભુની પ્રતિષ્ઠાને સમય તદ્દન પાસે આવ્યો ત્યારે લોકો ઉચ્ચ સ્વરે ‘સમય થયો છે’ એમ ચોતરફ ઉદ્ઘોષણ કરવા લાગ્યા.

બરાબર પ્રતિષ્ઠાના સમયે શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિએ જિનચિંમ થઈ વસ્ત્ર ખસેડીને તેના બન્ને નેત્રોમાં સૂર્યો અને સાકરના ચોગવાળું અંજન આંજ્યું અને વિક્રમ સંવત ૧૩૭૧ના માઘ માસના શુક્લપક્ષની ચૌદશ, પુષ્ય નક્ષત્ર અને સોમવારે મીન લગ્નમાં નાલિનંદન શ્રીઋષભદેવ લગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી. પ્રથમ જાવડિના ઉદ્ઘાર સમયે શ્રીવજ્રસ્વામીએ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ત્યારપછી આ સિદ્ધસેનસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. સિદ્ધસેનસૂરિની અનુસાથી મુખ્ય પ્રાસાદના ધ્વજદંડની વાચનાચાર્ય નાગેન્દ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. સર્વપુત્રો સહિત દેશલે ચંદન અને બરાસવડે આદિજિનના શરીરને વિલેપન કરી તેની પાસે પકવાન પ્રમુખ નૈવેદ્ય મૂક્યા.

તે વખતે કોષકતો આનંદના આવેશથી નૃત્ય કરવા લાગ્યા, કોષ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, કોષક તો કસ્તૂરી વગેરે લઘુ વિલેપન કરવા લાગ્યા અને કેટલાક તો પુષ્પો વડે જિનની પૂજા કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે લવ્યજનોએ મહોત્સવ કર્યો. હવે દેશલ ધ્વજ-દંડનું સ્થાપન કરવા તૈયાર થયો. સિદ્ધસેનસૂરિને હાથનો ટેકો આપી પુત્રસહિત દેશલ ધ્વજદંડની સાથે આગળ ચાલ્યો અને પ્રાસાદના શિખર ઉપર ચઢી ગયો. ત્યાં તેણે કીર્તિની સાથે સૂત્રધારો દ્વારા દંડનું સ્થાપન કર્યું અને દંડની સાથે ધ્વજ ખાંધી. તે સમયે વસ્ર, સૌનેયા, ઘોડા, અલંકાર વગેરેનું યાચકોને દાન દીધું. સાહજપાલ, સાહજ સમરસિંહ, સામંત અને સાંગણ એ પાંચે ભાઈઓએ ધનની વૃદ્ધિ કરી.

દેશલે ત્રણ છત્ર અને બે ચામર આદિજિનના ચૈત્યમાં આપ્યા. તે સિવાય સુવર્ણના દંડયુક્ત અને રૂપ્યતન્તુના બનેલા બીજા બે ચામર પણ આપ્યા. મનોહર સ્નાત્રના કુંભ, રૂપાની આરતી અને મંગળદીવો આપ્યા. ત્યાર પછી બધા જિનનો સ્નાત્રવિધિ કર્યો, અને ચંદનાદિવડે બીજા બધા જિનોની પૂજા કરી. ત્યાર પછી શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિના ચરણને વંદન કરી તેમજ બીજા સુવિહિત સાધુને ભક્ત-પાન વડે પ્રતિલાભી પ્રાતઃકાલે પોતાના પુત્રસહિત દેશલે પારણું કર્યું. ચારણ, ગાયક, અને ભાટોને જમાડ્યા તથા ભેગી, દીન, અનાથ અને દરિદ્રીઓના ભોજન માટે સત્રાકાર ખુલ્લું મૂક્યું. એ પ્રમાણે હમેશાં દાન આપતા દેશલે દશ દિવસ સુધી ઉત્સવ કર્યો. અગિયારમે દિવસે પ્રાતઃકાળે શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિના સ્વહસ્તે પ્રભુનું કંઠણ છોડાવ્યું અને સુવર્ણના મુકુટ, હાર, શ્રી-કંઠ, ખાનુર્ખંધ અને કુંડલાદિ પોતે કરાવેલા નવા અલંકારો પ્રભુને ચઢાવ્યા.

તે સિવાય બીજા પણ લવ્ય જનોએ સુંદર ધ્વજો ખાંધી અને જિનનું સ્નાત્ર કર્યું. સંઘમાં આવેલા પુરુષોએ પોતપોતાના

વારાને દિવસે મહાપૂજા અને દાનસત્રો કર્યાં. દેસલે સંઘસહિત આદિજિનની આરતી ઉતારવાનો પ્રારંભ કર્યો. તેની બન્ને બાજુએ સાહણ અને સાંગણ ચામર ધારણ કરી તથા સામન્ત અને સહજપાળ કલશ ધારણ કરી ઉભા હતા. ત્યાર બાદ સમરસિંહે પિતાના નવ અંગે ચંદનના તિલક કર્યા, લલાટે તિલક કરીને અક્ષત યોડ્યા અને ડોકમાં ફુલની માળા પહેરાવી. બીજા પણ સંઘના પુરુષોએ ચંદન વડે પગે પૂજા કરી, કપાલે તિલક કરી અને આરતીની પૂજા કરી તેના કંઠે માલા પહેરાવી. જિનશુણના ગાનારા ગાયકોને મહા મૂલ્ય સ્વર્ણના કંકણ, તુરંગ અને વસ્ત્રોના દાનથી સંતુષ્ટ કર્યા. દેશલશાહે આરતી કરીને મંગલદીપ ગ્રહણ કર્યો. ભાટો તે વખતે મોટા સ્વરે દેશલ અને સમરસિંહની બિરુદાવલી બોલ્યા અને તેને તેઓએ પુષ્કળ દાન આપ્યું. ત્યાર પછી કપુર વડે મંગલદીપ કરી વાગતા વાદિત્રના શબ્દની સાથે ઉચ્ચસ્વરે મંગલદીપ બોલી, હાથ બેડી શકસ્તવ વડે આદિજિનની સ્તુતિ કરી. સિદ્ધસૂરિએ પણ શકસ્તવ થયા બાદ આદિજિનની અમૃતાબ્દક વડે સ્તુતિ કરી.

એ પ્રમાણે આદિજિનનો પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કરી અભીષેક કર્યાની સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રમોદ વડે દેશલે નૃત્ય કર્યું અને જિનની સ્તુતિ કરી. ત્યાર પછી યુગાદિ દેવની રજા માગી દેશલ કપર્દિયક્ષને મંદિર ગયો અને ત્યાં નાળીએર અને લાપશી વડે ચક્ષની પૂજા કરી, તેના મંદિરે ધ્વજ ચડાવી, તથા ધર્મકાર્યમાં સહાય કરવા તેની પ્રાર્થના કરી.

સંઘનાયક દેશલ શત્રુંજય તીર્થને વિષે વીશ દિવસ રહી પુત્ર સહિત સિદ્ધસેનસૂરિની સાથે પર્વત ઉપરથી ઉતરવા તૈયાર થયો અને સર્વ અર્હતોને નમી પ્રાતઃકાલમાં પર્વતથી નીચે ઉતરી સંઘના નિવાસ સ્થાને આવ્યો. સુંદર મોદક અને અનેક પ્રકારના શાક ઇત્યાદિ રસ-

વતી વડે મુનિવરોને પ્રતિલાભી પરિવાર સહિત સંઘને આદરપૂર્વક ભોજન કરાવ્યું, તથા ખારોટ, ભાટ ચારણો અને ગાયકોને પણ જમાડ્યા.

આ સંઘમાં આચાર્ય, વાચનાચાર્ય, ઉપાધ્યાય ઇત્યાદિ પદસ્થ પાંચસો મુનિઓ હતા, મહારાષ્ટ્ર અને તિલ્લંગ દેશથી સહજપાલ ખારીક વસ્ત્રો લાવ્યો હતો, તેણે તે વડે ભક્તિપૂર્વક તેઓને સત્કાર કર્યો. તે સિવાય બીજા બે હજાર મુનિઓને પણ અનેક પ્રકારના વસ્ત્રો અને ઉચિત વસ્તુઓ વડે પ્રતિલાભ્યા. પ્રબંધકાર જણાવે છે કે સમરસિંહે સાતસો ચારણો, ત્રણ હજાર ભાટ અને હજાર ઉપરાંત ગાયકોને મનોવાંછિત સોનૈયા, તુરગ અને વસ્ત્રોનું દાન કર્યું. પુષ્પની વાટિકાઓ કે જેના અરઘટ લાંગી ગયા હતા, અવેડાઓ નહોતા અને વાડ વિના વૃક્ષો ઉખડી ગયા હતા તે વાટિકાઓને માળીઓને ધન આપી પ્રભુની નિત્ય પુષ્પપૂજા માટે ખરીદી લીધી અને નવી કરાવી. જિનેન્દ્રની પૂજા કરનારા, ગાન કરનારા, સૂત્રધારો અને ભાટોને ઇચ્છિત વૃત્તિ આપીને ત્યાં તીર્થ ઉપર મૂક્યા.

ત્યાર બાદ દેસલે ઉજ્જયન્ત તીર્થની યાત્રા કરવા માટે પ્રયાણ કર્યું. દેવાલય આગળ ચાલ્યું અને ત્યાર પછી સંઘનું ગિરનાર દેસલ સર્વ સંઘસહિત ચાલ્યો. અને તે અમરા-તરફ પ્રયાણ. વત્યાદિ પુર અને ગામને વિષે પોતાના અદ્ભુત કાર્યો વડે જિનશાસનની પ્રભાવના કરતો ઉજ્જયન્તગિરિ પહોંચ્યો.

તે વખતે ત્યાં જૂનાગઢમાં મહીપાલદેવ નામે રાજા હતો, તે જૂનાગઢની પાસે સંઘસહિત દેશલ અને સમરસિંહને આવેલા જાણી તેના ગુણોથી આકર્ષાઈને સંઘપતિ દેશલ અને સમરસિંહની સામે આવ્યો. સમરસિંહ અને મહીપાલદેવ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક બેઠ્યા.

અને કુશળપ્રથમ પૂછતા સમાન આસને બેઠા. વિવિધ પ્રકારના ભેટણાં વડે સમરસિંહે મહીપાલદેવને સંતુષ્ટ કર્યો. અને તેણે પણ દ્વિગુણ ભેટ વડે સમરસિંહને ખુશી કર્યો. ત્યાર બાદ સમરસિંહની સાથે ચાલતા મહીપાલદેવે સંઘ સહિત દેશલેખ પ્રવેશાત્સવ કર્યો.

મહીપાલદેવ તેજપાલપુરની પાસે સંઘને વાસ કરાવી પોતાના આવાસે આવ્યો. હવે ઉજ્જયન્તગિરિના શિખર ઉપર વિરાજમાન નેમિનાથને નમવાને સંકલ્પ સંઘસહિત દેશલ ગુરુઓની સાથે પર્વત ઉપર ચઢ્યો. શત્રુજય તીર્થની પેઠે ત્યાં પણ મહાધ્વજ, અવારિત સત્ર-ભોજનશાળા, પૂજા અને દાનાદિક સર્વ કૃત્યો કર્યા. પ્રહુમ્ન અને શાંખના ઉચ્ચ શિખરો ભેંચ્યાં. જ્યાં નેમિનાથ ભગવાનના ત્રણ કલ્યાણુક થયેલાં છે એવા રૈવતગિરિના સર્વ પ્રાસાદોમાં યાત્રા તથા મહાધ્વજ અને મહાપૂજાદિ કરી પુત્ર અને પૌત્રસહિત દેશલે અંખાની અર્ચા કરી. તે જ વખતે સમરસિંહની સ્ત્રીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. પુત્ર જન્મના સમાચાર જાણી દેશલે અંખાનું વિશેષતઃ અર્ચન કર્યું. ત્યાર બાદ ગન્ધર્વપદ કુંડમાં દેશલે અને તેના પુત્રોએ સ્નાન કરી પાપને તિલાંજલિ આપી.

આ તીર્થમાં દશ દિવસ સુધી રહીને દેશલ ગિરિનારથી નીચે ઉતર્યો. તે વખતે દેવપત્તનનો (પ્રભાસપાટણનો) રાજા મુગ્ધરાજ હતો તે સમરસિંહનું દર્શન કરવા ઉત્કંઠિત થયો. તેણે પોતાના પ્રધાનેને વિજ્ઞપ્તિપત્ર લઈ સમરસિંહ પાસે મોકલ્યા. અને તેઓએ સમરસિંહની પાસે આવી વિજ્ઞપ્તિપત્ર તેના હાથમાં આપ્યો. સમરસિંહ મુગ્ધરાજનું આમંત્રણ આવેલું જાણી ત્યાં જવા ઉત્સુક થયો. હવે સમરસિંહ મહીપાલદેવની રજા માગવા માટે ભેટણું લઈ તેની પાસે ગયો અને ભેટ મૂકી તેની પાસે રજા માગી. મહીપાલદેવે પણ સંતુષ્ટ થઈને સમરસિંહને શ્રીકરી અને એક ઉત્તમ ઘોડો આપ્યો.

હવે દેશલે મુગ્ધરાજના આમંત્રણથી દેવપત્તન તરફ સકલ સંઘસહિત પ્રયાણ કર્યું. રસ્તામાં વામનપુરી સંઘનું દેવપત્તન જહું (વણથલી) વગેરે સર્વ સ્થાનકે ચૈત્ય- અને સમરસિંહ તથા મુગ્ધરાજનો સમાગમ પરિપાટિ કરતો દેશલ સંઘસહિત દેવપત્તન પહોંચ્યો.

મુગ્ધરાજ સમરસિંહને સંઘસહિત આવેલો જાણીને પોતે પરિવારસહિત સંઘના સન્મુખ આવ્યો. સમરસિંહ અને મુગ્ધરાજ બન્ને મળ્યા અને મુગ્ધરાજ સમરસિંહને બેટીને અત્યંત પ્રુશ થયો. પરસ્પર બન્નેએ કુશલપ્રશ્ન પૂછ્યા પછી અરસપરસ બેટણાં આપ્યાં અને પ્રુશ થયેલા બન્નેએ પોતાની મૈત્રી વધારે દઢ કરી.

હવે સંઘપતિ દેશલ અને સમરસિંહે સંઘસહિત ઉત્સાહપૂર્વક ધ્વજ અને તોરણો વડે સુશોભિત દેવપત્તનમાં પ્રવેશ કર્યો. અને સોમેશ્વરદેવ મુગ્ધરાજની પાસે આનંદપૂર્વક એક પ્રહર ગાળ્યો. સંઘપતિએ સંઘનો નિવાસ પ્રિયમેલકમાં રાખ્યો. અહિં સંઘપતિ તરફથી અષ્ટાહિકા મહોત્સવ, જિનચૈત્યોમાં પૂજા તથા સોમેશ્વરની પાણી પૂજા થઈ.

મુગ્ધરાજે સમરસિંહને શ્રીકરી અને તુરગ ઉપહાર તરીકે આપ્યા, તે લઈને અજઘરપુરે પાર્શ્વનાથને નમસ્કાર કરવા દેશલસહિત સમરસિંહે સંઘ સાથે પ્રયાણ કર્યું.

જે પાર્શ્વનાથ સમુદ્રના મધ્ય ભાગમાંથી નીકળ્યા અને વહાણવટીને (ચૈત્ય બનાવવાનો) આદેશ કરી તેણે બનાવેલા ચૈત્યમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલા છે તે પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો પૂજા પ્રમુખ મહોત્સવ કરીને દેશલ સંઘસહિત કેડીનાર ગયો.

ત્યાં અંબિકાનું દેવાલય છે. તેની ઉત્પત્તિ પ્રબંધકાર આ પ્રમાણે

જાણાવે છે કે-તે પૂર્વ જન્મમાં બ્રાહ્મણની સ્ત્રી હતી. તેણે એક વખતે મુનિને અન્નદાન આપ્યું, તેથી તેના પતિ ગુસ્સે થયો. પતિના ગુસ્સે થવાથી એ પુત્રને લઈ તે ગિરનાર ગઈ અને ત્યાં નેમિનાથને નમી તેનું સ્મરણ કરતી પોતાના એ પુત્રને આમ્રફળ વડે ખુશ કરવા માટે આંખાના ઝાડ નીચે બેઠી હતી. તેવામાં તેણે પોતાના પતિને આવતો જોયો અને તેના લયથી ત્રાસ પામી નેમિનાથનું શરણુ અંગીકાર કરી પર્વતના શિખર ઉપરથી પડી અને મરીને તે અધિષ્ઠાયિકા અંબિકા નામે દેવી થઈ. તેના પહેલાના વાસ કાડીનારને વિષે હોવાથી તેનું ચૈત્ય પણ ત્યાં થયું. તેને કપૂર કુંકુમાદિથી પૂજા કરી અને ત્યાં પણ મહાધ્વજ ચઢાવી.

ત્યાંથી સંઘપતિ દેશલ દીવળંદરે ગયા. ત્યાં મૂળરાજ નામે રાજા હતો. તે સમરસિંહને પ્રેમથી નાવની સાથે દીવળંદર સંઘ નાવ બેઠી તેના ઉપર કટ-સાદડી પાથરી સહિત દેશલનું જહું દેવાલય અને સંઘસહિત મહોત્સવપૂર્વક જળ-મર્ગે લાવ્યો.

ત્યાં કોડપતિ હરિપાલ નામે વણિક રહેતો હતો. તેણે સંઘ-સહિત દેશલનું વાત્સલ્ય કર્યું. ત્યાં અષ્ટાહિકોત્સવ કરી યાત્રકોને વાંછિત દાન આપી સંઘપતિએ શત્રુંજય તીર્થ તરફ પુનઃ પ્રયાણ કર્યું. એવામાં સિદ્ધસેનસૂરિને કોઈ વ્યાધિ થયો અને તેની પીડાથી આગળ વિહાર ન કરતાં તેઓ જૂનાગઢમાં રહ્યા.

તે વખતે સંઘે મળીને ગુરુને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે આપ રોગથી પીડિત થયેલા છો, અત્યારે વિશિષ્ટ જ્ઞાનના મેરુગિરિને આચાર્યપદ અલાવે કોઈ આયુષ જાણી શકતું નથી, તો આપ કોઈ શિષ્યને સૂરિમન્ત્ર આપો. ગુરુએ કહ્યું કે મારું આયુષ હજી પાંચ વરસ અને નવ દિવસ બાકી છે, સત્યાદેવીએ કહેલો શિષ્ય પણ મારી પાસે છે, પરંતુ હમણાં હું

કોઇને આચાર્યપદ પર સ્થાપિત કરવા ઇચ્છતો નથી. તે સાંભળી સમગ્ર સંઘે ફરી વિનંતિ કરી કે આપે કહ્યું તે બરોબર છે, પરંતુ અમે વિજ્ઞપ્તિ કરીએ છીએ કે આપે શત્રુંબ્ય તીર્થ ઉપર પ્રતિષ્ઠા કરીને સ્થાવર તીર્થની સ્થાપના કરી. હવે આચાર્ય પદ આપવા વડે જંગમ તીર્થની સ્થાપના આપના હાથે થાય એવી અમારી ઇચ્છા છે. સંઘની વિજ્ઞપ્તિથી પ્રસન્ન થયેલા સિદ્ધસેનસૂરિએ સંવત ૧૩૭૧ ના ફાગણ માસના શુક્લ પક્ષની પાંચમના દિવસે મેરુગિરિ નામના શિષ્યને આચાર્યપદવી આપી અને તેનું 'કક્કસૂરિ' એવું નામ રાખ્યું. ત્યાં રહેલા ધારસિંહ નામના મંત્રીએ સૂરિપદને મહોત્સવ કર્યો.

હિસાબપૂર્વક પાંચ દિવસ ત્યાં રહીને સિદ્ધસેનસૂરિ ત્યાંથી નીકળી દેશલના સંઘને શત્રુંબ્ય તીર્થે જઈને મળ્યા. હવે દેશ લેશરીવાર શત્રુંબ્ય તીર્થની યાત્રા કરીને ગુરુની સાથે પાટલાપુર (પાટડી) તરફ સંઘ સહિત ગયો. ત્યાં નેમિનાથનું મંદિર હતું, તેને પૂજી ત્યાંથી દેશલ સંઘસહિત શંભેશ્વર તીર્થે ગયો. ત્યાં લગવાન પાર્શ્વનાથને પ્રણામ કરી તે તીર્થને વિષે મહાદાન અને મહાપૂજા કરી તથા મહાધ્વજ ચઢાવી સંઘ હારિજ ગયો. ત્યાં ઋષભદેવ લગવાનને નમી ત્યાંથી પાટણ જવા પ્રયાણ કર્યું. અને પાટણની પાસે આવેલા 'સોમલા' નામે ગામમાં દેસલે સંઘસહિત પડાવ નાંખ્યો.

તે વખતે સંઘસહિત કુશલપૂર્વક દેશલને આવેલા જાણી પાટણ નિવાસી બધા માણસો સંઘની સામે ગયા સંઘને પાટણમાં અને તેઓએ સમરસિંહ અને દેશલના ચરણની પ્રવેશોત્સવ. સુવર્ણના પુષ્પોથી પૂજા કરી નમસ્કાર કર્યો. મિત્ર મિત્રોને, બંધુ બંધુને, પિતા પુત્રને એમ બધા જન પરસ્પર આનંદપૂર્વક ભેટ્યા, અને તેઓએ પોતપોતાના સ્વજનને ગળે પુષ્પની માળા નાંખી. 'તીર્થથી આવેલા છે માટે પૂજ્ય છે' એમ ધારી લોકોએ ખૂબ પૂજા સત્કાર કર્યો.

પ્રમુખકાર અહિં જણાવે છે કે આખા નગરમાં એવો કોઈ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર કે યવન નહોતો કે સમરસિંહના ગુણોથી એવાંધને અહિં સામે ન આવ્યો હોય.

સંઘપતિએ દરેક નગરવાસીનું તાંબૂલ અને વસ્ત્રાદિક વડે આદરપૂર્વક સન્માન કર્યું.

હવે દેશલે શુભ મુહૂર્તે નગરમાં પ્રવેશ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. ત્યારે સંઘના બધા જનો સુંદર વસ્ત્રો પહેરી સંઘપતિની સામે ગયા. સમરસિંહ વગેરે સંઘના અગ્રણી ઘોડા ઉપર ચઢ્યા અને દેશલ ખાનની પાલખીમાં બેસી પાટણ લણી ચાલ્યો. દેવાલય આગળ ચાલ્યું અને તેની ચારે બાજુ સિદ્ધસેનસૂરિ પ્રમુખ મુનિવરો અને ઉપાસકો પણ ચાલ્યા.

સંઘપતિ દેશલ અને સમરસિંહને આવતા બેઠને પાટણની સમસ્ત જનતા હર્ષસહિત તેને ભેવાને એકઠી થઈ. ઘરેઘરે કુંકુમની ગુંડળી, તોરણો, પૂર્ણ કલશ અને ધ્વજઓ વડે તે પુર સુશોભિત થયેલું હતું. એમ ઉત્સાહપૂર્વક દેશલે સમરસિંહસહિત પોતાના ઘરે પ્રવેશ કર્યો.

પ્રથમ કર્પાદ્યક્ષસહિત જિનને ઉતારીને ઘર દેવાલયને વિષે સ્થાપ્યા. ત્યાર પછી આસન ઉપર બેઠલા સમરસિંહ સહિત દેશલનું નગરવાસીઓએ ન્યુંછનક કરી વંદન કર્યું. સમરસિંહે પણ વસ્ત્ર અને તાંબૂલ આપવા વડે નગરવાસીજનનો સત્કાર કર્યો.

ત્યાર પછી સહજપાલાદિ પુત્રોએ વિનયપૂર્વક પોતાના પિતા દેશલના પગ દૂધ વડે ધોયા. ત્રીજે દિવસે દેવબોજ્ય કરાવ્યું. તે વખતે ઇચ્છાપૂર્વક પકવાનાદિ વડે સાધુઓને પ્રતિલાભી, નગરવાસી પાંચ હજાર માણસોને ભક્તિપૂર્વક જમાડ્યા અને બીજા દરેક લોકોને માટે સત્રાગાર ખુલ્લું મૂક્યું. દેશલે તીર્થોદ્ધારને વિષે સત્યાવીશ લાખ ને સિત્તેર હજાર રૂપીયાનો વ્યય કર્યો.

પોતાને કૃતકૃત્ય માનતો દેશલ ધર્મક્રિયામાં અનુરક્ત થતો.
 ઘરના કામકાજમાં લાગી ગયો. સમરસિંહ પણ
 દેશલની ફરી વાર રાજસન્માન વધવાથી જૈનશાસનની ઉન્નતિ અને
 શત્રુજયતીર્થની યાત્રા પરોપકાર કરતો. દિવસો વ્યતીત કરવા લાગ્યો.
 ત્યાર બાદ ૧૩૭૫ ના વર્ષે દેશલે સાત સંઘપતિ
 અને ગુરુસહિત બે હજાર શ્રાવકોની સાથે શત્રુજય તીર્થની બીજી
 વાર યાત્રા કરી અને ત્યાં અગીયાર લાખ રૂપિયાનો વ્યય કર્યો. તે
 વખતે તેણે સોરઠમાં મ્હેરછોએ પકડેલા માણસોને પણ છોડાવ્યા.

હવે સિદ્ધસેનસૂરીએ પોતાનું આયુષ માત્ર ત્રણ માસ બાકી
 રહેલું જાણી દેશલને કહ્યું કે તારું આયુષ પણ
 દેસલનું સ્વર્ગગમન માત્ર એક માસ બાકી છે, માટે બિકેશપુરે જઈને
 કક્કસૂરિને મુખ્ય ચતુષ્કિકાને વિષે સ્થાપન કરવા
 મારી ઇચ્છા છે. જે તારી ઇચ્છા હોય તો તુરત ચાલ, 'જ્યાં દેવતાએ
 બનાવેલી વીર ભગવાનની પ્રતિમા સ્થાપિત થયેલી છે એવું તે ઉત્તમ
 તીર્થ છે. ત્યારે દેશલ સમગ્ર સામગ્રી તૈયાર કરી સંઘની સાથે સિદ્ધસે-
 નસૂરીસહિત ચાલ્યો. રસ્તામાં જતાં દેસલ સ્વર્ગે ગયો. માહ માસની
 પૂનમે શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિએ મુખ્ય સ્થાને શ્રી કક્કસૂરિને બેસાડ્યા.
 ઝુનિરત્નને ઉપાધ્યાય પદ અને શ્રીકુમાર તથા સોમચન્દ્રને અનુક્રમે
 ઉપાધ્યાયપદ અને વાચનાચાર્યપદ આપ્યું. દેસલના પુત્રે ત્યાં
 ચથાવિધિ વીરસ્નાત્ર કર્યું. અદાર ગોત્રસહિત સહજે અવારિત સત્ર,
 અને સાધર્મિકવાત્સલ્ય કર્યું. ત્યાં અષ્ટાહિકા ઉત્સવ કરીને સિદ્ધ-
 સેનાચાર્ય સહજપાલની સાથે ફેલાધિ તીર્થે ગયા, અને ત્યાં પાર્શ્વનાથ
 ભગવાનને વાંઘા. ત્યાં યાત્રા કરીને પાછા વળી નિરંતર પ્રયાણ
 કરતા કરતા સિદ્ધસેનાચાર્ય સંઘસહિત પાટણ આવ્યા.

જ્યારે એક માસ બાકી રહ્યો ત્યારે સિદ્ધસેનસૂરિએ કક્કસૂરિને

કહ્યું કે હવે માંડે આયુષ માત્ર એક માસ બાકી છે જ્યારે તે
આઠ દિવસ બાકી રહે ત્યારે તમારે મને સંઘની
સિદ્ધસેનસૂરીનું ક્ષામણાપૂર્વક અનશન કરાવવું. કલિયુગમાં આવું
સ્વર્ગગમન. વિશિષ્ટ જ્ઞાન હોય શું એમ શંકા લાવી કક્કસૂરિએ
કહેલા દિવસે ગુરુને અનશન ન કરાવ્યું. ગુરુએ

સ્વયમેવ એ ઉપવાસ કર્યો, અને સંઘસમક્ષ અનશન ગ્રહણ કર્યું.
સહજબાલ પ્રમુખ બધા શ્રાવકોએ મહોત્સવ કર્યો. તે વખતે પાટણમાં
ચાર વર્ણમાંના કોઈ પણ બાળક, યુવાન કે વૃદ્ધ માણસ નહોતો કે
જે સૂરિને વંદન કરવા ન આવ્યો હોય. પાંચ યોજનની આસપાસના
ગામેમાં એવું કોઈ પણ ગામ નહોતું કે ત્યાંથી માણસો વંદન કરવા ન
આવેલા હોય. ત્યાર પછી છ દિવસે કહેલી વેળાએ આચાર્ય સમા-
ધિવડે કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા. તે વખતે નગરવાસી જનોએ
હર્ષપૂર્વક તેમનો ઉત્સવ કર્યો. છ દિવસે એકવીશ મંડપવાળું
વિમાન તૈયાર થયું એટલે શ્રાવકો તેમાં આચાર્યના શરીરને સ્થાપન
કરી ઉત્સવપૂર્વક એક કોશ સુધી તે વિમાન લઇ ગયા, અને
તેઓએ ચંદન અગરના કાષ્ઠવડે તથા કપુરવડે તેમના શરીરનો
અગ્નિદાહ કર્યો. સંવત્ ૧૩૭૬ ના ચૈત્ર સુદિ ચૌદશે તેઓ સ્વર્ગે ગયા.

ત્યારબાદ કક્કસૂરિ ગચ્છનું પાલન કરવા લાગ્યા. તે વખતે
દિલ્હીમાં કુતખુદીન બાદશાહ હતો. તે સમર-
સમરસિંહનું દિલ્હી સિંહના ગુણ સાંભળી તેને મળવા ઉત્સુક
તરફ પ્રયાણ અને ત્યાં થયો. તેણે ફરમાન કાઢી સમરસિંહને બોલા-
બાદશાહનું સન્માન. વ્યો અને તે પણ સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી દિલ્હી
તરફ ચાલ્યો. દિલ્હી પહોંચતા વાર બાદશાહે
સમરસિંહને આદરપૂર્વક બોલાવ્યો. સમરસિંહે પણ વિવિધ પ્રકારની
બેટ બાદશાહ પાસે મૂકી પ્રણામ કર્યો. બાદશાહે તેના ગુણથી સંતુષ્ટ
થઈને તેને સર્વ વ્યાપારીઓમાં અગ્રેસરી સ્થાપ્યો. ત્યાં બાદશાહની
અવનવી મહેરબાની વડે તેનો કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

સમરસિંહ ખરેખર દાનવીર હતો. એક વખતે કોઈ ગવૈયાએ તેની પ્રશંસાનું એક ધ્રુવપદ કહ્યું એટલે તેને એક હજાર ટંક આપી દીધા. ત્યાર પછી કુતુબુદ્દીનની ગાદીએ ગ્યાસુદ્દીન આવ્યો. તેણે પણ સમરસિંહનું સન્માન કરી બાદશાહની પેઠે પ્રેમપૂર્વક પુત્ર તરીકે તેના સ્વીકાર કર્યો. સમરસિંહની લાગવગ ઘણીજ વધી ગઈ. પાંડુદેશના વીરવલ્લભ નામના રાજાને બાદશાહે કેદ કર્યો હતો. તેને સમરસિંહે છોડાવી પોતાના દેશમાં પુનઃ ગાદીએ બેસાડ્યો. તેથી તેમને ‘રાજ સંસ્થાપનાચાર્ય’ એવું બિરુદ મળ્યું.

બાદશાહનું શરમાન મેળવી ધર્મવીર સમરસિંહે જિનની જન્મભૂમિ મથુરા અને હસ્તિનાપુરમાં જિનપ્રલસૂરિ સાથે સંઘપતિ થઈને સંઘ સાથે જઈ તીર્થયાત્રા કરી.

હવે તિલંગ દેશમાં ગ્યાસુદ્દીન બાદશાહનો પુત્ર ઉલ્લખાન મુખા તરિકે હતો, તેની પાસે સમરસિંહ ગયો. અને તેણે પણ સમરસિંહને પોતાનો ભાઈ ગણી તિલંગના અધિપતિ તરિકે નિમ્ત્રે. તેણે તુર્કોને હાથે કેદ પકડાયેલા અગીયાર લાખ માણસોને છોડાવ્યા. અનેક રાજા, રાણા અને વેપારીઓ ઉપર સમરસિંહે ઘણા ઉપકાર કર્યો. સર્વ દેશથી આવેલા શ્રાવકોને કુટુંબસહિત તિલંગ દેશમાં વસાવી ઉરંગલપુરમાં જિનાલયો કરાવી જેન શાસનરૂપી સામ્રાજ્ય એકછત્ર કર્યું. સમરસિંહે તિલંગનો સ્વામી થઈને તેણે પોતાના પૂર્વજોને દીપાવ્યા અને જિનશાસનમાં તે એક ચક્રવર્તી જેવો થયો. તેણે ન્યાયપૂર્વક તિલંગદેશનું રક્ષણ કર્યું અને કલિયુગમાં કૃતયુગનો અવતાર કરીને તે સ્વર્ગમાં ગયો.

હવે પ્રખન્ધાર પ્રખન્ધની સમાપ્તિ કરતા છેવટે જણાવે છે કે “૧૩૯૩ માં વર્ષે સિદ્ધસૂરિના શિષ્ય આચાર્ય કક્કસૂરિએ કાન્ગરોટપુરમાં રહીને આ પ્રખન્ધની રચના કરી છે.”

વિષયાનુક્રમ

પ્રસ્તાવ ૧

વિષય.	પૃ
આદિજિન, મહાવીર, અન્ય તીર્થંકરો, સ્વશુરુ અને	
સરસ્વતીની સ્તુતિ ...	૩
સજ્જન અને દુર્જનની સ્તુતિ ...	૪
વસ્તુનિર્દેશ ...	૫
ઉપકેશ નગરનું વર્ણન ...	૫
ઉપકેશ નગરમાં વીર ભગવાનનું મંદિર ...	૬
ઉકેશ વંશનું વર્ણન ...	૭
વેસટ શ્રેષ્ઠીનું વર્ણન ...	૭
વેસટનો નાગરિકો સાથે વિરોધ ...	૮
વેસટનું નગરમાંથી પ્રયાણ ...	૮
વેસટ કિરાટકૂપનગરમાં ...	૯
જૈત્રસિંહ નામે કિરાટકૂપ નગરનો રાજા ...	૯
વેસટ અને જૈત્રસિંહનો સમાગમ ...	૧૧
મહાજનની જૈત્રસિંહ પાસે અમારિ માટે યાચના ...	૧૨
વેસટનો જૈત્રસિંહને અહિંસા વિષે ઉપદેશ ...	૧૨
અહિંસા વિષે ધનદેવની કથા ...	૧૫-૩૯
જૈત્રસિંહે કરેલો હિંસાનો ત્યાગ ...	૩૯
કિરાટકૂપ નગરમાં વેસટનો વાસ ...	૪૦-૪૧

પ્રસ્તાવ ૨

વેસટના વંશનું વર્ણન ...	૪૨-૫૫
પ્રહલાદનપુર (પાલજપુર)નું વર્ણન ...	૪૭

વિષય.			પૃ૦
ક્રિકેશ ગરુડની સ્થિતિ	૫૫-૬૮
પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા	૬૮-૧૩૧
આશાધરનું સ્વર્ગગમન૧૩૨
દેશલનો વંશ	૧૩૨-૧૩૭

પ્રસ્તાવ ૩

મુલતાન અલ્લાઉદ્દીન૧૩૮
અલપખાન અને સમરસિંહ...૧૩૯
શત્રુંજય તીર્થનો ભંગ૧૪૦
શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારો	૧૪૨-૧૬૧
ભરત રાજનો પ્રથમ ઉદ્ધાર ૧૪૪
સગર ચક્રવર્તીનો બીજો ઉદ્ધાર ૧૪૫
પાંડવોનો ત્રીજો ઉદ્ધાર ૧૪૬
નવડીનો ચોથો ઉદ્ધાર ૧૪૮
વાગ્ભટનો પાંચમો ઉદ્ધાર ૧૫૩
શત્રુંજયના ઉદ્ધારનો દેશલનો નિશ્ચય...૧૬૧
અલપખાન પાસેથી તીર્થોદ્ધારનું કરમાન મેળવવું૧૬૨

પ્રસ્તાવ ૪

તીર્થોદ્ધાર માટે સંઘની અનુમતિ૧૬૭
ખિંબ માટે આરાસણુથી ફલહી મંગાવવી	૧૬૮-૧૮૧
ત્રિસંગમપુરનો રાજ મહિપાલદેવ ૧૬૯
ફલહીનું શત્રુંજય ઉપર ચઢાવવું...૧૮૨
શિલ્પિદ્વારા ખિંબનું ઘડવું૧૮૩
શત્રુંજયના દેવાલયોનો ઉદ્ધાર...૧૮૫
પાટણુથી શત્રુંજય તરફ સંઘનું પ્રયાણ૧૮૭
સંઘમાં આચાર્ય અને મુનિઓ...૧૯૧

વિષય.	પૃ૦
સંઘમાં અગ્રેસર શ્રાવકો૧૯૨
સેરીસા, સરખેજ, ઘોળકા અને પીપરાળી વગેરે સ્થળે યદને સંઘનું શત્રુજય પહોંચ્યું ...	૧૯૬-૧૯૭
પ્રસ્તાવ ૫	
સંઘસહિત દેશલનું શત્રુજય ઉપર જવું ...	૨૦૦-૨૦૩
પ્રતિષ્ઠા વિધાન ...	૨૦૩-૨૧૯
સંઘનું ગિરનાર તરફ પ્રયાણ ૨૧૯
જૂનાગઢના રાજા મહીપાલદેવ અને સમરસિંહનો સમાગમ.	૨૧૯-૨૨૦
સંઘનું ગિરનાર ઉપર જવું ૨૨૦
સંઘનું પ્રભાસપાટણ જવું અને તેના રાજા મુઘરાજનો સમાગમ. ...	૨૨૧-૨૨૨
અજઘર પાર્શ્વનાથ તરફ સંઘનું પ્રયાણ ...	૨૨૩
કોડીનારમાં અંબિકાનું દેવાલય ...	૨૨૪
દીવર્બદર સંઘસહિત દેશલનું જવું ૨૨૪
મેરુગિરિને આચાર્યપદ ૨૨૫
શત્રુજયની પુનઃ યાત્રા કરી, પાટડી, શંખેશ્વર અને હારિજ થઈ સંઘસહિત દેશલનું પાટણ આવવું	૨૨૬-૨૨૭
સંઘનો પાટણમાં પ્રવેશોત્સવ ...	૨૨૮-૨૨૯
દેશલની ફરીવાર સંઘસહિત તીર્થયાત્રા ...	૨૩૦
દેશલનું સ્વર્ગગમન ૨૩૦
સિદ્ધસેનસૂરિનું સ્વર્ગગમન. ...	૨૩૧-૨૩૨
સમરસિંહનું દીલ્હી તરફ પ્રયાણ અને બાદશાહનું સન્માન ...	૨૩૩
સમરસિંહની જિનપ્રભસૂરિ સાથે હસ્તિનાપુર આદિ તીર્થની યાત્રા	...
સમરસિંહના કાર્યો ૨૩૩
સમરસિંહને તિલંગદેશનો અધિકાર અને પ્રબંધની સમાપ્તિ.	૨૩૪-૨૩૬
સુધારો વધારો ૨૩૬

ઉકેશગચ્છીય શ્રીકકસૂરિવિરચિત

ગુજરાતી અનુવાદ

પ્રસ્તાવ ૧.

તં જિનં નૌમિ નામેયં યદક્લં વૃષભઃ શ્રિતઃ ॥
લેભે ધવલ હત્યાખ્યાં વિશ્વધૂર્વહનશ્વમઃ ॥૧॥

નાભિ રાજના પુત્ર શ્રીઆદિજિનેશ્વર ભગવાનની હું સ્તુતિ કરું છું, કે જેમનો લાંછન રૂપે આશ્રય કરીને વૃષભે (ખળદે) જગતની ધુરાને વહન કરવામાં સમર્થ “ધવલ” એવી સંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી.^૧

સર્વ જિનેશ્વરોમાં જેમણે એકાકીએજ રાગાદિ મહાન શત્રુઓનો પરાજય કર્યો છે અને તેથીજ જેમણે “વીર” એવું નામ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે શ્રીવીર ભગવાન તમારું કલ્યાણ કરો.^૨

તે સિવાયના બીજા પણ તીર્થંકરોરૂપી સૂર્યો, સજ્જનોના દોષોરૂપી રાત્રિનો સંહાર કરનારા થાઓ, કે જેઓના હાથરૂપી કિરણોના સ્પર્શમાત્રથી ભવ્યજીવોરૂપી કમળપંક્તિ પ્રકુલિત થાય છે.^૩

જેમની કૃપાથી હું જડ હોવા છતાં મોતીના સ્વરૂપને પામ્યો છું. અર્થાત્ વિદ્વાન તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો છું, તે મારા ગુરુશ્રીને હું સ્તવું છું. ખરેખર તે મારા ગુરુમહારાજને મોતીની છીપના સંપુટનીજ ઉપમા ઘટી શકે છે. (કેમકે તેમના સંપર્કથીજ હું મોતી જેવો થયો છું.)^૪

જેમની સેવાથી હંસ પક્ષી પણ શુદ્ધ પક્ષવાળો (ઉજ્જવળ પાંખોવાળો) થયો છે અને દૂધ તથા પાણીનું પૃથક્કરણ કરવામાં કુશળ થયો છે તે શ્રીસરસ્વતી દેવી મારા પર કૃપા કરો.^૫

(૩)

પ્રસ્તાવ ૧.

સજ્જન સ્તુતિ.

પ્રત્યેક વસ્તુના સૂક્ષ્મ તત્ત્વને પ્રત્યક્ષ જોનારી જોઓની બુદ્ધિ, બીજા મનુષ્યો દોષોથી ભરપૂર હોવા છતાં પણ તેઓ વિષે કેવળ એક સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ પણ ગુણનુંજ અવલોકન કરે છે, તે સજ્જન-નોની હું સ્તુતિ કરું છું.^૬

દુર્જનોની પણ સ્તુતિ.

ખરેખર દુર્જન પણ સ્તુતિપાત્રજ છે. કેમકે તે સ્વાદિષ્ટ-મધુર એવી કવિતારૂપી સાકરમાંથી દોષોરૂપ કાંકરાઓને બહાર કાઢે છે અને તેથી તે ઉપકારકજ છે, તો પછી તેની નિંદા કેમ થઈ શકે? ^૭

વસ્તુનિર્દેશ.

એ પ્રમાણે નમસ્કાર : કરીને શ્રીશત્રુંજય તીર્થરાજનો જે પ્રમાણે ઉદ્ધાર થયો છે, તે વિષેની આ કથાનું હું વર્ણન કરું છું.^૮ જ્યારે સુપમા કાળ હતો તે સમયે એ તીર્થરાજના અનેક ઉદ્ધારો થયા છે અને તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું પણ નજ ગણાય. કેમકે સુવર્ણના ઉત્પત્તિક્ષેત્રમાં સુવર્ણજ ઉત્પન્ન થાય તે કંઈ આશ્ચર્યજનક નજ હોય—અર્થાત્ સુપમાકાળ કેવળ ધર્મથીજ ભરપૂર હોય—ધર્મ-નોજ સમય હોય અને તે સમયે તેવાં ધર્મકાર્યો થાય તેમાં કંઈ નવાઈ નથી.^૯ પણ આ દુઃખમાકાળ, કે જેમાં ધર્મની કથા પણ પ્રાપ્ત કરવી અશક્ય છે તેમાં આ સમુદ્ધાર થયો તેજ આશ્ચર્ય-જનક છે. અરે! તેજ મરૂભૂમિ (નિર્જળપ્રદેશ)માં કલ્પવૃક્ષના સ-માગમ જેવું છે—જેમ નિર્જળ ભૂમિમાં એકાદ વૃક્ષ પણ મળવું અ-શક્ય છે છતાં તે સ્થળે કલ્પવૃક્ષની પ્રાપ્તિ જેમ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેમ આ દુઃખમાકાળ, કે જેમાં ધર્મનું નામ નિશાન પણ ભા-ગ્યેજ મળી શકે છે, તેમાં આવું શત્રુંજય સમુદ્ધાર જેવું કાર્ય અ-

ઉપકેશ નગરનું વર્ણન.

વશ્ય આશ્ચર્યજનક છે. ૧૦ માટેજ તેનું અહીં વર્ણન કરવું તે યોગ્ય છે. કેમકે આ કાળમાં તેનું કર્મ ખરેખર અપૂર્વ ગણાય. જેમ કેઈ એક જીવને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને અપૂર્વકરણથી તેના ગુણોનું જે વર્ણન કરવામાં આવે તે કંઈ અયોગ્ય ગણાય નહિ. (તેમજ આ શ્રીશત્રુંજય સમુદ્ધારનું વર્ણન પણ યોગ્યજ છે.) ૧૧ જે ગુરુએ શ્રી જિનેશ્વરની સમુદ્ધરેલી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી છે અને જે શ્રાવકે એ પ્રતિમાને ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે, તેઓ બન્ને-પ્રતિષ્ઠા અને ઉદ્ધાર કરનારા પુણ્યશાળી મહાપુરુષોનું ચરિત્ર હું વર્ણવું છું. કેમકે કળિકાળમાં તેઓ બન્નેએ મહાન (શુભ) કર્મ કરેલું છે. ૧૨-૧૩ જે કે આ મહાપુરુષોના ચરિત્રનું વર્ણન કરવા માટે સાક્ષાત્ બૃહસ્પતિ પોતે પણ સમર્થ નથી, તો પછી મારા જેવા પુરુષમાં તેઓના ચરિત્રાનુવાદ કરવાની શક્તિ હોય જ ક્યાંથી? ૧૪ વળી મારી બુદ્ધિ મંદ છે છતાં પણ હું મારી શક્તિ પ્રમાણે તેઓના ચરિત્રનું વર્ણન કરવા તૈયાર થયો છું. દાખલા તરીકે મયૂર નૃત્યકળાને જાણતો નથી છતાં પણ હર્ષને લીધે શું નૃત્ય કરતો નથી? ૧૫ પાંગળા મનુષ્યમાં ઉતાવળે ચાલવાની શક્તિ હોતી નથી, છતાં પણ તે ધીમે ધીમે શું ચાલતો નથી? ઠીંગણો મનુષ્ય વૃક્ષનું ફળ લેવા પહોંચી શકતો નથી તો પણ તે હાથને લંબાવતો નથી? ૧૬ એજ પ્રમાણે હે ભગ્ય જનો! આ કળિકાળમાં પણ પાપનો નાશ કરનાર એ મહાપુરુષોનું ચરિત્ર, મેં જે પ્રમાણે જોયું છે તે પ્રમાણે હું વર્ણવું છું, તેનું તમે આદરપૂર્વક શ્રવણ કરો. ૧૭

ઉપકેશ નગરનું વર્ણન.

મરુદેશ (મારવાડ)ના અલંકારરૂપ ‘ઉપકેશ’ નામનું એક શ્રેષ્ઠ નગર છે. તે નગર પૃથ્વી ઉપરના સાથિઆ જેવું હોઇને સ્વાભાવિક રીતે જ સુંદર છે. ૧૮ તેના બાગબગીચાઓ અનેક વૃક્ષોથી ભરપૂર

પ્રસ્તાવ ૧.

છે; તેમાં વસનારા મહામુનિઓ સ્ત્રીઓના સંબંધ માત્રથી પણ મુક્ત છે, પણ નગરવાસીઓમાં તેવો કોઈ મનુષ્ય જોવામાં આવતો નથી કે જે (ધર્મદષ્ટિએ) અપરાધી હોય અને સ્ત્રી સંબંધથી રહિત હોય.^{૧૯} વળી એ નગરમાં હંસો સ્ત્રીઓની ગતિ જોઈને તથા સ્ત્રીઓ હંસોની ગતિ જોઈને અન્યોન્ય ઉપદેશ વિનાજ તે (પોતપોતાની) ગતિને સુશિક્ષિત અથવા સુંદર કરે છે.^{૨૦} અને તે સ્થળે પ્રદીપ્ત મણિઓની કાંતિથી રાત્રિના સમસ્ત અંધકાર સમૂળગો નાશ પામે છે. તેથી ત્યાંની તળાવડીઓમાં કમળો સદાકાળ પ્રકુલ રહે છે.^{૨૧} રાત્રિના સમયે તે નગરના પ્રત્યેક શૃંગનાં જાળીયાઓમાંથી ચંદ્રનાં કિરણો, અંદરના ભાગમાં પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે કિરણો વિયોગિની સ્ત્રીઓ પર કામદેવે ફેંકેલાં રૂપેરી બાણો હોય તેવાં જાણાય છે.^{૨૨}

ઉપકેશનગરમાં વીર ભગવાનનું મંદિર.

વળી એ નગરમાં શ્રીવીર ભગવાનના નિર્વાણ પછી સિતેર વર્ષ ગયા પછી શ્રીમાન રત્નપ્રભ નામના આચાર્યે શ્રીવીર ભગવાનનું મંદિર સ્થાપેલું છે, કે જે મંદિરમાં તે સમયથી આરંભીને નિશ્ચય જોઈલા શ્રીવીર ભગવાન (હજી સુધી પણ) શ્રી રત્નપ્રભ આચાર્યની પ્રતિષ્ઠા જનસમૂહમાં અત્યંત (સ્થિર થયેલી) કહી બતાવે છે.^{૨૩-૨૪} તે પ્રદેશ ઉપર કાળા અગરના (ધૂપનો) ધુમાડો ગોટેગોટ ઉછળી રહ્યો છે, જેથી તેની શ્યામ કાંતિવડે આકાશનું સ્વરૂપ સદાકાળને માટે શ્યામજ થઈ રહ્યું છે.^{૨૫} વળી ત્યાં જ્યારે નાટકનો સમય ઉપસ્થિત થાય છે અને તેમાં મૃદંગોના શબ્દ સંભળાય છે, ત્યારે મયૂરો મેઘગર્જનાની બાંતિથી નૃત્ય કરવા મંડી પડે છે.^{૨૬} પ્રત્યેક વર્ષે એ નગરમાં, નગરવાસીઓના પાપનો જાણે ઉચ્છેદ કરવો હોય તેમ નરદમ સુવર્ણનો રથ સર્વત્ર ધૂમી વગે છે.^{૨૭} તેમજ એ નગરમાં અત્યંત ઢી “વિદગ્ધા” નામની એક વાવ છે, કે જે વાવ, નીચે

વેસટ શ્રેષ્ઠીનું વર્ણન.

નીચે જનારી પગથીઆઓની પંક્તિથી ભૂલભૂલામણીથી ભરપૂર છે. ૨૮ કેટલાએક કૌતુકી લોકો એ વાવના પગથીઆપર કુંકુના ચાપા કરી કરીને વાવમાં ઉતરે છે પણ ફરીથી તેજ પગથીઆઓ દ્વારા તે વાવમાંથી બહાર નીકળી શકતા નથી. (આવી ભૂલભૂલામણી ભરેલી તે વાવ છે.) ૨૯

ઉકેશ વંશનું વર્ણન.

હવે તે ઉપકેશ નગરમાં ઉકેશ નામનો એક ઉન્નત વંશ વિખ્યાત છે, કે જે માહોમાહે મજબૂત સંધિ-એટલે ઘણીજ સંપત્તિ લાઉથી ભરેલો, સરળ અને ધનાદિની સંપત્તિથી શૂન્ય નથી પણ આંતરિક રીતે ભરપૂર છે, -સમૃદ્ધિમાન છે. ૩૦ જેમ એક વંશમાં (વાંસના વૃક્ષમાં) ચોતરફ પાંદડાંઓ શોભી રહ્યાં હોય તેમ, એ ઉકેશવંશમાં ચોખાણુ પ્રસિદ્ધ એવાં અઢાર ગોત્રો શોભી રહ્યાં હતાં અને તે અઢારોમાંથી એક વિશાળ સ્થિતિવાળું શ્રેષ્ઠગોત્ર અત્યંત પ્રસિદ્ધ હતું. ૩૧

વેસટ શ્રેષ્ઠીનું વર્ણન.

તે શ્રેષ્ઠિગોત્રમાં 'વેસટ' એવા નામથી પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થયેલો અને મહાન લાગ્યસંપત્તિ તથા વૈભવવાળો શ્રેષ્ઠી ઉત્પન્ન થયો. ૩૨ તેણે ઉપરાઉપરી ધનદાન કરીને ચાચકોનાં ગૃહોને એવાં તો ભરપૂર કરી મૂક્યાં કે જેથી દારિદ્ર્યને ત્યાં રહેવાનું સ્થાન નહિ મળવાથી તુરતજ ત્યાંથી દૂર ચાલ્યું ગયું. ૩૩ તેની ઉજ્જવળ કીર્તિ જગતમાં એટલી બધી ફેલાઈ ગઈ કે ચંદ્રના ઉદય વિના પણ રાત્રિવિકાસી કમળો સદાને માટે વિકસ્વર રહેવા લાગ્યાં. ૩૪ ચંદ્રમા પોતે પણ પોતાના સર્વોત્તમ ઐશ્વર્યથી તથા નવીન સૌમ્યતાથી તે શ્રેષ્ઠીની સમાનતાને પામી શકતો ન હતો. ૩૫ વળી તેણે પોતાની અઢળક સંપત્તિથી ધનદેવ-કુંભેરનીજ જાણે તુલના કરી હતી, માત્ર

પ્રસ્તાવ ૧.

કુબેરમાં રહેલું કુબેરપણું (એટલે નીચ વેરભાવ) તથા પિશાચપણું પ્રાપ્ત કર્યું ન હતું. (આટલી કુબેરમાં અને તેમાં વિશેષતા હતી.)^{૩૬} ખરેખર તેના ગુણોનો સ્વભાવ કોઈક અલૌકિક હતો, કેમકે એકાદ વખતે પણ તેઓનું (ગુણોનું) જો દર્શન થયું હોય તો તેઓ, બીજાના ગુણોમાં આસક્ત થયેલા હરકોઈના મનને ત્યાંથી મુક્ત કરે. (ગુણ એટલે દોરી, દોરીનો સ્વભાવ બીજાને આંધવાનોજ હોય છે. છતાં એ શ્રેષ્ઠિના ગુણોનો સ્વભાવ બીજાને મુક્ત કરવાનો હતો, આવા આશયથીજ અહીં કહેવામાં આવ્યું છે કે, તેના ગુણોનો સ્વભાવ કોઈક અપૂર્વ-અલૌકિક હતો.)^{૩૭}

વેસટનો નાગરિકો સાથે વિરોધ.

એ પ્રમાણે તે સર્વ પ્રકારે અત્યંત પ્રશંસાપાત્ર હતો, છતાં કોઈ સહજ કારણથી તેને નગરવાસીઓના અગ્રેસરો સાથે વિરોધ થયો.^{૩૮} તે પછી શ્રેષ્ઠી વેસટે આવી નીતિનો મનમાં વિચાર કર્યો કે 'જે પ્રદેશમાં પરસ્પર વૈર ઉત્પન્ન થયું હોય તે પ્રદેશમાં કદી વસવું નહિ.'^{૩૯} આવો વિચાર કરી તે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો શ્રેષ્ઠી, તે નગરમાંથી નીકળી જવા માટે મનમાં તૈયાર થયો. કેમકે રાજાઓની બુદ્ધિ કોઈકાણે શું સ્થિર હોય છે? ^{૪૦}

વેસટનું નગરમાંથી પ્રયાણ.

પછી જેમ એક ગોત્રી અથવા કુટુંબી મનુષ્ય પોતાના કુટુંબથી વિખૂટો પડે તેમ, એ શ્રેષ્ઠી પોતાનું સર્વસ્વ સાથે લઈને નગરથી વિખૂટો પડ્યો-ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. ^{૪૧} રથમાં બેસીને ઘણાજ ઉત્સાહપૂર્વક ત્યાંથી તેણે ચાલવા માંડ્યું અને તે સમયે પોતાનાં કુટુંબી જનો સુંદરવાણીથી જેમ પ્રેરણા કરે તેમ, શુભ ભવિષ્યને સૂચવનારાં શકુનોએ તેને પ્રેરણા પણ કરી હતી-અર્થાત્ તે જ્યારે નીકળ્યો ત્યારે તેને ઘણાં સારાં શકુનો થયાં હતાં^{૪૨}

વેસટ અને જૈત્રસિંહનો સમાગમ.

વેસટ કિરાટકૂપ નગરમાં.

સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળો અને પાપરહિત તે વેસટ, માર્ગમાં ઘણી ઝડપથી ચાલવા માંડ્યો અને જોતજોતામાં “કિરાટકૂપ” નામના નગરમાં આવી પહોંચ્યો. ૪૩

કિરાટકૂપ નગરનું વર્ણન.

એ નગરમાં ચારે દિશાએ દેવાલયોપરની પતાકાઓ ફરકી રહી હતી અને તે પતાકાઓદ્વારા એ નગર, સર્વદિશાઓમાં મુસાફરી કરી રહેલા મુસાફરોને પોતાની સમીપ જાણે બોલાવી રહ્યું હોય તેવું લાગતું હતું. ૪૪ તે સ્થળે રાજહંસ વગેરે પક્ષીઓ વાવોમાં કલ્લોલ કરી રહ્યાં હતાં અને પોતાના શબ્દોદ્વારા મુસાફરોને (વાવોના) જળની સુંદરતા જાણે કહી રહ્યાં હોય, એમ જણાતું હતું. ૪૫ વળી ત્યાં અગરના ધૂપ અવિચ્છિન્ન રીતે બળી રહ્યાં હતાં અને તેનો ધૂમાડો ગોટેગોટ આકાશમાં ભરાઈ રહેતો, જેથી સદાકાળ વર્ષાકાળની રાત્રિએ જાણે મેઘ ચઢી આવ્યો હોય તેવો દેખાવ થતો હતો. ૪૬ જૂદા જૂદા દેશોમાંથી આવેલા સંખ્યાબંધ સાર્થવાહો (વેપારીઓ-વણજરાઓ) એ નગરની ખડોશમાં આવીને વિશ્રાંતિ લઈ રહ્યા હતા. આવા પ્રકારના તે નગરને ખરેખર સાર્થક સંજ્ઞાવાળું જોઈને શ્રેષ્ઠી વેસટે ત્યાં સ્થિતિ કરવાનો મનમાં વિચાર કર્યો. ૪૭

જૈત્રસિંહ નામે કિરાટકૂપ નગરનો રાજા.

એ નગરમાં જૈત્રસિંહ નામનો મહાબુદ્ધિમાન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે પરમારવંશમાં ઉત્પન્ન થયો હતો અને પોતાના પરાક્રમથી સમગ્ર શત્રુઓને તેણે લયલીત કરી મૂક્યા હતા. ૪૮

વેસટ અને જૈત્રસિંહનો સમાગમ.

શ્રેષ્ઠી વેસટે પોતાના પરિવારને નગરના ઉપવનના (બગીચાના) સીમાડામાં મૂક્યો અને પોતે કેટલાંએક મેટણાં લઈને ઉતા-

પ્રસ્તાવ ૧.

વળથી રાજમહેલ તરફ ગયો. ૪૯ ત્યાં દ્વારપાલે તેને માર્ગ બતાવ્યો એટલે તેણે રાજની પાસે જઈને પ્રથમ પ્રણામ કર્યાં. અને પછી સર્વ બેટાનાં રાજને નિવેદન કર્યાં. ૫૦ રાજ, તેણે અર્પણ કરેલાં બેટાનાંથી પ્રસન્ન થયો અને સ્વાગત પ્રશ્ન પૂછી, સામે દષ્ટિપાત કરી શ્રેષ્ઠિને તેણે સંતોષ્યો તથા વચ્ચાલંકારાદિકથી તેનું સન્માન કર્યું. ૫૧ પછી રાજએ પૂછ્યું કે “ હે શ્રેષ્ઠિ ! તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? અહીં શા માટે આવ્યા છો ? ” આના ઉત્તરમાં શ્રેષ્ઠિએ કહ્યું કે, “ હે મહારાજ ! આપની કીર્તિ સમગ્ર જગતમાં સર્વત્ર વિચરી રહી છે, અને પ્રસન્ન થયેલી એક ભાટણની પેઠે આપના ગુણોની શ્રદ્ધતા સર્વ ઠેકાણે ગાઇ રહી છે. ૫૨-૫૩ આજ કારણથી હે મહારાજ ! આપના ગુણોને લીધે જાણે આકર્ષાયા હોય તેમ સર્વ દેશોમાંથી સમગ્ર મનુષ્યો પોતાની મેળેજ આપની સમીપમાં આવ્યા કરે છે. ૫૪ હું પણ હે દેવ ! એજ પ્રમાણે આપના ગુણોથી આકર્ષાઈને શ્રેષ્ઠ ઊપકેશ નગરથી અહીં આવ્યો છું અને આપના ચરણમાં નિવાસ કરવા ઇચ્છું છું. ” ૫૫ શ્રેષ્ઠિનું એ વચન સાંભળી સાહસિક રાજ પણ, અન્યો-ન્ય મળતી દાંતની કાંતિ અને નેત્રના અવલોકનથી સક્ષાને ગ્રહા-હળ કરતો બોલી ઉઠ્યો કે, ૫૬ “ આજે સુંદર શરીરવાળા આપ-પુરુષરત્નરૂપ-સમુદ્ર સાથે સમાગમ થયો તેથી આ નગર ખરેખર શોભી નીકળશે. ૫૭ જેમ એક રાજહંસના સામીપ્યથી સરોવરની અપૂર્વ શોભા થાય તેમ, તમારા આવવાથી આ નગરની અપૂર્વ શોભા થઇ છે. ૫૮ માટે હે શ્રેષ્ઠિ ! તમે મારા આ નગરને શોભાવો, તમારી પાસેથી હું કોઇપણ જાતનો કર લઇશ નહિ; વળી તમારે અહીં આવવામાં બીજું જે કંઇ પ્રયોજન હોય તેને પણ તમે સુખેથી કહો. ” ૫૯ એ પ્રમાણે રાજની કૃપાથી શ્રેષ્ઠી અત્યંત પ્રસન્ન થયો. તેણે ફરી આ પ્રમાણે કહ્યું “ હે રાજ ! આવા પ્રકારના ગુણોથી તમે જગતના ચિત્તને વશ કર્યું છે, તે ખરેખર યોગ્યજ છે

મહાજનની અમારિ માટે યાચના.

અને હે સમર્થ રાજ ! તમારી પ્રસન્ન દષ્ટિરૂપ વૃદ્ધિથી સિંચાઈને અમારા મનરૂપી પૃથ્વી રોમાંચને બહાને ખરેખર અંકુરિત થઈ છે. ૬૦-૬૧ એટલુંજ નહિ પણ હે રાજ ! આપના અનુગ્રહ અને પ્રિય-ભાષણરૂપ અમૃતપાનથી આંતરિકરીતે તૃપ્ત થયેલું માંડે ભાગ્ય હવે ક્ષણ-ધૂલવાળું થયું છે-કૃતાર્થ થયું છે એમ મને જણાય છે. ” ૬૨ એ પ્રમાણે ચતુરાઈ ભરેલી વાતચીત કરવામાં રાજ અને શ્રેષ્ઠી રોકાયા હતા તેવામાં છડીદારે એકદમ આવીને નમન કરી રાજને આ પ્રમાણે જણાવ્યું. ૬૩

મહાજનની અમારિ માટે યાચના.

“ હે દેવ ! સર્વ મહાજન એકલું મળીને સિંહદ્વારમાં (દરબાર-મંડપમાં પ્રવેશ કરવાના મુખ્ય દરવાજામાં) આવ્યું છે, અને મારી મારફત આપને વિનંતિ કરે છે કે, ૬૪ “ આ નગરમાં ઋષભસ્વા-મીનું એક ઉત્તમ દેરાસર છે, તેની ચોખ્ખાણુ ફરતી બાવન દેહેરી-રીઓથી તે શોભી રહ્યું છે. ૬૫ એ દેરાસરમાં મૂળનાયકજીની જ્યારે આરતી થાય છે ત્યારે, ફરતી બાવન દેહેરીઓમાં પણ તેજ પ્રમાણે થાય છે. ૬૬ પ્રત્યેક વર્ષના ત્રણસો ને સાઠે દિવસે શ્રાવકો તે દેરા-સરમાં નિત્ય અઠાઈ ઓરછવો કર્યા કરે છે. ૬૭ તેના શુકનાસ ઉપર મુખ પહોળું કરીને બેઠેલા સિંહો, જાણે કોઈ પાપી મનુષ્યને આવતો બેઠે તેને મારવા માટે તૈયાર થયા હોય તેવા દેખાય છે. ૬૮ તેના આગળના ભાગમાં હોય અને વિશાળ એક રંગમંડપ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે કે જે પુણ્યલક્ષ્મીની પુત્રીના સ્વયંવર માટેજ જાણે તૈયાર કર્યો હોય તેવા દેખાય છે. ૬૯ એ દેરા-સરના શિખર ઉપર ઉપરાઉપરી સુવર્ણકળશો સ્થાપવામાં આવ્યા છે, કે જેઓ પુણ્યલક્ષ્મીની પધરામણીના ઉત્સવ નિમિત્તે સ્થાપી મૂકેલા

પ્રસ્તાવ ૧.

પૂર્ણ કળશો હોય તેવા શોભે છે. ૭૦ હે દેવ ! આજે નગરમાં તે ઋષભદેવ ભગવાનની રથયાત્રા થવાની છે માટે આપ જીવહિંસાનું નિવારણ કરો,” એમ મહાજન પ્રાર્થના કરે છે. ૭૧ તે સાંભળી રાજા હસી પડ્યો, તેણે શ્રેષ્ઠિ પ્રત્યે કહ્યું કે, “ હે શ્રેષ્ઠિ ! આ વાણીઆઓના ધર્મમાં અહિંસાની ઘોષણા પ્રથમ કરાવવામાં આવે છે અને બીજા કાર્ય પછી કરવામાં આવે છે. ” ૭૨ શ્રેષ્ઠિએ કહ્યું:—“ આ ધર્મ વાણીઆઓનો છે, એમ જે આપ કહો છો તે યોગ્ય નથી. કેમકે ગંગાનું તીર્થ શું કોઈના બાપનું છે ? ૭૩ જે વાણી ધર્મ કરે છે તેનેજ તેનું કુળ મળે છે. જેમ દાખલા તરીકે, જે મનુષ્ય બોજન કરે છે તેજ તેથી વૃક્ષ થાય છે, બીજે નહિ. ૭૪ માટે આ ધર્મને તો સત્ત્વશાળી ક્ષત્રિયોજ આચરી શકે છે, નહિ કે ઋત્રીજે ભાગ ઓછી માટીથી ઉત્પન્ન થયેલા વાણીઆઓ આ ધર્મનું સારી રીતે આચરણ કરી શકે છે ! ૭૫ હે દેવ ! ચાલુ આરામાં જે જિનેશ્વરો, વાણીઆઓના આરાધ્ય દેવ છે અને ભવિષ્યમાં જન્મો થશે તેઓ સર્વે ક્ષત્રિયોના કુળમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે. ૭૬ આ ધર્મ ક્ષત્રિયોનાજ કુળક્રમથી ઉતરી આવેલો હોઈને ક્ષત્રિયોનો પોતાનોજ છે, પણ ચાલુ સમયમાં વાણીઆઓ કોશાધ્યક્ષ તરીકે થઈ રહ્યા છે. ” ૭૭

વેસઠનો અહિંસાવિષયક ઉપદેશ.

આવા હેતુથીજ વાણીઆઓ પ્રથમ અમારિની ઘોષણા કરાવે છે, કેમકે હે દેવ ! વાણીઓની રક્ષા તેજ ધર્મનું મૂળ કહેવાય છે. ૭૮ મહાભારતમાં પણ કહ્યું છે કે:—

“ વરમેકસ્ય સત્ત્વસ્ય દત્તા હ્યભયદક્ષિણા ॥

ન તુ વિપ્રસહસ્રેભ્યો ગોસહસ્રમલંકૃતમ્ ॥૭૯॥

× આ વાક્યનો સ્પષ્ટભાવ જણાતો નથી, તેથી માત્ર શબ્દાર્થજ આપ્યો છે.

વેસટનો અહિંસાવિષયક ઉપદેશ.

एकतः काश्चनो मेरुर्बहुरत्ना वसुंधरा ॥

एकस्य जीवितं दद्यान्न च तुल्यं युधिष्ठिर”! ॥८०॥

માત્ર એકજ પ્રાણીને અલયદક્ષિણા—જીવિતદાન આપવું તે, એક હજાર પ્રાણીઓને શણગારેલી એક હજાર ગાયોના દાન આપવા કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે. ૭૯ હે યુધિષ્ઠિર! એક તરફ સુવર્ણના મેરુ પર્વતનું દાન અપાય, બીજી તરફ પુષ્કળ રત્નોવાળી પૃથ્વીનું દાન અપાય અને ત્રીજી તરફ માત્ર એક જીવિતનું દાન અપાય તોપણ તેની તુલના પ્રથમનાં બે દાનો કદી કરી શકે નહિ—અર્થાત્ સુવર્ણના મેરુના દાન કરતાં તથા બહુરત્ના પૃથ્વીના દાન કરતાં પણ માત્ર એક જીવિતનું દાન વધારે શ્રેષ્ઠ છે. ૮૦

शैव शास्त्रमां પણ કહ્યું છે કે:—

“ ईश्वरो जीवकलया प्रविष्टो भगवानिति ॥

तस्मात् सर्वाणि भूतानि मानयेन्नापमानयेत् ” ॥૮૧॥

ભગવાન ઇશ્વર—શંકર પોતે, પ્રાણીમાત્રમાં જીવસ્વરૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છે, માટે સર્વ પ્રાણીઓને માન આપવું, પણ કોઈનું અપમાન કરવું નહિ. (તો પછી હિંસા તો કેમ થઈ શકે ?) ૮૧

કૌલશાસ્ત્ર (વામમાર્ગીય શાસ્ત્ર) માં પણ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે:—

“ अहिंसा प्रथमं पुष्पं पुष्पमिन्द्रियनिग्रहः ॥

सर्वभूतदयापुष्पं भावपुष्पं चतुर्थकम् ॥ ૮૨ ॥

पञ्चमं तु क्षमापुष्पं षष्ठं क्रोधविवर्जनम् ॥

सप्तमं ज्ञानपुष्पं तु ध्यानपुष्पमथाष्टमम् ॥ ૮૩ ॥

इत्येवमष्टभिः पुष्पैः पूजयेत् त्रिपुरां सदा ॥

तस्य ज्ञानं च मोक्षश्च इत्येवं भैरवोऽब्रवीत् ” ॥ ૮૪॥

પ્રસ્તાવ ૧.

અહિંસા એ પ્રથમ પુણ્ય છે, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ બીજું પુણ્ય છે, પ્રાણી માત્ર ઉપર દયા રાખવી તે ત્રીજું પુણ્ય છે, ભાવ અથવા શ્રદ્ધા એ ચોથું પુણ્ય છે, ક્ષમા પાંચમું પુણ્ય છે, ક્રોધનો ત્યાગ કરવો તે છઠું પુણ્ય છે, જ્ઞાન એ સાતમું પુણ્ય છે, અને ધ્યાન તે આઠમું પુણ્ય છે. આ આઠ પુણ્યો વડે ત્રિપુરા દેવીનું સદા પૂજન કરવું અને એ રીતે જે પૂજન કરે છે, તેને જ્ઞાન તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ ક્ષેરવે કહ્યું છે.”૮૨-૮૪ આ પ્રમાણે હે દેવ! ધર્મની માતા અને પાપોને દૂર કરનારી જીવદયાને સર્વશાસ્ત્રોમાં માન્ય ગણેલી છે.”૮૫કેમકે:-

“ ન સા દીક્ષા ન સા ભિક્ષા ન તદ્દાનં ન તત્તપઃ ॥

ન તજ્ઞાનં ન તદ્ધવાનં દયા યત્ર ન વિચિતે ” ॥૮૬॥

જ્યાં દયા નથી તે દીક્ષા ન કહેવાય, ભિક્ષા ન કહેવાય, દાન ન કહેવાય, તપ ન કહેવાય, જ્ઞાન ન કહેવાય કે ધ્યાન ન કહેવાય. ૮૬ આ જીવદયાનું સારી રીતે પાલન માત્ર જોનોજ કરે છે, કેમકે તેઓ માંસ ભક્ષણ કરનારા હોતા નથી, પણ માંસ ભક્ષણમાં લાલચુ અને કૂર મનવાળા પુરુષો, તે જીવ દયાનો સ્વીકાર કરતા નથી. ૮૭ માંસનું ભક્ષણ કરનારા મનુષ્ય વિના બીજા કોઈ પણ જીવઘાતક હોતા નથી. માટે માંસ ભક્ષણ કરનારો મનુષ્ય, સર્વજીવોના વધથી ઉત્પન્ન થનારા પાપવડે લેપાય છે—અર્થાત્ માંસભક્ષક પુરુષ સર્વજીવ વધનો પાતકી છે.”૮૮ એ સાંભળીને રાજાનો આંતરિક વિવેક સ્પષ્ટ સ્વરૂપમાં ઉદય પામ્યો. પછી તેણે કહ્યું કે, “અરેરે! હે શ્રેષ્ઠી! અમે માંસ ભક્ષણ કરનારા, ઘણાં ઘણાં પાપો કરીએ છીએ, અમારી શી ગતિ થશે? ૮૯ અમે માંસ ભક્ષણ કરવામાં આસક્ત છીએ અને તેથીજ હમેશાં શિકાર કરવામાં તલ્લીન રહીએ છીએ. ખરેખર, તલમાં જેમ કાળા તલ અસંખ્ય હોય છે તેમ, અમારામાં પાપ પણ અસંખ્ય છે.”૯૦ રાજાનાં એ દીન વચન સાં-

ધનદેવનું દષ્ટાંત.

લળી શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું “હે દેવ ! તે પુરુષ પુણ્યાત્માજ હોઈ શકે, કે જે પાપ કરીને તેને માટે પશ્ચાત્તાપ કરે છે; પણ પાપી પુરુષ તો પાપકર્મ કરીને, સિંહનો શિકાર કરનારાની પેઠે ઉલટો આનંદ પામે છે.”^{૯૧} માટે હે દેવ ! તમે તો પુણ્યાત્મા છો અને ધર્માચરણને માટે યોગ્ય છો, તેથી હે પ્રભો ! સુવર્ણની પેઠે દયા ધર્મનો નિશ્ચય કરી તેનો આશ્રય કરો.”^{૯૨}

રાજાએ કહ્યું:—“હિંસા મારામાં મારી વંશ પરંપરાથી ચાલી આવેલી છે. અને માંસલક્ષણુ પણ પરંપરાથી જ આવેલું છે, જેથી અતિસ્વાદિષ્ટ અને અતિકુર્બલ તે માંસ લક્ષણુનો હું કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકું ?”^{૯૩} શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું:—“કોઈ એક રોગ અથવા દારિદ્ર્ય પોતાનામાં પોતાની વંશપરંપરાથી ઉતરી આવ્યું હોય છતાં, એવો કોઈ સુખકારી સંયોગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે, કયો બુદ્ધિમાન પુરુષ તે રોગનો કે દારિદ્ર્યનો ત્યાગ ન કરે ?^{૯૪} જે પુરુષ પોતાના કુળક્રમથી આવેલી હિંસાનો ત્યાગ કરે છે તે પુણ્યશાળી છે, વળી જેના વંશમાં હિંસા કરાતી હોય તે પુરુષ પણ શું હિંસાનો ત્યાગ ન કરી શકે ?^{૯૫} જે પુરુષ પોતે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો હોઈને પોતાના કુળક્રમથી ચાલતી આવેલી હિંસાનો ત્યાગ કરે છે તે, ધનદેવની પેઠે પ્રત્યેક જન્મમાં સમૃદ્ધિ પામે છે.”^{૯૬} તે સાંભળી રાજાએ પૂછ્યું:—“હે શ્રેષ્ઠી ! તે ધનદેવ કોણુ હતો ?” ત્યારે શ્રિષ્ઠિઓમાં શ્રેષ્ઠ તે વેસટે ધનદેવની કથા કહેવા માંડી. ^{૯૭}

ધનદેવનું દષ્ટાંત.

આ ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાલ્ય નામનો એક રૂપેરી પર્વત છે. તે પર્વત પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીનો કપુરના ચૂર્ણથી ભરેલો સેંથો બન્યો હોય તેવો શોભી રહ્યો છે.^{૯૮} તેના વિસ્તાર પાંચસો યોજનનો છે, તેની ઉંચાઈ પચીસ યોજન છે અને તેના બન્ને તરફના છેડા પૂર્વ તથા પશ્ચિમ

પ્રસ્તાવ ૧.

સમુદ્રમાં સ્થિતિ કરી રહ્યા છે. ૯૯ તેની ઉપરના ભાગમાં પૃથ્વીથી દશ યોજન સુધી જઈને આસપાસ બન્ને બાજુ દશ દશ યોજનના વિસ્તારવાળી એ શ્રેણીઓ આવી રહેલી છે. ૧૦૦ વળી તે પર્વત ઉપર રત્નમય એવું ઉત્તમ સિદ્ધાયતન વિરાજે છે, કે જે શાશ્વતી પ્રતિમાઓથી યુક્ત હોઈને એ પર્વતના મુકુટ જેવું શોભી રહ્યું છે. ૧૦૧ અને ત્યાં સિદ્ધદેવોની સ્ત્રીઓનાં ગીતશ્રવણથી આકર્ષાયલાં ચિત્તવાળા અને તેથીજ સ્થિર થયેલાં નેત્રોવાળા બેચરો, મનુષ્યજાતિના હોવા છતાં દેવો જેવા જાણાય છે. ૧૦૨ હવે એ પર્વતની દક્ષિણ તરફની શ્રેણિમાં ‘સ્વર્ણપુર’ નામનું શ્રેષ્ઠ નગર આવેલું છે, કે જેને બોધને દેવતાઓ પોતાની અલકા નગરીમાં રહેવા માટે પણ નિરુત્સુક બન્યા છે. ૧૦૩ એ નગરમાં પોતાની કીર્તિ અને પ્રતાપ વડે ચંદ્ર તથા સૂર્યનેા પરાજય કરનારો “હેમરથ” નામનો બેચર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ૧૦૪ તે રાજાની કાંતિ સ્વાભાવિક રીતેજ પ્રદીપ્ત હોઈને અનેક વિદ્યાઓવડે વિશેષ તેજસ્વી જાણાતી હતી અને તે પોતે પણ પાશોથી જોમ સિંહ અજેય છે તેમ, શત્રુઓથી અજેય હતો. ૧૦૫ એ રાજાને “હેમમાલા” નામની સતી શિરોમણિ સ્ત્રી હતી. તેણી પોતાના નિર્મેળ ચારિત્ર્યના ગુણથી પોતાના પતિના ચિત્તને આનંદ પમાડતી હતી. ૧૦૬ એક દિવસે રાજા હેમરથ રાત્રે નગર ચર્ચા જેવા માટે નગરમાં ફરતો હતો. તેવામાં કોઈ એક સ્થળે તેણે આ શ્લોક સાંભળ્યો:—૧૦૭

सर्वत्र धवलं हंसा मयूराश्चित्रिताः पुनः ।

सर्वत्र जन्ममरणे भोगाः सर्वत्र भोगिनाम् ॥ ૧૦૮ ॥

હંસો સર્વ સ્થળે ઘોળા હોય છે, મયૂરો સર્વ સ્થળે રંગબેરંગી હોય છે, જન્મ તથા મરણ પણ સર્વ સ્થળે હોય છે અને ભોગી પ્રાણીઓને સર્વસ્થળે ભોગો આવી મળે છે. ૧૦૮

(૧૬)

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત.

આ શ્લોક સાંભળીને રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, શ્લોક-
 માંહેના પ્રથમના ત્રણ અર્થો તો સત્ય છે, પણ “ભોગી પ્રાણીઓ-
 ને સર્વસ્થળે ભોગો મળી આવે છે.” આ અર્થ ઘટી શકતો નથી.
 ૧૦૯ કેમકે, રાજા હોય તે પણ પોતાનાજ દેશમાં આદરસત્કારને
 પામે છે, પણ પરદેશમાં તો રાંકની પેઠે ભૂખથી ટળવળે છે. ૧૧૦
 વળી રાજાની જો કૃપા થાય તો રંક પણ એકદમ રાજા બની જાય
 છે, માટે શ્લોકનું એ છેલ્લું વાક્ય ખંધ બેસતું નથી. ૧૧૧ અથવા
 મહાકવિની રચનામાં અન્યથા કેમ હોઈ શકે ? માટે ચાલ, હું પોતે
 જ મારા રાજ્યને ત્યાગ કરી કોઈ અજ્ઞાત પ્રદેશમાં ચાલ્યો જાઉં.
 ૧૧૨ ત્યાં જઈને જો હું ભોગવૈભવોનું પાત્ર બનીશ તો પરીક્ષા
 કરાયલા રત્નની પેઠે આ વાક્યને સત્ય માનીશ. ” ૧૧૩ આવો
 મનમાં વિચાર કરી રાજાએ પોતાનો રાજ્યભાર મંત્રિઓને સોંપી
 દીધો અને પોતે એકલો તે નગરનો ત્યાગ કરી એક ક્ષણુવારમાં
 ‘તામ્રપુર’ નગર તરફ ચાલી નીકળ્યો. ૧૧૪ તેણે મનમાં વિચાર
 કર્યો કે:-“સર્વ મનુષ્ય ઉત્તમ વેષથી તથા સુંદર સ્વરૂપથી સર્વ
 ઠેકાણે માનસત્કારને પામે છે.” માટે હું મારી આ પૂર્વ અવસ્થાનો
 સર્વથા ત્યાગ કરું. ૧૧૫ તે પછી હેમરથે “કામરૂપિણી” નામની
 વિધાનું સ્મરણ કર્યું અને તેના પ્રભાવથી એક ક્ષણુવારમાં પોતાના
 શરીરને તેણે કાઢીયું કરી મૂક્યું. ૧૧૬ તેનું સ્વરૂપ છિન્નભિન્ન થયેલી
 નાસ્તિકાવાળું, અત્યંત સ્થૂલ અધરોષવાળું, નીકળી પડેલી બન્ને આંખો-
 વાળું, મોટા મોટા કાનવાળું, અત્યંત બીહામણું, સડી ગયેલી હાથ-
 પગની આંગળીઓવાળું, ડૂટી નીકળેલી ફાદલીઓમાંથી નીકળતા દુર્ગંધી
 પડ્ડી વ્યાપ્ત અવયવોવાળું અને બહુબળી રહેલી માખીઓથી ઉભરાઈ
 રહેલું બની ગયું. આ રીતે તે કાઢીયાના સ્વરૂપવાળો થઈ ગયો.
 ૧૧૭-૧૧૮

પ્રસ્તાવ ૧.

તે પછી શરીરને ટેકવતો અને પગલે પગલે શ્વાસથી પૂર્ણ થયેલી છાતીવાળો તે કોઢીઓ, નગરમાં પ્રવેશ કરી ચૌટા વચ્ચે પડી રહ્યો. ૧૧૯ બીજી તરફ ‘તામ્રચૂડ’ નામનો તે નગરનો વિદ્વાન રાજા, કે જે ઈન્દ્રસમાન પરાક્રમી હતો, તેણે પોતાનું સલાગૃહ શોભાવ્યું—અર્થાત્ રાજા તામ્રચૂડે સભામાં પ્રવેશ કર્યો. ૧૨૦ તે રાજા રત્નના સિંહાસન ઉપર બેઠો હતો. તે વેળા બીજા પણ અનેક સામંતો, અમાત્યો, મંત્રીઓ તથા રાજાઓ ત્યાં આવીને રાજાને નમન કરવા લાગ્યા. ૧૨૧ અને સુવર્ણ, મણિ તથા માણિક્યના અલંકારોથી શોભી રહેલા તે રાજાઓ, પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે રાજાને નમસ્કાર કરી ત્યાં બેઠા. ૧૨૨ તે સમયે એ સભા, દેવોના જેવા વિદ્વાન સલાસદોથી ભરપૂર હોઈને ઈન્દ્રની સભાની પેઠે શોભી રહી હતી. ૧૨૩ રાજાની પુત્રી મદનમંજરી પણ તે વખતે ત્યાં આવી પહોંચી અને રાજાને નમન કરી તેની આશાથી તેની સમીપમાંજ બેઠી. ૧૨૪ રાજા તામ્રચૂડ, ધારણ કરેલા મણિ તથા સુવર્ણના અલંકારોના કિરણો વડે આકાશમાં ઈન્દ્ર ધનુષ્યને દેખાવ કરતા તે સભાના લોકને જોઈને અત્યંત આનંદ પામ્યો અને અત્યંત પ્રકાશી રહેલી દાંતની કાંતિવડે ખમણાં થયેલાં વચ્ચેનાથી અધરોબેઠને ઉજ્જવળ કરતો આ પ્રમાણે બોલ્યો. ૧૨૫-૧૨૬ “હે સલાસદો ! તમને આવી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે, તે કેની કૃપાથી તે તમે કહો.” તે સાંભળી સલાસદો બોલી ઉઠ્યા કે, “આ સમૃદ્ધિ અમને આપની કૃપાથી જ મળેલી છે.” ૧૨૭ તે વેળા સમીપમાં બેઠેલી રાજકન્યાએ નેત્રોને ત્રાંસા કરીને પોતાનું મુખ મરડ્યું. રાજાએ પણ તેની એ ચેષ્ટા જોઈને પુત્રીને કહ્યું કે, ૧૨૮ “હે પુત્રિ ! સલાસદોનું આ વચન સાંભળી તે મુખ કેમ મરડ્યું ? શું આ લોકોએ કહેલું વચન અસત્ય છે ? અથવા કોઈ બીજું કારણ છે ? તે કહે.” ૧૨૯ ત્યારે રાજપુત્રી બોલી:—“હે પિતા ! સેવા કરવામાં ચતુર આ તમારા

ધનદેવતું દૃષ્ટાંત.

ઉત્તમ ગણુતા સેવકો પોતાના સ્વામિઓને જે યોગ્ય લાગે અને પ્રિય થઈ પડે તેવું વચન કહે છે. ૧૩૦ માટેજ હું કહું છું કે, આ સલાસદો સર્વથા અસત્ય વચન કહે છે. કેમકે, સર્વ લોક, પોતે પૂર્વ જન્મમાં સંપાદન કરેલા કર્મનુંજ ફળ ભોગવે છે. અરે! દેવો પણ પૂર્વકર્મથી અધિક ફળ આપી શકતા નથી, તો પછી હાડ-માંસનાં પુતળાં રૂપ મનુષ્યો તો કોણ માન ? ૧૩૧-૧૩૨ આવા આશયથીજ શાસ્ત્રકારો કહે છે:—

**ધનિષુ મુધા કિમુ ધાવસિ વૃણ્ણીમાખ્વં ન સાધ્વિદં ચરિતમ્॥
વિધિલિલ્લિતાક્ષરમાલં ફલતિ કપાલં ન મૂપાલઃ ॥૧૩૩॥**

અરે ઓ પ્રાણી ! તું ધનવાનો પાસે વ્યર્થ દોડાદોડી શમાટે કરે છે ? શાંત રહે. આવું આચરણુ યોગ્ય નથી. યાદ રાખ કે, વિધાતાએ લખેલી અક્ષરમાળાવાળું તારું લલાટજ શુભાશુભ ફળદાતા છે; રાજા કે ધનવાન નહિ. ૧૩૩ વળી હે તાત ! જે કદાચ તમારી કૃપાથીજ મનુષ્યો ધનવાન થતા હોય તો પછી આ નગરમાં કેટલાએક મનુષ્યો દરિદ્રી કેમ છે ? ૧૩૪ અરે ! તે બીજા લોકોની વાત તો બાજુ પર રહી, પણ જે તમારા સેવકો છે તે બધા પણ સમાનસંપત્તિવાળા જેવામાં આવતા નથી. ૧૩૫ જેમકે—આ તમારા સેવકોમાં કેટલાએક તમારા જેવાજ સંપત્તિવાળા જેવામાં આવે છે, ત્યારે બીજા કેટલાએક પોતાની ખાંધ ઉપર તમને ઉપાડે છે અને એહું જૂઠું ખાય છે. ૧૩૬ વળી કેટલાએક તમારું દાસત્વ કરી રહ્યા છે. અને કેટલાએક શ્રેષ્ઠ અધિકારીઓ છે. આ રીતે હે પિતા ! સર્વ મનુષ્ય પોતપોતાના કર્મના ફળને પામે છે. ૧૩૭ પણ જ્યોતું તેવું ભાગ્ય નથી તેઓને તમે પોતે પણ કાંઈ પ્રકારની સમૃદ્ધિ આપી શકતા નથી. આ વિષે એક દૃષ્ટાંત હું તમને કહું છું, તેને તમે

પ્રસ્તાવ ૧.

એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળો. ૧૩૮ “ પૂર્વે ક્રોધ એક રાજપુત્ર હતો. તે સદ્-ભાગ્યથી રહિત હતો. પણ તેની બહેન ક્રોધ એક રાજ સાથે પરણી હતી. તેણી ૩૫માં કામદેવની સ્ત્રી રતિને પણ જિતનારી હતી, જેથી પોતાના પતિને પ્રીતિવર્ધક થઇ પડી હતી. બીજી તરફ તેણીનો ભાઇ, કે જે ભાગ્યહીન હતો તે પ્રતિદિન અતિ દુઃખી અવસ્થામાં આવ્યો જતો હતો. ૧૩૯-૧૪૦ એક દિવસે તે દુઃખી મનુષ્ય પોતાના બહેની-રાજ પાસે આવ્યો અને જોવો સૂર્યની સમીપમાં નિસ્તેજ થયેલો ચંદ્ર જણાય તેવો, તે જણાવા લાગ્યો. ૧૪૧ પછી તે પોતાની બહેનને મળ્યો, એટલે તેણીએ પોતાના પતિ સાથે તેને મેળવી આપ્યો. રાજાએ પણ તેનું સન્માન કરી પોતાની સેવામાં તેની યોજના કરી. ૧૪૨ પછી તો પેલો માણસ પણ રાજાની કૃપાથી અને સર્વ સ્થળે જવા આવવાની છૂટ હોવાથી નિત્ય આવ જ કરીને સભામાં સર્વની સાથે જોડાઇ ગયો. ૧૪૩ અને એવા પ્રકારની સેવા કરવા લાગ્યો, કે જેથી રાજા તેના પર પ્રસન્ન થયો. પણ જે સમયે પ્રસન્ન થઇને રાજા તેને કંઇ આપવા માટે તૈયાર થતો હતો તે સમયે જ તેના ક્રોધ અપુણ્યના ઉદયથી અકસ્માત્ રીતે ક્રોધ અંતરાય આવી પડતો હતો, જેથી રાજાનું ચિત્ત બીજે સ્થળે લાગી જતું હતું, તેમજ સભા પણ વિસર્જન થઇ જતી હતી. ૧૪૪-૧૪૫ એ રીતે પૂર્વની પેઠી જ બેદ પામતો હતો, જેથી પટરાણી પોતાના ભાઇની એ સ્થિતિ જોઇને (એક દિવસે) રાજાને કહેવા લાગી કે, ૧૪૬ ‘ હે નાથ ! મને લાગે છે કે, હું તમારી પ્રિય પત્ની નથી. ’ ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે, શા ઉપરથી તું એમ કહે છે ? એટલે તેણીએ કહ્યું કે, મારો ભાઇ તમારી પાસે રહેલો છે, છતાં તેને તમે કંઈ આપતા નથી. ૧૪૭ જેમ ક્રોધ એક મનુષ્ય, જળથી ભરેલા સરોવરને કિનારે બેઠો હોય છતાં તૃપાથી સંતાપ પામે તેમ, મારો ભાઇ તમારી સમીપમાં રહેવા છતાં દુઃખી થાય છે. ૧૪૮ જે હું તમને પ્રિય હોઉં તો મારો ભાઇ પણ તમને પ્રિય હોવો જોઇએ.

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત.

કેમકે લોકમાં આપણે જોઈએ છીએ કે, જે વસ્ત્ર જેને પ્રિય હોય છે, તેને તે વસ્ત્ર ઉપરનું વીંટણુ પણ પ્રિય જ હોય છે. ૧૪૯ જેમ એક વૃક્ષ અત્યંત નમી પડેલું હોય અને તેથી તેના મૂળ સમીપ ઉભેલો એક ઠીંગણો મનુષ્ય પણ પોતાની મેળે જ તે વૃક્ષનાં ફળને શું સંપાદન કરતો નથી ? તેમાં એ વૃક્ષને શું દુષણ લાગે છે ? ” વળી પણ તે રાણીએ ધર્મ્યાપૂર્વક કહ્યું કે, “ ખરેખર, આ જગતમાં તમારા જેવો ખીજો કોઈ ધૂતારો નથી. કેમકે તમે મારા ચિત્તને વિશ્વાસ ઉપજાવે તેવાં માત્ર વચન જ કહો છો. ૧૫૦-૧૫૧ ધારો કે કોઈ એક મનુષ્ય કોઈને કંઈ આપે છે, ત્યારે ખીજો કોઈ સામાન્ય મનુષ્ય તેનો શું હાથ પકડે છે ? મતલબ કે, કલ્પવૃક્ષની પેઠે તમે જો આપવા તૈયાર થાઓ તો તમને કાણ રોકનાર છે ? ” ૧૫૨ તે સાંભળી રાજાએ રાણીને ઉત્તર આપ્યો કે, ‘ કાલે સવારે તે તારા ભાઈના અલાગ્યનું ફળ હું તને પ્રત્યક્ષ જતાવીશ, માટે હે દેવિ ! તું ધીરજ ધર, કોપ કર મા. ’ ૧૫૩ રાણીને એમ કહી રાજાએ પોતાના સાળાને એક ખીજોઈ આપ્યું કે જેમાં ગુપ્ત રીતે એક રત્ન મૂકવામાં આવ્યું હતું. પણ રાજાના સાળાએ તેની અંદર રહેલા રત્નને જાણ્યું નહિ. ૧૫૪ તે તો એ ખીજોઈ લઈને પોતાના ઘર તરફ ચાલી નીકળ્યો અને જતાં જતાં પોતાના મનમાં તેણે વિચાર કર્યો કે, “ અહો ! આટલા દિવસ સુધી હું રાજાની પાસે રહ્યો, ત્યારે માત્ર આ એક ફળ તેની પાસેથી હું મેળવી શક્યો. ૧૫૫ ઠીક છે, આ ખીજોઈ વેચીને તેના મૃત્યુ વડે આજે હું ભોજન કરીશ. કેમકે, આ ખીજોરાને હું ખાઈ જઈશ તો તેથી ભોજન જેવી તૃપ્તિ નહિ જ થાય. ” ૧૫૬ મનમાં આવો વિચાર કરી તે નિર્ભાંગી મનુષ્યે કોઈ એક કાઠીઆની દુકાને જઈ તુરત જ તે ખીજોઈ વેચી નાખ્યું. ૧૫૭ પાછળથી કોઈ એક વેપારીએ મૂલ્ય આપીને તેજ ખીજોઈ ખરીદ્યું અને રાજાને પ્રસન્ન કરવા માટે તેની

પ્રસ્તાવ ૧.

ભેટ ધરી, ૧૫૮ રાજ્યે ખીજેઈ હાથમાં લાઇ લક્ષ્યપૂર્વક જોવા માંડ્યું અને તેમાં રત્નના છિદ્રનું ચિન્હ જોઈ નિશ્ચય કર્યો કે, આ તેજ ખીજેઈ છે કે, જે મેં મારા સાળાને અર્પણ કર્યું હતું. ૧૫૯ ખીજે દિવસે સવારમાં રાજ્યે પોતાના સાળાને પૂછ્યું કે, “હે ભદ્ર ! મેં તમને જે ખીજેઈ આપ્યું હતું તેનું તમે શું કર્યું ? ” ૧૬૦ તેના ઉત્તરમાં તેણે કહ્યું કે, ધણે લાંબે કાળે જેમ તાડના વૃક્ષ પાસેથી મળે તેમ, એ ફળ તમારી પાસેથી મને મળ્યું, તેનું મારે લક્ષણ કરવું જોઈએ નહિ, એમ ધારીને મેં તે વેચી નાખ્યું. ૧૬૧ પછી સભા વિસર્જન કરી રાજ્ય અંતઃપુરમાં આવ્યો અને પેલું ખીજેઈ ખતાવી પટરાણીને તેણે કહ્યું કે, ૧૬૨ ‘હે દેવિ ! તારા ભાઈનું અભાગ્ય તું જો, આ ખીજેરામાં એક કરોડની કિંમતનું રત્ન મૂકીને મેં તારા ભાઈને ગદ્દ કાલે આપ્યું હતું. અને તેણે પોતે હાથે હાથ લીધું હતું છતાં તેમાંથી તેણે રત્ન ગ્રહણ કર્યું નહિ પણ બજારમાં તેને વેચી નાખ્યું. જેથી સમુદ્રના તરંગમાંથી નીડળી ગયેલું પ્રાણી પાછું જેમ સમુદ્રમાં આવે તેમ તે ખીજેઈ ફરી મારી પાસે આવ્યું છે. ૧૬૩-૧૬૪ આ રીતે તારા ભાઈનું જ અભાગ્ય છે તેમાં હું શું કરું ? હું તેને વારંવાર આપવાની ઇચ્છા કરું છું પણ તેમાં મને અચિન્ત્ય અંતરાય આવી નડે છે.” ૧૬૬ પછી રાજ્યે તે ખીજેરામાંથી રત્ન બહાર કાઢીને રાણીને ખતાવ્યું અને રાણીએ પણ તે પ્રત્યક્ષ જોયું એટલે તેજ સમયે રાજ્યની વાત તેણે માની લીધી.” ૧૬૭

માટે હે પિતા ! કોઈ પણ મનુષ્ય, પોતાના કર્મથી અધિક ફળ મેળવી શકતો નથી. આ તમારા સેવકો કેવળ તમારી ચિત્ત વૃત્તિને અનુસરનારા છે, તેથી તમને પ્રિય લાગે તેવું જોડે છે. ૧૬૮ પોતાની પુત્રીનું તે વચન સાંભળી રાજ્યનું મન કોપથી વ્યાકુળ થઈ ગયું. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે, સભાની સમક્ષ આ છોકરીએ મારું અપમાન

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત.

કર્તું છે, માટે પુત્રી હોવા છતાં મારા શત્રુરૂપ આ કન્યાને કોઈક દુઃખમાં હું નાખી દઉં. કેમકે રાજાએ પોતાની આગાના અપમાન જેવું બીજું કોઈ મરણ નથી. અર્થાત્ પોતાની આગાનું અપમાન તે રાજાએ મરણ કરતાં પણ અધિક દુઃખદાયી છે. ૧૬૯-૧૭૦ આવો વિચાર કરી રાજાએ તે કન્યાને કહ્યું કે, “હે પાપણિ ! ને કર્મનું જ ફળ સર્વને મળે છે તો તું પણ તારા કર્મનું ફળ ભોગવ.” ૧૭૧ એ સાંભળી તે મહા શુદ્ધિમાન કન્યા હર્ષપૂર્વક પિતાના પગમાં પડી અને બોલી ઉઠી કે, “ પિતાની આગા મને માન્ય છે. ” ૧૭૨ એમ કહીને તે ત્યાંથી ચાલી ગઈ એટલે રાજાએ ક્રોધવાળે આગા કરી કે, “ જે કોઈ મનુષ્ય દુઃખીમાં પણ અતિ દુઃખી હોય તેને તું મારી પાસે લાવ.” ૧૭૩ રાજાની તે આગા થતાં જ ક્રોધવાળ, પ્રણામ કરીને તેવા પુરુષની શોધ કરતો કરતો ચૌટામાં આવી ચઢ્યો. ત્યાં ક્રોધીઆના સ્વરૂપમાં રહેલા પેલા વિદ્યાધરને તેણે જોયો, ૧૭૪ એટલે તેણે વિચાર કર્યો કે, રાજાએ જેવા પુરુષને તેડી લાવવા માટે મને કહ્યું છે તેવો જ આ પુરુષ દુઃખી મનુષ્યોમાં પણ અતિ દુઃખી જેવામાં આવે છે. ૧૭૫ પછી તેણે પોતાના માણસોદ્વારા તેને ઉપડાવીને સાયંકાળના સમયે રાજાની આગળ હાજર કર્યો. રાજા પણ તે ક્રોધીઆને તેવો અતિદુઃખી જોઈને અત્યંત આનંદ પામ્યો અને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું:- “ તું મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ કર. કેમકે તે મને પ્રિય છે.” તે સાંભળી ક્રોધીએ બોલ્યો:- “ હે રાજા ! મારા જેવા એક ક્રોધીઆની તમે મશ્કરી શા માટે કરો છો ? ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું:- “ આમાં કંઈ મશ્કરી કરવા જેવું છે જ નહિ. કેમકે તું મારો જમાઈ છે, મારી પુત્રીનો પતિ હોઈને મને માન્ય છે, માટે તું મશ્કરીને પાત્ર કદી હોય જ નહિ.” ૧૭૬-૧૭૮ પછી ક્રોધીએ બોલ્યો:- “તમે વિદ્વાન છો-સમજી છો, છતાં તમને આવો વિચાર કેમ સૂઝ્યો ? હું એક ક્રોધીએ છું, મરણ પથારીએ પડ્યો છું, તેને તમે પોતાની

પ્રસ્તાવ ૧

કન્યા આપો, તે શું થોગ્ય છે ? ૩૫માં રંભા જેવી આ કન્યા ક્યાં ? અને ગળતા કાઢવાળો હું ક્યાં ? જેમ હાથણી અને ગધેડાનો સમાગમ કદી હોઈ શકે નહિ તેમ, આ કન્યાનો અને મારો સમાગમ કદી હોય જ નહિ.” ૧૭૯-૧૮૦

રાજાએ કહ્યું:—“આમાં તારે કોઈ પણ જાતનો વિચાર કરવાનો નથી. દૈવે જ આ કન્યાને વર તરીકે તને અર્પણ કર્યો છે; માટે તું મારી પુત્રીને પરણ. ૧૮૧ જે તું મારી આજ્ઞાને નહિ માનીશ તો (વિના મોતે) મરણ પામીશ.” તે પછી “બહુ સાંઝ” એમ તે કાઠીઆએ કબૂલ કર્યું એટલે રાજા પ્રસન્ન થયો. ૧૮૨ અને તેણે એક ક્ષણ વારમાં પેલી કન્યાના માતાને ઘેર ગાંધર્વ વિવાહની સમગ્ર સામગ્રી તૈયાર કરાવી. ૧૮૩ કન્યાની માતા, આ વિવાહના યથાર્થ સ્વરૂપથી અજ્ઞાત હતી. તેણે તો ઉજ્જવળ વસ્ત્ર પહેરાવીને તથા હાથમાં કડાં વગેરે ધારણ કરાવીને પોતાની પુત્રીને રાજા પાસે હાજર કરી. ૧૮૪ પછી રાણીએ, જેને કંકણ વગેરે પહેરાવ્યાં હતાં એવા પેલા કાઠીઆ વરને જોઈને રાજાને પૂછ્યું કે, “કન્યાને પરણનારો વર ક્યાં છે ?” ૧૮૫ એટલે રાજાએ પેલા કાઠીઆને બતાવ્યો કે તુરતજ રાણી મૂર્છા પામીને ધરણી પર ઢળી પડી. પાછળથી કેટલાએક શીતળ ઉપચારો કરવામાં આવ્યા, ત્યારે તે જાગી યઈ અને આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગી. ૧૮૬ અરે ઝો નિર્દય નાથ ! તમે આ દુષ્ટ યેષા શી આરંભી છે ? અરેરે ! આવી સદ્ગુણસંપન્ન પુત્રી આવા કાઠીઆ વરને તમે કેમ આપો છો ? હાય ! તમારા ચિત્તમાં શું કોઈ ખૂત ભરાયું છે ? અથવા દૈવયોગે તમારી શુદ્ધિ શું નાશ પામી છે કે જે તમે મારા પ્રિય પતિ હોઈને આ રીતે વિપરીત ચર્ચ બેઠા છો ? ૧૮૭-૧૮૮ જેમ સર્પો વિશાળ શરીરવાળા અને કાંચળાથી ઢંકાયેલા હોઈને કુટિલ, કૂર યેષ્ટાવાળા, અતિ ભયંકર અને મત્રાથી

ધનદેવનું દર્શન

વશ કરી શકાય તેવા હોય છે તેમ, રાજાઓ પણ ભોગવેલોવાળા અને છડીદારોથી ઘેરાયેલા હોઇને કુટિલ, દૂર ચેષ્ટાવાળા, મહા ભયંકર અને યુક્તિ પ્રયુક્તિઓથી વશ થઇ શકે તેવા હોય છે. ૧૮૯ એ પ્રાચીન કવિઓના વચનને હે રાજા તમે સત્ય કરી બતાવ્યું છે. કેમકે તમે પોતાના સંતાનને આ દુષ્ટ ઉદરવાળા કુટિલ વરને અર્પણ કરી દો છો. ” ૧૯૦ રાણીનું એ વચન સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે, “હે પ્રિયા ! તું વ્યર્થ મને કાં ઠપકો આપે છે ? તારી આ પુત્રીના પૂર્વજન્મોપાનિત કર્મનેજ ઠપકો આપને ? ૧૯૧ આ તારી છોકરીજ મને એ પ્રમાણે કહે છે કે, “ સર્વ મનુષ્ય પોતે કરેલ કર્મના ફળને પામે છે ” માટે આ વિષે હું ઠપકા પાત્ર નથી. ૧૯૨ પછી રાજાનો આશય જાણી લઇને રાણીએ મદનમંજરીને કહ્યું કે, “હે પુત્રિ ! તું તારા પિતાને શાંત કર, જેથી તે પોતાના ક્રોધનો ત્યાગ કરે. ૧૯૩ હે પુત્રિ ! હજી પણ કંઈ બગડી ગયું નથી. કેમકે અગ્નિને ચાર ફેરા ફર્યા પહેલાં ખીજો વર થઈ શકે છે. ” ૧૯૪ તે સાંભળી પુત્રીએ પોતાની માતાને કહ્યું કે, “ હે માતા ! તું શોક કર મા. પુત્રી તો પોતાનાજ પુણ્યની વારસ હોય છે, કદી પિતાના પુણ્યની નહિ. ૧૯૫ હે માતા ! આમાં મારા પિતાનો ક્રોધ પણ જાતનો દોષ નથી; પણ મારા પૂર્વજન્મનું કર્મજ આ સમયે ઉદય પામ્યું છે. ૧૯૬ હરકોઇ મનુષ્ય પોતાના કર્મફળને ભોગવીને અતિ મહાન દુર્ધા પ્રાપ્ત કરે છે પણ ખીજાએ સંપાદન કરેલા મહાન પુણ્યફળને ક્રોધ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. ૧૯૭ એ પ્રમાણે એકજ આગ્રહવાળી પોતાની પુત્રીને રાજાએ પેલા ક્રોધીઆ સાથે પરજાવી દીધી અને તે રાજકન્યા પણ તે ક્રોધીઆ પતિને પોતાના ઇષ્ટદેવની પેઠે માનવા લાગી. ૧૯૮ પછી રાજાએ તે કન્યાની માતાને બળાત્કારે ત્યાંથી દૂર કરી અને તે પુત્રીને તથા પેલા ક્રોધીઆને પોતાના માણસો-દ્વારા નગરની બહાર મોકલી આપ્યાં. ૧૯૯ ત્યાં નગરની બહાર તે

પ્રસ્તાવ ૧

કોઢીઓ આમતેમ લોટતો હતો, નિઃસ્વાસ નાખતો હતો અને કંઈ ભરેલી અવસ્થામાં રહેતો હતો. પતિવ્રતા પેલી રાજપુત્રી પણ પોતાના પતિની સેવામાં નિત્ય પરાયણ રહેતી હતી. ૨૦૦ એક દિવસે પેલો કોઢીઓ રાજપુત્રીના આંતર અભિપ્રાયને જાણવાની ઇચ્છાથી મધ્યરાત્રે નિઃસ્વાસ નાખીને તૂટક અક્ષરે તથા મંદસ્વરે કહેવા લાગ્યો. ૨૦૧ “ઓ ભાગ્યશાળી સુંદરિ ! હું કોઢીઓ છું, ભાગ્યહીન છું, તું મારા ચરણ શા માટે દાખે છે-સેવે છે ? શું તે સાંભળ્યું નથી ? ૨૦૨

“રાજદણ્ડો જ્વરઃ કુષ્ઠપીનસં નયનામયમ્ ।

પઞ્ચૈતે વ્યાધયો રાજન્ ! સંક્રામન્તિ નરાન્નરમ્” ॥૨૦૩॥

રાજનો દંડ, તાવ, કોઢ, નાકનો રોગ અને નેત્રનો રોગ આ પાંચ વ્યાધીઓ એક મનુષ્યમાંથી બીજા સમીપ રહેનારા મનુષ્યમાં પણ દાખલ થાય છે. ૨૦૩ જેથી તારૂં આ સ્વરૂપ કે જે ઊર્વશીના રૂપને પણ જીતી શકે તેવું છે, તે અકસોસ ! મારા સંગના દોષથી કાંજના સંગથી દુષ્કની પેઠે તત્કાળ વિનાશ પામશે. ૨૦૪ ઓ સુંદરી ! હજી પણ કંઈ બચડ્યું નથી. તું તારા મામાને ઘેર ચાલી જ, અથવા કોઈ બીજો પતિ કરી લે. ” ૨૦૫ તે સાંભળી રાજપુત્રી પતિને કહેવા લાગી, “હે પ્રિય ! તમે આમ ન બોલો, કેમકે કુળવાન સ્ત્રીઓને પોતાના માતા પિતાએ આપેલો એકજ પતિ હોય છે. ૨૦૬ અરે ! જો કુળવાન સ્ત્રીઓ પણ બીજો પતિ કરશે તો પછી, તેઓમાં અને વેશ્યાઓમાં શો ભેદ રહેશે ? ૨૦૭ માટે હે નાથ ! તમેજ મારા જીવન પર્યંત મારા પિતાએ આપેલા પતિ છો, કેમકે રાજાઓનું તથા સત્પુરુષોનું વચન અને કન્યાનું દાન એકજ વખત હોય છે. ૨૦૮ રાજપુત્રીનું એ વાક્ય સાંભળી કોઢીઓ મનમાં પ્રસન્ન થયો. તેણે ફરી પણ કહેવા માંડ્યું કે, “તું કહે છે તે સત્ય છે; પણ તારૂં એ વચન સ્ત્રી પુરુષની સમાનતામાંજ ધટી શકે છે-અર્થાત્ સ્ત્રી અને પુરુષનું જોડું જો સમાન

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત.

યોગ્યતાવાળું અથવા સમાન કક્ષાવાળું હોય તોજ તારા કહેવા પ્રમાણે હોઈ શકે પણ—૨૦૬

“ગતે મૃતે પ્રવ્રજિતે ક્લીબે ચ પતિતે પતૌ ।

પશ્ચસ્થાપત્સુ નારીणां पतिरन्यो विधीयते ” ॥ ૨૧૦ ॥

“પોતાનો પતિ પરણીને તુરત ચાલ્યો ગયો હોય—નહાસી ગયો હોય, મરણ પામ્યો હોય, સંન્યાસી—દીક્ષિત થઈ ગયો હોય, નપુંસક હોય અથવા રોગાદિકથી પતિત થયો હોય કે વિગતથી મનુષ્યો સાથે વટલી ગયો હોય તો અર્થાત્ આ પાંચ પ્રકારમાંની કોઈ પણ આપત્તિ આવી પડી હોય તો સ્ત્રીઓથી બીજો પતિ કરી શકાય છે.” આ પ્રાચીન કવિના વચન પ્રમાણે તું જો બીજો પતિ કરીશ તો તેમાં તને લેશ માત્ર દોષ લાગશે નહિ. ૨૧૧ હું ગળતા કાઢીથી ઘેરાયેલો છું, જેથી માત્ર ત્રણ દિવસજ જીવીશ. માટે તું કોઈ ન જાણે તેમ રાત્રિમાં તારી ઇચ્છા હોય ત્યાં ચાલી જા. ૨૧૨ પછી તે રાજપુત્રી કાઢી-આના પગમાં પડીને ગળગળે સ્વરે કહેવા લાગી કે, “હે પ્રિય ! ફરીથી તમારે મશકરીમાં પણ મને આ પ્રમાણે કહેવું યોગ્ય નથી. ૨૧૩ તમે મારા દેવ છો, ગુરુ છો, નાથ છો અને જીવનરૂપ છો. તમારા વિના બીજો કોઈ પણ મન, વચન કે કર્મથી મારો પતિ નજ હો. ” ૨૧૪

રાજપુત્રીનો એ નિશ્ચય જાણી તે વિદ્યાધર (કાઢીઆના રૂપમાં હોતો તે) મનમાં અત્યંત પ્રસન્ન થયો. તેણે પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ ધારણ કરવાની ઇચ્છાથી તે રૂપને કરનારી વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું, ૨૧૫ એટલે તુરતજ મેઘમંડળમાંથી જેમ સૂર્ય બહાર આવે અને નાટકના સ્ટેજ ઉપરથી જેમ નટ નીકળી આવે તેમ, એ વિદ્યાધર પોતાના કાઢીઆ સ્વરૂપમાંથી નીકળીને મૂળ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયો. ૨૧૬ તે સમયે તેના કાનમાં કુંડળો ચાલી રહ્યાં હતા અને આખા શરીરપર તેણે સુવર્ણ, મણિ તથા મોતીઓના અલંકારો ધારણ કર્યા હતા, જેથી તે રાત્રિના સમયે

પ્રસ્તાવ ૧

પણ દેવની પેઠે સર્વત્ર પ્રકાશ પાડી રહ્યો હતો. ૨૧૭ વિદ્યાધરનું એ સ્વરૂપ જોઈને વિરમય તથા ભયને લીધે રાજપુત્રીમાં મિશ્રરસ ઉત્પન્ન થયો—અર્થાત્ પોતે ભયભીત થઈ અને આશ્ચર્ય પામી, સારે વિદ્યાધરે તેને કહ્યું—“હે પ્રિયા ! તું તારા મનમાં વ્યાકુળ થા મા, હું તારો તેજ પતિ છું, કે જે હમણાં વિદ્યાધરરૂપે દેખાઈ છું. મારા આવનને તું સત્યજ્ઞ માન. ૨૧૮-૨૧૯ હું હેમરથ નામનો વિદ્યાધર છું, પણ “ ભોગી જીવોને સર્વ ઠેકાણે ભોગો પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ વિષયમાં સંશય કરીને કાઢીઆના સ્વરૂપે અહિં આવ્યો છું. ” ૨૨૦ તે પછી જેમ (રાત્રીવિકાસી) કમલિની, ચાંદનીવડે શુદ્ધ કિરણોવાળા ચંદ્રને જોઈને પ્રસન્ન-પ્રસુદ્ધ થાય તેમ, તે રાજકન્યા પોતાના પતિને સુંદર સ્વરૂપવાળો જોઈને પ્રસન્ન થઈ-આનંદ પામી, ૨૨૧ પેલા વિદ્યાધરે પણ પ્રગતિ નામની વિદ્યાથી પોતાના સમગ્ર પરિવારને ત્યાં બોલાવ્યો, જેથી તેજ ક્ષણે તે ત્યાં હાજર થયો. ૨૨૨ વળી તે વિદ્યાધરે પોતાની વિદ્યાના બળથી તે સ્થળે એક ભવન (રાજમહેલ) તૈયાર કર્યું. તે ભવન નરદમ રત્નના હજારો ચાંલલાઓ ઉપર સ્થિર થયેલું જણાતું હતું, તેના ઉપરની સુંદર પુતળાઓનાં રૂપ જોવા માટે મનુષ્યોનાં મન આકર્ષાઈ જતાં હતાં, તે જાણે કાઈ દૂર પ્રદેશથી આવ્યું હોય અને વિશ્રાંતિ માટે ત્યાં સ્થિર થયું હોય તેવું જણાતું હતું, મોટા મોટા ગવાક્ષો (ગોખો) રૂપ પોતાનાં અનેક મુખોને પહોળાં કરી તે જાણે વાયુને પી જતું હોય તેવું લાગતું હતું, નીકળતી રત્નકાંતિની પ્રભાના તરંગોવડે વ્યાપ્ત થયેલી પૃથ્વીરૂપ સમુદ્રમાં તે સ્થિતિ કરી રહ્યું હતું, તેના ઉપર ધ્વજ-પતાકા ફરકી રહી હતી, તેની શોભા એક વિમાનના જેવીજ જણાતી હતી, તેની અંદરના ભાગમાં નગરવાસીઓના નિવાસોની રચના પણ કરી હતી, તેના ઉપરના ભાગમાં રત્નોની કળશપંક્તિ શોભી રહી હતી અને તેમાં સાત માળની ઘટના

ધનદેવનું દષ્ટાંત.

કરવામાં આવી હતી. આવા પ્રકારનું સ્વર્ગના વિમાન જેવું ભવન તૈયાર કરીને તે વિદ્યાધરે, તેમાં અંતઃપુરના (જનનાખાનાના) મહેલો, અશ્વશાળા, હાથીખાનાં, સભામંડપો તથા દુકાનો વગેરે સર્વની પણ રચના કરી. ૨૨૩-૨૨૮ ખીજે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં નગરની બહાર એવા (દિવ્ય) ભવનને જોઈને નગરવાસીઓ વિચારમાં પડી ગયા કે, આવું નગર અકસ્માત્ અહિં ક્યાંથી આવ્યું ? તેઓએ રાજાને પણ એ વાત જાહેર કરી, જેથી રાજા પણ બચસીત થયો. તેણે એ નગરના અકસ્માત્ આવવા વિષે વિશેષ માહિતી મેળવવા સારું બંદિઓને (ભાટ-ચારણોને) વિદાય કર્યા. તે બંદિઓ, ઉતાવળા ઉતાવળા ત્યાં ગયા અને તે વિષે સર્વ વાત જાણીને ત્યાંથી પાછા આવી રાજાને કહેવા લાગ્યા કે, “હેમરથ નામનો વિદ્યાધર તમને મળવા માટે આવ્યો છે.” તે પછી સમગ્ર-સામગ્રીથી સજ્જ થઈ રાજા, નગરની બહાર જ્યાં એ વિદ્યાધર હતો ત્યાં એને મળવા માટે ગયો; ૨૨૯-૨૩૨ તે સ્થળે દિવ્ય વસ્ત્રાલંકારથી શોભી રહેલા વિદ્યાધરના પરિવારને જોઈને રાજા વિસ્મય પામ્યો કે, શું આ તે સ્વર્ગજ પૃથ્વીપર આવ્યું છે ? ૨૩૩ વળી તે સમયે ત્યાંની અશ્વ-શાળાને અને હાથીખાનાંને ઘોડાઓ તથા હાથીઓથી ભરપૂર જોઈને રાજાએ તુરંતજ પોતાના ઐશ્વર્યના મદનો ત્યાગ કર્યો. ૨૩૪ તે પછી રાજા, હાથી ઉપરથી ઉતરીને મહેલની અંદર દાખલ થયો અને જળકાંતમણિની બાંધેલી ભૂમિમાં જળની ભ્રાંતિ થઈ જવાથી રાજાએ વસ્ત્ર ઉંચા લીધાં. ૨૩૫ તે જોઈ છડીદારે હસીને કહ્યું કે, “હે રાજા ! આ જળ નથી પણ પૃથ્વી છે. આવી ભ્રાંતિ તમને કેમ થઈ ? શું ઘરની ભૂમિમાં કદી જળ હોય ખરું ? ૨૩૬ તે સાંભળી રાજા શર-માઇ ગયો, તેણે આગળ ચાલવા માંડ્યું, તેવામાં કોઈ એક સ્થળે જાણે જીવતો હોય તેવો નરદમ રત્નનો બિલાડો તેના જોવામાં

પ્રસ્તાવ ૧

આવ્યો; જેથી આ તો અપશુકન થયાં; એમ માનીને રાજા ત્યાં ઉભો રહ્યો. ૨૪૭ પછી થોડો વખત ત્યાં ઉભો રહીને તે આગળ વધ્યો. એટલે જાણે જીવતી હોય તેમ ચોતરફ સર્વ પ્રકારનાં કાર્યોને કરી રહેલી કેટલીએક પુતળીઓ તેના જોવામાં આવી. ૨૪૮ એ રીતે વિચિત્ર પ્રકારનાં અનેક આશ્ચર્યોને જોતો જોતો રાજા મહેલના અદ્ભુત સાતમા માળ ઉપર ચઢ્યો. ૨૪૯ ત્યાં વિદ્યાધરોનો રાજા સિંહાસન ઉપર બેઠો હતો. તેણે રાજાને આવતો જોઈ સન્માનપૂર્વક તેને અભ્યુત્થાન આપ્યું, અને પ્રણામ કરી તુરંતજ પોતાના આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો. પછી તે વિદ્યાધરે પોતાની પત્ની મદનમંજરીને ત્યાં બોલાવી એટલે તે પણ ત્યાં આવીને પોતાના પિતાના ચરણમાં પ્રણામ કરી બે હાથ જોડીને દબી રહી ૨૪૦-૨૪૧ રાજાએ પોતાની પુત્રીને ઝોળખી લીધી અને મનમાં બેદ પામી આવો વિચાર કર્યો કે, “ ઝા વિદ્યાતા ! કાંઈ પુરુષના વંશમાં તું પુત્રી આપીશ નહિ. કેમકે તે, ધુણુ નામના કીડાઓની પેઠે પોતાના જન્મસ્થાનને જ એકદમ દૂષિત કરે છે. ખરેખર સ્ત્રીમાત્ર લક્ષ્મીના જેવી ચંચળ હોય છે, નદીની પેઠે નીચ મનુષ્યો સાથે ગમન કરનારી હોય છે, અને સંધ્યાની પેઠે એક ક્ષણવાર રાગ (રંગ તથા સ્નેહ) વાળી જોવામાં આવે છે. મારેજ તે કુળને દૂષણ આપનારી થાય છે. ૨૪૨-૨૪૪ દૈવે સ્ત્રીમાત્રને પ્રત્યક્ષ છરીની પેઠે નાશ કરનારી ઉત્પન્ન કરી છે. કેમકે તે જો કંઠમાં લાગેલી હોય-વળગેલી હોય તો ક્ષણવારમાં મનુષ્યને પ્રાણ રહિત કરે છે. ૨૪૫ ખરેખર, મારી આ પુત્રી કુળને કથંક લગાડનારી જન્મી છે. કેમકે આણે પોતાના પરિણીત વરનો ત્યાગ કરી ખીજ વરનો આશ્રય કર્યો છે. ” ૨૪૬ એ પ્રમાણે રાજા ચિંતામાં પડી જઈને મનમાં બેદ કરતો હતો; તે જોઈને વિદ્યાધરે કહ્યું:—“ તમે વ્યર્થ સંશય કરો મા. ૨૪૭ તમે કાપ કરીને આ મદનમંજરીને જે કાઢીઓ વર પરણાવ્યો હતો તેજ હું પોતે છું. ખરેખર

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત

આ તમારી પુત્રી ભાગ્ય સંપત્તિવાળી થઇ છે. ૨૪૮ હે રાજા ! “ ભોગી પુરુષોને સર્વ ઠેકાણે ભોગો પ્રાપ્ત થાય છે ” આ પ્રાચીન પંડિતાના સુભાષિતની પરીક્ષા કરવા માટે મેં એ માયા કરી હતી. ૨૪૯ પણ મને આ સ્ત્રીને લાભ થયો તેથી એ વચન સત્ય થયું છે. હે રાજા ! આ માઈ વચન અત્યંત પ્રાતઃષ્ઠિત સત્ય છે, એમ તમે માનો. ” ૨૫૦

વિદ્યાધર રાજાએ જ્યારે એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે રાજાનાં રોમાંચ હર્ષથી પ્રકુલ થયાં. તેણે મદનમંજરીને કહ્યું કે, ૨૫૧ “ હે વિનયવાળી મુસ પુત્રિ ! મેં તારાપર અકૃપા કરી છે-નિર્દયતા વાપરી છે, તો પણ તું તારા પોતાના મનને મારાપર દયાળુ કર, કૃપાળુ કર, અને પ્રસન્ન કર. ” ૨૫૨ તે સાંભળી પવિત્ર આચારવાળી તે મદનમંજરી બોલી કે, “ હે પિતા ! આ તમે શું કહો છો ? તમે તો એવા પ્રકારનું મને વરદાન આપીને ઉલટો મારાપર ઉપકાર કર્યો છે. ૨૫૩ અરે ! જેના સેંકડો ઉપકારો કરીને પણ છોકરાં ઋણમુક્ત થઈ શકતાં નથી એવા પોતાના પિતાપર એવો કયો યુદ્ધિમાન મનુષ્ય હોય કે ક્રોધ કરે ? ” ૨૫૪ તે વખતે રાજા એકદમ હર્ષમાં આવી જઈને બોલી ઉઠ્યો કે, “ હે પુત્રિ ! તું આ પ્રમાણે મને પ્રિય વચન જ કહે છે તેથી ખરેખર કુળવંશ છે. જેમકે, સાકરને પીસીને ચૂર્ણરૂપ કરી નાખવામાં આવે તો પણ તે શું કડવી થાય કે ? ૨૫૫ હે પુત્રિ ! મેં કૃતદ્ધનમાં અને તે કુળવાન મનુષ્યોમાં યાવચ્ચંદ્ર દિવાકર રેખા મેળવી છે. ૨૫૬ તે પછી હેમરથ વિદ્યાધરે, રાજાનો હાથ પકડીને તેને સમજાવ્યો અને તે બન્ને પિતાપુત્રી વચ્ચે પૂર્વની પેઠેજ પરસ્પર પ્રીતિ વધારી આપી. ૨૫૭ પછી રાજા, તે વિદ્યાધરને મદનમંજરીની માતાને મળવા માટે તથા તેને આનંદ ઉપજાવવા માટે સત્વર પોતાના મહેલમાં તેડી ગયો.

પ્રસ્તાવ ૧

અને ત્યાં ઉત્તમ રસોષઆઓએ કરેલી સ્વાદિષ્ઠ રસોષથી તે વિદ્યાધરને પરિવારની સાથે તેણે જન્માડ્યો. ૨૫૮-૨૫૯ ઉપરાંત જાતજાતનાં ખાણાં તથા વસ્ત્રાલંકાર આપી રાંજાએ, પોતાના જન્માધનેા પરિવારની સાથે સત્કાર કર્યો. ૨૬૦ તેમજ પોતાની માન્ય પુત્રીને જોનામાં બેસાડી, દિવ્યવસ્ત્રાલંકાર અર્પણ કરી સુંદર પ્રિય વયનોથી સન્માન આપ્યું. ૨૬૧ પછી હેમરથ રાજાની રજા લઇ, પોતાની પત્ની સાથે વિમાનમાં બેસીને પરિવારની સાથે આકાશમાં ચાલ્યો ગયો. ૨૬૨ એક ક્ષણુવારમાં તો તે પોતાના નગરમાં જઇ પહોંચ્યો અને ઉત્સવપૂર્વક નગરમાં દાખલ થઇ ધણા લાંબા કાળસુધી વિદ્યાધરના રાજા તરીકે રહ્યો. ૨૬૩ એક દિવસે ઉદ્યાનપાળે (માળીએ) આવીને રાજાને વિનંતિ કરી કે, “ હે મહારાજા ! આજે બહારના ભાગમાં સુવ્રતાચાર્ય નામે જ્ઞાની સાધુ પધાર્યા છે. તે પોતાના સર્વોત્તમ જ્ઞાનથી સર્વ પ્રાણીઓના જૂત ભવિષ્યદ સંશયોને દૂર કરી રહ્યા છે. ” ૨૬૪-૨૬૫ જેમ મેઘગર્જના સાંભળીને મયૂર આનંદ પામે તેમ, એ જ્ઞાની મહારાજના આવવાના સમાચાર સાંભળી રાજા અત્યંત આનંદ પામ્યો અને ઉત્તમ વાહન તૈયાર કરાવી, અનેક રાજકીય પરિવાર સાથે લઇ શિષ્ટાચાર પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રીસહિત વંદન કરવાને નીકળ્યો. ૨૬૬-૨૬૭ ત્યાં જઇને રાજા ચામર, છત્ર, મુકુટ, મોજડી વગેરે રાજા ચિન્હોનો ત્યાગ કરી આચાર્ય મહારાજની સન્મીપ ગયો. અને સંસાર સમુદ્રમાંથી મુક્ત થવા માટે દ્વાદશવર્ત વંદન કરી ખીજ સાધુઓને પણ ભક્તિપૂર્વક નમન કર્યું. ૨૬૮-૨૬૯ તે પછી રાજા વગેરે પર્ષદા ન્યારે બેસી ગઇ, ત્યારે આચાર્ય અધર્મનો નાશ કરનારી ધર્મ દેશના કરવાનો આરંભ કર્યો. ૨૭૦ હે ભવ્યજીવો ! અપાર એવા સંસારનો સંગ કરી રહેલાં પ્રાણીઓને યુક્તકાદિ દશ આપ્યાનો વડે આ મનુષ્ય જન્મ ખરેખર દુર્લભ છે. ૨૭૧ વળી આ મનુષ્ય જન્મમાં પણ રૂધિર, હાડકાં,

ધનદેવનું દૃષ્ટાંત.

ચામડી, ચરખી, મળળ, આંતરડાં અને વિષ્ટા વગેરેના પાત્રરૂપ આ શરીર કૃતદ્ધન, અસાર તથા અનિત્ય ગણાય છે. ૨૭૨ તો પણ માતાના દૂધથી પોષણ પામેલા આ દેહમાંથી ફળના વૃક્ષમાંથી જેમ ફળાં ગ્રહણ થાય છે તેમ, એકજ ફળ અને એકજ સાર ગ્રહણ કરવાનો છે; તે એજ કે ધર્મનું સેવન. ૨૭૩ કેમકે ધર્મથીજ મનુષ્યેને આ લોકના તથા પરલોકના સર્વ ઇચ્છિત અર્થો-ભોગ વૈભવો પ્રાપ્ત થાય છે, ૨૭૪ એટલુંજ નહિ પણ ધર્મથીજ દેવાંગનાઓ-એ કરેલા સંગીતથી પ્રસન્નચિત્તવાળા અને ઇચ્છા પ્રમાણે કાર્ય પૂર્ણ કરનારા દેવો થઈ શકાય છે. ૨૭૫ છ ખંડ ભરતક્ષેત્રના અધિપતિઓ, નવ નિધિના ઇશ્વરો આ સર્વ ચક્રવર્તિઓ ધર્મથીજ થયા કરે છે. ૨૭૬ વળી ચોત્રીસ પ્રકારના અતિશયોથી પ્રકાશી રહેલા આ જિનેશ્વરો પણ ધર્મનાજ પ્રભાવથીજ ત્રણ જગતના મનુષ્યોમાં પૂજ્ય થાય છે. ૨૭૭ અને સૌભાગ્ય, રૂપ, તથા પરાક્રમ આદિ પ્રત્યેકના ચિત્તને હર્ષ ઉપજવનાર જે જે વસ્તુ જગતમાં જોવામાં આવે છે તે પણ ધર્મને લીધેજ છે. ૨૭૮ અરે ! એટલુંજ નહિ, ધર્મના પ્રભાવથી જીવ અનાંત, સનાતન, નિર્બાધ અને અતુલ એવા મોક્ષ સંબંધી સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. ૨૭૯ એ પ્રમાણે હે ભવ્યજીવો ! ધર્મના પ્રભાવને જાણીને ભાવ તથા આદરપૂર્વક નિરંતર ધર્મમાંજ લક્ષ્ય આપો. ૨૮૦ વિદ્યાધર હેમચંદ્રે ગુરુ પાસેથી એ ધર્મનો પ્રભાવ સાંભળીને તેમને નમન કર્યું અને પછી તે બોલ્યો કે “ હે ભગવન્ ! મેં પૂર્વજન્મમાં તેવું કયું પુણ્યકર્મ કર્યું હતું ? ” ૨૮૧

ગુરુ બોલ્યા:—“ હે મહાબાહુ ! તું તારા પૂર્વજન્મને સાંભળ, જે સાંભળીને તું પોતે પણ પવિત્રાત્મા થઈશ. ૨૮૨

પૂર્વે ધર્મનામના ગામમાં બદ્રિક સ્વભાવનો એક કુલપતિ હતો. તેનું નામ ધનદેવ હતું. તેને યશોમતી નામની એક સ્ત્રી હતી. એ કુલ-

પ્રસ્તાવ ૧.

પતિને નીચ મનુષ્યેનો સંગ થયો, જેથી તે નિરંતર શિકાર કરવાના વ્યસનવાળો થઈ ગયો, માંસભક્ષણમાં લુપ્ત થયો અને પારધિઓ સાથે મળીને જીવોની હિંસા કરવા લાગ્યો. ૨૮૩-૨૮૪ એક દિવસે તે કુલપતિ શિકાર કરવા માટે ખીજ વનમાં નીકળી ગયો અને ત્યાં જઈને તેણે નાસભાગ કરતાં જે જે પ્રાણીઓને જોયાં તે સર્વનો સંહાર કરવા માંડ્યો. ૨૮૫ વળી તે દોડી જતાં પ્રાણીઓની પાછળ દોડવા લાગ્યો, ચાલી જતાંની પાછળ ચાલવા માંડ્યો અને પોતે મારેલા પ્રાણીઓને ખૂંચી પાડતાં જોઈ અત્યંત આનંદ પામ્યો. ૨૮૬ પછી તે નિર્દય અંતઃકરણવાળો કુલપતિ, ક્રોધ એક ભયભીત થયેલા મૃગની પાછળ દોડ્યો અને તેને મારવા માટે ધનુષમાં બાણ સાંધીને તેના પર તેણે ફેંક્યું. ૨૮૭ પણ તેવામાં પેલો મૃગ લતાઓની ઝાડીમાં દાખલ થઈને આગળ નીકળી ગયો એટલે તે મૃગ મરણ પામ્યો છે કે નહિ, તે જોવા માટે એ કુલપતિ તેની પાછળ પાછળ ગયો. ૨૮૮ તે, લતાઓની ઝાડીમાં જોવો દાખલ થયો, કે તુરંતજ ત્યાં બેઠેલા એક મુનિ તથા તેમની આગળ પડેલું પોતાનું બાણ તેના જોવામાં આવ્યું. ૨૮૯ કુલપતિ ધનદેવ, મુનિને જોતાંજ ભયભીત બની ગયો અને તેમના ચરણમાં નમી પડ્યો. તે બોલી ઉઠ્યો કે, “હે પ્રભુ! આપને મારવાના પાપથી હું લેપાયો છું, તો આપ મારા પર પ્રસન્ન થાઓ. હે ભગવન! આપ અહીં બેઠા હતા, એ મારા જાણવામાં ન હતું. મેં તો માત્ર મૃગને મારવા માટેજ તેની પાછળ દોડીને બાણ ફેંક્યું હતું.” ૨૯૦-૨૯૧ ધનદેવે એમ કહ્યું ત્યારે પેલા મુનિ તો ધ્યાનમાંજ મગ્ન ચિત્તવાળા હતા, જેથી કંઈ બોલ્યા નહિ એટલે ધનદેવ અત્યંત ભયભીત થયો. તે મુનિના ચરણમાં વળગી પડ્યો, અને બોલ્યો કે, ૨૯૨ “હે ભગવન! આપ તો લોકમાં સર્વ કરતાં અધિક તેજસ્વી છો. આપની પાસે દેવો પણ ધાસ જેવા છે-તુચ્છ છે, તો પછી મારા

ଧନଦેବଗୁ' દર્શાવે.

(34)

મસ્તાવ ૧.

આ જગતમાં જીવોના વધ જેવું બીજું એક પણ પાપનું મૂળ નથી. કેમકે, તેથી જન્માન્તરમાં લાખો દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે. ૩૦૪ મનુષ્ય, જે સ્ત્રી, પુત્ર તથા પત્નીને માટે પાપ કરે છે તેઓ, પરાધીન થઈને નરકમાં જતા તે પુરુષની કદી રક્ષા કરી શકતા નથી, ૩૦૫ અરે ! પોતાનાં સ્વજનોની વાત તો દૂર રહી પણ આ દેહ, કે જે કેવળ પોતાનો જ ગણાય તે પણ યુદ્ધમાં—કટોકટીના સમયે જેમ દુષ્ટ સેવક પોતાથી જૂદો પડે છે તેમ, જૂદો પડે છે—પોતાને ત્યજી જાય છે. ૩૦૬ માટે તું ધર્મ કરવામાં બુદ્ધિ કર. કેમકે ધર્મ સુખકારક છે, અને નિત્ય છે. તેનું આચરણ કરવાથી આ લોકનાં કે પરલોકનાં દુઃખ થતાં નથી.” ૩૦૭ મુનિના મુખમાંથી નીકળેલો તે અમૃત તુલ્ય ઉપદેશ સાંભળી, તે ધનદેવે પણ મિથ્યાત્વરૂપ ઝેરનો તત્કાળ ત્યાગ કર્યો. ૩૦૮ પછી તેણે મુનિના ચરણમાં નમસ્કાર કરી વિનંતિ કરી કે, “હે પ્રભુ ! સંસારરૂપ આંધળા કુવામાં પડતા મને તમે આધાર આપ્યો છે—ટેંકા આપ્યો છે. ૩૦૯ હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે, આજથી આરંભી હું કદી પણ જીવોનો વધ કરીશ નહિ, તેમજ માંસભક્ષણ પણ કરીશ નહિ, આવો મને નિત્યનો નિયમ હો.” ૩૧૦ તે સાંભળી મુનિએ પણ કહ્યું કે, “ખરેખર તારા જેવો બીજો કોઈ પણ પુણ્યશાળી નથી. કેમકે, તેં ઘણા લાંબા કાળથી અભ્યાસ કરેલા પાપનો એક ક્ષણ વારમાં ત્યાગ કર્યો છે. ૩૧૧ હવે તે ગ્રહણ કરેલા નિયમને તું જીવિત પર્યંત પાળજે. કેમકે તે નિયમ તને અવશ્ય ફળદાતા થશે.” ૩૧૨ ધનદેવ બોલ્યો કે, “ હે પ્રભુ ! પ્રાપ્ત થયેલા ધનના ભંડારનો ક્યો મનુષ્ય ત્યાગ કરે ? ગયેલા નેત્ર બ્યારે ફરીથી પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ક્યો મનુષ્ય સળીવડે તેનો નાશ કરે છે ? ૩૧૩ માટે હું જ્યાં સુધી જીવીશ ત્યાં સુધી પ્રયત્નપૂર્વક આ નિયમનું પાલન કરીશ, કેમકે ક્યો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય, હાથમાં આવેલા કલ્પવૃક્ષનો સાદર સ્વીકાર

ધનદેવનું દર્શાવ.

ન કરે ? ” ૩૧૪ એમ કહીને તે મુનિના ચરણમાં પડ્યો અને ધનુષ-
ખાણ વગેરે સર્વ શિકારનાં સાધનો ભાંગી નાખી પોતાના ધર તરફ
આવી નીકળ્યો. ૩૧૫એ રીતે જ્યારે તે ઘેર આવ્યો ત્યારે તેની સ્ત્રી
પોતાના પતિને માંસ તથા ધનુષખાણ રહિત આવેલો જોઈને પૂછવા
લાગી કે, “ આજે તમારી પાસે કંઈ જોવામાં કેમ નથી આવતું ? ”
૩૧૬ પછી તે ધનદેવે તે દિવસે જે વૃત્તાંત બાંધ્યું હતું તે સમગ્ર
પોતાની પત્ની આગળ કહી સંભળાવ્યું ત્યારે તેણીએ પણ કહ્યું કે
“ હે પ્રિય ! આપને ધન્ય છે, કે જેથી આપને મુનિનો સમાગમ
થયો. ૩૧૭ આપે જે નિયમ લીધો છે તે મને પણ માન્ય છે. આપણે
બંને જણ મળીને તે નિયમનું પાલન કરીશું. ” ૩૧૮ તે પછી તેઓ
બંને સ્ત્રી-પુરુષ પ્રસન્નચિત્તે નિયમનું પાલન કરવા લાગ્યાં અને શુદ્ધ
દ્રવ્ય સંપાદન કરી પોતાનો કાળ ગાળવા લાગ્યાં. ૩૧૯ તેઓનો એ
રીતે કેટલોક કાળ ગયો તેવામાં રાક્ષસની પેઠે લોકનો ક્ષય કરનારો
ભયંકર દુષ્કાળ પ્રાપ્ત થયો. એ સમયે કોઈપણ મનુષ્ય સુખી જણાતો
ન હતો. ૩૨૦ માતાઓ પોતે પણ કેટલીએક બાધાઓ રાખીને મેળ-
વેલા પોતાના પુત્રને છેતરીને એકાંતમાં રહી તુચ્છ અન્ન ખાઈ જતી
હતી. ૩૨૧ પિતાઓ પણ પ્રીતિરીતિનો ત્યાગ કરી ધાસની પેઠે પુત્રને
વેચી નાખતા હતા અને તેના મૂલ્યમાં કેટલુંક ધન લેતા હતા. ૩૨૨
વળી તે સમયે નિર્ધન-રંક મનુષ્યો, દુષ્ટ વાયુના આઘાતથી પૃથ્વીપર
પડી ગયેલાં પાંપરૂપ વૃક્ષનાં જાણે કળ હોય તેમ પૃથ્વી પર જ્યાં
ત્યાં પડેલાં-રડવડતાં જોવામાં આવતાં હતાં. ૩૨૩ અને નાગરિકોના
પ્રત્યેક ઘેર દ્વારમાં ઉભી રહેલી રંક મનુષ્યોની દીન પંક્તિ, દુઃખના
પેશકાર કરી રહી હતી, અને પોતાના પાપને જાણે સૂચવી રહી હોય
તેવી જણાતી હતી. ૩૨૪ એ રીતે લોકોનો સંહાર કરનારો તે દુષ્કાળ
ઉપસ્થિત થયો, ત્યારે અન્નના અભાવને લીધે લગભગ ધણા મનુષ્યો

પ્રસ્તાવ ૧.

મરણ પામ્યા.૩૨૫ અને જેઓ જીવતા રહ્યા તેઓ પણ માંસભક્ષણ કરવામાં આસક્ત બની ગયા તેમજ કેટલાએક તો અનુક્રમે તે ગામનો ત્યાગ કરી બીજે સ્થળે ચાલ્યા ગયા.૩૨૬ તે વેળા પેલો ધનદેવ પણ અન્ન ખૂટી જવાને લીધે દુઃખી થઈને ટાઇએક સાર્થની સાથે પોતાની સ્ત્રીસહિત સમીપના દેશમાં જવા નીકળ્યો.૩૨૭ તે વેળા સાર્થ(મનુષ્યોનો કાફલો)ના સમગ્ર લોકો માંસભક્ષણ કરીનેજ પોતાની જીવિકા કર્યે જતા હતા. પણ પેલાં બન્ને સ્ત્રી પુરુષો તો માર્ગમાં ઠાઈ પ્રકારનું અન્ન નહિ મળવાથી નિરાહાર રહીનેજ આગળ વધ્યે જતાં હતાં.૩૨૮ પછી તો અન્ન નહિ મળવાને લીધે માર્ગમાં ચાલવા માટે તેઓ અશક્ત થઈ પડ્યાં, જેથી મૃત્યુના ભયથી આતુર બનેલાં તેઓએ પરસ્પર આવો વિચાર કર્યો:-૩૨૯ “ જે સ્થળે અન્ન પુષ્કળ છે તે દેશ અહીંથી બહુ દૂર છે, આપણે આગળ જવા માટે હવે અશક્ત છીએ, અને જીવનપર્યંત પણ આપણે આપણા ગ્રહણ કરેલા નિયમને તો પાળવોજ છે.૩૩૦ માટે બલાત્કારે પણ આપણું મૃત્યુ હવે આવી પહોંચ્યું છે; તો સકામનિર્જરા કરીને પોતાની મેળેજ જો સધાતું હોય તો આપણો જન્મ ખરેખર નિર્મળ-શુદ્ધ થાય.” ૩૩૧ આવો વિચાર કરી તે દંપતીએ શુદ્ધ મનથી અનશન કર્યું અને દેહનો ત્યાગ કરી પહેલાં સ્વર્ગલોકમાં તેઓ ગયાં. ૩૩૨એ પ્રમાણે પૂર્વજન્મમાં તમે બન્નેએ હિંસાનો તથા માંસભક્ષણનો ત્યાગ કર્યો હતો તથા નિયમનું ખરાખર પાલન કર્યું હતું, તેથી તમને આ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે.૩૩૩ પહેલા સ્વર્ગલોકમાંથી અવીને તું મેઘરથ (હેમરથ) નામનો વિદ્યાધર થયો છે અને યશોમતી (ધનદેવની સ્ત્રી) આ મદનમંજરી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ છે. ”૩૩૪

મુનિ પાસેથી પોતાનો એ પૂર્વજન્મ સાંભળીને તે દંપતી (હેમરથ અને મદનમંજરી) નું મન તે વિષે અનેકાનેક તર્ક-વિતર્ક કરવા

જૈનસિંહની હિંસાનો ત્યાગ.

લાગ્યું, જેથી તુરતજ તેઓને જાતિસ્મરણ થયું અને મુનિ પ્રત્યે તેઓ બોલ્યા કે, ૩૩૫ “આપ લગવાને અમને જે પૂર્વજન્મનું વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું તે, હમણા અમને જાતિસ્મરણ થવાથી જાણે પ્રત્યક્ષ હોય તેમ અમારી સન્મુખજ જણાય છે. ૩૩૬ માટે હે પ્રભુ ! તમે અમને ગૃહસ્થને યોગ્ય ધર્મનો ઉપદેશ કરો, કેમકે મહાદુષ્કર એવા ચારિત્રને અમે ગ્રહણ કરી શકીએ તેમ નથી.” ૩૩૭ તે સાંભળી મુનિએ, વિનયનત્ર એવા તે બન્ને સ્ત્રી પુરુષને, સમ્યક્ત્વના મૂળ કારણરૂપ બાર વ્રતો ગ્રહણ કરાવ્યાં. ૩૩૮ એ રીતે તેઓ બન્ને જાણુ જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરી મહામુનિને વંદન કરી પોતાના નગરમાં દાખલ થયાં અને મુનિએ પણ બીજી તરફ વિહાર કર્યો. ૩૩૯ પછી તે દંપતીએ નિરતીચારપણે શુદ્ધ ગૃહસ્થધર્મનું પાલન કરી અંતે અનશનવ્રત ગ્રહણ કર્યું, ૩૪૦ અને તેનું પણ નિરતીચારપણે આરાધન કરી તેઓ બન્ને સ્વર્ગમાં ગયાં. ભવિષ્યમાં ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્યાવતાર ગ્રહણ કરી તેઓ મોક્ષે જશે. ૩૪૧

જૈનસિંહની હિંસાનો ત્યાગ.

(વેસટ બોલ્યો-) હે રાજા ! એ પ્રમાણે જે કોઈ મનુષ્ય ધનદેવની પેઠે પ્રાણીઓની હિંસા કરતો નથી તથા માંસ ભક્ષણ કરતો નથી તે પણ પુણ્યશાળી થઈ શકે છે. ૩૪૨ વેસટનું એ વચન સાંભળી જૈનસિંહ રાજાએ તેને કહ્યું કે, “હે શ્રેષ્ઠિ ! હું સદાકાળને માટે માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરી શકું તેમ નથી, તો પણ હું પોતે, નિરપરાધી પ્રાણીઓનો કદી વધ કરીશ નહિ અને મહિનામાં પંદર દિવસ સુધી માંસનો પણ ત્યાગ કરીશ.” ૩૪૩-૩૪૪ ત્યારે શ્રેષ્ઠિ બોલ્યો કે, “હે પ્રભુ ! વાહ ! ધન્ય છે તમને ! તમે માત્ર આટલુંજ સાંભળ્યું તેટલામાં તો જીવોના વધનો તમે ત્યાગ કર્યો, ૩૪૫ ઠીક છે, તમે તમારા

પ્રસ્તાવ ૧.

વચનને સત્ય કરીને આટલું પણ તમારું વચન પાળજો. કેમકે સત્યનું પાલન કરવું તેજ સત્પુરુષોનો સદા ધર્મ છે. "૩૪૬ પછી જૈનસિંહ બોલ્યો:—“ હે શ્રેષ્ઠિ ! આમાં તમે આટલો બધો આગ્રહ શા માટે કરો છો ? ભુખ્યા માણસને ભોજન માટે શું પ્રાર્થના કરવી પડે કે ?” ૩૪૭ વળી પણ રાજ્યે કહ્યું કે, “ તમે મારા અતિથિ તરીકે અહીં આવ્યા છો, તેથી પ્રથમથીજ મને માન્ય તો હતા પણ હવે તો તમે મને ધર્મોપદેશ આપ્યો તેથી મારા અત્યંત પૂજ્ય બન્યા છો. ૩૪૮ માટે મેં આપેલા ગૃહમાં તમે અહીજ રહો. હું તમને સર્વનગરવાસીઓના શિરોમણિ કહું છું. તમારે નિત્ય મારી પાસે આવ્યા કરવું.” શ્રેષ્ઠિને એ પ્રમાણે કહીને રાજ્યે છડીદાર મારફત સંઘને રથયાત્રા કરવાની આજ્ઞા કરી, તેમજ આખા નગરમાં અમારિ ઘોષણા કરાવી દીધી. ૩૪૯-૩૫૦ વળી વેસટ માટે શ્રેષ્ઠ નિવાસગૃહની મંત્રીને આજ્ઞા કરી જેથી તે મંત્રીએ શ્રેષ્ઠીની સાથે જઈ રાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી આપી. ૩૫૧ પછી શ્રેષ્ઠી વેસટ પણ નગરની બહાર રાખેલા પોતાના કુટુંબને ત્યાં લાવ્યો અને રાજ્યે આપેલા ઇન્દ્રલવન જેવા ધરમાં સુખેથી રહેવા લાગ્યો. ૩૫૨ પછી અન્યોન્યને ત્યાં જવા આવવાથી તથા એકબીજાનાં પ્રિય બાવણથી રાજ તથા શ્રેષ્ઠી વચ્ચે કૃષ્ણ તથા બળદેવના જેવી ગાઢ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ. ૩૫૩ એ રીતે રાજની કૃપા સંપાદન કરીને પણ વેસટ શ્રેષ્ઠીએ ક્રોધને કદી કઠોર વચન કહ્યું ન હતું. કેમકે ચંદ્રકાંત મણિ અમૃત વિના બીજી વૃષ્ટિજ કરતો નથી. ૩૫૪ વેસટને રાજ્યે જેમ જેમ માન આપવા માંડ્યું તેમ તેમ તેણે લોકોનો ઉપકાર કરવા માંડ્યો. જેમ દાખલા તરીકે-ચંદ્રમાને શંકરે મસ્તકપર ધારણ કર્યો, ત્યારે તેણે સર્વનો સદા ઉપકાર કરવા માંડ્યો. ૩૫૫ એ પ્રમાણે સમગ્ર નાગરિકોના શિરોમણિપણને ધારણ કરતો, દાનમાં કષ્ટવૃક્ષની બરાબરી કરતો અને પોતાના યશ

નૈવેદ્યસિંહની હિંસાનો ત્યાગ.

વિશ્વાસથી આખા વિશ્વને પૂર્ણ કરી દેતો તે વેસટ ઐશી એ નગરમાં
ધણા લાંબા કાળ સુધી રહ્યો. ૩૫૬

ક્રિતિ શ્રીશત્રુજયમહાતીર્થોદ્ધાર પ્રબંધમાં પહેલો પ્રસ્તાવ સમાપ્ત.

પ્રસ્તાવ ૨.

વેસટના વંશનું વર્ણન.

વાસમાસેદુષસ્તસ્ય ધર્મકર્મજુષસ્તથા ॥

પ્રસિદ્ધિરાસીત સ યથા શુપમાનમભૂત સતામ્ ॥૧॥

શ્રેષ્ઠી વેસટ એ નગરમાં રહીને ધર્મકર્મ કરવા લાગ્યો. જેથી તેની એટલી બધી પ્રસિદ્ધિ થઇ કે સત્પુરુષોમાં તે ઉપમા આપવા યોગ્ય થઈ પડ્યો.^૧ તેને વરદેવ નામનો એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, જે ખરેખર શ્રેષ્ઠ દેવ જેવોજ હતો. તે ઉદાર મનવાળો હોઇને દેવના જેવીજ સન્માનતા ધરાવતો હતો. માત્ર તેની સ્વર્ગમાં સ્થિતિ ન હતી. (આટલોજ તેનામાં તથા દેવમાં અંતર હતો.)^૨ અનુક્રમે વેસટે ધરતો સર્વ કારભાર પોતાના પુત્રને સોંપી દીધો અને પોતે તો અન-ક્ષન ગ્રહણ કરી શુભ ધ્યાનયુક્ત થઇને સ્વર્ગે ગયો.^૩ પછી તેનો પુત્ર વરદેવ પણ પિતાની પેઠેજ નગરવાસીઓનું મુખ્યપણું કરવા લાગ્યો.

(૪૨)

વેસટના વંશનું વર્ણન.

અને લોકાનો ઉપકાર કરતો પૃથ્વીપર પ્રસિદ્ધ થયો.^૪ સમય જતાં તેને પણ જિનદેવ નામનો એક પુત્ર થયો, કે જેની બુદ્ધિ જિનભગવાનના ચરણયુગલનું સેવન કરવામાં આસક્ત રહેતી હતી.^૫ અપાર બુદ્ધિવાળા તેના પિતાએ અનુક્રમે ગૃહનો સર્વ કારભાર તેના પૈર નાખી દીધો અને પોતે માર્ગમાં રહેલો મુસાફર એક ગામથી જેમ બીજે ગામ જાય તેમ, સ્વર્ગમાં ગયો.^૬ જિનદેવ, દેવપૂજા વગેરે કરવામાં સદા તત્પર રહેવા લાગ્યો અને સત્પુરુષોમાં માન્ય થઈ સુખેથી કાળનિર્ગમન કરવા લાગ્યો.^૭ પછી તેને પણ યોગ્ય સમયે અપ્રૂટ ગુણોના ભંડાર રૂપ એકપુત્ર થયો. તેનું નામ ‘નાગેન્દ્ર’ હતું અને રાજાઓ પાસે તેનું ધણું માન હતું.^૮ ‘તે નાગેન્દ્ર પોતાના ગોત્ર (કુળ-અથવા પૃથ્વી કે પર્વત) નો ઉદ્ધારક હતો, જેથી શેષ નાગની પેઠે પોતાના ‘નાગેન્દ્ર’ નામને તેણે સત્ય કર્યું હતું. (અર્થાત્ શેષ નાગ જેમ પૃથ્વી તથા પર્વતોનો ઉદ્ધારક છે-ધારણ કરનાર છે તેમ તે નાગેન્દ્ર પણ પોતાના વંશનો ઉદ્ધારક હતો,) માત્ર શેષ નાગમાં જેમ બે જીભ તથા વક્રગતિ છે તેમ, એ નાગેન્દ્રમાં બે જીભ (એટલે અબી બોલા ને અબી ફાક-એવી) ન હતી. અને તેની ગતિ (ચાલચલગત) પણ સરળ હતી.^૯ નાગેન્દ્ર નામના તે પોતાના પુત્રે ધરનો બધો ભાર ઉપાડી લીધો ત્યારે એક દિવસે જિનદેવ (તેનો પિતા) પરાદીપમાં વહેલો ઉડી સાવધાન થઈ આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો,-^{૧૦} “આ સમગ્ર જગતમાં સમસ્ત વસ્તુઓને પ્રાણીઓ પોતે પ્રત્યક્ષપણે ક્ષણિક-નાશવંત બોધ રહ્યાં છે;^{૧૧} તો પણ શરીર આદિ પદાર્થોમાં ગાઢ પ્રીતિરૂપ સાંકળથી જકડાઈ જઈને પોતાને હિતકર ધર્મ કરતા નથી, કે જે ધર્મે ધનાદિ સર્વ પદાર્થો આપ્યા છે,^{૧૨} તેમજ બીચારા ગૃહસ્થાશ્રમીઓ મોહરૂપી ગ્રહના આવેશથી એટલા બધા પરતંત્ર બની જાય છે, કે જેથી તેણે (મોહરૂપગ્રહે) પોતાની કંજેતી કર્યા છતાં પણ તેઓ જાણી

પ્રસ્તાવ ૨.

શક્તા નથી.^{૧૩} વળી આ સંસારમાં સ્ત્રી તો ખરેખર હાથીને બાંધવાની સાંકળ જેવી છે, કે જે પુરુષરૂપ હાથીને એવો તો વશ કરે છે કે કોઈ સમર્થ પુરુષ પણ તેથી પોતાનું ઇષ્ટ સાધન કરી શકતો નથી. ૧૪ દેવે મારા પગમાં પુત્ર રૂપી મોટી બેડી નાખીને મને એવો બાંધી મૂક્યો, જેથી મને મુક્તિ (મોક્ષ) દુર્લભ જોવામાં આવે છે. ૧૫ અરેરે ! હું જિનભગવાનનાં વચનામૃતનું હમેશાં શ્રવણ કરું છું, છતાં કામરૂપ ગ્રહના આવેશથી ગાંડોતૂર બની જઈને મેં મારા યૌવનને વ્યર્થ ગુમાવ્યું.^{૧૬} મારી જીવાની ચાલી ગઈ છે અને મારો દેહ અતિ-શય વૃદ્ધાવસ્થાથી ઘેરાઈ ગયો છે. માટે શક્તિહીન થયેલા મારામાં હવે દીક્ષા લેવાની યોગ્યતા તો રહી નથી.^{૧૭} પણ મારો પુત્ર મારી આ-શામાં રહે છે અને તેણે ધરનો ભાર પણ ઉપાડી લીધો છે, તો ધનનો ધર્મમાં વ્યય કરીને હું પરલોક સાધન કરું.^{૧૮} અને ગુરુમહારાજને બોલાવી તેઓની સમક્ષ મોટા ઉત્સવપૂર્વક અઘાષ્ટ્યો કરાવું, તેમજ સાધર્મિકોનું વાતસલ્ય તથા સાર્વજનિક અન્નસત્ર કરાવી મેં મેળવેલા દ્રવ્યને સફળ કરું.” ૧૯-૨૦

આવો મનમાં વિચાર કરી સવારમાં તે મહાપુરૂષે પોતાના પુત્રને બોલાવ્યો અને પોતે વિચારેલો રાત્રિનો સર્વ વિચાર તેને જણાવ્યો. ૨૧ પિતાનો એ વિચાર જાણી મનમાં પ્રસન્ન થઈને પુત્રે કહ્યું કે, “ બહુ સારૂ, આપ આપે સંપાદન કરેલા દ્રવ્યને ધર્મ કાર્યમાં વાપરો; એથી બીજું મારે આપની પાસે શું માગવાનું હોય ? (અર્થાત્ હું પણ એજ માગું છું કે, ધણી ખુશીથી આપના દ્રવ્યનો ધર્મકાર્યમાં આપ ઉપયોગ કરો.) ૨૨ હરકોઈ પુત્ર મરણ પામેલા પોતાના પિતાનું ધન લઈને તેનો દેવાદાર થાય છે, પણ પિતા પોતેજ પોતાની હયાતીમાં પોતાનું ધન વાપરી નાખે તો પુત્ર તેના ઋણમાંથી મુક્ત થાય છે. ” ૨૩ પુત્રના એ વચનથી જિનદેવ પ્રસન્ન થયો. તેને

વેસટના વંશનું વર્ણન.

જિનેશ્વરના માર્ગમાં રહીને બ્રહ્મણો ઉત્સાહ પ્રાપ્ત થયો. ૨૪ પછી શ્રેષ્ઠી જિનદેવે “કક્કસુરિ” નામના પોતાના ગુરુમહારાજને સત્વર બોલાવ્યા અને પોતાના મનોરથને સંપૂર્ણ કર્યો. ૨૫ પછી તે શ્રેષ્ઠીએ કૃતાર્થ થઈને બે હાથ જોડી ગુરુમહારાજને કહ્યું કે, “હે પ્રભુ ! હજી મારું આયુષ્ય કેટલું છે, તેનો આપ વિચાર કરો. ” ૨૬ તે સાંભળી આચાર્ય મહારાજે વિચાર કરીને કહ્યું કે, “હે જિનદેવ ! તારું આયુષ્ય હવે ત્રણ મહિના બાકી છે. મારે તું ધર્મપરાયણ થા. ” ૨૭ તે પછી તેજ સમયે એકદમ ઉભો થઈ જઈને તથા ગુરુને પ્રાર્થના કરીને તે શ્રેષ્ઠી પોતાનું મૃત્યુ સમીપમાં આવ્યું તેથી ધર્મ કરવામાં ઉદ્ધમી થયો. ૨૮ તેણે યોગ્ય સમયે આચાર્ય મહારાજને બોલાવીને અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું અને પ્રાણી માત્રને અભયદાન આપ્યું. ૨૯ એ રીતે નિરતીયારપણે અનશન વ્રત પાળીને તે શ્રેષ્ઠી સ્વર્ગમાં ગયો અને પાછળથી તેના પુત્રે તેની સર્વ મરણક્રિયા કરી. ૩૦ તે પછી તેનો પુત્ર નાગેન્દ્ર, ધરના ઐશ્વર્યને પામ્યો અને સમય જતાં સેંકડો બાધાઓથી એક પુત્ર પ્રાપ્ત કરીને તે આનંદ પામ્યો. ૩૧ તેણે પોતાના પુત્રના અવયવોમાં અદ્ભુત લક્ષણો જોઈને ધણાજ ઉત્સવપૂર્વક તેનું ‘સદ્લક્ષણ’ એવું નામ પાડ્યું. ૩૨ પછી તે સદ્લક્ષણે સમગ્ર કળાઓનો અદ્યપસમયમાંજ અભ્યાસ કરી લીધો અને વ્યવહાર, આચાર તથા ગુણોમાં પણ તે કુશળ થયો. ૩૩ એટલે તેનો પિતા નાગેન્દ્ર, ધરનો સર્વભાર પુત્ર ઉપર સ્થાપીને તેમજ પોતાના ધનને સાત ક્ષેત્રોમાં કૃતાર્થ કરીને સ્વર્ગે ગયો. ૩૪ એ પ્રમાણે પિતા સ્વર્ગે ગયો ત્યારે સુવર્ણ સમાન કાંતિવાળો સાધુ સદ્લક્ષણ, પોતાના ધરના વૈભવોનો સ્વામી થયો. ૩૫ તેની શુદ્ધિ દેવોની પૂજામાં તથા આવશ્યક વગેરે ધર્મ-કર્મમાં નિત્ય આસકત રહેવા લાગી અને ગુરુભક્તિમાં તત્પર રહી સુખપૂર્વક તે સુખેથી પોતાનો સમય ગાળવા લાગ્યો. ૩૬

પ્રસ્તાવ ૨.

હવે એક દિવસે ગૂજરાત દેશમાંથી કોઇ સાર્થવાહક પોતાના સાર્થની સાથે અઢળક કરીઆણું લઇને તે નગરમાં આવ્યો. ૩૭ એક સમયે તે પોતાની દુકાનમાં સ્વસ્થ થઇને બેઠો હતો. ત્યારે સદ્સક્ષણે હર્ષથી અને કૌતુકથી આવી લોકવાયકા તેને પૂછી. ૩૮ “ તમે કયા દેશમાંથી આવ્યા છો ? તમારો એ દેશ કેવો ગુણવાન તથા સમૃદ્ધિમાન છે ? એ દેશમાં જે કોઈ શ્રેષ્ઠ નગર હોય તે વિષે મારી આગળ તમે સંપૂર્ણ વર્ણન કરો. ” પછી તે સાર્થપતિએ કહ્યું કે, “ હે મહા બુદ્ધિમાન ! હું ગૂજરાત દેશમાંથી આવ્યો છું. ખરેખર, જે મને એકે હજાર જીભ હોય તોજ એ દેશના ગુણોને હું વર્ણવી શકું. ૩૯-૪૦ તો પણ એ દેશના કેટલાએક ગુણોનું હું થોડુંકજ વર્ણન કરું છું. કેમકે, ઇન્દ્રની સમૃદ્ધિ જે કે અદ્ભુત છે તોપણ તેનું શું વર્ણન કરવામાં આવતું નથી ? ૪૧ ગૂજરાત દેશની ભૂમિ સમગ્ર જાતની ધાન્યસંપત્તિને ઉત્પન્ન કરવામાં સમર્થ છે, ત્યાં પર્વતો ઘણા આવેલા છે, તેના ફૂવાઓ તદ્દન સમીપમાંજ રહેલા જળથી ભરપૂર છે અને તેથીજ તે ભૂમિ કેવળ જળમય છે. ૪૨ વળી તે દેશમાં નારંગી, મોસંબી, જાંબુ, લીંબડા, કદબ, કેળ, સરગવો, કેાઠ, કરમદાં, ચારોળા, પીલુ, આંખા, સીતાફળ, બહેડાં, ખીજોરાં, ખજૂર, દ્રાક્ષ, શેરડી અને ફલુસ વગેરેનાં ઝાડ તેમજ ભોરસળી, કેવડો, જાંબ, ચંપો, શેવંતી, માલતી, વાળો, જાસુદ, સમુલ, જૂંધ-વગેરે લતાઓ પુષ્કળ છે. ૪૩-૪૪ તારી પાસે હું કેટલાંક વૃક્ષોનાં નામ લઉં, પણ સંક્ષેપમાં એટલુંજ કહી શકાય કે આ પૃથ્વી ઉપર જેટલાં વૃક્ષો ફળવાળા ગણાય અને જેટલાં વૃક્ષો પુષ્પવાળા થાય છે-તેઓ સર્વે તે દેશમાં છે. ૪૬ એટલુંજ નહિ પણ એ દેશની ભૂમિમાં એવો ગુણ છે કે જેથી મગ, તુવેર, ડાંગેર, અડદ, ઘઉં, જુવાર અને બાજરી—વગેરે સર્વ જાતનાં અન્ન નીપજે છે. ૪૭ એ દેશમાં રહેનાર સર્વ મનુષ્ય, સમુદ્રના પુષ્કળ કિનારાઓ પર

વેસટના વંશતું વર્ણન.

અદ્ય બ્યવસાય કરે છે તો પણ અખૂટ ધન સંપાદન કરે છે. ૪૮ વળી ત્યાં નાગર (સોપારી) ના ટુકડાં તથા નાગરવેલના પાન મિત્રોની પેઠે પ્રાણીઓના મલીન મુખને પણ રંગી આપે છે. ૪૯ તેમજ એ દેશમાં પરબ, કુવા, તળાવ, ગામ અને અન્નક્ષેત્ર વગેરેમાં રિચતિ કરનારા કોઈપણ મુસાફરો પોતાની સાથે બાથું કે પાણી કદી લેતા નથી. ૫૦ તે દેશમાં મુસાફરો ગાઢ વૃક્ષોની પંકિત નીચે ચાલે છે, તેથી સૂર્યના તાપથી કદી સંતાપ પામતા નથી. ૫૧ શત્રુંજય, રૈવતક (ગિરનાર) વગેરે તીર્થો પણ એ દેશમાં ઘણાં આવેલાં છે, કે જેઓ પોતાનું સેવન કરનાર ભવ્યજીવોને મોક્ષપદે પહોંચાડી આપે છે. ૫૨ વળી સોમનાથ, બ્રહ્મ-સ્થાન, મૂળસ્થાન તથા સૂર્યતીર્થ વિગેરે લૌકિક તીર્થો પણ ત્યાં છે. ૫૩ એ દેશમાં કસુંબી તથા મજીઠીઆ રંગથી રંગેલાં અને રેશમથી વણેલાં રંગબેરંગી વસ્ત્રોને સર્વ મનુષ્યો સદા ધારણુ કરે છે. ૫૪ અને ત્યાં પ્રાણીઓના ઉપકારથી, સદાચારથી તથા પ્રિય બાષ્પોથી વિદ્વાનો પ્રસન્ન થાય છે તેથી એ દેશને 'વિવેકબૃહસ્પતિ' એવું ઉપનામ આપે છે. ૫૫ ખરેખર, પૃથ્વી પર જોટલા દેશો છે તેઓ સર્વે એ દેશની સમાનતા કરી શકે તેમ નથી; અને સ્વર્ગને તો મે જોયું નથી તેથી સ્વર્ગની સાથે પણ એ દેશની સમાનતા હું કેમ કહી શકું? ૫૬ એ દેશના ગામડાં પણ અતુલ વૈભવવાળાં હોઇને નગરો જેવાં છે અને નગરોની ગણતરી તો તારી પાસે હું કોઈ રીતે કરી શકું તેમ નથી. ૫૭ કેમકે હે શ્રેષ્ઠ સદ્વત્સણ ! એ દેશમાં અણહિલપુર, સ્તંભતીર્થ-વગેરે સ્વર્ગના જેવાં અસંખ્ય નગરો છે. ૫૮

પ્રહલાદનપુરતું વર્ણન.

હાલમાં એ દેશમાં પ્રહલાદનપુર નામનું એક નગર છે. હું માનું છું કે સ્વર્ગમાં પણ એના જેવું કોઇ નગર હશે કે કેમ ? એ શંકા-સ્પદ છે. ૫૯ એ નગરમાં પુષ્કળ ધન સંપાદન કરવાના સંયોગો

પ્રસ્તાવ ૨.

આવી મળે છે, તેથી માણસો તેને 'સ્થલવેલાકૂલ'—સ્થળબંદર એવું બીજું નામ પણ આપે છે. ૬૦ વળી તે સ્થળે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનું 'પ્રલ્હાદનવિહાર' નામનું દેરાસર છે, જે દેવોના ધર જેવું સુંદર છે. ૬૧ એ નગરમાં જેટલાં દેવમંદિરો છે તે સર્વના ઉપર સુવર્ણના કાંગરાઓ આવી રહ્યા છે, તેથી એ નગરે બહુ મુકુટો પહેર્યા હોય એમ જણાય છે, ૬૨ તેમજ સુવર્ણના દાંડા તથા કળશોની સ્વચ્છ ફેલાયેલી કાંતિવડે પ્રાતઃકાળમાં લોકો, પોતાના નેત્રોનો પ્રકાશ સ્ખલિત થઈ જવાને લીધે ઉંચે જોઈ શકતાં નથી. ૬૩ વળી તે નગરમાં આરતિના સમયે ઝાલરોના ઝળુઝળાટથી તિરસ્કાર પામેલો કળિકાળ-રૂપી શત્રુ, એ નગરમાંથી દૂર નાસી જાય છે. ૬૪ ત્યાંની બબરો અગણિત કરીઆણુંઓથી એટલી બધી ભરપૂર છે, કે જેથી મનુષ્યો જ્યારે કંઈ ખરીદવા માટે નીકળે છે ત્યારે જૂદી જૂદી વસ્તુઓને જોઈને પોતાને ખરીદવાની વસ્તુ ખરેખર ભૂલી જાય છે. ૬૫ જેમ રોહણાચળ પર્વતમાં મણિઓ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ, એ નગરમાં પણ ગુણવાન, દ્રવ્યથી ઉલ્લાસવાળા અને મનુષ્યોમાં અલંકાર જેવા સંધનાયક રૂપ મણિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. ૬૬ અરે! બીજા વિશેષ કૌતુકનું તો શું વર્ણન કરવામાં આવે પણ તે નગરમાં સાધુઓ *સકલત્ર (એટલે વિરોધ પક્ષમાં સ્ત્રીસહિત અને વિરોધપરિહાર પક્ષમાં સર્વનું રક્ષણ કરનારા) છે અને દેવાલયો અપ્રતિમ(વિરોધપક્ષમાં પ્રતિભારહિત અને વિરોધપરિહારપક્ષમાં અનુષ્ઠાન—સર્વોત્તમ) છે. ૬૭ વળી એ નગરમાં જે નગરવાસીઓ શિવભક્ત છે તેઓ મુગત (એટલે વિરોધપક્ષમાં બૌદ્ધમતને અનુસરનારા અને વિરોધપરિહારપક્ષમાં શ્રેષ્ઠ ગતિવાળા) છે, બૌદ્ધમતના અનુયાયીઓ વિજયની અભિલાષાવાળા છે (રાગાદિ શત્રુઓ પર વિજય

* અહીંથી બે શ્લોકમાં વિરોધાભાસ અલંકાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

વેસટના વંશનું વર્ણન.

મેળવવા ઇચ્છે છે) અને જોએા જોનો છે તેએા પણ શિવ (વિરો-
ધપક્ષમાં શંકર અને વિરોધપરિહારપક્ષમાં મોક્ષ)માં આસકત રહે છે. આ
સિવાય બીજું કયું આશ્ચર્ય હોઈ શકે ? ૬૮ હે શ્રેષ્ઠિ ! એ નગરમાંથી
હું અહીં આવ્યો છું, ખરેખર એ નગરને તે તારી દૃષ્ટિએ જો
પ્રત્યક્ષ જોયું હોય તોજ તું કૃતાર્થ થઈ શકે. ” ૬૯ સાર્થપતિએ કહેલાં
તે વચન સાંભળીને સાધુ સલ્લક્ષણનું મન પ્રહ્લાદનપુર જવા માટે
એકદમ ઉતાવળું બની ગયું. ૭૦ પછી અનુક્રમે પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય
એવા સર્વ સંબંધને પોતાને વશ કરી તે સલ્લક્ષણ પેલા સાર્થપતિની
સાથેજ પ્રહ્લાદનપુર નગરને રસ્તે પડ્યો. ૭૧ અનુક્રમે અવિચ્છિન્ન
રીતે મુસાફરી કરવાથી તે પ્રહ્લાદનપુર નગરમાં જઈ પહોંચ્યો અને
ત્યાં નગરમાં પ્રવેશ કરતાં જ તેને ઉત્તમ શકુનો થયાં. ૭૨ જેવાં
કે:—પોતકી નામનું એક પક્ષી પોતાની જમણી પાંખ પર લીલા
ધાસવાળા પ્રદેશ ઉપર બેઠેલું તેના જોવામાં આવ્યું અને પછી તે
પક્ષી સુંદર એટા કરીને, શિરઃસ્થાની મોટા શબ્દ કરીને તથા ડાબી
તરફ થઈને આંખાના વૃક્ષ ઉપર જઈ બેઠું. એ પક્ષી ત્યાં જઈને
જેવું બેઠું કે તુરત જ આપોઆપજ તેના મુખમાં ખોરાકની પ્રાપ્તિ
થઈ. ૭૩-૭૪ મણિકંઠ-એટલે ચાપપક્ષી પણ ઉત્કંઠિત થઈને જમણી
તરફથી ડાબી તરફ ગયું અને એક કૂતરો સારે ઠેકાણે મૂત્રીને ડાબી તરફથી
જમણી તરફ આવ્યો. ૭૫ વળી એ સલ્લક્ષણે તે નગરની અંદર
જ્યારે પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનનો રથ તેને સામે
મળ્યો. પછી તે પોતે પણ સંધની સાથે નગરમાં ફર્યો. ૭૬ તે સમયે
એક શકુનવેતા, કે જે તેની સાથે જ ત્યાં આવ્યો હતો તે બોલ્યો કે,
“ તમે આ નગરમાં જો રહેશો તો તમને પુત્ર તથા ધનનો લાભ
થશે, તમારા વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રો સંધના નાયક થશે, વળી
બીજા કેટલાએક પુત્રો તો દેવોના મંદિરો બંધાવશે અને તમારી

પ્રસ્તાવ ૨.

ચોથી પેઢીમાં જે એક પુત્ર થશે તે તો તીર્થને ઉદ્ધાર કરનાર થશે. કેમકે તમે નગરમાં જ્યારે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે ચોથા શકુનમાં ભગવાનનો આ રથ તમને સામો મળ્યો છે. ૧૭૭-૭૮ તે પછી એ શકુનવેતાને દ્રવ્ય તથા પાન વગેરે આપીને સહસ્રલ્લે સન્માન કર્યું અને રથમાં બેઠેલા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનને નમન કરી પોતાના શુરુને પણ વંદન કર્યું. ૮૦ સહસ્રલ્લે પેલા સાર્થપતિના વર્ણન કરતાં પણ અધિક સુંદરતાવાળા તે નગરને પ્રત્યક્ષ જોઇ, પોતાનાં બન્ને નેત્રોને, જન્મને તથા જીવિતને કૃતાર્થ માન્યાં. ૮૧ પછી તેણે ત્યાં રહેવા માટે અનાયાસે એક મકાન મેળવી લીધું અને તેમાં તે સ્વસ્થ મનથી રહેવા લાગ્યો તથા સુખેથી ધન સંપાદન કરવા લાગ્યો. ૮૨ એ રીતે સુંદર એક વૃક્ષની પેઠે પોતાના મૂળને મજબૂત રીતે બાંધીને તે ત્યાં રહ્યો ત્યારે તેની છાયા (કાંતિ) સર્વના આશ્રયસ્થાનની પેઠે કોઇક અપૂર્વ-અલૌકિક થઇ. ૮૩ હવે એ નગરમાં ઉપકેશ નામનો એક ગચ્છ હતો અને તેની વ્યવસ્થા નીચે પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું એક મંદિર હતું. તેમાં એ શ્રેષ્ઠી (સહસ્રલ્લે) આનંદપૂર્વક ગોષ્ઠિક થયો-અર્થાત્ દેરાસરના વ્યવસ્થાપક તરીકેનું કામ કરવા લાગ્યો. ૮૪ પછી તે શ્રેષ્ઠીને ‘આજડ’ નામનો એક પુત્ર થયો કે જે સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા ચંદ્રમાની પેઠે પોતાની સર્વ કળાઓના વિસ્તારથી પૃથ્વીમાં સર્વને આનંદ પમાડવા લાગ્યો. ૮૫ વળી તે આજડ શ્રીપાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં, પૌષધશાળામાં તથા પોતાના શુરુઓ પાસે આદરપૂર્વક ભક્તિભાવ કરવા લાગ્યો. ૮૬ પોતાનો પિતા જ્યારે મરણ પામ્યો, ત્યારે આજડ તેમને સ્થાનકે આવ્યો અને લોકોમાં અધિકાધિક માન્ય થયો. ૮૭ જેમ પૂર્વાચલ ઉપર સૂર્ય ઉદય પામે તેમ, એ આજડ પણ સાર અસાર વસ્તુને જગતમાં પ્રકાશ પાડતો તથા લોકોનો નિરંતર ઉપકાર કરતો પ્રતિદિન અબ્યુદય પામવા લાગ્યો. ૮૮ તેણે ઉપકેશ ગચ્છના પાર્શ્વનાથના

વેસટના વંશી મુનિ. જી. જી. ગો.

દેરાસરમાં એકવીશ આંગળની શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાને મૂળ-
નાયકજી તરીકે તથા તેમના પરિવારમાં એકસો સિતેર ખીજી પ્રતિ-
માઓને તૈયાર કરાવી અને તેઓ સર્વની શ્રીદેવગુપ્તસૂરી પાસે વિધિ
પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. વળી એક નવું દેરાસર કરાવીને તેમાં કેટલી-
એક પ્રતિમાઓ બેસાડી અને તેના આગળના ભાગમાં અતિવિશાળ
એક મંડપ બંધાવ્યો. ૮૯-૯૧ એ પ્રમાણે નિરંતર ધર્મકાર્યોમાં
પ્રવૃત્તિ કર્યા કરતો હતો તેવામાં અનુક્રમે એને “ ગોસલ ” નામનો
એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, ૯૨ તેને એના પિતાએ સારા ઉપાધ્યાય પાસે
સમગ્ર કળાઓ ભણાવ્યો, જેથી તે અદ્વયકાળમાં જ વિદ્વાનોના
સમૂહમાં અગ્રેસર થયો. ૯૩ પછી તેને “ ગુણમતી ” નામની એક
કન્યા સાથે પરણાવ્યો, કે જે કન્યા ૩૫ તથા પૌવનથી યુક્ત હતી
અને કુળ તથા શીલના ગુણથી સંપન્ન હતી. ૯૪ તે બન્ને સ્ત્રી-
પુરુષનાં ચિત્ત પ્રીતિભાવથી એટલાં ભાવિત-વાસિત બની ગયાં કે
જેથી તેઓનો કેટલોક કાળ સુખચેનમાં જ ચાલ્યો ગયો. ૯૫ તે
પછી એક દિવસે આજડે પોતાના આયુષ્યનો અંત આવેલો જાણી
દેવગુપ્તગુરુને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને તેમની આગળ આવી
વિનંતિ કરી, ૯૬ “ હે પ્રભુ ! આપ મારા પૂજ્ય છો અને તેથી હું
આપને પૂછું છું કે, આ (મરણ) સમયે શ્રાવકોએ જે કંઈ પોતાનું
આત્મસાધન કરવું જોઈએ, તેનો આપ મને તારવા માટે ઉપદેશ કરો.”
૯૭ તે સાંભળી આચાર્ય મહારાજે મિથ્યાદુષ્ટપૂર્વક સિદ્ધાન્તમાં
કહેલી શુદ્ધ આરાધના વિધિ પ્રમાણે તેની પાસે કરાવી. ૯૮ પછી
તે સત્પુરુષે ચારે પ્રકારના સંધ પાસે ક્ષમા માગી તેમજ સર્વ જીવોને
(મન, વચન અને કાયા-એમ) ત્રણ પ્રકારે ખમાવ્યા. ૯૯ પછી
સાતે ક્ષેત્રમાં ધનનો વ્યય કરવા માટે પોતાના પુત્રને તેણે શિખામણ
આપી અને પોતાના બંધુઓને પોતાનું ધન વહેંચી આપી શુદ્ધ

પ્રસ્તાવ ૨.

ધ્યાન કરવામાં તે તત્પર થયો; ચતુઃશરણુનો આશ્રય કરી તે બુદ્ધિમાન શ્રેષ્ઠીએ અનશન ગ્રહણ કર્યું, પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કારનો ઉચ્ચાર કરવા માંડ્યો તથા લબ્ધ જીવોના મુખથી તેનું શ્રવણ પણ કરવા માંડ્યું. એ રીતે શુદ્ધ ધ્યાન કરીને પોતાના પવિત્ર ધરનો તથા દેહનો ત્યાગ કરી તે સ્વર્ગે ગયો. ૧૦૦-૧૦૨ તેના પુત્ર ગોસલે પણ પિતાના મૃત્યુનો ઉત્સવ કરી નગરવાસીઓનાં સર્વ કાર્યો સાધવા માંડ્યા અને નિરાકુળપણે કાળ વ્યતીત કરવા માંડ્યો. ૧૦૩ તેની સ્ત્રી ગુણમતી, કે જે ઘણીજ લાગ્યશાળી હતી તેણે લોકને આનંદ આપનારા અનુક્રમે ત્રણ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. જેમ મનુષ્યોના કંઠની શક્તિ ત્રણ સ્વરોને ઉત્પન્ન કરે છે તેમ, ૧૦૪ એ ત્રણ પુત્રોમાં પહેલો 'આસાધર' નામનો હતો, બીજો 'દસલ' નામનો હતો અને ત્રીજો 'લાવણ્યસિંહ' નામનો હતો. આ ત્રીજો પુત્ર અવસ્થાપરત્વે સૌથી નાનો હતો પણ ગુણોમાં સૌના કરતાં શ્રેષ્ઠ હતો. ૧૦૫ જેમ તક્ષક નાગ પોતાની ત્રણ કુષ્માઓ વડે લોકોમાં અસહ્ય ગણાય છે તેમ, ગોસલ પણ પોતાના એ ત્રણ પુત્રો વડે લોકોમાં અસહ્ય થઈ પડ્યો અને બીજા શ્રીમંતોમાં પણ મુખ્ય થઈ પડ્યો. ૧૦૬ પછી પિતાએ એ ત્રણ પુત્રોને રત્નશ્રી, સોલિકા અને લક્ષ્મી નામની ત્રણ કન્યાઓ અનુક્રમે પરણાવી. ૧૦૭ એ ત્રણ પુત્રો હમેશાં પોતાની આજ્ઞામાં રહેતા હતા, જેથી તેઓની સહાયને લીધે ગોસલ શ્રેષ્ઠી સુખેથી પોતાનો કાળ વ્યતીત કરવા લાગ્યો. ૧૦૮ એ રીતે કેટલોક કાળ ગયો તે પછી કર્મના યોગને લીધે ગોસલ શ્રેષ્ઠી અનુક્રમે નિર્ધન બની ગયો, અને બનવા જોગ પણ છે. કેમકે લક્ષ્મી, જે પોતાના ધરૂપ કમળમાં પણ સ્થિર રહેતી નથી, તે કોઈ મનુષ્યને ત્યાં શું સ્થિર રહી શકે ? ૧૦૯ તે પછી અદ્વપસમૃદ્ધિવાળો થયેલો ગોસલ પણ પોતાના આયુષનો ક્ષય થયો, ત્યારે પાપભુક્તિ

વેસટના વંશનું વર્ણન.

રહિત થઈને સમાધિ વડે મૃત્યુ પામ્યો. ૧૧૦ એ સમયે તેનો પહેલો પુત્ર આસાધર નાની વયનો હતો છતાં પણ પોતે અપારભુદ્ધિવાળો હોવાથી ધરના બારને તેણે ઉપાડી લીધો. ખરું છે કે, ધૂંસરી ધારણ કરવાને યોગ્ય થયેલો બળદ શું વયની દરકાર રાખે છે ? ૧૧૧ એક દિવસે આસાધરે પોતાની જન્મપત્રિકા દેવગુપ્તસૂરિને બતાવી અને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ હે પ્રભુ ! હું ધનવાન થઈશ કે નહિ ? ” ત્યારે આચાર્યે વિચાર કરીને કહ્યું કે, “ હે ભદ્ર ! તું અદ્યપસમયમાં જ અપાર ધનનો સ્વામી થઈશ, પણ તે મેળવેલા ધનને જો તું ધર્મ-કાર્યમાં નહિ વાપરે તો એ ધન પોતાની મેળે તારી પાસેથી ચાલ્યું જશે. માટે તું અવિનાશી પુણ્ય કર્મ કરજે. ” ૧૧૨-૧૧૪ તે સાંભળી આસાધરે પ્રણામ કરીને ગુરુને કહ્યું કે, “ હે પ્રભુ ! મને જો ધન પ્રાપ્ત થશે તો ધર્મ વિના બીજે કોઈપણ સ્થળે તેનો હું વ્યય કરીશ નહિ. ” ૧૧૫ આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે સત્યપુરુષ, તે દિવસથી આરંભી જે કંઈ અદ્યપ ધન પણ સપાદન કરતો હતો તે સર્વને ધર્મમાં અર્પણ કરી દેતો હતો. ૧૧૬ એક દિવસે તે, શ્રીદેવગુપ્તસૂરિને વાંદવા માટે પુણ્યરૂપ હાથીની શાળા સમાન પૌષધશાળામાં ગયો. ૧૧૭ તે વખતે ગુરુમહારાજ દેવવંદન કરતા હતા. તેમને વાંદીને ગુરુસેવાની ઇચ્છાથી તે ત્યાં બેઠો. ૧૧૮ તે વેળા બીજા સાધુઓ ભિક્ષા લેવા માટે ન્યારે બહાર ગયા, ત્યારે કોઈ એક સાત વર્ષની કન્યા રમતી રમતી એક-દમ વેગથી ઉપાશ્રયમાં આવી; ૧૧૯ એટલે તેજ સમયે સત્યકા નામની દેવી તે કન્યાના શરીરમાં દાખલ થઈ, ત્યારે આચાર્ય મહારાજે પોતાના મનમાં જે જે અર્થો ચિંતવ્યા હતા તે સર્વ તે દેવીને પૂછ્યા અને તેણે તેના સર્વ ઉત્તરો પણ કહ્યા. ૧૨૦ પછી આસાધરે પણ ગુરુને નમન કરી પૂછ્યું કે, “ મને ધન પ્રાપ્ત થશે અથવા નહિ થાય, તે વિષે પણ આપ દેવીને પૂછો. ” ૧૨૧ ત્યારે ગુરુની પ્રેરણાથી તે જમદી-

પ્રસ્તાવ ૨.

શરીએ કહ્યું કે, “ થોડાજ દિવસમાં આને પુણ્ય ધન પ્રાપ્ત થશે. પરંતુ આને સદા દક્ષિણ દિશામાંથીજ લાભ થશે, ઉત્તર, પૂર્વ કે પશ્ચિમ દિશામાંથી કદી લાભ થશે નહિ. ” એમ કહીને તે સત્યકાદેવી ત્યાંથી અંતર્ધાન થઇ ગઈ એટલે આચાર્ય મહારાજને આશાધરના મસ્તકપર અમંગળનો નાશ કરનાર વાસક્ષેપ છાંડ્યો. ૧૨૨-૧૨૪ તે પછી સાધુ આશાધરે દેવની વાણી ઉપરથી કુટુંબીઓની સાથે જવું-આવવું કરીને કેટલોક સતત વ્યવહાર (વેપાર-રોજગાર) ચાલુ કર્યો. ૧૨૫ અને અનુક્રમે વેપાર કરતાં કરતાં મંદરાચલથી મંથન કરેલા દક્ષિણ દિશાના સમુદ્રમાં તેણે લક્ષ્મી સંપાદન કરી. ૧૨૬ પછી પૂર્વે કહેલાં ગુરુનાં વચનનું સ્મરણ કરી તે સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળા આશાધરે, પોતાના ધનનો સાતે ક્ષેત્રોમાં વ્યય કરવા માંડ્યો. ૧૨૭ અને પછી તો તે લક્ષ્યાધિપતિ બની ગયો, એક દિવસે તેણે શ્રીદેવગુપ્તસૂરિને વિનંતિ કરી કે, “ આપ શરીરે હવે અશક્ત થયા છો અને વૃદ્ધાવસ્થાથી ઘેરાયા છો-વૃદ્ધ થયા છો, માટે તમે બીજા કોઇને આચાર્ય પદ પર સ્થાપિત કરો. હું, મારા વૈભવપ્રમાણે તેમાં ધનવ્યય કરીશ. ૧૨૮-૧૨૯ તે સાંભળી આચાર્ય મહારાજે કહ્યું કે, હે સત્પુરુષ ! આ ગચ્છની તેવી મર્યાદા નથી. સત્યકાદેવીની આજ્ઞા વિના આ ગચ્છમાં બીજાને ગુરુ (આચાર્ય) કરી શકાય નહિ. ૧૩૦ જ્યારે તે દેવી પોતેજ અમને આદેશ આપશે ત્યારે અમે કોઇને આચાર્ય કરીશું, તે વિના નહિ. ૧૩૧ તે સાંભળી આશાધરે પૂછ્યું કે, “ બીજા એક એક ગચ્છમાં ધણા આચાર્યો કરવામાં આવે છે, તો પછી આપણા ગચ્છમાં એકજ આચાર્ય કેમ હોય ? ૧૩૨ માટે હે પૂજ્ય મહારાજ ! આપણા ગચ્છની સ્થિતિ કંઇક અંશે હમણાં મને સંભળાવો. કેમકે એ વૃત્તાંત જાણ્યા વિના મનુષ્ય મૂઠં જોવો બની જાય છે. ” ૧૩૩

કોકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

ગુરુમહારાજ બોલ્યા:—“એ સમગ્ર વૃત્તાંત કહેવા માટે હું સમર્થ નથી, તોપણ સંક્ષેપમાં તને એ વૃત્તાંત કહું છું, સાંભળ. ૧૩૪

કોકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

આજ અવસર્પિણીમાં ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથના શિષ્ય શુભદત્ત નામના ગણધર થઇ ગયા છે. ૧૩૫ તેમને ‘કેશિ’ નામના એક શિષ્ય હતા, જેમણે પ્રદેશિ રાજને બોધ આપી નાસ્તિકધર્મમાંથી જૈનધર્મમાં આણ્યો હતો. ૧૩૬ તેમના શિષ્ય સ્વયંપ્રભસૂરિ થયા. એક દિવસે તે મુનીશ્વર, વિહાર કરતા કરતા શ્રીશ્રીમાલ નગરમાં આવ્યા અને તે નગરના ઉદ્યાનમાં માસકલ્પ રહ્યા. ત્યાં અનેક ભવ્ય જીવે સંસારરૂપ વૃક્ષનો નાશ કરવા માટે સતત તેમનું ઉપાસન કરવા લાગ્યા. ૧૩૭-૧૩૮ હવે તેજ સમયે વૈતાલચપર્વતમાં ભણિરત્ન નામનો એક પ્રખ્યાત વિદ્યાધરરાજ, તે વિદ્યાધરોના ઐશ્વર્યનું પાલન કરી રહ્યો હતો—અર્થાત્ ત્યાં રાજ્ય કરી રહ્યો હતો. ૧૩૯ એક દિવસે તે દક્ષિણ દિશામાં આવેલા આઠમા દ્વીપમાં ‘નિત્યપ્રકાશિત અંજન’પર્વત પર રહેલા શાશ્વતા તીર્થંકરોને વાંદવાની ઇચ્છાથી એક લાખ વિમાનો સાથે આકાશ માર્ગે જતો હતો. તેવામાં નીચે પાંચસો સાધુઓ સહિત સ્વયંપ્રભસૂરિને તેણે જોયા. ૧૪૦-૧૪૧ તુરતજ તેણે વિચાર કર્યો કે, ‘જન્મમતીર્થનું કદી ઉલ્લંઘન કરવું નહિ.’ આવો વિચાર કરી આકાશમાંથી તે નીચે ઉતર્યો અને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરી દેશના સાંભળવાની ઇચ્છાથી ત્યાં બેઠો. ૧૪૨ આચાર્ય મહારાજે પણ સંસારની અસારતાને જણાવનારી એવા પ્રકારની દેશના આપી કે જેથી તેની શુદ્ધિ સંસારમાંથી વિરક્ત થઇ. ૧૪૩ તેણે પોતાના પુત્રને રાજ્યાસને બેસાડી, સ્વજનોની રજા લઇ પાંચસો વિદ્યાધરોની સાથે દીક્ષા લીધી. ૧૪૪ અનુક્રમે તે ગીતાર્થ થયો એટલે આચાર્યમહારાજે તેને પોતાના

પ્રસ્તાવ ૨.

સ્થાન ઉપર સ્થાપિત કર્યો-આચાર્યપદ અર્પણ કર્યું. પછી પાંચસો મુનિઓની સાથે તે પૃથ્વીપર વિહાર કરવા લાગ્યા. ૧૪૫ એક દિવસે ઊકિશ નગરમાં આચાર્યમહારાજ સમવસર્યા; પણ ત્યાંના કોઇ મનુષ્યે આચાર્યમહારાજ ત્યાં રહ્યા છતાં તેમને વંદન આદિ કર્યું નહિ. ૧૪૬ એટલે આચાર્યમહારાજનું તે અપમાન થયેલું જોઈ શાસનદેવીએ શાસનનું માન જાળવવા ખાતર તેની ઉન્નતિ કરવાનો મનમાં વિચાર કર્યો. ૧૪૭ ખીજી તરફ એજ નગરમાં ઊહડ નામનો એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે ઘણોજ પુણ્યશાળી હોઇને પુણ્ય સંપાદન કરવા માટે કૃષ્ણનું અનુપમ મંદિર કરાવી રહ્યો હતો. ૧૪૮ પણ શાસનદેવીએ તે મંદિરમાં મૂળનાયક તરીકે બેસાડવાને શ્રીવીરભગવાનની નવી પ્રતિમા તેજ શ્રેષ્ઠીની ગાયના દૂધવડે તૈયારી કરવા માંડી. ૧૪૯ શ્રેષ્ઠીની તે ગાય, કે જે ઘડા જેવડા મોટા આકૃષ્ટાળી હતી તે સાયંકાળે ગાયોના ટાળામાંથી નીકળી જઇને 'લાવણ્યહદ' નામના પર્વતમાં નિત્ય પોતાનું દૂધ સ્વી આવવા લાગી. ૧૫૦ શ્રેષ્ઠીએ દૂધના અભાવનું કારણ એક દિવસે ગોવાળને પૂછ્યું એટલે ગોવાળે બરાબર નિશ્ચય કરીને તે વાત શ્રેષ્ઠીને કહી અને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ કરી દેખાડી. ૧૫૧ તે પછી શ્રેષ્ઠીએ સમગ્ર દર્શનના ધ્યાનશોભને બોલાવીને પોતાની ગાયના દૂધને સ્વી જવાના સંબંધમાં પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ પણ જૂદીજૂદી અનેક રીતે તેનું કારણ કહ્યું; ૧૫૨ પણ પરસ્પર બિન્ન થયેલા તેઓના ભાવાર્થને લીધે શ્રેષ્ઠીનું મન સંશયકુળ થયું, અને તેની તેજ સ્થિતિમાં લગભગ પાંચ મહિના ઉપર કેટલાએક દિવસો વીતી ગયા. ૧૫૩ પેલી તરફ, ત્યાં આવેલા સૂરિ પણ એક માસકદપ ત્યાં કરીને ખીજી તરફ ચાલ્યા ગયા હતા, પણ પાછળથી એક ચાતુર્માસ ખીજે સ્થળે રહીને તેજ સૂરિ પાછા ત્યાં આવ્યા. ૧૫૪ શ્રેષ્ઠીએ જાણ્યું કે એક સૂરિ નગરના ઉદ્યાનમાં આવીને રહ્યા છે, જેથી તે આચાર્ય પાસે આવ્યો અને પોતાનો સંદેહ તેમને

ઊકેશ ગચ્છની નિથિતિ.

પૂજ્યો. ૧૫૫ સૂરિએ તેનું શુભ પરિણામ જાણી લીધું અને સ્પષ્ટ-રીતે તે ઐષીને તેમણે કહ્યું કે, “ જા, તારા સંશયને હું અવશ્ય દૂર કરીશ. ” ૧૫૬ સૂરિના એ વાક્ય ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને પેલો ઐષી ઉતાવળો ઉતાવળો પોતાને ઘેર ગયો અને પાછળથી સૂરિએ પણ ધ્યાન કર્યું જેથી શાસનદેવી ત્યાં આવી પહોંચી. ૧૫૭ દેવીએ આ પ્રમાણે વિનંતિ કરી કે, “ હે પ્રભુ ! વીરજિનેશ્વરની નવી પ્રતિમા હું તૈયાર કરી રહી છું, તે છ મહિનામાં તૈયાર થશે. ” ૧૫૮ પછી આચાર્ય મહારાજે કહ્યું કે, “ હે દેવિ ! તું પોતે એ ઐષીની આગળ પ્રત્યક્ષ થઇને આ સર્વ વૃત્તાંત તારા સ્વમુખે, જેવું હોય તેવું, તેની પાસે કહી સંભળાવ. ” ૧૫૯ પછી તે દેવી પણ ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ત્યાં જઈને નિદ્રામાંથી જાગ્રત થયેલા આશ્ચર્યયુક્ત મનવાળા ઐષીને પ્રત્યક્ષસ્વરૂપે કહેવા લાગી કે, ૧૬૦ “ હે ઐષિ ! હું શાસનદેવી પોતે, ગુરુની આજ્ઞાથી તારી ગાયના દૂધસાવનું કારણ કહેવા માટે અહીં આવી છું. માટે તું સાવધાન થઇને સાંભળ. ૧૬૧ તારી ગાયના દૂધથી હું શ્રીવીરભગવાનની નવી પ્રતિમા તૈયાર કરી રહી છું; માટે પાપના સ્થાનરૂપ સંદેહને તું કરીશ મા. ” ૧૬૨ એમ કહીને તે દેવી ત્યાંથી અંતર્ધાન થઇ ગઈ એટલે મોહવશ થયેલો તે ઐષી પણ પ્રાતઃકાળે ગુરુની પાસે જઈને ગુરુના ચરણમાં વંદન કરી ત્યાં બેઠો. ૧૬૩ પછી તેણે બે હાથ જોડી રાત્રે શાસનદેવીએ જે કંઈ કહ્યું તે વિષે આવો પ્રશ્ન પૂછ્યો ૧૬૪ “ જો કે શાસનદેવીએ જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે તે પ્રમાણેજ હશે, તોપણ તે સર્વ વૃત્તાંત આપ મને કહો. ” પછી ગુરુએ જે વૃત્તાંત બન્યું હતું તે સર્વ તેને કહી સંભળાવ્યું. ૧૬૫ તે સમયે ઐષીએ ગુરુને વિનંતિ કરી કે, “ હે પ્રભુ ! આપ મારી સાથે ચાલો. આપણે વીરજિનેશ્વરની પ્રતિમાને હવે બહાર કાઢીએ. ” ૧૬૬ ત્યારે સૂરિએ પણ કહ્યું કે, એ પ્રતિમા જો કે પૂર્ણ થઇ છે

પ્રસ્તાવ ૨.

તોપણ શરદ્રક્ષતુના આ સાત દિવસ તું થોભી જા, તે પછી શુભ મુહૂર્તે આપણે તેને લાવીશું. ” ૧૬૭ તે સાંભળી શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે, આપ મારા પૂજ્ય છે અને આચાર્ય છે માટે આપનું વચન તથા આદેશ તેજ શુભ મુહૂર્ત છે, તો હવે મારી પ્રાર્થનાને આપ સત્વર પૂર્ણ કરો. ૧૬૮ આવા પ્રકારના શ્રેષ્ઠીના અતિ-આગ્રહથી ચંચળતા રહિત એવા પણ પૂજ્ય આચાર્યમહારાજે શ્રેષ્ઠીને સાથે લઈ જ્યાં શ્રીવીરભગવાનની મૂર્તિ હતી ત્યાં ગયાં. ૧૬૯ તે સ્થળે સુવર્ણનો સાથીઓ તથા પુષ્પો નોંધને શ્રેષ્ઠીએ પોતે પૃથ્વીને ખોદી અને જિનભગવાનને બહાર કાઢ્યા. ૧૭૦ પછી જેમના હૃદયસ્થાનમાં લીધુંના ફળ સમાન બે ગાંઠો શોભી રહી હતી તે શ્રીવર્ધમાન જિનેશ્વરને શ્રેષ્ઠી, આનંદપૂર્વક પોતાના દેવમંદિરમાં લઈ ગયો. ૧૭૧ અને પછી પવિત્રબુદ્ધિવાળા તે શ્રેષ્ઠીએ પ્રતિષ્ઠાનાં શુભ લગ્નો શોધાવીને તેમાંથી જે લગ્ન સર્વ પ્રકારના દોષોથી રહિત હતું તે એક લગ્ન (મુહૂર્ત) નો નિશ્ચય કર્યો. ૧૭૨ માધમાસના શુક્લપક્ષની પૂર્ણિ-પંચમી તિથિને દિવસે બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ગુરુવાર અને ધન લગ્ન હતું ત્યારે, શ્રેષ્ઠી આચાર્યમહારાજના કહેવા પ્રમાણે વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠાની સર્વ સામગ્રીઓ એકઠી કરવામાં રોકાયો કે તેજ સમયે કારંટક નગરથી સંઘની વિનતિ લઈને કેટલાએક શ્રાવકો ઉતાવળા ઉતાવળા આવ્યા અને તેઓએ આચાર્યમહારાજના ચરણમાં વંદન કર્યું. ૧૭૩-૧૭૫ પછી તેઓએ વિનતિ કરી કે, “હે પૂજ્ય મહારાજ ! શ્રેષ્ઠ કારંટક નગરમાં સંઘે, શ્રીવીરભગવાનનું નવું મંદિર તથા નવી પ્રતિમા તૈયાર કરાવેલ છે, ૧૭૬ માટે તેની પ્રતિષ્ઠા કરવા સાડ સંઘે આપને વિનંતિ કરી છે, તો હે ભગવાન ! તે ઉપર લક્ષ્ય આપી આપ પ્રસન્ન થાઓ અને ત્યાં પધારી અમારા મનેારથો પૂર્ણ કરો. ” ૧૭૭ તે વિનતિ સાંભળી આચાર્ય મહારાજે વિચાર કર્યો કે, જે મુહૂર્ત અહિં નક્કી કર્યું છે

ઉકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

તેજ મુહૂર્ત ત્યાંને માટે પણ યોગ્ય છે.” પછી મહાશુદ્ધિમાન આચાર્યમહારાજે શ્રાવકો પ્રત્યે કહ્યું કે, “હે ભગ્યો! અમારું આવવું કેમ બની શકે? કેમકે જે લગ્ન અહિં નક્કી કર્યું છે તેજ લગ્ન ત્યાંને માટે પણ શુદ્ધ છે, બીજું કોઈ શુદ્ધ નથી. માટે અહીંનું કામ પડતું મૂકીને બીજે સ્થળે કેમ જઈ શકાય? ૧૭૯ તે સાંભળી પેલા શ્રાવકો ખેદ પામ્યા અને શરમીંદા બની ગયા; એટલે વળી પણ તેઓ સામે જોઈને આચાર્યમહારાજ બોલ્યા કે, “હે સુગ પુરુષો! તમે વ્યર્થ ખેદ પામેો મા. ૧૮૦ જો કે મારો દેહ એકજ છે અને અહીં લગ્ન પણ છે, તેથી એકી સાથે બંને લગ્નો સાચવી શકાય નહિ પણ અહીંનું કામ સિદ્ધ કરીને હું આકાશ માર્ગે ત્યાં અવસ્ય આવીશ. ૧૮૧ તમારે એક નિશ્ચય કરીને પ્રતિષ્ઠાની સામગ્રી તૈયારજ રાખવી, જેથી તેજ લગ્નમાં સંધની ધમ્મજા હું પૂર્ણ કરીશ.” ૧૮૨ તે પછી અત્યંત વૃદ્ધિ પામેલા આનંદવાળા તે શ્રાવકો, આચાર્ય મહારાજને વંદન કરી પોતાને નગર ગયા અને સત્વર સંધને તેઓએ ખખર આપી. ૧૮૩ જેથી સંધે પણ માધમાસમાંજ સર્વ શ્રાવકોદ્વારા વિધિપ્રમાણે પ્રતિષ્ઠાની સામગ્રી એકઠી કરી. ૧૮૪ તે પછી શ્રીમાન ઉપકેશ નગરમાં વીરભગવાનની વિધિપ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરીને શ્રીરત્ન-પ્રભસરિ, આકાશ માર્ગે ફોરટક નગરમાં ગયા અને ત્યાં તેજ ધન લક્ષમાં ઉત્તમ પ્રકારે પ્રતિષ્ઠા કરી. ૧૮૫-૧૮૬ એ રીતે શ્રીમહાવીર ભગવાનના નિર્વાણ પછી સિત્તેર વર્ષ ગયા પછી ઉકેશનગરમાં શ્રી-વીરભગવાનની ઉત્તમ સ્થિર સ્થાપના થઈ હતી. ૧૮૭ પછી ફરી પણ આકાશ માર્ગે ઉપકેશ નગરમાં પાછા આવી આચાર્યમહારાજે, જિનભગવાનની સ્નાત્રક્રિયા તથા પૂજનક્રિયા વગેરે કેમ કરવી, તે શ્રેષ્ઠીને સમજાવ્યું. ૧૮૮ એ પ્રમાણે અનુક્રમે ઉઠક શ્રેષ્ઠી જિન-ધર્મને તથા શુદ્ધસમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો થયો હતો અને તેનો

પ્રસ્તાવ ૨.

પરિવાર પણ તેના જોવોજ ધાર્મિક બન્યો હતો. ૧૮૯ શ્રીરત્નપ્રભસુરિ પણ ત્યાં આવી આવીને ઘણી વાર માસકલ્પ રહેતા હતા, જેથી તેમના અનેક માસકલ્પ ત્યાં થયા હતા. ૧૯૦ પૂજ્ય શ્રીરત્નપ્રભસુરિએ ત્યાં રહી રહીને વાણીઆઓના અઢાર હજાર સંધોને બોધ આપ્યો હતો. ૧૯૧ એક દિવસે આચાર્યમહારાજે શ્રાવકોને કહ્યું કે, “તમે આ ચાંડિકા દેવીનું પૂજન કરો મા. કેમકે વ્રાણીઓનો ધાત કરીને તે હમેશાં પાપિણી થયેલી છે.” ૧૯૨ તે સાંભળી શ્રાવકોએ કહ્યું કે, “હે પ્રભુ આ દેવી ચમત્કારી છે. જો અમે તેનું પૂજન ન કરીએ તો તે અમારા કુટુંબનો તથા અમારો નાશ કરી નાખે”. ૧૯૩ ત્યારે આચાર્યમહારાજે કહ્યું કે, “હું તમારી રક્ષા કરીશ.” પછી સર્વ શ્રાવકો દેવીનું પૂજન કરતા બધ થયા એટલે તે દેવી ગુરુમહારાજ ઉપર કાપી ઉઠી. ૧૯૪ તેણે નિરંતર ગુરુમહારાજ માટે લાગ જોવા માંડ્યો. એક દિવસે સાયંકાળના સમયે ગુરુમહારાજ ધ્યાન રહિત અવસ્થામાં બેઠા હતા ત્યારે તે દેવીએ તેમના નેત્રોમાં પીડા કરી ૧૯૫ ગુરુમહારાજ પોતાના જ્ઞાનવડે તે જાણી ગયા કે આ કામ દેવીનુંજ છે. પછી તેમણે દેવીને એવી તો જકડી બાંધી કે જેથી ખીલાઓથી જડી દીધેલા શરીરની પેઠે તેને પીડા થવા લાગી. ૧૯૬ તે પોકારી ઉઠી કે, “હે સ્વામિન! અજ્ઞાનભાવને લીધે મેં આપનો અપરાધ કર્યો છે, માટે ક્ષમા કરો. હું ફરી આ પ્રમાણે કદી નહિ કરું, પ્રસન્ન થાઓ.” ૧૯૭ તે વેળા આચાર્યમહારાજે તેને પૂછ્યું કે, “તેં ક્રોધ કેમ કર્યો હતો?” ત્યારે તે બોલી કે મારા સેવકોની તમે રક્ષા કરી હતી, તેથી મેં ક્રોધ કર્યો હતો. ૧૯૮ પછી આચાર્યમહારાજે પૂછ્યું કે “તને શું ધષ્ટ છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, “મને તો કડડા મડડા એટલે માંસ પ્રિય છે.” તે સાંભળી ગુરુમહારાજે કહ્યું કે, “હે દેવિ! તું જો માંસ વચન કરીશ તો હું તારું પ્રિય કરીશ.” પછી દેવીએ કહ્યું કે, “હે પ્રભુ! મને માંસ

ઉકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

પ્રિય મળશે એટલે અવશ્ય હું તમને વશ થઈશ અને તમારી ઇચ્છા સત્વર પૂર્ણ કરીશ.” આમ બોલતી દેવીને આચાર્યમહારાજે કહ્યું કે, “હે દેવિ ! તારે તારા પ્રતિજ્ઞાવચનમાં સદા સ્થિર રહેવું. હું તને કડકા મડકા (તેવા અનુકરણ શબ્દો) આપીશ. તેમાં તારે આનંદ માનવો.” ૧૯૬-૨૦૧ તે પછી ગુરુમહારાજના એ વચનનો સ્વીકાર કરી દેવી તત્કાળ અંતર્ધાન થઇ ગઇ અને પછી ગુરુમહારાજે પણ સર્વ શ્રાવકોને એકઠા કર્યા. ૨૦૨ શ્રાવકો બધા એકઠા થયા એટલે તેઓની આગળ આચાર્યમહારાજે કહ્યું કે, “હે શ્રાવકો ! ઉત્તમ સુવાળી પૂરી વગેરે પકવાન તૈયાર કરાવો અને દરેક ઘેર કપૂર, અગર તથા કરતુરી વગેરે સુગંધી પદાર્થો એકત્ર કરો તેમજ પુષ્પો પણ સાથે લ્યો, એ પ્રમાણે બધું કર્યા પછી સત્વર તમે પૌષ્પશાળામાં આવો એટલે આપણે સંઘની સાથે ચાંડિકાને મંદિરે જઈએ.” ૨૦૩-૨૦૪ પછી પૂજની સામગ્રી લઈ શ્રાવકો પૌષ્પશાળામાં આવ્યા એટલે આચાર્ય મહારાજ તેઓની સાથે દેવીને મંદિરે ગયા. ૨૦૬ ત્યાં જઈને દ્વારમાં ઉભા રહી આચાર્યમહારાજે શ્રાવકોની સાથે દેવીની પૂજા કરી અને બોલ્યા કે, “હે દેવી ! હું તારું ઇચ્છિત તને આપું છું, તેને તું ગ્રહણ કર.” ૨૦૭ એમ કહી પોતાની બન્ને બાજુ રહેલાં પકવાનથી ભરેલાં એ કુંડાઓને બન્ને હાથ વડે કડક મડક કરતાં ભાંગી નાખ્યાં અને પછી કહ્યું કે, “હે દેવિ ! તું તારું ઇષ્ટ ગ્રહણ કર.” ૨૦૮ તે વેળા પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે આચાર્ય આગળ ઉભી રહેલી દેવી બોલી કે, “મને પ્રિય કડકા મડકા તે આ નહિ પણ બીજાં છે.” ૨૦૯ ગુરુ મહારાજ બોલ્યા, “એ તારે કે મારે લેવા-દેવા ચોગ્ય નથી. હે દેવિ ! માંસભક્ષક તો રાક્ષસોજ હોઈ શકે પણ દેવો તો અમૃતનું જ ભોજન કરનારા છે. ૨૧૦ માટે સર્વ શ્રેષ્ઠ જીવદયા ધર્મનેજ કેવળ તું આશ્રય કર.” પછી તે દેવી

પ્રસ્તાવ ૨.

ગુરુએ કહેલા એ ધર્મનો બોધ પામી, તેનો સ્વીકાર કરી બોલી કે,
 “ હું આપની સેવા કરવા તત્પર છું. યોગ્ય સમયે આપે માફ સ્મરણ
 કરવું અને દેવતાવસર સમયે મને ધર્મલાભ આપવો. ૨૧૧-૨૧૨
 વળી કંકુ, નૈવેદ્ય તથા પુષ્પ વગેરેથી ઉદ્યમી એવા શ્રાવકો દ્વારા
 તમારે મારી સાધર્મિકની પેઠે પૂજા કરાવવી.” ૨૧૩ તે સમયે દીર્ઘ-
 દષ્ટિવાળા શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ વિચાર કરીને દેવીના તે વાક્યનો સ્વી-
 કાર કર્યો, કેમકે સત્પુરુષો હમેશાં ગુણુગ્રાહી હોય છે. ૨૧૪ એ રીતે
 એ દેવી, પોતાની પ્રતિમાને સત્ક કરી પાપનો નાશ કરનારી થઈ
 તેથી તેનું “સત્યકા” એવું નામ જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયું. ૨૧૫
 પ્રભુ શ્રીરત્નપ્રભસૂરિએ પણ એ રીતે સર્વત્ર વિહાર કરીને સવા
 લાખથી વધારે શ્રાવકોને બોધ આપ્યો હતો. ૨૧૬ પછી તે આચાર્ય-
 મહારાજ, શ્રીમહાવીરના નિર્વાણથી પંચાશીમે વર્ષે પોતાના ગુરુ
 પાસેથી આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કરીને તે પછી અઢાર વર્ષે ઊંકેશ તથા
 કોરંટક નગરમાં શ્રીમહાવીર સ્વામીની બે પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા
 કરીને, ચાચુંડા દેવીને પ્રતિબોધીને, સવા લાખથી કંઈક વધારે શ્રાવ-
 કોને બોધ આપી, શાસ્ત્રોક્ત રીતિ પ્રમાણે અતિચારરહિત ચારિત્ર
 પાળીને તથા ચક્ષુદેવ નામના આચાર્યને પોતાના સ્થાન ઉપર સ્થાપીને
 પોતાના ચોરાશી વર્ષના આયુષના અંતે સ્વર્ગમાં ગયા. ૨૧૭-૨૨૦
 તે પછી પૂર્વાચલ ઉપર જેમ સૂર્ય પ્રકાશે તેમ, ચક્ષુદેવ નામના સૂરિ
 તેમના સ્થાન ઉપર આવીને પ્રાણીઓના અજ્ઞાન રૂપ અંધકારનો
 નાશ કરતા પ્રકાશવા લાગ્યા. ૨૨૧ એક દિવસે તે આચાર્ય વિહાર
 કરતા કરતા કોરંટક નગરમાં ગયા અને ત્યાં મણિભદ્ર યક્ષના સ્થાનમાં
 પોતે રહ્યા. ૨૨૨ તે સમયે તેમના કેાઈ એક નાના શિષ્યે પોતાની
 મૂર્ખાઈથી તથા બાળભાવની અવજનતાથી યક્ષના મસ્તક ઉપરજ
 પાતરાનું ઘોચેલું પાણી નાખ્યું. ૨૨૩ તેથી યક્ષ અત્યંત કોપાયમાન

ઉકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

થયો. તેણે પેલા શિષ્યને ગાંડો કરી મૂક્યો. આ વાત સૂરિએ પોતાના જ્ઞાનથી જાણી લીધી. તેમણે આગ્રહપૂર્વક યક્ષને વશ કર્યો, એટલે તે, આચાર્ય મહારાજનો સેવક થઈ રહ્યો. એ રીતે યક્ષે પોતે તેમના ચરણને સેવ્યા તેથી તેમનું 'યક્ષદેવ' નામ સાર્થક થયું. ૨૨૪-૨૨૫ પછી તેમણે પણ કક્કસૂરિ નામના શિષ્યને પોતાના સ્થાને સ્થાપ્યા, કે જેમના ગુણો ગાવાને જૂહસ્વપતિ પોતે પણ સમર્થ નથી. ૨૨૬ એ કક્કસૂરિના સ્થાન પર બુદ્ધિના ભંડાર સિદ્ધસૂરિ થયા, કે જેમનું સૂક્ષ્મદર્શિપણું જોઈને શુક્રાચાર્યે ક્રોધથી પોતાની એક આંખ ખેંચી કાઢી. (અર્થાત્ શુક્રાચાર્ય કરતાં પણ તેમનું સૂક્ષ્મદર્શિપણું અધિક હતું.) ૨૨૭ પછી તેમના સ્થાન પર અત્યંત ગુણશાળી શ્રી-દેવગુપ્તસૂરિ થયા, જેમના યશની ઉજ્જવળતાથી તિરસ્કાર પામેલો ચંદ્ર આકાશમાં ચાલ્યો ગયો. ૨૨૮ આ પાંચ નામો વડે, પાંચ મુખો વડે જેમ સિંહ શોભે તેમ ગચ્છ શોભતો હતો અને વાદીઓ રૂપી હાથીઓનાં ગંડસ્થળોને ભેદી નાખતો હતો. ૨૨૯ એ પ્રમાણે આ ગચ્છમાં અનુક્રમે અનેક સૂરિઓ થઈ ગયા, તે પછી વિદ્વાનોએ વર્ણન કરવા ચોગ્ય ગુણોના આશ્રય રૂપ કક્કસૂરિ નામના એક આચાર્ય થયા. ૨૩૦ તેમના વંશમાં બુદ્ધિના ભંડાર યક્ષદેવસૂરિ થયા. તે જાણે બીજા વજ્રસ્વામી થયા હોય તેમ, પૃથ્વી પર દશ પૂર્વને ધારણ કરનારા હતા. ૨૩૧ તેમના સમયમાં આર વર્ષનો મનુષ્ય સંહારક એક દુષ્કાળ પડ્યો, જેથી અનેક સાધુઓ તે વેળા અનશન કરીને સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. ૨૩૨ તે પછી જ્યારે દુષ્કાળ ગયો અને બાકી રહેલા સાધુઓ એકઠા મળ્યા ત્યારે, યક્ષદેવાચાર્યે ચંદ્રગચ્છ સ્થાપ્યો. ૨૩૩ ત્યારથી ચંદ્રગચ્છના શિષ્યોને જ્યારે દીક્ષા અપાય છે અને શ્રાવકો પર જ્યારે વાસ-ક્ષેપ નંખાય છે, ત્યારે ચંદ્રગચ્છનું નામ લેવાય છે. ૨૩૪ વળી ત્યારથી ક્રાંતિક નામનો ગણ, તેની વજ્ર નામની શાખા અને ચાંદ્રકુળ

પ્રસ્તાવ ૨.

અત્યારે આ ગચ્છમાં કહેવાય છે. ૨૩૫ આ ચાંદ્રગચ્છનાં પાંચસો સાધુઓ, સાત ઉપાધ્યાયો, બાર વાચનાચાર્યો અને ચાર આચાર્યો એકત્ર મળ્યા. તથા બે પ્રવર્તક અને બે મહત્તર હતા. ૨૩૬-૨૩૭ અને બાર પ્રવર્તિની તથા બે મહત્તર સાધવીઓ હતી. આ રીતે ચાંદ્રગચ્છની અંદર સાધુસાધ્વી પણ એકઠાં થયાં અને તેની સંખ્યા કહેવામાં આવી છે. ૨૩૮ એ ગચ્છમાં પૂર્વોક્ત પાંચ નામના ક્રમથી આચાર્યો થવા લાગ્યા, પછી પુનઃ શ્રીકૃષ્ણસૂરિ નામના એક આચાર્ય થયા. ૨૩૯ તેમણે શ્રીસત્યદેવી, સર્વાનુભૂતિ તથા ચક્રેશ્વરીના કહેવાથી શ્રીરત્નપ્રભસૂરિ તથા શ્રીયક્ષદેવસૂરિના નામ પોતાના ગચ્છમાં અપાતાં બંધ કર્યાં, કેમકે તેમણે જાણી લીધું હતું કે, આ બે મહાપુરુષોનાં નામ જોમને આપી શકાય એવાં પાત્રો, હવે આ ગચ્છમાં થશે નહિ. ૨૪૦-૨૪૧ માટે તે દિવસથી આરંભી પ્રથમનાં બે મુખ્ય નામોને કાશમાં સિલ્લક તરીકે રહેવા દીધાં અને પાછળનાં ત્રણ નામો (દેવગુપ્તસૂરિ, સિદ્ધસૂરિ અને કૃષ્ણસૂરિ-આ ત્રણ નામો) પોતાના ગચ્છના આચાર્યોને આપવા માંડ્યા. આ રીતે ચાલુ સમયમાં પણ તે ત્રણ નામોજ ચાલ્યાં આવે છે; ૨૪૨ અને આ ત્રણ નામોના ક્રમથી હું-શ્રી સિદ્ધસૂરિના સ્થાન પર આવ્યો ત્યાં સુધીમાં ઘણા આચાર્યો થઈ ગયા છે. ૨૪૩ એ પ્રમાણે આ ગચ્છમાં અનુક્રમે ત્રણ નામોજ થઈ શકે છે, ચોથું થઈ શકતું નથી. માટેજ આ ગચ્છમાં આચાર્ય પણ એકજ હોય છે. ૨૪૪ પરંતુ આ ગચ્છમાં પૂર્વે જે જે ગુણવાન આચાર્યો થઈ ગયા છે તેઓની ખ્યાતિ તથા વૃત્તાંત બૃહસ્પતિ પોતે પણ જો વર્ણવા બેસે તો પાર પામે નહિ (તો પછી બીજો કોણ માત્ર ?) ૨૪૫ માટે આ ગચ્છમાં જે કોઈ ઉકિશવંશનો હોયને બન્ને પક્ષે (માતા તથા પિતાના બન્ને કુળથી) શુદ્ધ હોય અને ગુણવાન હોય તે એકજ આચાર્ય થઈ શકે છે. ૨૪૬ માટે હે સન્નન આશાધર ! દેવી પોતે

ઉકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

જ્યારે મને ઉપદેશ આપશે, ત્યારે હું કાઢને સૂરિપદ આપીશ, અથવા તારા હાથમાં *ગોલક-ગોળ (?) છે. ૨૪૭

દેવગુપ્તસૂરિએ એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે સન્નજન આશાધર બોલ્યો — “હે ભગવન્ ! આપનો સંકલ્પ ભલે પૂર્ણ કરો. શું કાંઈ બુદ્ધિમાન પુરુષ પોતાની મર્યાદાનો કદી ત્યાગ કરે ? ” ૨૪૮ તે પછી પોતાને ચોરાશી વર્ષ વીતી ગયાં એટલે એક દિવસે પોતાનું આયુષ જાણવા માટે ગુરુમહારાજ ધ્યાનમાં બેસી ગયા અને સત્યકા દેવીનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા. ૨૪૯ તે સમયે એ દેવી પણ પ્રત્યક્ષ થઈને બોલી કે, “તમારું આયુષ હવે તેત્રીસ દિવસનું છે. માટે તમે પોતે હવે પોતાને સ્થાને કાઢીને આચાર્યપદ કરો.” ૨૫૦ તે સાંભળી આચાર્યે કહ્યું કે, “હે દેવિ ! આ શિષ્યોમાં સૂરિપદને યોગ્ય હોય એવો કાંઈપણ શિષ્ય મારા જોવામાં આવતો નથી. માટે હું કાંને સૂરિપદ આપું અને શું કહું ? ” ૨૫૧ ત્યારે દેવી બોલી:— “આ બાલચંદ્ર, તમારા સૂરિપદને યોગ્ય છે; તે જીવનપર્યંત બાળ્યવાન તથા (મંત્રાદિને) સિદ્ધ કરનારો થશે. ” ૨૫૨ તે પછી ગુરુએ આશાધરને બોલાવી કહ્યું કે, “આજે મધ્યરાત્રિના સમયે મને દેવતાનો આદેશ મળ્યો છે કે— “તારું આયુષ્ય હવે તેત્રીસ દિવસનું બાકી છે; માટે સત્વર આ બાલચંદ્રને તું તારા સૂરિપદ ઉપર સ્થાપી દે. ” ૨૫૩-૨૫૪ માટે આ કાર્યમાં તારો પ્રયત્ન બાવ હોતો, તેથી (હું તને કહું છું કે,) હે આશાધર ! સૂરિપદ માટેની સર્વ સામગ્રી સત્વર તું તૈયાર કર. ” ૨૫૫ ગુરુની એ આજ્ઞા થવાથી પોતાને બાળ્યતાળી માનતા આશાધરે પણ તત્કાળ સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી. ૨૫૬ એટલે વિક્રમરાજ પછી ૧૩૩૦મે વર્ષે કાગણ મહિનાની નવમી ને શુક્રવારને દિવસે અતિમાનપૂર્વક બોલાવવામાં આવેલા સમગ્રગુણશાળી સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો તથા

* અહિં ગોલકશબ્દ શા આશયને જણાવે છે તે શંકાસ્પદ છે.

પ્રસ્તાવ ૨.

આવિકાઓની સમક્ષ પાર્શ્વનાથ જગવાનના મંદિરમાં મોટા ઉત્સવ-પૂર્વક શ્રીદેવગુપ્તસુરિએ પોતાના સ્થાન પર સિદ્ધસૂરીને * આચાર્ય કર્યા. ૨૫૭-૨૫૮

તે વેળા સંજ્ઞન આશાધરે એવા પ્રકારનું સંઘવાત્સલ્ય કર્યું કે જેથી બીજા સર્વ દર્શની લોકોને વસ્તુપાલનું સ્મરણ થઇ આવ્યું. ૨૬૦ પછી અનુક્રમે શ્રીદેવગુપ્તસુરિ સ્વર્ગમાં ગયા એટલે તેમને ન્યાં સંસ્કાર થયો હતો તે પૃથ્વીપર આશાધરે પગલાં કરાવ્યાં. ૨૬ એ રીતે શ્રીસિદ્ધસૂરિની સ્થાપના કરવાથી સંજ્ઞન આશાધરની લક્ષ્મી, અધિકાધિક વધવા લાગી. ૨૬૨ તે પોતે પણ દેવોમાં તથા મનુષ્યોમાં પૂજ્ય બની મહાન મંદરાચળ પર્વતની સ્થિતિ ધારણ કરવા લાગ્યો અને યાચકોને સર્વ ઇચ્છિત પ્રકારનાં દાનો આપવામાં કલ્પવૃક્ષ જેવો થઇ પડ્યો. ૨૬૩ તેને ઘેર આચાર્ય મહારાજના બળે સાધુઓ નિર્દોષ ભાતપાણીમાં યથારુચિ લિક્ષાએ જતા હતા ૨૬૪ ઉપરાંત જે સાધુઓ ગચ્છમાંથી બહાર નીકળી જઇને એકલા વિહાર કરતા હતા તેઓની તો (તેને ઘેર) કોઈ સંખ્યા કરવાને પણ સમર્થ ન હતો. ૨૬૫ વળી બીજા યોગીઓ, તાપસો, બ્રાહ્મણો, રંક મનુષ્યો, કાર્પટિકો (એટલે ફાટલાં તૂટલાં કપડાં પહેરી મુસાફરી કરનાર યાત્રાળુઓ), ભાટો, ચારણો તથા ગર્વયાઓ-એ સર્વને પણ તેઓની ઇચ્છાનુસાર તે આપતો હતો. ૨૬૬ એ રીતે આશાધર યાચકોની આશાને ધારણ કરનાર થઇ પડ્યો અને પોતે સત્ત્વ-(ધૈર્ય-પરાક્રમ)-વાળો હોવા છતાં પણ બીજા સર્વો (બ્રાહ્મણો)નો ઉપકારક થઇ પડ્યો. ૨૬૭ તેને રત્નશ્રી નામની પત્ની હતી. તે પણ અત્યંત ભાગ્યશાળી હતી. જેમ આકાશ તથા તારામંડળને પ્રકાશિત

*શ્રીબાળચંદ્રનેજ આચાર્ય પદ અર્પણ કરતી વેળા શ્રીસિદ્ધસૂરિ એવું નામ આપેલું છે.

ઉકેશ ગચ્છની સ્થિતિ.

કરનારી રોહિણીથી નિશાનાય-ચંદ્ર શોભે તેમ, એ આશાધર રત્નશ્રીની સાથે શોભી રહ્યો હતો. ૨૬૦ એ પ્રમાણે તે આશાધર, પુત્રરહિત એવી પોતાની સ્ત્રી સાથે સાત પ્રકારનાં મુખ્ય ક્ષેત્રોમાં સુખેથી દાના-દિવિધિરૂપ ધાન્યની વાવણી કરી રહ્યો હતો. ૨૬૯ એક દિવસે તે આશાધર પૌષધશાળામાં ગયો, અને ત્યાં સિદ્ધસુરિને વંદન કરી બે હાથ જોડીને બેઠો. ૨૭૦ તે પછી આચાર્ય મહારાજે પોતાની અ-સ્ખલિત વાણીથી સંસારના યથાર્થ સ્વરૂપને દર્શાવનારી ધર્મદેશના કરવાનો આરંભ કર્યો. ૨૭૧

જેમકે:—“હે ભવ્ય જીવો ! આ સંસારમાં ભમી રહેલાં પ્રાણી-ઓને ધર્મસાધન કરવામાં કારણભૂત મનુષ્યત્વ આદિ સામગ્રી ખરેખર દુર્લભ છે. ૨૭૨ મનુષ્યજન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમકુળ, ભાવના, ગુરુના ઉપદેશનું શ્રવણ, નીરોગિપણું અને વિવેકીપણું—આ સર્વ દુર્લભ સામગ્રી સંપાદન કરીને વિદ્વાનોએ ધર્મ કરવામાં જ ઉદ્ધમ કરવો જોઈએ; જેથી મોક્ષસિદ્ધિ સુલભ થાય. ૨૭૩-૨૭૪ એ ધર્મને જિનેશ્વરોએ બે પ્રકારનો કહ્યો છે. એક તો સર્વ પ્રકારે સંપૂર્ણ રીતે સાવચ પદાર્થોનો ત્યાગ અને બીજો દેશ-અમુક અંશે સાવચ પદાર્થોનો ત્યાગ. ૨૭૫ તેમાં પ્રથમનો સર્વ સાવચ ત્યાગ વ્રતધારી સાધુઓથી જ પાળી શકાય છે પણ બીજો દેશતઃ ત્યાગ ગૃહસ્થાશ્રમીઓ પણ કરી શકે છે. ૨૭૬ પ્રથમનો સર્વ સાવચત્યાગ, જેઓએ સર્વ પ્રકારના સંગનો ત્યાગ કરેલો હોય છે તેવા સાધુઓ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—આ પાંચ મહાવ્રતોદ્ધાર પાળી શકે છે, ૨૭૭ પણ બીજા દેશતઃ સાવચ ત્યાગને અમુક અંશેજ સંગનો ત્યાગ કરી અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—આ પાંચ અભ્યુવ્રતોદ્ધાર, દિગ્વિરતિ આદિ ગૃહસ્થાશ્રમીઓના ત્રણ ગુણવ્રતો તથા સામાયિક આદિ ચાર શિક્ષાવ્રતોદ્ધાર પાળી શકે છે. આ પ્રમાણે ગૃહ-

પ્રસ્તાવ ૨.

સ્થાશ્રમીઓનો ધર્મ બાર પ્રકારનો થાય છે. તે ધર્મના દાન, શીલ, તપ તથા ભાવ-આ ચાર ભેદો પણ છે. તે દ્વારા એ ગૃહ-સ્થધર્મનું વિશેષે કરી આરાધન કરવું જોઈએ. ૨૭૮-૨૮૦ આ ધર્મનું મૂળ કારણ દાન કહેવાય છે. એ દાન ઉત્તમ પ્રકારનું હોઈને નિરંતર સુપાત્રનેજ આપવું જોઈએ, કેમકે સુપાત્રે દાન કરવાથી શંખરાજની પેઠે આ લોકની તથા પરલોકની લક્ષ્મી મેળવી શકાય છે. ૨૮૧

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

જેમકે:—

આ જંબુદ્વીપની દક્ષિણ દિશાના તિલક સમાન અને ધર્મ તથા ધાન્યના ઉત્પત્તિક્ષેત્રરૂપ ભરત નામના ક્ષેત્રમાં બરાબર મધ્યપ્રદેશમાં આવેલું રત્નપુર નામનું એક શ્રેષ્ઠ નગર છે, જે નગરને જોઈને દેવો સ્વર્ગલોકથી પણ નિઃસ્પૃહ બની ગયા છે. ૨૮૨-૨૮૩ એ નગરનું, પોતાના પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી શત્રુપક્ષને બાળી નાંખનારો અને રાજાઓની પકિતથી સેવવા યોગ્ય નરોત્તમ નામનો રાજા રક્ષણ કરતો હતો. ૨૮૪ ખરેખર આ ચંદ્રમા, તે રાજાના મુખથી પરાજય પામી જાણે શરમાયો હોય તેમ આકાશમાં ચાલ્યો ગયો. એ રાજાને ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને શ્રેષ્ઠ કળાઓવાળી વસુધરા નામની પટ્ટરાણી હતી. ૨૮૫ એ બંને રાજા રાણીનાં મન અન્યોન્ય ઉપરના રાગથી વૃદ્ધિ પામેલા પ્રેમમાં મગ્ન થઈ રહ્યાં હતાં, અને તેઓની પાસે કદી નાશ ન પામે તેટલી અઢળક લક્ષ્મી હતી, જેથી તેઓનો કેટલોક કાળ એ પ્રમાણે (સુખમાં) ચાલ્યો ગયો. ૨૮૬ એક દિવસે વનમાં સળગી ઉઠેલા દાવાનળના ધૂમાડા સમાન ધોર અંધકારથી વ્યાપ્ત મધ્યરાત્રિના સમયે (પોતાના શયનમાં) સૂતેલી રાણી વસુધરાએ એક સ્વપ્ન જોયું. ૨૮૭ તેમાં તેને એવું જોવામાં આવ્યું કે, વિષ્ણુએ પોતાનો શંખ પોતાના હાથમાંથી તે રાણીના હાથમાં

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

આખો અને પછી તે શંખ મોતી જેમ છીપમાં પ્રવેશ કરે તેમ, તેણીના મુખમાં થઇ ઉદરમાં દાખલ થયો. ૨૮૮ આ સ્વપ્ન જોઇને રાણી જાગી ઉઠી. તેનું શરીર હર્ષના આવેશથી જાણે ખમણું થઇ ગયું, તેણે પોતાના પતિ પાસે જઇ પોતે જોયેલું સ્વપ્ન આદરપૂર્વક તેને કહી સંભળાવ્યું. ૨૮૯ પોતાના કાનને અમૃત જેવું તે વચન સાંભળીને રાજાનું શરીર રોમાંચવ્યામ્ થઇ ગયું. ૨૯૦ તેણે પોતાની ભુદ્ધિ સાથે સ્વપ્ન વિષે વિચાર કર્યો અને પછી રાણી આગળ તે સ્વપ્નનું સંપૂર્ણ કથન કર્યું:—

“ હે સુંદરિ ! સર્વ પ્રકારની પૂજાઓમાં વિષ્ણુની પેઠે વિજય-શીલ (અર્થાત્ વિષ્ણુની પેઠે સર્વ સ્થળે પ્રથમ પૂજાને પામનારો) પુત્ર તને થશે. ” ૨૯૧ રાજાનું એ વચન સાંભળી હર્ષથી, કાકડીના વેલાની પેઠે સર્વોગે કંટકિત-રોમાંચિત થયેલી રાણી પોતાના વસ્ત્રને છોડે ગાંઠ બાંધીને તે સ્વપ્નને પોતે ગ્રહણ કર્યું હોય તેમ કરવા લાગી. ૨૯૨ તે પછી પોતાના પતિની અનુચ્છા લઇ પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ગઇ એટલે તેજ સમયે તેના ઉદરમાં દેવલોકમાંથી એક દેવ અવતર્યો. ૨૯૩ રાહણાયલની ભૂમિ ચિંતામણિ રત્નને જેમ ધારણ કરે તેમ, તેના ઉદરે સર્વ સંસારમાં સારરૂપ અને સમૃદ્ધિને આપનારા પુત્રને ધારણ કર્યો. ૨૯૪ અનુક્રમે તે ગર્ભ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો અને દેવની પૂજા, મોટાં દાન તથા ઉપકાર કરવા-વગેરે શુભ દોહલા કરવા લાગ્યો. ૨૯૫ રાજાએ પણ રાણીનાં તે તે સમગ્ર દોહલા પૂર્ણ કર્યા, કેમકે તેવા ભાગ્યશાળી પુરુષોના કાર્યમાં શું કદી વિલંબ થાય ? ૨૯૬ એ રીતે પોતાના મનને અનુકૂળ આહાર, વિહાર, શયન, આસન, વસ્ત્ર તથા અંગવિલેપન-વગેરેથી પ્રસન્ન થયેલી રાણી ગર્ભનું પોષણ કરવા લાગી. ૨૯૭ તે પછી ગર્ભના મહિના તથા દિવસો જ્યારે પૂર્ણ થયા અને સમગ્ર ગ્રહો પોતપોતાના ઉચ્ચ સ્થાનોમાં

પ્રસ્તાવ ૨.

સ્થિતિ કરી રહ્યા ત્યારે ઇન્દ્રાણી જેમ જયન્તને જન્મ આપે તેમ પોતાની કાંતિથી દિશાઓને પ્રકાશમાન કરી રહેલા મહાપુણ્યશાળી પુત્રને રાણીએ સુખેથી જન્મ આપ્યો. ૨૯૮-૨૯૯ તે સમયે ગાલો કુલાવીને નાજરોએ તથા દાસીઓએ રાજા પાસે જઈ રૂપરૂ રીતે વધામણી આપી અને તેને પ્રસન્ન કર્યો. ૩૦૦ રાજાએ પણ પોતાને વધામણી આપનારાઓને અનેક પ્રકારનાં ઇનામો આપ્યાં. કેમકે જગતમાં પ્રાણ અને ધન કરતાં પણ પુત્ર આધક હોય છે. ૩૦૧ એ વેળા તે પુત્રનો જન્મ સાંભળી શત્રુઓ પણ હર્ષ પામ્યા. કેમકે તેઓએ માન્યું કે, આ ન્યારે મોટો થશે ત્યારે અમારી યુદ્ધશ્રદ્ધાને પૂર્ણ કરશે. ૩૦૨ શાસ્ત્ર કહે છે કે “આયુર્ધૈ વૃત્તમ્” ઘી પ્રાણીઓનું આયુષ છે. વળી “ગુહમાધુર્યમપ્યતઃ” અર્થાત્ ગોળની મીઠાશ સર્વોત્તમ છે. આવા હેતુથી રાજાએ પુત્ર જન્મના સમયે પુત્રના આયુષની વૃદ્ધિ માટે લોકોને ગોળઘી આપ્યાં. ૩૦૩ વળી તે સમયે પાઠશાળાઓના અધ્યાપકો, માટીના મણકાઓથી મૂળાક્ષરોનો અભ્યાસ કરતા બાળકોના સમુદાયોની સાથે રાજા પાસે આવીને રાજાની ગુણપ્રશંસા કરવા લાગ્યા; ૩૦૪ અને રાજા પણ ભેટણાં લઈ લઈને આવેલા બીજા રાજાઓને તથા સમગ્ર નગરવાસી લોકોને ખુશાલીનાં દાન આપી સન્માન આપવા લાગ્યો. ૩૦૫ વળી તેણે કેદબાનામાંથી કેદીઓને છોડી મૂક્યા તેમજ જાટ ચારણોને પણ પુષ્કળ દ્રવ્યની ભેટ કરી તેઓના પર કૃપા કરી. ૩૦૬ શહેરમાં પણ દરેક દુકાને તથા દરેક ઘેર માણસો ઉભરાઈ રહ્યાં હતાં અને જ્વળઓ ફરકી રહી હતી, તેથી એ નગર રાજાના પુત્રજન્મ સમયે હર્ષથી જાણે નૃત્ય કરતું હોય તેમ લાગતું હતું. ૩૦૭ એ પ્રમાણે પોતાને ત્યાં પુત્રજન્મ થયો તેથી રાજાએ દશ દિવસ સુધી એવા પ્રકારનો ઉત્સવ કર્યો કે જેમાં ઠેરઠેર કપૂરતું ચૂર્ણ વ્યાપ્ત થયેલું જેવામાં આવતું હતું, અતિ-

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

સુમધવાળાં પુષ્પોના ઢગલાઓ જેવામાં આવતા હતા, અન્યોન્ય પાનખીડાં અપાઈ રહ્યાં હતાં, મોટા મોટા હર્ષનાદો ચોતરફ સંભળાઈ રહ્યા હતા, પ્રત્યેક મનુષ્યનાં રોમાંચ વિકસ્વર થઈ રહ્યાં હતાં, સ્ત્રીઓનાં રાસમંડળ વચ્ચે અંતઃપુરના રક્ષક નાજરો ઉભેલા જેવામાં આવતા હતા, કંકુથી રંગાઈ ગયેલી પૃથ્વી ઉપર નૃત્ય કરતી વારાંગનાઓના હારોમાંથી મોતીઓ તૂટી પડતાં હતાં, તેઓનો દેખાવ પૃથ્વી પર કરેલા સાથીઓ જેવો જણાતો હતો અને ઉત્તમ શણગાર તથા અલંકારોને સજી રહેલાં સ્ત્રીઓનાં ટોળેટોળાં જેવામાં આવતાં હતાં. ૩૦૮-૩૧૧ પછી દશ દિવસનું વૃદ્ધિસૂતક ઉતર્યું અને પોતાનો કુલાચાર પણ બરાબર કરવામાં આવ્યો. એટલે સુવાસિની સ્ત્રીઓએ રાજનું તથા તેના પુત્રનું મંગળ કર્યું. ૩૧૨ પોતાના ગોત્રીઓ, મિત્રો તથા સ્વજનોને નોતરીને રાજ્યે ભક્તિપૂર્વક અને પોતાની સાથેજ ભાતભાતનાં ભોજનો જમાવ્યાં. ૩૧૩ અને જમાવ્યા પછી પાનખીડાં તથા વસ્ત્રાદિકથી તેઓનો સત્કાર કરી, બે હાથ જોડી રાજ્યે અમૃત જેવી મધુરવાણીથી પોતાનાં સ્વજનો પ્રત્યે કહ્યું કે, આ પુત્ર જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યો, ત્યારે સ્વપ્નમાં એની માતાએ વિષ્ણુના હાથમાંથી શંખ મેળવ્યો હતો, માટે આપ સર્વની જો સંમતિ હોય તો તેનું “ શંખ ” એવું નામ રાખીએ; ૩૧૪-૩૧૫ “ બહુ સારું, એ ઠીક છે ” એમ સર્વ સ્વજનોએ કહ્યું ત્યારે મનમાં પ્રસન્ન થયેલી રાજની બહેને બાળકના મસ્તક પર અક્ષત નાંખીને તેનું નામ પાડ્યું. ૩૧૬ તે પછી કામાભિલાષ જેમ વિષયેશ્વરોથી વૃદ્ધિ પામે તેમ, એ પુત્ર પાંચ ધાવમાતાઓના પોષણ તળે રહી પોષાવા લાગ્યો અને શરીરે વધવા લાગ્યો. ૩૧૭ જેમ મેરુ પર્વત કંપવૃક્ષનું લાલન પાલન કરે તેમ, રાજ પણ પોતાના પુત્રને ખોળામાં ખેસાડી, પ્રીતિરસનું સિંચન કરી આનંદપૂર્વક તેનું પાલન કરવા

પ્રસ્તાવ ૨.

લાગ્યો, ૩૧૮ જેમ સૂર્ય ક્ષણેક્ષણે જુદી જુદી રાશિઓમાં સંચાર કરે છે તેમ, એ રાજપુત્ર પણ ક્ષણે ક્ષણે રાજ્ય પ્રત્યે તથા રાણી પ્રત્યે જવા લાગ્યો. ૩૧૯ જે સમયે ધાવણ ધાવવાની ઉત્સુકતાથી તે રાજકુમાર સમીપમાં આવતો હતો ત્યારે રાણી તેને બોલાવીને બેઠી પડતી હતી અને તે વેળા તેના મુખરૂપ મઘનું પાન કરીને એટલી બધી મૂર્છિત (મસ્ત) બની જતી હતી કે કોઈ પણ વસ્તુનું તેને સ્મરણ રહેતું ન હતું. ૩૨૦ જેમ બીજનો ચંદ્રમા સર્વને આનંદદાયી થાય છે, અને પ્રત્યેક દિવસે એક એક કળાથી વૃદ્ધિ પામે છે તેમ, એ રાજકુમાર પણ સર્વને આનંદદાયક થઈ પ્રત્યેક દિવસે શરીરથી તથા તેજથી વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. ૩૨૧ ક્રમે ક્રમે પગલાં મૂકતાં શીખીને ધુધરીઓના શબ્દો સાથે સાથે તે ખેલવા લાગ્યો, જેથી બાળકો સાથે ક્રીડા કરવામાં અનુપયા દેવતાઓને પોતે જાણે હસી કાઢતો હોય તેમ લાગતું હતું. ૩૨૨ તેના પિતાએ પણ પગલાં મંડાવવા સમયનું દાન તથા ક્ષૌરકર્મ (બાળ મોવાળા ઉતરાવવા તે) વગેરે સર્વ ક્રિયાઓ મોટા ઉત્સવપૂર્વક કરી. ૩૨૩ તે કુમાર વસંત આદિ પોતાના મિત્રો સાથે જેમ કામદેવ ક્રીડા કરે તેમ, સમાન વયના પોતાના મિત્રો સાથે પોતાની ઈચ્છાનુસાર નિરંતર ક્રીડા કરવા લાગ્યો. ૩૨૪ તે પછી પોતાના પુત્રને અધ્યયન કરવાને યોગ્ય થયેલો જાણી પિતાએ વિદ્યાભ્યાસ કરવા માટે એક ઉપાધ્યાયને સત્કારપૂર્વક અર્પણ કર્યો. ૩૨૫ એટલે તે કુમાર પણ તત્ક્ષણે સમગ્ર કળાઓને ગ્રહણ કરવા લાગ્યો અને ઉપાધ્યાયને પોતાને પણ “ આ તે શું પૂર્વ જન્મમાંથી જ બાણી આગ્યો હશે ” આવા પ્રકારનું આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યો. ૩૨૬ જેમ અગસ્ત્યે સર્વ સમુદ્રોને કંઠસ્થ કર્યા હતા (તેઓનું જેમ પાન કર્યું હતું) તેમ, એ કુમાર પણ સર્વ કળાઓને કંઠસ્થ કરી જગતમાં અનંત મહિમાને પ્રાપ્ત થયો-જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ-સર્વોત્તમ થયો.

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

૪૨૭ તેનો કંઠ હંસના જેવો ઉન્નવળ હોઇને ત્રણ રેખાઓને ધારણ કરતો હતો અને તે શંખકુમાર ખરેખર શંખના જેવો જ પૃથ્વી પર વિસ્તાર પામતા મનોહર શબ્દવાળો થયો. ૪૨૮ અનુક્રમે તે બુદ્ધિમાન શંખે, પોતે પહેરેલી પુષ્પની માળાની પેઠે બાહ્યાવસ્થાનો ત્યાગ કર્યો, અથવા ખરું છે કે, તેવા કળાસંપન્ન પુરુષોમાં બાળ-ભાવ ક્યાં રહી શકે? ૩૨૯ જેમ સ્વભાવિક રીતે જ સુંદરતાવાળા સુવર્ણને જો ઉન્નવળ હોય તો તે જેમ વિશેષ કાંતિમાન થઇ પડે તેમ, તે શંખકુમારનું શરીર યૌવનથી ઉન્નત બનીને અત્યંત મનોહર થઈ પડ્યું. ૩૩૦ એ રાજપુત્ર, પ્રતિદિન મહાન ઉદયને પામવા લાગ્યો અને મિત્રમંડળના મધ્યમાં નિરંતર ધૂમવા લાગ્યો છતાં પણ આશ્ચર્ય એ હતું કે, તેની ગતિ કદી વક્ર થઇ નહિ-હંમેશાં તે સરળ સ્વભાવનો-સૌમ્ય જ રહ્યો. ૩૩૧ એટલું જ નહિ પણ સમુદ્રના જેવો તે ગંભીર બન્યો, મેરુના જેવો સ્થિર થયો, દ્વિપના જેવો સ્વચ્છ યશવાળો થયો, કાકિલીની પેઠે પ્રિયભાષી થયો, કલ્પવૃક્ષ જેવો દાતા બન્યો અને સૂર્ય જેવો પ્રતાપી થયો. આ રીતે સમગ્ર ગુણો હોવાને લીધે તે સમયે એ કુમાર જ વર્ણન કરવા યોગ્ય હતો, બીજે કોઇ ન હતો. ૩૩૨-૩૩૩ તે કોઇ દિવસે હાથી ઉપર બેસીને તથા કેટલાએક હાથીઓ, ઘોડા તથા પાળાઓને સાથે લઇને ઇન્દ્રની પેઠે રાજવાડી (રાજસ્વારી) કરતો હતો. ૩૩૪ કોઇ દિવસે પોતે હાથીઓનાં તથા ઘોડાઓનાં શિક્ષણને જાણ્યો એવો તે શંખ ભદ્રિક સ્વભાવના શિષ્યોની પેઠે તેઓને શિક્ષણ આપતો હતો, ૩૩૫ કોઇ દિવસે શિષ્ટોની મર્યાદા પ્રમાણે વિદ્વાનોની સભાઓમાં બેસી અન્યોન્ય સંશય કરતા વિદ્વાનોને શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ સમજાવતો હતો. ૩૩૬ કોઇ વખતે બાગબગીચાઓમાં જઇને, ઉત્તમ ગાયનો ગાઇને અથવા નાટક વગેરે જોઇને સ્વર્ગમાં જેમ દેવ સમય ગાળે તેમ સુખેથી કાળ નિર્ગમન કરી રહ્યો હતો. ૩૩૭ પછી

પ્રસ્તાવ ૨.

રાજ્યએ કુમારને સ્વર્ગની દેવાંગનાઓનો પણ રૂપમાં પરાજય કરે તેવી ‘લક્ષ્મીવતી’ વગેરે અનેક રાજક-યાઓ પરણાવી.^{૩૩૮} એટલે તે શંખકુમાર પાંચે વિષયોનું સુખેથી સેવન કરવા લાગ્યો. કેમકે વિવેકી મનુષ્ય પણ જો સમયોચિત આચરણ કરે તો દોષપાત્ર ગણાતો નથી.^{૩૩૯} અને તેથી જ વર્ષ જેમ વર્ષાઋતુ, શિશિરઋતુ તથા ગ્રીષ્મઋતુનું અનુક્રમે સેવન કરે છે તેમ, એ રાજકુમાર ધર્મ, અર્થ તથા કામ-એ ત્રણે પુરુષાર્થોનું અનુક્રમે સેવન કરવા લાગ્યો.^{૩૪૦} લોકમાં કહેવત છે કે “ધર્મ ધનનો ઉત્પાદક” છે, પણ એ કહેવત ખોટી જણાય છે, કેમકે એ શંખકુમારનું ધન જ દાન, દેવપૂજન આદિ-દ્વારા ધર્મનું ઉત્પાદક થઈ પડ્યું હતું.^{૩૪૧} વળી તે સર્વ સ્થળે સંચાર કરતો હતો, છતાં તેણે પોતાની મર્યાદા ત્યજી ન હતી; અને આશ્ચર્ય તો એજ હતું કે, તે પોતાના સુખાસન* ઉપર સ્થિતિ કરીને પણ આનંદથી નગરમાં ફરતો હતો.^{૩૪૨} તે કુમાર એક દિવસે રાત્રિના સમયે વીરચર્યા કરવા એકલો નિકળ્યો, તેવામાં કાઠથી ભણુવામાં આવતો આ શ્લોક તેણે સાંભળ્યો-^{૩૪૩}.

“ યો ન નિર્ગત્ય નિઃશ્લેષાં વિલોકયતિ મેદિનીમ્ ।

અનેકાશ્ચર્યસંપૂર્ણા સ નરઃ કૂપદર્દુરઃ ” ॥ ૩૪૪ ॥

“ જે પુરુષ પોતાના વતનમાંથી બહાર નીકળી જઈને અનેક આશ્ચર્યોથી ભરપૂર આ પૃથ્વીને જોતો નથી તે કુવામાંહેનો દેડકો

* અહીં વિરોધાભાસ અલંકાર છે. સુખાસન એટલે પોતાને બેસવાનું સુખજનક આસન, આ આસન ઉપર બેઠો હતો છતાં નગરમાં કેમ ફરી શક્યો ? આ વિરોધ જણાય છે, તેનો પરિહાર આ પ્રમાણે થાય છે—સુખાસન એટલે પાલખી, તે પોતાની પાલખીમાં બેસીને નગરમાં ફરવા નીકળતો હતો.

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

છે. ૩૪૪ આ શ્લોક સાંભળી રાજકુમાર મનમાં પ્રસન્ન થયો તેણે વિચાર કર્યો કે, ખરેખર હું કુવામાંહેનો દેડકો છું. માટે પૃથ્વીને જોવાનો હું પ્રયત્ન કરું. ૩૪૫ મનમાં આવો નિશ્ચય કરી કાષ્ઠને પણ જણાવ્યા વિના પોતે એકલો હાથમાં તરવાર લઈ નગરમાંથી નીકળી ગયો. ૩૪૬ એ વેળા તેને માતાનું, પિતાનું, બાઈનું, સ્ત્રીઓનું, મિત્રોનું સ્મરણ થતું ન હતું; માત્ર એક પૃથ્વીદર્શન કરવાનું જ તેને સ્મરણ થયા કરતું હતું. ૩૪૭ તે જ્યારે નગરમાંથી ચાલ્યો ત્યારે પાછળથી નગરની પડોશમાં જ કાષ્ઠએક પરાક્રમી ક્ષત્રિય મળ્યો, જે કાષ્ઠ રાજની સેવા કરવા માટે પરદેશમાં જતો હતો. ૩૪૮ તેણે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે હાથ જોડીને રાજકુમારને કહ્યું—“હું સેવા કરવા માટે જ બીજે સ્થળે જઈ રહ્યો છું, તો તમારો જ મારા ઉત્તમ સ્વામી માનીને આશ્રય કરું છું.” ૩૪૯ રાજકુમાર તો ઉદારભુદ્ધિવાળો હતો અને મહાસત્ત્વશાળી પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ હતો જેથી તુરત જ પોતાના મિત્ર તરીકે તેનો આશ્રય કર્યો. કેમકે મહાન પુરુષો શરણે આવેલા ઉપર પ્રેમ રાખનારા હોય છે. ૩૫૦ અહો ! કેવું આશ્ચર્ય !! રાજ્યનો ત્યાગ કરી કુમાર એકલો નગરની બહાર નીકળ્યો, પણ તુરત જ તેને સંઘાત મળી ગયો, ખરું છે કે મોટા પુરુષોનું બાળ્ય સતત જગતું જ રહે છે. ૩૫૧ જેમ દૂધ અને પાણી એકદમ મળી જાય છે તેમ, એ કુમાર અને પેલો ક્ષત્રિય પણ તત્કાળ મળી ગયા અને એક ચિત્ત બની રહ્યા. કેમકે, ‘અન્યોન્યનું શુદ્ધ ચિત્ત તેજ પ્રેમનું કારણ છે.’ ૩૫૨ જેમ સ્વર્ગમાંથી બે દેવો ઉતરી આવ્યા હોય તેમ, તેઓ બન્ને જણા, માર્ગમાં અન્યોન્યને મોટી મોટી કથાઓ કહેતા પૃથ્વીને જોવાના કાતુકથી ચાલ્યા. ૩૫૩ બરાબર સવા પહોર જેટલો દિવસ ચઢ્યો એટલે તેઓ એક ગામ પાસે આવી પહોંચ્યા; અને ત્યાં વિશ્રાંતિ લેવા માટે પોતાના મિત્ર સાથે રાજકુમારે એક ઝાડની છાયાનો

પ્રસ્તાવ ૨.

આશ્રય કર્યો. ૩૫૪ તેવામાં કોઈ એક ગૃહસ્થ એ ગામની બહાર નીકળી આવ્યો. તેણે વસંતની સાથે રહેલા સાક્ષાત કામદેવ સમાન એ કુમારને જોયો. ૩૫૫ તે ગૃહસ્થ પણ ઉદાર બુદ્ધિનો હતો. તેણે કુમારને પ્રણામ કરી બે હાથ જોડી કહ્યું—“મારે ઘેર પધારીને આપ મારા ઘરને પાવન કરો.” ૩૫૬ તેના આગ્રહથી અને પોતાની જમણી આંખના ફરકવાથી કુમારનું મન પણ તેને ઘેર જવા આકર્ષાયું, એટલે પોતાના મિત્ર સાથે ઉઠીને તેની સાથે તેને ઘેર જવા તે ચાલ્યો. ૩૫૭ પછી એ ગૃહસ્થે પોતાને ઘેર જઈ તેઓ બન્નેનો સ્નાન-ભોજન આદિથી સત્કાર કર્યો અને પછી પોતાની “શ્રીમતી” નામની પુત્રીને કુમાર પાસે લાવીને બે હાથ જોડી તેણે કુમારને વિનંતિ કરી, કે “હે સ્વામિ ! મારા જીવનતુલ્ય આ મારી પુત્રીનું પરિગ્રહણ કરી આપ તેને કૃતાર્થ કરો.” ૩૫૮-૩૫૯ તે પછી રાજકુમારની કેટલીક બ્રૂફ્રીની ચેષ્ટાઓથી ચેતી જઈને તેના મિત્ર બોલ્યો:—“અરે બાઈ ! જેનું કુળ તથા શીલ તને જાણવામાં નથી તેવા આ પુરૂષને તું તારી પુત્રી કેમ આપે છે ? કેમકે પૃથ્વીપર ઘણા ધૂર્ત લોકો ગુપ્ત રીતે ફર્યા કરે છે. માટે કાગડાને જેમ કાપલ ન અપાય તેમ, તું આને પોતાની પુત્રી ન આપ,” ત્યારે તે ગૃહસ્થે કહ્યું:—“લલા માણસ ! તમે આવા સુઝ થઈને અણાનીની પેઠે કેમ બોલો છો ? સદ્ગુણવાળું માણેક પ્રાપ્ત કરીને કયો માણસ તેનું કુળ જોવા બેસે ? ૩૬૦-૩૬૨ કોઈએક ઉત્તમ વસ્તુ જેવી જોવામાં આવે કે તુરંત જ તેના ગુણો પોતાની મેળે (જોનારના) જાણવામાં આવે છે. જેમકે ઉંચી જાતનું કપૂર, તેની પરીક્ષા કરવાથી સુગંધી કેમ બને ? (અર્થાત્ તેવા કપૂરની તો સ્વાભાવિક રીતે જ સુગંધી હોય છે—પરીક્ષા કરવાની જરૂર રહેતી નથી.) ૩૬૩ માટે હે દાતા પુરુષ ! મારી આ પ્રાર્થનાને આપે અવશ્ય સ્વીકારવી જોઈએ; કેમકે, કોઈની પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરવો તે સત્પુરુષોનું પ્રથમ વ્રત છે.” ૩૬૪ પછી કુમારે પણ કંઈ

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

પ્રત્યુત્તર આપ્યા વિના જ તેની પ્રાર્થનાને સ્વીકારી લીધી, કારણ કે કયો બુદ્ધિમાન પુરુષ પોતાને મનગમતી યોગ્ય વસ્તુનો ભાગ કરવા ઇચ્છે ? ૩૬૫ તે પછી હિમાલય પર્વત, શંકર જોડે જોમ પાર્વતીને પરણાવે તેમ, એ ગૃહસ્થે ધણાજ આડંબર પૂર્વક પોતાની પુત્રી રાજકુમારને પરણાવી. ૩૬૬ એટલે બે દિવસ સુધી તે શ્રીમતી સાથે પોતાની ઇચ્છાનુસાર તેણે સુખ ભોગવ્યું અને પછી તે રાજકુમાર દેશે જોવાની ઇચ્છાથી આગળ ચાલ્યો. ૩૬૭ તે આ શ્રીમતીએ, તેને ભાતું આપ્યું હતું, અને માર્ગમાં ચાલવામાં તેને જ્યારે થાક લાગ્યો ત્યારે માર્ગમાં કાઠએક બંધુ હોય તેવો સુંદર શ્રેષ્ઠ છાયાવાળો એક વડ તેના જોવામાં આવ્યો, ૩૬૮ અને કાન્તા, પર્વત અને વસ્ત્રની જોમ એ વડની છાયા શ્રીખન્નકતુમાં શીતળ રહેતી હતી, શીતન્નકતુમાં ગરમ રહેતી હતી, એ રીતે સર્વને સુખજનક થઈ પડતી હતી; તેથી રાજકુમારે એ વડનો આશ્રય કર્યો. ૩૬૯ તે સમયે પોતાના મિત્રે આપેલા આસનપર તે કુમાર જોવામાં બેસે છે કે તેજ વેળાએ વડમાં રહેનારા યક્ષે પ્રલક્ષ થઈને કુમારને કહ્યું—૩૭૦ “ અરે ઝો ! તું કોણ છે ? કોની આજ્ઞાથી આ મારા આશ્રય તળે ઉભો રહ્યો છે ? અહ્યા ઝો સ્વચ્છ મનુષ્ય ! જો તારે જીવવાની ઇચ્છા હોય તો સત્વર અહીંથી ચાલ્યો જા.” ૩૭૧ તે સાંભળી પોતાનું પરાક્રમ તથા વિરોધ કરવાની ઇચ્છાને ગુપ્ત રાખી કુમાર બોલ્યો:—“અમને છાયાનો આશ્રય કરવાની ઇચ્છા થઈ તેથી આ વૃક્ષ પાસે અમે આવ્યા છીએ. ૩૭૨ બ્રહ્માએ વૃક્ષોને ઉત્પન્ન કર્યા છે તે સર્વનો ઉપકાર કરવા માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે. વળી આ વૃક્ષ સરીઆમ રસ્તા-પર આવેલું છે, તો તેના પર તું પોતાનું સ્વામિત્વ કેમ કરે છે ? ૩૭૩ તું નથી જાણતો કે વૃક્ષો, મેઘ, નદીઓ અને સૂર્ય ચંદ્રનાં કિરણો, પોતાની મેળેજ સર્વનો ઉપકાર કરી રહ્યાં છે. તેઓના પર

પ્રસ્તાવન ૨

કોઇનું સ્વામિત્વ હોઇ શકેજ નહિ. ૩૭૪ માટે વૃથા અમને અટકાવીને તું તારી પોતાની શામાટે હલકાઇ કરે છે? ખરેખર તું તો પારકા ઘરમાં કોઇને પૂછ્યા વિના છુસી જઇને મંત્રી થઇ બેઠેલા કોઇ મૂર્ખના જેવો દેખાય છે ! ” (પાડોશી મટીને ધરધણી થઈ બેઠેલા જણાય છે !) ૩૭૫ કુમારે એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે પેલો યક્ષ પણ પ્રત્યક્ષ થઇને કઠોર અક્ષરે બોલ્યો—“ રે ! રે ! ઓ મૂર્ખા ! તું નથી જાણતો કે હું આ વડનો સ્વામી છું. માટે તું જાણ કે, આ સમયેજ હું તને યમરાજનો અતિથિ બનાવું છું. (તું પોતાનો અપરાધ કબૂલ કરતો નથી પણ ઉલટો) મારી સામે ઉત્તર આવે છે; માટે ચાલ, તું તારા ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કરી લે.” ૩૭૬-૩૭૭ યક્ષનું એ વચન સાંભળી કુમાર ખડખડાટ હસી પડ્યો. તેણે કહ્યું કે, તું પોતાની દેવજાતિથીજ શું ગર્વ કરે છે? અરે ઓ ! તું નથી જાણતો કે, દેવતાઓ પણ સત્પુરુષોનું દાસત્વ કરે છે. ૩૭૮ વળી ક્ષત્રિયોના ઇષ્ટ દેવ તો તેઓની તરવારજ હોય છે અને તે, સદાકાળ મારા હાથમાં જ રહે છે; માટે ચાલ, મારી સામે આવ. ૪૭૯ કુમારની એ નિર્ભય વાણીથી યક્ષે તેનું અતુલ સાહસ જાણી લીધું, પછી તેના પર વૃદ્ધિ પામેલા પ્રેમને લીધે દંતપંક્તિની ઝળહળી રહેલી કાંતિવાળો (અર્થાત્ હર્ષનું અદૃહાસ્ય કરી) યક્ષ બોલ્યો કે, હું સ્વામી ! તમે તમારા સાહસને લીધે મને વશ કર્યો છે. હું તમારા દર્શનથી પ્રસન્ન થયો છું અને તમારા સેવકભાવને પ્રાપ્ત થયો છું, માટે (મારી એ પ્રાર્થના છે કે) હું સદાકાળ તમારો અનુચર થાઉં-સેવક બાવે સાથેજ રહું. ૩૮૦-૩૮૧ તે વેળા રાજપુત્રે પણ પૂર્વ-જન્મમાં જાણે પોતાના પરિચયવાળો હોય તેમ એ દેવ પર પ્રીતી કરી તેને પ્રસન્ન કર્યો. કેમકે સજ્જનોનું હૃદય સદા કામળ હોય છે-દયાળુ હોય છે. ૩૮૨ એક ક્ષણવાર તે વૃક્ષ નીચે વિશ્રાંતિ લીધા

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

પછી ત્યાં ભોજન કરીને કુમાર, નંદિ તથા ચંદિ નામના પોતાના બે ગણો સાથે જોમ શંકર જાય તેમ, તેઓ બન્ને સાથે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. ૩૮૩ માર્ગમાં આકાશ માર્ગે ગમન કરીને યક્ષે, કુમારની દૃષ્ટિને આનંદ આપવા માટે અનેક પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કરી અને તેના મનને આશ્ચર્ય પમાડ્યું. ૩૮૪ વળી તે વેળા કોઈ એક મુસાફર રથમાં બેસીને જતો હતો, તેની જીને યક્ષે હરી લઇને અંતર્હિત કરી દીધી, ત્યારે પેલો મુસાફર, આકુળબ્યાકુળ થઇને કુમારના પગમાં પડ્યો અને વિલાપ કરવા લાગ્યો કે, હે દેવ! કોઈ અલક્ષ્ય પ્રાણીએ મારી જીને હરી લીધી છે. ૩૮૫-૩૮૬ તે સાંભળી કુમારે હસીને તેને કહ્યું—“અલ્યા ઝો બાયલા! પોતાની જીનું પણ જો તું રક્ષણ કરી શકતો નથી, તો પછી મસ્તક શન્ય મનુષ્યોનું રાજ્ય ચાલ્યું જાય, એમાં શું આશ્ચર્ય છે?” ૩૮૭ પછી તે વેળા યક્ષ પણ પ્રત્યક્ષ થઇને બોલ્યો—“હે સ્વામી! આ મુસાફર પોતાના જાતાની સાથે આખો રથ તમને જો અર્પણ કરી દે તો પોતાની જી મેળવે” ૩૮૮ તે સાંભળી કુમારે કહ્યું—“મારે એના રથની કંઈ જરૂર નથી, તું એને એની જી સોંપી દે.” કુમારના એ કહેવાથી યક્ષે તેની જીને પ્રકટ કરી. ૩૮૯ એવા પ્રકારની તે યક્ષની ચેષ્ટાઓ જોઇને કુમારે મનમાં વિચાર કર્યો કે અને, આનંદ આપવા માટે આ નાટકી પણ ઠીક મળી આવ્યો છે. ૩૯૦ ફરી પણ માર્ગમાં પોતાના સ્વામીને વિનોદ આપવા માટે યક્ષે કેટલીક જીઓને વચ્ચે રહિત કરી મૂકી અને કેટલીકને કાપી નાખેલા કેશવાળી કરી મૂકી. ૩૯૧ વળી કોઈ એક મુસાફરના રથને બળદો વિનાનો કરી બળદો વિના પણ વેગથી દોડી જતો બનાવ્યો. ૩૯૨ એ પ્રમાણે તે યક્ષ ભકિતવાળા સેવકની પેઠે કુમારના પરિશ્રમને દૂર કરવા માટે જાત જાતની ચેષ્ટાઓ કરવા લાગ્યો. ૩૯૩ અને કુમાર પણ તેણે

પ્રસ્તાવ ૨.

કરેલી ગમતોથી કોઇ પણ સ્થળે પોતાના પરિશ્રમને જાણી શક્યો નહિ. પછી તે પોતાના સહાયકની સાથે રત્નપુર નામના નગરમાં જઈ પહોંચ્યો. ૩૯૪ તે નગરમાં પ્રવેશ કરતાં જ રાજપુત્રે પટહધ્વનિ સાંભળ્યો, જેથી કંઈ હિતવાક્ય સાંભળતો હોય તેમ તેણે પોતાના કાનને તુરતજ તે તરફ સાવધાન કર્યા. ૩૯૫ (અને સાંભળ્યું કે,) “રાજાની વહાલી પુત્રી બે પક્ષીએ (બગલે) પકડેલી માછલીની જેમ ઉત્તરોપથી સપડાયેલી છે; માટે જે પુરુષ એને મુક્ત કરશે તેને રાજા ઇચ્છિત વસ્તુ આપશે.” આ વાત સાંભળીને શંખકુમારે યક્ષના કહેવાથી પટહને સ્પર્શ કર્યો—તે કામ કરી આપવા પોતે કશુંલ થયો. ૩૯૬-૩૯૭ પછી પટહ વગાડનારો, રાજકુમારને રાજા પાસે લઈ ગયો એટલે રાજાએ સ્વાગત વચન કહી તેને પોતાના આસન પર બેસાડ્યો. ૩૯૮ રાજા પણ તે વેળા શંખકુમારને જોઈને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ તે શું? બે સ્વર્ગવૈદ્યમાંનો એક વૈદ્ય મારી પુત્રીને સાજી કરવા માટે અહીં આવ્યો છે? ૪૦૦ પછી રાજાએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યું—“હે મહાભાગ! જેમ ગાય કોઈ એક સિંહના પંજામાં સપડાઈ હોય તેમ, મારી પુત્રી દોષના સપાટામાં સપડાઈ છે. માટે તેને તમે દોષમુક્ત કરો. ૪૦૦ કેમકે મંત્રવેદાઓનો તેવો કોઈ મંત્ર નથી, તંત્રશાસ્ત્રીઓનું તેવું કોઈ તંત્ર નથી, વિદ્વાનોની તેવી કોઈ વિદ્યા નથી, વૈદ્યોનું તેવું કોઈ ઔષધ નથી અને ઉત્તમ તીર્થમાંહેનું કોઈ ઉત્તમ તીર્થ નથી કે જેનો મેં (મારી પુત્રીને સાજી કરવા) ઉપયોગ કર્યો ન હોય! પણ તે સર્વ બળ મનુષ્ય પર કરેલા ઉપકારની જેમ વ્યર્થ થયેલું છે.” ૪૦૧-૪૦૨ તે પછી યક્ષની સાથે થોડો કંઈ વિચાર કરીને શંખકુમારે રાજાનું વચન સ્વીકારી લીધું એટલે જે અંતઃપુરમાં તે રાજપુત્રી હતી, ત્યાં રાજા શંખકુમારને લઈ ગયો. ૪૦૩ શંખકુમારે પણ ત્યાં જઈને એક

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

મંડળ બનાવ્યું અને ચંદન, અગર, કપૂર, કસ્ટૂરી તથા કેસર વગેરેથી તે મંડળનું પૂજન કરી તેમાં પેલી રાજપુત્રીને બેસાડી. ૪૦૪ તે પછી પોતે નાસિકાના અગ્રલાગમાં દષ્ટિ સ્થાપીને શાંતપણે બાજે કોઈ મંત્રનું સ્મરણ કરતો હોય તેમ, ધ્યાન લગાવીને બેસી ગયો. ખરેખર સર્વ ઠેકાણે આડંબરનો જ નય થાય છે. ૪૦૫ શંખકુમાર બે કે શુદ્ધ હતો-નિષ્કપટી હતો છતાં તે સમયે તેણે હૃદયમાં કુટિલતા કરી હતી. કેમકે જેનું નામ પ્રિયવંદ હોય તે મનુષ્ય, શું પોતાના નામને સત્ય કરે છે ? ૪૦૬ જેમ કોઈ એક ધનુષ ઉત્તમ વંશ (વાંસ) માં જન્મ્યું હોય અથવા તેનો ગુણુ (દાર) પોતાના ગુણનામને ધરાવતો હોય તો પણ કાર્યકાળે તેનામાં વક્તા થાય તો તે કંઈ નિંદ્રા ગણાય નહિ તેમ, આની વક્તા પણ અનિંદ્રા છે. ૪૦૭ તે પછી પેલી રાજપુત્રીનો દોષ યક્ષની શક્તિથી તુરંતજ દૂર કરાયો. યક્ષે તેણીનો દોષ હરી લીધો. કેમકે જગતમાં બળવાનો કરતાં પણ અધિક બળવાન હોય છે. ૪૦૮ જેમ ચંદ્રની મૂર્તિ રાહુરૂપ દોષથી મુક્ત થાય તેમ, એ રાજપુત્રી પોતાના શરીર દોષથી મુક્ત થઈ અને સૂર્યોદય સમયની કાંતિની પેઠે શરીરને અધિક શોભાવનારી કાંતિથી યુક્ત થઈ. ૪૦૯ તે વેળા તેણીનાં માતૃપિતા વગેરે સંબંધીઓ મદનમંજરીને નીરોગી થયેલી બાણીને તેણીનો પુનર્જન્મ થયો હોય તેમ માનવા લાગ્યાં, ૪૧૦ અને મદનમંજરીનો વર આ ગુણુગ્રાહી રાજકુમારજ થાય તો સાફ, આવો વિચાર કરી કુમારને કહેવા લાગ્યા-૪૧૧ “ તમે પોતાનાં દર્શન આપીને જેમ અમારી દષ્ટિને કૃતાર્થ કરી છે તેમ, હવે પાણિગ્રહણ કરીને આ અમારી પુત્રીને કૃતાર્થ કરો. ” ૪૧૨ પછી શંખે કહ્યું કે, કોઈ એક પુરુષ કેવા ગુણુવાળો છે, ક્યા કુળનો છે-વગેરેનો ન્યાં સુધી નિશ્ચય ન થાય ત્યાં સુધી તેને પોતાની પુત્રી કોઈ રીતે આપવી ન જોઈએ. ” ૪૧૩ શંખનું એ વચન

પ્રસ્તાવ ૨.

સાંભળી રાજા બોલ્યો:—“ હે બુદ્ધિના ભંડાર કુમાર ! જે વિષયમાં પ્રત્યક્ષથી જ વસ્તુસ્થિતિનું ભાન થાય તેમાં કયો પુરુષ અનુમાન-પ્રમાણ જોવા ખેસે ? તમારું કુળ વગેરે, ગુણોના આધાર અને સ્થાન-રૂપ આ તમારા દેહથી જ જાણવામાં આવી ગયેલ છે, માટે તમે લેશમાત્ર મારું અપમાન કરશો મા. ૪૧૪-૪૧૫ તે પછી શંખકુમાર મૌન રહ્યો; એટલે પોતાના વચનને તેણે સ્વીકારી લીધેલું જાણી રાજાએ, શુભ દિવસે મોટા ઉત્સવપૂર્વક તેની સાથે પોતાની પુત્રીનાં લગ્ન કર્યા. ૪૧૬ પછી શંખકુમાર કેટલાએક દિવસ ત્યાં રહ્યો અને તેણે કામદેવના ગર્વથી પોતાની ઇચ્છાનુસાર વિષયસુખ ભોગવ્યું. ૪૧૭ અને પછી ફરી પણ દેશ જોવાને ઉત્ક્રાંતિ બની પોતાની સ્ત્રીની સંમતિ લઈ પેલા બે મિત્રો સાથે તે આગળ ચાલ્યો. અથવા વજ (સૂર્ય ?) કાઠ સ્થળે શું સ્થિર રહી શકે ? ૪૧૮ પછી તેણે કાઠએક વનમાં આગળ ચાલવા માંડ્યું, અને સાયંકાળનો ન્યારે સમય થયો ત્યારે પરિશ્રમને દૂર કરવા માટે મિત્રે કરી આપેલી પાંદડાંની શય્યા પર સ્વસ્થ ચિત્તે વિશ્રાંતિ કરી. ૪૧૯ બરાબર મધ્યરાત્રિનો સમય થયો, ત્યારે સમીપના પ્રદેશમાં પ્રજ્વલિત જ્વાળાઓવાળા અગ્નિને જોઈને તેણે એ અગ્નિની મૂળ ઉત્પત્તિ જાણવા માટે યક્ષને આજ્ઞા કરી. ૪૨૦ યક્ષ પણ સત્વર ત્યાં ગયો અને તેના સંબંધમાં જાણી લઈ ત્યાં આવીને કુમારને જણાવ્યું કે, હે દેવ ! કાઠએક મહાન્ સિદ્ધ વિદ્યાને સાધી રહ્યો છે; પણ જેમ કાઠ નિર્ભાગ્ય મનુષ્યને ચિત્રક વનસ્પતિનો વેલો જોવામાં ન આવે તેમ, અત્યંત પ્રયાસ કરવા છતાં પણ એ સિદ્ધને વિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી-દેવીનાં દર્શન થતાં નથી. ૪૨૧-૪૨૨ હું માનું છું કે, તે પોતે જો કે અશક્ત છે તોપણ આપની સહાયથી પોતાની વિદ્યાને સાધી શકશે. જેમકે સારથિ અરુણ સાથળ વિનાનો છે તોપણ સૂર્યનો સ્વીકાર કરી—આશ્રય

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

કરી આકાશમાં ગતિ કરે જ છે. ૪૨૩ તે પછી બહુ સારું, હું મારા શરીરનો નાશ કરીને પણ તેને સહાય કરીશ, એમ રાજકુમારે કહ્યું, અથવા સત્ય છે કે, સત્પુરુષોનો જન્મ પરાર્થે જ હોય છે. ૪૨૪ કુમાર પણ ઉતાવળો ઉતાવળો પેલા યોગી પાસે ગયો અને તેને કહ્યું કે, હું તારી સહાયમાં છું, માટે નિર્ભય થઈને તું તારી વિદ્યાસિદ્ધિ સમાપ્ત કર. ૪૨૫ એમ કહીને તે શંખકુમાર હાથમાં તરવાર લઈ યોગીની પાસે ઉભો રહ્યો એટલે યોગીએ ચિત્તની એકાગ્રતા કરી મહાવિદ્યાનું ધ્યાન કરવા માંડ્યું. ૪૨૬ એક ક્ષણ જેટલો સમય ગયો કે તુરત જ જાણે બીજો કાળ હોય તેવો કાંઈ દુર્જય રાક્ષસ હાથમાં તરવાર લઈ કુમાર આગળ પ્રકટ થયો. ૪૨૭ તેણે ભ્રમર ચઢાવી ભયંકર સ્વરૂપે શંખનો તિરસ્કાર કરી કહ્યું કે, અત્યા ઝો મૂર્ખ ! શું વિચારીને તું અહીં આવ્યો છે ? હું આ યોગીને મારી નાંખીશ, તું સત્વર અહીંથી ચાલ્યો જા. અત્યા ઝો ગધેડા ! વ્યર્થ ધોખીને ઘેર તું કાં મરે છે ? ૪૨૮-૪૨૯ પેલો શંખકુમાર પણ સાહસી હતો. તેણે એ રાક્ષસને ઉત્તર આપ્યો કે, સત્યનો રક્ષક હું અહીં ઉભો છું, તેથી ઇન્દ્ર પોતે પણ પરાભવ કરવાને સમર્થ નથી, તો પછી તું કાણ માત્ર ? ૪૩૦ તે સાંભળી રાક્ષસ અત્યંત ક્રોધાયમાન થયો, અને દેવેન્દ્ર સામે જેમ દાનવ ધસી જાય તેમ તરવાર ઉગામીને કુમાર સામે ધસી ગયો, ૪૩૧ શંખકુમારે પણ સિંહની પેઠે નિર્ભય થઈ હર્ષથી તરવાર ધુમાવા માંડી, અને હાથી જેવા તે રાક્ષસને મારવા માટે તૈયાર થયો. ૪૩૨ પેલો રાક્ષસ ઉગ્ર મંડળાકારે તરવાર ધુમાવી રહ્યો હતો. તેવામાં શંખકુમારે પોતાની તરવારનો પ્રહાર કરી તેની તરવારના બે ટુકડા કરી નાખ્યા. ૪૩૩ એટલે તુરત જ રાક્ષસે તરવાર ફેંકી દીધી અને શંખકુમારને પોતાની બાથમાં લીધો. શંખકુમારે પણ તરવાર મૂકી દઈ રાક્ષસને બાથમાં ધાલી

પ્રસ્તાવ ૨.

ખૂબ રગડવા માંડ્યો. ૪૩૪ એ વેળા વનના એ હાથીની પેટે તેઓ બન્ને જણા યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, અને ત્યાં ઉભેલા રાજકુમારના મિત્ર, યક્ષ તથા યોગીને ભય, વિસ્મય તથા હર્ષાદિના રસને ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યા. ૪૩૫ જાણે એ મધ્ય લડી રહ્યા હોય તેમ, તેઓ બન્ને પગની આંટી નાખીને હાથ વડે અન્યોન્યને બાંધીને તથા મુઠ્ઠીઓના પ્રહાર કરીને એકબીજાને પૃથ્વી પર લોટાવી દેવા લાગ્યા અને પછી તો થાક્યા પણ ખરા. ૪૩૬ તે વેળા શંખકુમારને એક દાવ હાથમાં આવી ગયો. તેણે તુરત જ પોતાનો એ અવસર મેળવી લઈ પેલા રાક્ષસનો પગ પકડ્યો અને પોતાના મસ્તકની આસપાસ એક ક્ષણવાર મુઠ્ઠી તેને લમાવ્યો. ૪૩૭ તે જ ક્ષણે એ રાક્ષસે પોતાનું રાક્ષસી સ્વરૂપ ત્યજી દીધું, અને પોતાના દિવ્યદેહની કાંતિથી દિશાઓમાં ઝળહળાટ કરતી વિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી દેવી ત્યાં પ્રકટ થઈ. ૪૩૮ પછી તે બોલી કે, હે વત્સ ! હું વિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છું, મેં તારા સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા માટે જ આતું રાક્ષસી સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું. ૪૩૯ હે સાત્ત્વિકોમાં શ્રેષ્ઠ કુમાર ! જેમ ઉત્તમ સુવર્ણ અમૂલ્ય હોય તેમ, તારું સત્ત્વ પણ અમૂલ્ય છે-અપ્રતિરૂપ છે. તેથી હું તારા પર પ્રસન્ન થઈ છું, તને જે કંઈ ઇષ્ટ હોય તે વર તું માગી લે. દેવીએ એ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે કુમાર બોલ્યો:-“હે દેવિ ! હું જે સમયે તારું સ્મરણ કરું તે સમયે તું મારી પાસે આવજો.” ૪૪૦-૪૪૧ “તથાસ્તુ” એમ કહીને દેવી અંતર્ધાન થઈ ગઈ. તે પછી પેલો યોગી પણ ઉભો થઈને કુમારને બેટી પડ્યો અને પોતાનો સ્વાર્ધ પૂર્ણ થવાથી મનમાં પ્રકુલ થઈ તે બોલ્યો કે, હે મહાબાગ ! આ સિદ્ધિ તમારી કૃપાથી જ મને પ્રાપ્ત થઈ છે. કેમકે ચંદ્રકાંતમણિમાંથી જે અમૃતસ્રાવ થાય છે તેમાં ચંદ્રની ચેષ્ટા જ કારણભૂત હોય છે. ૪૪૨-૪૪૩ છત્યાદિ પ્રશંસા કરીને યોગીએ કુમારને અત્યંત આગ્રહપૂર્વક એક ગોળા

પાત્રદાન વિષે શંખકુમાર કથા.

આપી, કે જેમાં મનુષ્યને અદૃશ્ય કરવાની શક્તિ હતી. ૪૪૪ એ ગોળી લઇને કુમારે તે આખી રાત્રિ સિદ્ધની સાથે વાતચીત કરવામાં ગાળી કાઢી, અને સવારમાં તે કોઇક નગરની પાસે જઈ પહોંચ્યો. ૪૪૫ એ નગરમાં એક સ્થળે ધણોજ કોલાહલ થઇ રહ્યો હતો અને ધણા લોકો એકઠા થયા હતા. તે જોઇને કૌતુક સ્વભાવવાળો કુમાર પણ પોતાના મિત્રને તથા યક્ષને સાથે લઇ ત્યાં ગયો. ૪૪૬ તેની વચ્ચે જઇને તેણે જોયું તો કાકડીઓથી ભરેલું એક ગાડું ત્યાં ઉભું હતું અને તેની પાસે જ કોઇએક ધનવાન વાણીઓ ઉભેલો. જેવામાં આવતો હતો. ૪૪૭ પછી શંખકુમારે કોઇ એક માણસને પૂછ્યું કે, કેમ બાધ ! આ વાણીઓ ચીબડાનો વેપાર કરવાને તો અયોગ્ય દેખાય છે, છતાં ચીબડાના ગાડા પાસે કેમ ઉભો છે ? ૪૪૮ પછી પેલા માણસે કહ્યું કે, આ તો એક સાર્થપતિ છે, લગભગ કુબેરના જેવો ધનવાન છે. માત્ર ગમ્મતને માટે ચીબડાં લઇને તે આ પ્રમાણે કહી રહ્યો છે કે, જે માણસ એક ઠેકાણે ઉભો રહીને આ બધી કાકડીઓ ખાઇ જાય તેને હું પૂરેપૂરી એક લાખ સોનામહોરો આપું. પણ કોઈ મનુષ્ય આવું કઠિન કામ કરવા સમર્થ થઇ શકતો નથી, જેથી તેના ઉત્તર મારેની જાણે છાયા હોય તેમ, આ સર્વલોક અહીં તેની પાસેના ભાગમાં ફર્યા કરે છે.” ૪૪૯-૪૫૧ તે પછી શંખ-કુમારે સાર્થપતિના વચનનો સ્વીકાર કર્યો અને યક્ષની શક્તિને લીધે એક રમતમાત્રમાં તે બધી કાકડીઓને એક કોળીયાની પેઠે ખાઇ ગયો. ૪૫૨ તે જોઇ સર્વ મનુષ્યો તો વિચારમાં જ પડી ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે આ તે કોઇ સિદ્ધ હશે, દેવ હશે કે વિદ્યાધર હશે ? ખરેખર આવાં અદ્ભુત કર્મોથી સર્વને આશ્ચર્ય કરનારો આ પુરુષ કોઇ સામાન્ય મનુષ્ય નથી. ૪૫૩ એ રીતે માણસો કુમારની સ્તુતિ કરી રહ્યાં હતાં તે વેળા પેલો સાર્થપતિ કુમારની પ્રાર્થના કરી

પ્રસ્તાવ ૨.

તુરત જ તેને પોતાને ઘેર લઇ ગયો. ૪૫૪ અને ત્યાં ભાતભાતનાં ખાનપાનથી ઘણા જ માનપૂર્વક તેને જમાડીને તેની આગળ પોતાની પુત્રીને હાજર કરી એ હાથ જોડી બોલ્યો કે, હે દેવ ! આ મારી પુત્રી આજે આપની સ્ત્રી તરીકે થઇ ચૂકી છે, અને કૃતાર્થ થઇ છે. હું મારી પુત્રી આપને આપું છું, તેમાં જે કારણ છે તેને તમે સાંભળો, ૪૫૫-૪૫૬ “હું આ જ નગરમાં રહું છું. જાતનો વાણીઓ છું. માઈ નામ સાગર છે. હું પૂર્વે ઘણો જ દરિદ્રી હતો; પણ નિર્જળ પ્રદેશમાં જેમ કલ્પલતા ઉત્પન્ન થાય તેમ જે સમયે આ પુત્રી મારે ત્યાં જન્મી તે દિવસથી આરંભી આ પુત્રોના લાગ્ય વડે મારે ત્યાં અકસ્માત ધન આવવા લાગ્યાં અને અદ્વપસમયમાં જ જળવડે જેમ સરોવર ભરાઇ જાય તેમ, હું ધનસમૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ થઇ ગયો. ૪૫૭-૪૫૮ આ મારી પુત્રી ૩૫માં સર્વ દેવાંગનાઓનો પરાજય કરે તેવી છે, સર્વાંગે શુભ લક્ષણવાળી છે અને સર્વના મનને આનંદ ઉપજાવે છે, માટે લોકોએ આનું “મનોરમા” એવું નામ પાડેલું છે. ૪૫૯ આ જેમ જેમ મોટી થવા લાગી તેમ તેમ, સર્વ કળાઓને ભણી ગઇ અને અનુક્રમે સુંદર તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઇ. ૪૬૦ આને યુવાન થયેલી જોઈ તેને માટે યોગ્ય વર મેળવવાના ચિંતા સમુદ્રમાં હું ડૂબી જવા લાગ્યો. પણ તેવામાં મારી ગોત્ર દેવીને એક નૌકાની પેઠે મેં પ્રાપ્ત કરી. ૪૬૧ તેના મેં આશ્રય કર્યો એટલે તેણે આપને આના વર તરીકે બતાવ્યા અને આપની પરીક્ષા કરવામાં કાકડીઓના ભક્ષણને અભિજ્ઞાન-ઓળખવાના સાધનરૂપે જણાવ્યું. ૪૬૨ માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલી આ મારી પુત્રીને તમે પરણો.” એ પ્રમાણે સાંભળીને રાજકુમાર ન્યારે મૌન રહ્યો ત્યારે તે અમૂઢ શુદ્ધિવાળા સાગરઐષીએ કુમારની સાથે મોટા ઉત્સવપૂર્વક પોતાની પુત્રીનાં લગ્ન કર્યા. ૪૬૩-૪૬૪ પછી એ નવી પરણેલી મનોરમા

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

શ્રીએ જોટલામાં તે કુમારના મનને કંઈક આકર્ષ્ય કે તુરત જ દેશે। જોવાની ઇચ્છાએ પણ કુમારના તરફ કટાક્ષ કર્યો-અર્થાત્ દેશે। જોવાની ઇચ્છા તેને સ્ફુરી આવી. ૪૬૫ પોતાની તે ઇચ્છા, મનોરમાને જણાવીને તે રાજકુમાર પોતાના મિત્રોની સાથે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. કેમકે જાતજાતના અવાંતર પ્રસંગો ચાલુ પ્રસંગો બાધ કરી શકતા નથી. ૪૬૬ પછી તે રાજકુમાર અનુક્રમે ચાલતાં ચાલતાં પ્રિયભાષી જનસમુદાયથી વ્યાપ્ત એવી મિથિલા-નગરીમાં જઈ પહોંચ્યો; જે નગરી અમિરૂપ મુખવાળા દેવોથી ભરે પામી પૃથ્વીપર આવેલા સ્વર્ગ સમાન જણાતી હતી. ૪૬૭ એ નગરીમાં જેની આજ્ઞાને શત્રુરાજઓ પણ વશ થઈને પાળી રહ્યા હતા તેવો એક રાજા, સ્વર્ગ જેવી સમૃદ્ધિઓથી સમૃદ્ધિમાન રાજ્યનું પાલન કરતો હતો. ૪૬૮ તે રાજાને 'સુદરી' નામની એક પટ્ટરાણી હતી, જે પતિવ્રતા હતી અને જોણીના શીલના પ્રતાપથીજ ચંદ્રમા કંઈક સ્યામ થઈ ગયો છે. ૪૬૯ તે રાણીના ઉદરરૂપી નાની તળાવડીમાં જેમ એક હંસલી ઉત્પન્ન થાય તેમ, રતિસુદરી નામની એક પુત્રી જન્મી હતી, જોણીની રૂપસંપત્તિ જોવાને માટે ઇન્દ્રને એક હજાર નેત્રો કરવાં પડ્યાં. ૪૭૦ એ રાજપુત્રી, વિદ્યામાં સરસ્વતી સમાન હતી, રૂપમાં કામદેવની શ્રી સમાન હતી અને સૌભાગ્યમાં લક્ષ્મી સમાન હતી. તેણી અનુક્રમે યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ; ૪૭૧ પણ કોઈક કારણને લીધે તે રાજપુત્રી પુરુષોનો દ્વેષ કરનાર થઈ અને તેજ કારણથી તે પોતાના પાણિગ્રહણના નામને પણ સહન કરી શકતી નહિ. ૪૭૨ તે સમયે રાજા (તેણીનો પિતા) આવી ચિંતા કરવા લાગ્યો કે, પિતાને ઘેર રહેલી આ પુત્રી ખરેખર અપકીર્તિને માટેજ થઈ પડશે, કેમકે તે વિવાહને ઇચ્છતી નથી; તો હવે આ સંસારમાં મારે શું કરવું, કેનો આશ્રય કરવો? અથવા હું ક્યાં જઈ? આવા પ્રકારની ચિંતારૂપી

પ્રસ્તાવ ૨.

નદીમાં રાજા ડૂબી જવા લાગ્યો, લગભગ એલાન જેવો બની ગયો અને જાણે દુઃખથી વ્યાકુળ બની ગયો હોય તેમ તેનાથી ખોરાક લઈ શકાતો ન હતો અને તેને નિદ્રા પણ આવતી ન હતી. ૪૭૩-૪૭૪ રાજાની આ વ્યવ્રતાનું કારણ નગરવાસીઓમાં પણ માંહોમાંહે ચર્ચાતું હતું, તે સાંભળીને રાજકુમાર શંખનું મન તુરતજ તેને (રાજકુમારીને) મળવા માટે આતુર બન્યું. ૪૭૫ તેણે પ્રથમ યક્ષની સાથે કેટલીએક વાતચીત કરી અને પછી સિદ્ધે આપેલી પેલી ગોળીના પ્રભાવથી અદશ્ય થઈ યક્ષે બતાવેલા માર્ગે કન્યાના અંતઃપુરમાં તે દાખલ થયો. ૪૭૬ ત્યાં અલૌકિક રૂપવાળી તે રાજકન્યાને જોઈને રાજકુમાર મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, પોતાના પતિ કામદેવનો ત્યાગ કરીને રતિ દેવી પોતેજ આ રતિસુંદરી રૂપે અહીં આવી છે કે શું? ૪૭૭ પછી તે સમયે કુમારની સાથે રહેલા યક્ષે પોતાની શક્તિથી પોપટનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું અને પોતાની પાંખોને ધૂણાવતો ધૂણાવતો પેલી રાજકુમારીની આગળ જઈને ઉભો રહ્યો. ૪૭૮ એટલે તે ઉત્તમ જાતિના પોપટને રાજસભામાં રાખવા લાયક જોઈને રાજકુમારીએ તેને પકડવાની ઇચ્છાથી એકદમ જેવો તેનાપર હાથ નાખ્યો કે તેજ સમયે પોપટે મનુષ્ય ભાષાથી કહ્યું કે, “ઓ રાજકુમારિ ! આ શું ? તું તો પુરુષોનો દ્રેષ કરનારી છે, છતાં મને પુરુષને સ્પર્શ કરવા તું કેમ ઇચ્છે છે ? ૪૭૯-૪૮૦ વળી તારું શરીર પુરુષોનો દ્રેષ કરવારૂપ દોષથી ખરેખર દૂષિત બનેલું છે, જેથી તારો સ્પર્શ પણ કોઢીઆના સ્પર્શની પેઠે સર્વથી અશુભજ ગણાય.” ૪૮૧ તે સાંભળી રાજકન્યા હસીને બોલી કે, હે પોપટ ! તે કહ્યું તે ચોખ્ખું નથી. કેમકે હું જો ગુણોનો દ્રેષ કરનારી ન હોઉં તો આવા તારા ઇપકાને પાત્ર કેમ હોઈ શકું ? ૪૮૨ હે પોપટ ! પુરુષો વિષે લેશ માત્ર ગુણ જોવામાં આવતો નથી. તેઓનો સ્નેહ સંખ્યાકાળનાં વાદળો જેવો ક્ષણિક હોય

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

છે, તેઓમાં પ્રેમનો અંશ પણ હોતો નથી અને તેઓ કેવળ નિર્દયજી હોય છે, ૪૮૩ જેમ એક બળદ, જુદાં જુદાં પ્રત્યેક ઘાસ પર મુખ નાખીને બીજી તરફ ચાલ્યો જાય છે તેમ, પુરુષ પણ સ્ત્રીનો ભાગ કરીને ચાલ્યો જાય છે, તો પછી પેલા બળદમાં અને પુરુષમાં શો ભેદ રહ્યો ? ૪૮૪ તે સાંભળી પોપટ તેની મશ્કરી કરતો બોલ્યો— “વાહ ! વાહ ! મિથ્યા પંડિતાઇનો ડોળ ધાલી બેઠેલી તને ધિક્કાર છે. કેમકે તેં કાંઈ એકાદ પુરુષની નિર્ગુણતા ઉપરથી પુરુષની આખી જાતિને દૂષિત દરાવી છે. ૪૮૫ ધાર, કે કાંઈ એકાદ ઘોડો ખરાબ નીકળ્યો તેથી (ધન્દ્રનો) ઉચ્ચૈશ્રવા ઘોડો પણ તેવોજ હોય, એમ કેમ કહેવાય ? સર્પોમાં કાંઈ એક સર્પ ઝેરી હોઇને પૃથ્વીને દૂષિત કરે છે ત્યારે બીજો શેષનાગ પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરી રહ્યો છે—પૃથ્વીને ધારણુ કરી રહ્યો છે; ૪૮૬ માટે વિદ્વાન મનુષ્યે, કાંઈ એકાદને હલકો જોઇ, તેની આખી જાતિને દૂષિત ગણવી નહિ. કેમકે આપણા પોતાના શરીરમાં પણ સર્વ અંગોની સમાનતા જોવામાં આવતી નથી. ૪૮૭ એ રીતે પોતાના શારીરિક અવયવોમાંજ વિષમતાનું તારતમ્ય જોઇ તું વિચાર કરી લે, અરે ! તેવો કાંઈ પિતા કે પુત્ર પણ નથી કે જે અન્યોન્યના ગુણોથી સમાન હોય. ૪૮૮ માટે હે ભોળી રાજપુત્રિ ! જેમ વૃક્ષ વિના લતા અને ચંદ્ર વિના ચાંદની આનંદ પામી શકતી નથી તેમ, પતિ વિના સ્ત્રી પણ આનંદ મેળવી શકતી નથી. ૪૮૯ જેમ કાંઈ મોતીની માળા, સ્ત્રીના કંઠમાંજ રહેવાને યોગ્ય હોઇને પૃથ્વીપર પડી રહેતી હોય તો શોભતી નથી તેમ, કાંઈ ગુણવાન સ્ત્રી પણ પતિના આશ્રય વિના કદી શોભતી નથી. ૪૯૦ જેમ મેઘ, નદીઓને સર્વાંશે ભરપૂર કરી શકે છે તેમ, આ મનુષ્ય લોકમાં સ્ત્રીઓના સર્વ મનોરથને કેવળ તેઓનો એક પતિજ પૂર્ણ કરી શકે છે; બાકી કે પિતા સ્ત્રીઓના સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરી શકતા નથી.

પ્રસ્તાવ ૨.

૪૯૧ માટે હે ભદ્રે ! પુરુષોનેા દ્રેષ કરવાના આગ્રહરૂપ આ તારા દોષનેા તું ત્યાગ કર. મનુષ્ય સંબંધી દુર્લભ જન્મ પ્રાપ્ત કરીને તેને વૃથા કેમ ગુમાવે છે ?” ૪૯૨ પોપટનાં તે વચન સાંભળ્યા પછી કુમારી બોલી:—“હે પોપટ ! તે મને જે કહ્યું તે યોગ્ય છે, પણ પુરુષોનું નિર્ગુણપણું મેં પ્રત્યક્ષ જોયું છે, સાંભળ. ૪૯૩ પૂર્વ જન્મમાં નંદા નામની હું એક બાહ્યણી હતી. મારો જન્મ શુદ્ધ કુળમાં થયો હતો અને સદ્ગત નામનો બાહ્યણ મારો પતિ હતો. અમે નંદિગ્રામમાં રહેતાં હતાં. ૪૯૪ હું મારા પતિના જન્મ્યા પછી જન્મતી હતી. સત્તા પછી સૂતી હતી અને બેઠા પછી બેસતી હતી. જેમ શરીરની છાયા શરીરને અનુસરે છે તેમ, હું પણ સર્વ વિષયમાં મારા પતિને અનુસરી રહેતી હતી. ૪૯૫ એક સમયે લોકોના અભાગ્યને ક્ષીણે એ દેશમાં દુષ્કાળ પડ્યો, જેથી સર્વ લોકો માતા પુત્ર આદિથી રહિત થઇને દુઃખી થઇ પડ્યા. ૪૯૬ તે પછી ક્ષુધાથી વ્યાકુળ થઇને કાષ્ઠ કાષ્ઠ લોકો ત્યાંથી વિદેશ તરફ નીકળી ગયા, ત્યારે મારો પતિ પણ મને છોડીને બીજા કાષ્ઠ દેશમાં જવા તૈયાર થયો. ૪૯૭ એ વખતે મેં તેને કહ્યું કે, “હે પ્રિય ! મને અહીં મૂકીને તમારે અહીંથી જવું તે યોગ્ય નથી. સર્પ વિના બીજો કયો પુરુષ પોતાની પ્રિય કાંચળીનેા ત્યાગ કરે ?” ૪૯૮ ઇત્યાદિ યુક્તિવાળાં સુવાક્યોથી મેં ન્યારે ખૂબ કહ્યું, ત્યારે મારા પતિની ઇચ્છા ન હોવા છતાં પણ હું તેમની પાછળ પાછળ નીકળી શકી. કેમકે સંધ્યા સૂર્યની પાછળ કેમ ન જાય ? ૪૯૯ એક સમયે જંગલમાં અમે મુસાફરી કરી રહ્યાં હતાં તે વખતે રાત્રિના સમયે હું નિદ્રાવસ્થામાં પડી હતી ત્યારે મને ત્યાં એકલી મૂકીને મારો પતિ ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. ૫૦૦ પછી હું જાગી અને મેં મારા પતિને ન્યારે ક્યાંય ન જોયો ત્યારે બાંબી ગયેલી લતાની પેઠે એકાએક મૂર્ચિત થઇને હું પૃથ્વીપર ઢળી પડી; ૫૦૧ અને મૂર્ચા છતરી

પાત્રદાન વિષે રાખરાજ કથા.

ત્યારે આવો વિલાપ કરવા લાગી. હે માતા ! હે પિતા ! હે મારા પ્રિયપતિ ! મને અનાથને આ જંગલમાં મૂકીને તમે કેમ ગયા ? ૫૦૨ તે પછી ટોળાંથી વિખૂટી પડેલી મૃગલીની પેઠે અને સયવારાથી જુદી પડેલી સુંદરીની પેઠે હું પણ ખરાખર ચાર દિવસ સુધી તે જંગલમાં નિરાધાર સ્થિતિએ મારા પતિની શોધમાં ભટકી. ૫૦૩ પણ જ્યારે મારા પતિને મેં ક્યાંય ન જોયો ત્યારે મેં મારા મનમાં વિચાર કર્યો કે, જરૂર મારો પતિ મને છોડીને કોઈ બીજે સ્થળે ચાલ્યો ગયો છે. કેમકે, પ્રથમ પણ તેણે મને એ પ્રમાણે કહ્યું હતું. ૫૦૪ આવો વિચાર કર્યા પછી કોઈ પણ સ્થાનકે પહોંચવાનો મનમાં સંકેપ કરી હું ત્યાંથી ચાલી. જો કે હું ક્ષુધાથી અત્યંત પીડાતી હતી તો પણ માત્ર પાંચ ત્રાસ લઇને કોઈ એક ગામમાં હું પહોંચી ગઇ. ૫૦૫ ત્યાં લિક્ષાને માટે હું ભટકતી હતી, તેવામાં એક અપાસરામાં ફેટલીક સાખીઓને મેં જોઇ એટલે તેઓની પાસે જઇ પ્રણામ કરી તેઓ પાસેથી ધર્મદેશના સાંભળી. ૫૦૬ તેને લીધે પ્રથમથીજ અત્યંત દુઃખી અને વ્યાકુળ થયેલા મારા હૃદયમાં, વસ્ત્રમાં જેમ રંગ પેસી જાય તેમ, પુષ્કળ ધર્મરાગ દાખલ થયો. ૫૦૭ મેં તે સાખીઓ પાસે દીક્ષા પણ લીધી અને ફેટલોક કાળ તેમનું સેવન કર્યું; પછી ત્યાં મરણ પામી હમણાં અહીં રાજાને ત્યાં રતિસુંદરીરૂપે હું ઉત્પન્ન થઇ. ૫૦૮ મને અહીં યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થઇ. એક દિવસે રાજમહેલની ખારીમાં હું ઉભી હતી તેવામાં રાજમાર્ગમાં જઇ રહેલી ફેટલીક સાખીઓ મારા જોવામાં આવી. ૫૦૯ તેઓને જોતાંજ મને મારા પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ થઇ આવ્યું અને મારા તે પૂર્વજન્મના પતિનું કપટ પણ યાદ આવ્યું, જેથી મને પુરુષો પર દ્વેષ પ્રાપ્ત થયો. ૫૧૦ આ રીતે પુરુષોનું નિર્ગુણપણું જોઇનેજ તેઓના તરફ ધિક્કાર હું દર્શાવું છું, નહિ કે ગુણોનો પણ હું દ્વેષ કરું છું. કેમકે ગુણો તો

પ્રસ્તાવ ૨.

સન્નતોને પ્રિયજ હોય છે. ” ૫૧૧ રાજકન્યાનાં તે વચન સાંભળી પોપટે કહ્યું—“ ખરી વાત, તારો તે પૂર્વ જન્મનો પતિ ખરેખર નિર્ગુણ જ ગણાય અને તેથી તેના પરજ તું અત્યંત દ્રેષ રાખે તે પણ ચોચ જ ગણાય. ૫૧૨ પરંતુ હે ભોરુ ! કદાચ કોઈ એક કાયર પુરુષ રણક્ષેત્રમાંથી નાસી ગયો તેથી ખીજ કોઈ શરા સુલટનો પણ રાજા શું સત્કાર કરતો નથી ? ૫૧૩ તેમજ ધાર, કે કોઈ એક માર્ગમાં ચોર લોકોએ એક વટેમાર્ગને લૂંટ્યો તેથી ખીજ કોઈ મનુષ્યે પોતાને કામ હોય તો પણ તે માર્ગમાં શું ન જ જવું ? ” ૫૧૪ તે પછી પોપટનાં એ અભિપ્રાયગભિત વાક્યો સાંભળીને રાજપુત્રી બોલી— “ હે પોપટ ! તારામાં ખરેખર સામાન્ય ગુણો નથી. ૫૧૫ માટે તું મને કહે, તું કયા રાજનો, અથવા કયા રાજપુત્રનો અથવા કઈ રાજરાણીનો પ્રાણપ્રિય થઈ રહ્યો છે ” ? ૫૧૬ રાજકુમારીનો એ પ્રશ્ન સાંભળી પોપટ પણ અત્યંત ઉત્સાહમાં આવી ગયો. તેણે કહ્યું કે, હે સુંદરિ ! જેનું નામ કાનને સુખ આપનારું હોય તે માંગલિક છે તે રાજકુમાર મારો સ્વામી છે. ૫૧૭ પોપટે એમ કહ્યું એટલે રાજકુમારીએ પૂછ્યું—“ તે કયો રાજકુમાર ? ” ત્યારે પોપટ બોલ્યો—“ રતનપુર નામના નગરમાં નરોત્તમ નામના એક રાજા છે. તેને શંખ નામનો શ્રેષ્ઠ કુમાર છે. ૫૧૮ એ કુમાર સૌમ્ય છે—ચંદ્ર જેવો સૌમ્ય છે તો પણ દોષો એટલે કેવળ રાત્રિમાંજ શોભાવાળો નથી પણ સર્વકાળ સુશોભિત છે; વળી તે સૂર છે—સૂર્યજેવો પ્રતાપી છે, તો પણ ખીજાને તપાવનારો—દુઃખ આપનારો નથી, તેમજ એ કુમાર ધૈર્ય છે—ધૈર્ય-શંકર જેવો સમર્થ છે તો પણ વિરૂપ બેડોળ નેત્રવાળો નથી, અર્થાત્ શંકર જેવો સમર્થ હોવા છતાં ત્રણ નેત્રવાળો નથી પણ બેજ નેત્રવાળો છે, અને તે વિષ્ણુ છે—વિષ્ણુ જેવો વિજયી છે તો પણ કોઈ મનુષ્યોને દુઃખ આપનારો નથી.

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

૫૧૯ વળી તે મુકુટ ધારણ કરતો હોવાથી કિરીટી નામ ધરાવે છે પણ તે કિરીટિ-અર્જુન નથી, અત્યંત બળવાન હોઇને સર્વને આનંદ ઉપજાવે છે માટે રામ-બલરામના નામને ધારણ કરે છે, પણ હજીના આયુધવાળો બલરામ નથી, અત્યંત ઐશ્વર્યવાળો હોઇને ઇન્દ્ર કહેવાય છે, પણ ઇન્દ્ર નથી; તો એને કાની ઉપમા આપીને વર્ણવી શકાય ? ૫૨૦ જેના સુંદર સ્વરૂપને જોઇ પોતાના રૂપની તેની સાથે તુલના કરતાં કામદેવને વૈરાગ્ય થઇ ગયો—પોતાનું રૂપ તેના કરતાં ઉતરતું જણાયું તેથી આખા શરીર ઉપરજ કામદેવને વૈરાગ્ય થઇ ગયો અને તેજ દિવસથી આરંભી તેણે પોતાના શરીરનો ત્યાગ કરી ‘અનંગ’ (શરીર વિનાનો) નામ ધારણ કર્યું. ૫૨૧ લક્ષ્મી ચપળ કહેવાય છે તો પણ એ રાજકુમારની મજબૂત તરવારની સાથે તેની શક્તિરૂપ સાંકળથી જિતાઇને—બંધાઇને નિરંતર (તે લક્ષ્મી) સ્થિર થઇ રહી છે. ૫૨૨ તે સમુદ્ર જેવો ગંભીર છે, તેની યશકળા ક્ષીરસમુદ્ર જેવી ઉજ્જવળ છે અને તેનું બાહુબળ આખી પૃથ્વીના સારનો સમુદ્ધાર કરવામાં સમર્થ છે. ૫૨૩ વળી તે મોટો દાતા છે, સર્વ લોકમાં માન્ય છે, તેનાં સદ્ગુણો બીજા કોઇના ગુણોની સમાનતા કરતા નથી. તેનું શરીર સર્વાંગે સુંદર છે અને ઘેર ઘેર સ્ત્રીઓના સમુદાયો તેનું વર્ણન કરી રહ્યા છે. ૫૨૪ અરે! એટલુંજ નહિ પણ જે કોઇ એક સિદ્ધપુરુષની પેઠે સર્વત્ર જઈ શકે છે, વિચરી શકે છે તે મહા-કુશળ શંખકુમાર મારો સ્વામી છે અને હું તેને અત્યંત પ્રિય છું.” ૫૨૫ તે સાંભળી રાજકુમારીએ પ્રેમપૂર્વક કહ્યું કે, હે પોપટ ! એ પ્રિય રાજકુમારને જણાવીને તું મારો પૂજ્ય બન્યો છે, તો કહે કે હું તેને કેવી રીતે જોઇ શકું ? ૫૨૬ ત્યારે પોપટે કહ્યું:—“એ કુમાર સર્વજ્ઞની પેઠે બીજા મનુષ્યના વિચારને જાણી લે છે અને સામા માણસની જો ઈચ્છા હોય તો વિદ્યાધરની પેઠે આકાશમાર્ગે તેની

પ્રસ્તાવ ૨.

પાસે તે આવે છે. ”૫૨૭ ઠીક છે, ત્યારે તો તે મને પણ બલે દર્શન આપે. એ પ્રમાણે જેવું રાજકુમારીએ કહ્યું કે તુરત જ કુમારે પોતાના મુખમાંથી પેલી અંતર્ધાન થવાની ગોળીને કાઢી નાખી અને તે ત્યાં પ્રકટ થયો. ૫૨૮ તે વખતે સાક્ષાત્ દેવસમાન તે કુમારને જોઈને તે રાજપુત્રી, આનંદરૂપ રસથી છંટાઈને પૃથ્વીની પેઠે રોમાંચરૂપ અંકુરોથી ખીલી નીકળી. ૫૨૯ એક ક્ષણવાર તેણીએ લગ્નથી અસ્થિર નેત્રે શંખકુમારને જોયો અને તેથી શંખકુમાર પણ અમૃતના કુંડમાં જાણે કંઠપર્યંત મગ્ન થઈ રહ્યો હોય તેવો જણાતો હતો. ૫૩૦ તે પછી પોપટે કહ્યું, કે, હે બદ્રે ! આ તારો પ્રાણુપ્રિય, તારા ચિંતનની સાથે જ અહીં આવ્યો છે, માટે હવે તું સમયોચિત કરી લે. ૫૩૧ વળી તે વેળા શંખકુમારે પણ સ્નેહ બતાવીને કહ્યું કે, હે સુંદર મુખવાળી ! હું તારે વિષે ઉત્કંઠિત છું અને તેં સ્મરણ કર્યું કે તુરત જ અહીં આવ્યો છું. ૫૩૨ રાજકુમારે એમ કહ્યું એટલે તેણી બોલી:—“ હે સ્વામિ ! તમે અહીં વિલંબ કરો મા. મને અહીંથી ખીજે ઠેકાણે લઈ જાઓ. કેમકે આ વાત જો રાજના જાણવામાં આવશે તો મોટી ફજોલી થશે. ” ૫૩૩ તે સાંભળી પેલો યક્ષ, પોપટનું સ્વરૂપ છોડીને બોલ્યો કે, “ હે કલ્યાણિ ! તારે માટે જ આ મારો પ્રયાસ છે; તો હવે તું સત્વર ચાલ. ” ૫૩૪ એમ કહીને તે યક્ષે ક્રોધ પણ મનુષ્યનાં ધનુષ વગેરે આયુધો તથા એક રથ હરી લાવીને સજ્જ કર્યા અને કુમારની આગળ હાજર કર્યા. ૫૩૫ એટલે રાજકુમાર, પોતાની પ્રિયા રતિસુંદરીની સાથે પોતાનો મિત્ર જેમાં સારથિ તરીકે થયો હતો તેવા એ રથમાં બેઠો, અને પેલા યક્ષની સાથે નગરમાંથી બહાર નીકળી ગયો. ૫૩૬ તેવામાં એ વાત અંતઃપુરની રક્ષિકાઓના જાણવામાં આવી અને તેઓએ રાજ પાસે આવીને જાહેર કર્યું કે, “ હે મહારાજ ! ક્રોધએક પુરુષ ક્યાંકથી આવીને

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

રાજકુમારીનું હરણ કરી જાય છે. "૫૩૭ તે વેળા રાજાએ પૂછ્યું કે, રાજકુમારી પોતાની ઇચ્છાથી જ જાય છે ? અથવા જાણે જળથી હરણ કરાઈ હોય તેવી પોતે ક્રિયા કરી રહી છે ? ૫૩૮ ત્યારે દાસીઓ બોલી,—"તેની ચેષ્ટાઓ ઉપરથી જણાય છે કે, તે જાણે હર્ષથી જતી હોય." આ પ્રમાણે દાસીઓના જણાવ્યા પછી રાજાએ સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું:-૫૩૯ "કુમારી પ્રથમ પુરુષોનો દેષ કરનારી હતી, છતાં આ સમયે પોતાની મેળે જ કોઈ પતિ પાસે જો જતી હોય તો ખરેખર, આ તો આપણી ઇચ્છા હોઈને પોતાની મેળે જ શુભકું કૃત્યું એમ મનાય. ૫૪૦ માટે હવે તે જ પુરુષને અહીં બોલાવીને મારી પુત્રીનાં તેની સાથે લગ્ન કરી આપું. કેમકે અતિથિ, હસવાથી કે રડવાથી પણ જો જતો જ ન હોય તો પછી હસીને જ તેના સ્વીકાર કરવો તે વધારે સાચું છે. ૫૪૧ આવો વિચાર કરી રાજા, એક વેગવાળા ઘોડા ઉપર બેસીને સત્વર ત્યાં ગયો કે જ્યાં શંખકુમાર નગરની બહાર રહ્યો હતો. ૫૪૨ શંખ પણ રાજાને યાંતરવડે આવેલો જોઈને હર્ષથી તેની સામે ગયો અને તેને પ્રણામ કર્યા, સત્પુરુષો પોતાના સદાચારથી કદી બ્રષ્ટ થતા નથી. ૫૪૩ પછી રાજાએ પોતાના જમાઈને જોઈને મનમાં વિચાર કર્યો કે, મારી પુત્રીને આવો પતિ મળ્યો તેથી ખરેખર ખીરમાં સાકર પડ્યા જેવું જ થયું છે. ૫૪૪ વળી મને પોતાને ધન્ય છે, કે જેને આવો જમાઈ મળ્યો ! ધન્ય છે આ મારી પુત્રીને કે જેને આવો પતિ મળ્યો અને આ બન્નેનો આ રીતે જ સમાગમ થયો, તે પણ ધન્યવાદપાત્ર જ છે. ૫૪૫ તે પછી રાજાએ આનંદપૂર્વક શંખકુમારને તેના મિત્રોની સાથે નગરમાં આણ્યો અને શુભ દિવસે મોટા ઉત્સવપૂર્વક તે બન્નેનાં તેણે લગ્ન કરી આપ્યાં. ૫૪૬ તેમજ હસ્તમોચન સમયે પુષ્કળ હાથી, ઘોડા, સુવર્ણ વગેરેની ભેટ કરીને રાજાએ પોતાનાં

પ્રસ્તાવ ૨.

જન્માધને પરમપ્રીતિપૂર્વક એક રાજ મહેલમાં વસાવ્યો. ૫૪૭ કુમાર પણ કેટલોક કાળ ત્યાં રહ્યો અને પછી સાંધી જવાને માટે ઉત્ક્રાંતિ બન્યો. કેમકે ભાગ્યશાળી પુરુષોની એક પોતાની ઇચ્છાને અનુસરતી હોય છે. ૫૪૮ તેણે પોતાનો અભિપ્રાય રતિસુંદરીને જણાવ્યો અને ઘોડા વગેરે જે ધન પોતાને ત્યાંથી મળ્યું હતું તે બધું ત્યાં મૂકી દઇને તે રાજકુમાર એ નગરમાંથી ચાલી નીકળ્યો. કેમકે તેને પૃથ્વી જોવા માટેનું કુતૂહલ હતું. ૫૪૯ ત્યાંથી જતાં જતાં રાજકુમારે લોકો પાસેથી સાંભળ્યું કે, સૌવીર નગરમાં 'અરિકેસરી' નામનો રાજા છે અને તેને મદનમંજરી નામની પુત્રી છે. ૫૫૦ તેના પિતાએ હમણાં તેણીનો સ્વયંવર ઉત્સવ આરંભ્યો છે અને તે નિમિત્તે દૂતો દ્વારા બોલાવવામાં આવેલા ધણા રાજાઓ ત્યાં એકઠા થયા છે. આ વાત સાંભળીને શંખકુમારને પણ તે સ્વયંવરરૂપ કસોટીના પત્થર ઉપર પોતાનાં પુણ્યરૂપ સુવર્ણની પરીક્ષા કરવાની ઇચ્છા થઇ આવી; જેથી તે પણ પોતાના બન્ને મિત્રોને સાથે લઇ તે તરફ જવા ચાલી નીકળ્યો. ૫૫૧-૫૫૨ અનુક્રમે તે કુમાર સૌવીર નગરમાં જઇ પહોંચ્યો. તે નગર પાપથી રહિત છે અને અનેક ક્રાંતિપતિઓને લીધે ફરકતી ધ્વજાઓ વાળું હોઇને દેવનગર સમાન શાભે છે. ૫૫૩ એ નગરની બહાર, ત્યાંના રાજાએ પોતપોતાના કર્મમાં આસક્ત થયેલી અનેક સ્ત્રીઓથી વ્યાપ્ત એવો સ્વયંવર મંડપ તૈયાર કરાવ્યો હતો; ૫૫૪ જે મંડપમાં ઉત્તમ તોરણો તથા મણિઓની પંક્તિઓનાં ફિરણો ઉંચે આકાશમાં ફેલાઈ રહ્યાં હતાં, જેથી તેણે સ્વર્ગનાં વિમાનોને પણ (પોતાના તેજથી) જીતી લીધાં હતાં. વળી તેના ઉપર એક ઉંચી ધ્વજ ફરકી રહી હતી, જે તેની પોતાની શાભા હોય તેવી જણાતી હતી. ૫૫૫ કદાચ કોઇને શંકા થાય કે આ મંડપ દેવેન્દ્રને આશ્રિત હશે, આવો વિચાર કરીને તે મંડપ પોતેજ પોતાના પર

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

ફરતી ધ્વજાઓદ્વારા સૂચવતો હતો કે તે ઈન્દ્રનો આશ્રિત નથી; વળી તે, પોતાના પર ફરકતી પતાકાઓથી સ્વર્ગની જાણે તર્જના કરતો હોય તેમ લાગતું હતું. ૫૫૬ એ મંડપમાં હીરા તથા મણિઓ ૩૫ ચંદ્રનો ઉદય જણાતો હતો, સોનેરી-રૂપેરી સતારાઓ ૩૫ તારાઓ જણાતા હતા અને અગરની સુવાસથી તેમાં અતિ સુગંધી ફેલાઈ રહી હતી તેથી જાણે એક આકાશપ્રદેશ હોય તેવો એ શોભતો હતો. ૫૫૭ તે સ્થળે માચડાઓ ઉપર સાક્ષાત્ કામદેવ જેવી શોભાવાળા અનેક રાજપુત્રો તથા મોટા મોટા રાજાઓ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા જોવામાં આવતા હતા. ૫૫૮ તેઓએ દિવ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો ધારણ કર્યા હતા. તેઓમાં કોઈ પ્રકારનાં દ્વણ્ણો ન હતાં અને તેઓ રાજપુત્રીને જોવાની ઉત્કંઠાથી અત્યંત આતુર થઈ રહ્યા હતા. ૫૫૯ તેવામાં પોતાના પિતાની આજ્ઞા થવાથી રાજકન્યા, હાથમાં વરમાળા લઈને સ્વયંવર મંડપમાં આવી પહોંચી. તેણીએ શ્વેત ચંદનનું વિલેપન તથા શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યા હતાં, મોતીની માળાઓ વડે તે અત્યંત શોભી રહી હતી, તેણી એક પાલખીમાં બેઠેલી હતી અને તેના સમાન વયવાળી તેની સખીઓ તેની સાથેજ હતી. ૫૬૦-૫૬૧ તેનો મધ્ય પ્રદેશ પૃથ્વીના મધ્ય પ્રદેશ જેવો (કટિમેખલાને લીધે) શોભતો હતો, તેના કેશ ધણાજ સુંદર હતા, તેના શરીર પર સોનેરી-રૂપેરી સતારાઓ પ્રકાશી રહ્યા હતા, જેથી ચળકતા તારાઓવાળી રાત્રિ સમાન તે જણાતી હતી, અને તેની કાંતિ ચંદ્રના જેવી શોભતી હતી. ૫૬૨ જેમ સમુદ્રના કિનારાપર ઉત્તમ શંખલાં પડ્યાં હોય, તેમ તેના મુખ-ભાગ પર ઉત્તમ નાક શોભી રહ્યું હતું. જેમ એક ડાંગેરનો છોડ તેનાં ઉત્તમ ગુચ્છાથી શોભે તેમ, એ રાજકન્યા સુંદર મસ્તકથી શોભતી હતી અને કૌરવોની સેના, કર્ણ તથા ગાંગેય-બીષ્મકુમારથી જેમ શોભતી હતી તેમ, એ કન્યા પણ કર્ણ-કાનમાં ગાંગેય-એટલે સુવર્ણના

પ્રસ્તાવ ૨.

અલંકારોથી શોભતી હતી. ૫૬૩ એ પ્રમાણે તે અદ્ભુત રૂપવાળી કન્યા, તે સ્વયંવર મંડપમાં આવી કે તુરતજ વરસાદની ધારાઓ જેમ પર્વતની ભૂમિપર પડે તેમ એકી સાથે સર્વ રાજાઓની દષ્ટિ તેના પર પડી. ૫૬૪ પછી તે રાજકન્યા હાથમાં વરમાળ લઇને જેવી સ્વયંવર મંડપમાં ઉભી રહી તેવામાં અકસ્માત કોષ્ટએ આવીને બાજ-પક્ષી જેમ ચકલીને લઇ જાય તેમ તેણીનું હરણ કર્યું. ૫૬૫ તે વેળા “જુઓ, જુઓ, આ કન્યા ગઈ” એમ સર્વ રાજાઓ અન્યોઅન્ય બતાવી રહ્યા હતા તેટલામાં તો આકાશમાં જેમ વિજળી અદશ્ય થઇ જાય તેમ એ રાજકન્યા એકાએક અદશ્ય થઈ ગઇ. ૫૬૬ રાજા અરિ-કેસરી પણ પુત્રીનાં હરણથી અત્યંત દુઃખી થયો અને બાકુળ થઇને સર્વ રાજાઓ આગળ આવું વચન કહેવા લાગ્યો કે, ૫૬૭ હે રાજાઓ ! અને હે લોકો ! જે કોષ્ટ મારી પુત્રીને લાવી આપે તેને હું મારું અર્ધું રાજ્ય તથા તે પુત્રી અર્પણ કરવા તૈયાર છું. ૫૬૮ તે સાંભળી રાજાઓ તો જાણે જકડાઇ ગયા હોય તેમ મૈનજ રહ્યા; એટલે શંખકુમારે ધણાજ ઉત્સાહપૂર્વક કહ્યું, “હું તમારી પુત્રીને લાવી આપું.” ૫૬૯ તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું, “હે પુત્ર ! ખરેખર, તેં મને જીવિતદાન આપવાનું જ જાહેર કર્યું છે, માટે તું હવે સત્વર તૈયાર થા અને રાત્રે જેમ સીતાને આણી હતી તેમ, મારી પુત્રીને તું લાવી આપ.” ૫૭૦ તે વેળા શંખે પ્રતિજ્ઞા કરી કે સાત દિવસની અંદર હું તમારી પુત્રીને જો ન લાવી આપું તો મારા પ્રાણની અગ્નિમાં આહુતિ આપીશ. ૫૭૧ આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને તે, સર્વ રાજાઓની સમક્ષ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો અને તે વેળા સત્ત્વ-શાળી ધણા રાજાઓ તેની સામે આશ્ચર્યની સાથે જોઇ રહ્યા. ૫૭૨ પછી તે શંખકુમારે કોષ્ટ એક એકાંત પ્રદેશમાં જઇને પૂર્વે પોતાને વરદાન આપનારી દેવીનું સ્મરણ કર્યું એટલે તેજ સમયે ત્યાં આવીને

પાત્રદાન વિષે શામ્પરાજ કથા.

દેવીએ કહ્યું કે, હે વત્સ ! ખેલ, હું તારૂં ક્યું કાર્ય કરું ? ૫૭૩ તે સાંભળી શાંખે કહ્યું કે, હે દેવિ ! કાગડો જેમ બાળકના હાથ-માંથી પૂરી લઇ જાય તેમ, કાષ્ઠએ આવીને સ્વયંવરમાંથી રાજપુત્રીનું હરણ કર્યું છે. ૫૭૪ જો કે સ્વયંવરમાં ઘણા રાજાઓ એકઠા મળ્યા હતા, છતાં તેઓના દેખતાં આગળના ભાગમાંથી જ કાષ્ઠએ રાજ-કુમારીનું હરણ કર્યું છે અને તે હરણ કરનારો કાષ્ઠ એક સિદ્ધની પેઠે રાજકન્યાનું હરણ કરીને ક્યાં ગયો છે તે જાણવામાં આવતું નથી, ૫૭૫ માટે હે દેવિ ! જ્ઞાનદ્વારા જાણીને તમે મને કહો કે તે કન્યા ક્યાં ગઇ છે અને કાણે તેનું હરણ કર્યું છે ? જેથી તમારી કૃપાને લીધે તેને હું અહીં લાવું. ૫૭૬ પછી દેવીએ કહ્યું:—“હે વત્સ ! તે રાજકન્યાનું જેણે હરણ કર્યું છે તેને હું જાણું છું, માટે તું કહે તો એક ક્ષણવારમાં હું તને ત્યાં લઇ જાઉં.” ૫૭૭ તે સાંભળી “બહુ સારૂ” એમ શાંખકુમારે કહ્યું, એટલે દેવીએ જે સ્થળે પેલી કન્યાને રાખવામાં આવી હતી ત્યાં આકાશમાર્ગે તેને લાવી મૂક્યો. ૫૭૮ એ રીતે મણિના અલંકારોથી શોભી રહેલા તે કુમારને દેવીએ ત્યાં ઉતારી મૂક્યો ત્યારે, તે સદાચારી પુરુષ, માતાએ પૃથ્વી પર મૂકેલા બાળકની પેઠે ત્યાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. ૫૭૯ પછી દેવી તો ત્યાંથી અંતર્ધાન થઇ ગઇ અને શાંખકુમાર પણ ત્યાંથી આગળ ચાલવા માંડ્યો તેવામાં બૌદ્ધસંપ્રદાયની પેઠે અત્યંત શૂન્ય એવું કાષ્ઠ એક નગર તેના જોવામાં આવ્યું. ૫૮૦ એ નગર વિન્ધ્યાચલ પર્વતની પેઠે સુંદર હોઇને આસપાસ પડેલા મદમત્ત હાથીઓથી વ્યાપ્ત હતું, વેશ્યાના વાસગૃહમાં જેમ બોગી પુરુષો કાંચળીઓ છોડી રહ્યા હોય તેમ અનેક સર્પોએ તે નગરમાં કાંચળીઓ છોડેલી જોવામાં આવતી હતી, ૫૮૧ જેમ* કાષ્ઠ એક ધાર્મિક રાજાના રાજ્યમાં દારૂનાં પીણાઓનું

* અહીં મૂળમાં શબ્દાલંકારની દૃષ્ટિએ તથા સંસ્કૃત વાક્ય

પ્રસ્તાવ ૨.

નામ નિશાન ન હોય તેમ, એ નગરમાં દેવમંદિરોનું નામ નિશાન ન હતું. જેમ નાસ્તિકોનાં શાસ્ત્રોમાં સ્વર્ગોદિ પરલોકની ગતિ કે સ્થિતિ જોવામાં આવતી નથી તેમ, એ નગરમાં બીજા કોઈ પણ લોકની આવજા કે વસતિ જોવામાં આવતી ન હતી. ૫૮૨ તેમાં કોઈ પણ સ્થળે ચિત્રો જોવામાં આવતાં ન હતાં, પણ યક્ષ તથા ચિત્રક વનસ્પતિ તે સ્થળે દેખાતી હતી, એનો વિસ્તાર ઘણોજ મોટો હતો અને તેમાં હિંચાં હિંચાં ધરોની પંક્તિ અત્યંત શોભી રહી હતી. ૫૮૩ એવા પ્રકારનું તે નગર જોઈને શંખકુમાર અંદર દાખલ થયો અને તેમાં આગળ જતાં સાત માળનો એક રાજમહેલ તેણે જોયો, તે મહેલ સર્વાંગે અત્યંત સુંદર હતો. ૫૮૪ પછી તે મહેલના સાતમે માળે જઈને રાજકુમારે જોયું તો અશ્રુઓની અવિચ્છિન્ન ધારાઓથી જોનાં નેત્રો ઉભરાઈ રહ્યાં હતાં તેવી પેલી રાજકન્યા તેના જોવામાં આવી. ૫૮૫ તે સમયે કુમારની સાથે આવેલા પેલા યક્ષે એકાએક તેણીને કહ્યું કે, હે કલ્યાણિ ! તારું હરણ કરનારાનો નાશ કરવા માટે આ વીર પુરુષ અહીં આવ્યો છે, તેની સામે તું જો. ૫૮૬ યક્ષનાં તે અપરિચિત વચનો સાંભળીને રાજકન્યાએ જોવું હિંચું જોયું એટલે તુરતજ તેનાં નેત્ર શરમીદાં તથા હર્ષથી પ્રકુલ્લ થયાં. ૫૮૭ પછી કુમારનું અતુલ સ્વરૂપ જોઈને રાજકન્યા મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે, મારા વૃથાજન્મને ધિક્કાર છે ! કેમકે મારા જેવી એક કોડીની કિંમતની સ્ત્રી માટે આ કરોડોની કિંમતનો પુરુષ ખરેખર કષ્ટમાં આવી પડશે. ૫૮૮ અરે ઓ દૈવ ! મારો જન્મ શા માટે થયો ? કદાચ જન્મ થયો તો જન્મીને તુરતજ હું મરણ કેમ ન પામી ! કેમકે હું પોતેજ આવા પુરુષરતનો નાશકર્તા થઈ પડીશ. ૫૮૯ મનમાં આવો વિચાર

રચનાની દૃષ્ટિએ રમણીયતા છે, પણ અર્થાલંકાર તથા આશય સાથે જોતાં જોઈએ તેટલી સુંદરતા જણાતી નથી.

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

કરીને તે દયાળુ કન્યા બોલી કે, સાહસિકામાં મુખ્ય એવો એક રાક્ષસ મને અહીં લાગ્યો છે, તેણેજ સ્વયંવરમાંથી મારું હરણ કર્યું છે, તે પાપી, હમણાં રાક્ષસદ્વીપમાં ગયો છે, પણ એકાંતરા તાવની પેઠે હમણાંજ આ નગરમાં આવી પહોંચશે. ૫૯૦-૫૯૧ જે કે તમે સર્વ ગુણોથી શ્રેષ્ઠ છો, ઉત્તમગુણવાળા છો અને સાત્ત્વિક છો તો પણ એ દુષ્ટ તમારું અનિષ્ટ કરશે માટે તમે સત્વર અહિંથી ચાલ્યા જાઓ. ૫૯૨ રાજકન્યાએ જ્યારે એમ કહ્યું ત્યારે મહાવીર શંખ-કુમાર બોલી ઉઠ્યો:—“હે સુંદરિ ! તું ગભરા મા. મેં રાક્ષસોને શિક્ષા કરવાનોજ આગ્રહ લીધો છે, તે મારું વ્રત છે. ૫૯૩ એ રાક્ષસ, પ્રાતઃકાળે અહીં આવે ત્યારે તું પોતેજ આ વાતને પ્રત્યક્ષ જોજો. કેમકે કાષ્ઠ સાધ્ય વસ્તુમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથીજ સિદ્ધિ થતી હોય તો તે કયો વિદ્વાન મનુષ્ય અનુમાન કરવાની ઇચ્છા કરે.” ? ૫૯૪ કુમારની આ વાતને અનુમોદન આપતો યક્ષ પણ તે વેળા પ્રત્યક્ષ થઈને બોલ્યો કે, આમાં તારે સંશય કરવો નહિ, કેમકે ઇન્દ્ર પોતે પણ આ કુમાર પાસે તુચ્છ છે, તો પછી રાક્ષસો કોણ માત્ર ? ૫૯૫ હે સુંદર-બ્રમરવાળી કન્યા ! જે પુરુષ રમતમાત્રમાં મોટા મેરુપર્વતને ઉપાડી લે તે એક સરસવને ઉપાડે તેમાં શું આશ્ચર્ય મળાય ? ૫૯૬ આવા હેતુથીજ જેમ વિષ્ણુએ લક્ષ્મી માટે સમુદ્રમંથન કર્યું હતું તેમ, આ રાજકુમારે તારા માટે આવું અસાધ્ય કર્મ પણ સ્વીકાર્યું છે. ૫૯૭ વળી તારે માટે જો કદાચ આનું અશુભ થાય તો પણ તે શુભ થયેલુંજ બનાય, કેમકે રાવણે પણ સીતાને માટે પોતાનાં દશે મસ્તકોનો ત્યાગ કર્યો હતો,” ૫૯૮ તે પછી લજ્જને લીધે ધીમે ધીમે બોલીને નીચા મુખે રાજકન્યાએ કહ્યું કે, મારા પ્રાણજ આ કુમારને અધીન છે, આથી કંઈ વધારે કહેવું તે વ્યર્થ છે. ૫૯૯ એ પ્રમાણે પ્રીતિરસના ઉદ્ઘાસને વશ થયેલાં અને પ્રકુલ

પ્રસ્તાવ ૨.

મનવાળાં તે ત્રણેની રાત્રિ તથા દિવસ એક ક્ષણની પેઠે સુખેથી પસાર થયો. ૬૦૦ તેવામાં રાક્ષસ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, તેણે શંખને કહ્યું કે રે રે નરાધમ ! મરવાની ઇચ્છાથીજ તું અહીં આવ્યો છે, માટે તારા ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કરી લે. ૬૦૧ રાક્ષસનાં એ વચનને શંખકુમાર ઉત્તર આપતો હતો તેટલામાં તો આકાશમાંથી આવીને દેવીએ તે રાક્ષસને મળખૂત જકડી બાંધ્યો અને પૃથ્વી પર ફેંકી દીધો, ૬૦૨ તે જોઇ શંખે કહ્યું, “ હે દેવિ ! તમે આ શું કર્યું ? મારા હાથની ખરજ તો હજી તેવી ને તેવીજ રહી ગઇ.” ૬૦૩ ત્યારે દેવી બોલી:—“ તારા ભાગ્યના પ્રભાવથી જ હું આ કરી શકી છું, જો એમ ન હોય તો રાક્ષસને શિક્ષા કરવામાં મારી શક્તિજ ક્યાંથી હોય ?” ૬૦૪ પછી પેલો રાક્ષસ ખૂમો પાડવા લાગ્યો કે, હે નાથ ! હે દયાળુ ! તમે મને છોડાવો, ફરી કદી પણ આવું દુષ્ટ કર્મ હું નહિ કરું. ૬૦૫ તે સાંભળી શંખે કહ્યું કે, હે રાક્ષસ ! હું તને તોજ છૂટો કરું, કે જો, તું મારી સામે યુદ્ધ કરે, કેમકે મને યુદ્ધ કરવાની ઉત્કટ ઇચ્છા છે અને મહાન પુરુષો રણસંગ્રામમાં આવું છળ કદી કરતા નથી. ૬૦૬ તે વેળા પેલા રાક્ષસે કહ્યું કે, હે દેવ ! હું તમારી દષ્ટિએ પડ્યો હતો તેજ સમયે ગતપ્રાણુ જેવો થઇ ગયો હતો અને તેથીજ દેવીએ મને બાંધ્યો છે, નહિ તો આ દેવી મારી સામે શા હિસાબમાં છે ? ૬૦૭ માટે હવે યુદ્ધ કરવાનું મારાથી બની શકે તેમ નથી. અરે ઓ કુમાર ! મારા પ્રાણુ નિકળી જાય છે, માટે તમે મને છોડાવો, આ વખતે જ્યારે એકની દાઢી સળગી રહી છે ત્યારે બીજો જેમ દીવો કરવાની ઇચ્છા કરે તેવું તમે કરો છો. (અર્થાત્ આ બંધનથી મારા પ્રાણુ ચાલ્યા જાય છે ત્યારે તમે યુદ્ધની માગણી કરો છો.) ૬૦૮ તે રાક્ષસે એમ કહ્યું એટલે શંખકુમારે તેને બંધનથી છોડાવ્યો. કેમકે સત્પુરુષો શાંત

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

થયેલા શત્રુ ઉપર પણ પ્રેમાળ થાય છે. ૬૦૯ તે પછી કુમારે રાક્ષસને પૂછ્યું કે, હે ભદ્ર ! જેમ વીજળી અને વાયુનો સમાગમ ન હોય તેમ રાક્ષસ અને માનુષી સ્ત્રીનો સમાગમ પણ નજ હોય. છતાં તે આવો વિરુદ્ધ સમાગમ કેમ કરવા ઇચ્છ્યો ?” ૬૧૦ એ પ્રમાણે કુમારે પૂછ્યું ત્યારે રાક્ષસે પોતાના મસ્તક ઉપર કમળના ડોડાની પેઠે હાથ જેડીને કુમાર આગળ કહ્યું કે, ૬૧૧ હે દેવ ! સામાન્ય એક કીડા પણ કારણ વિના કદી પ્રવૃત્તિ કરતો નથી, તો પછી મારા જેવો દેવ જાતિમાં જન્મેલો અને વિભંગજ્ઞાનવાળો તો કારણ વિના પ્રવૃત્તિ કરેજ કેમ ? ૬૧૨ હે સ્વામિ ! આ કન્યાનું મેં હરણ કર્યું હતું તેમાં જે કારણ છે તેને તમે એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળો. આ ભરતક્ષેત્રમાં સુગ્રામ નામનું એક ઉત્તમ ગામ છે. એ ગામમાં જે લોકો રહે છે તેઓની પાસે અનેક પ્રકારના બળદો છે, તેઓમાં અનેક પ્રકારના ધર્મો પણ છે, તેઓ સુવર્ણને ધારણ કરે છે, સદા કાળ અત્યંત પ્રસન્ન રહે છે અને તેઓનાં નેત્રો તથા નામો પણ અત્યંત સુંદર છે. જેથી તેઓ ઇશ્વરને પણ હસી કાઢે છે. મહા સમૃદ્ધિમાન કોઇ રાજા કરતાં પણ તેઓ વધારે સમૃદ્ધિમાન છે. ૬૧૩-૬૧૪ તે ગામમાં ધનદેવ નામનો એક વાણીઓ રહેતો હતો. તેનો વૈભવ મન્ત્રસૂત્રથી યુક્ત હતો, અને ખરેખર તેની સમૃદ્ધિ જેમને ઇર્ષ્યાથી દૂષિત થયેલો ધનદ-કુબેર પણ કુબેર-દુષ્ટ વૈરી થયો છે. અર્થાત્ ધનદેવની ધનસમૃદ્ધિ કુબેરની સમૃદ્ધિ કરતાં પણ અધિક હતી, જેથી કુબેરને ધનદેવ સાથે બાણે વૈર થયું હોય અને તેથીજ તે કુબેર (દુષ્ટ વૈરી) નામનો ધારક બન્યો હોય. ૬૧૫ એ ધનદેવને સૂરદેવ નામનો પુત્ર હતો. તે દેવની પેઠે વિદ્વાનોમાં પ્રિય થઇ પડ્યો હતો અને સંસારરૂપ વનપ્રદેશમાં થનારા પુરુષો રૂપી હાથીઓમાં અલંકારરૂપ હતો. ૬૧૬ પછી તેના પિતાએ સૌભાગ્ય-

પ્રસ્તાવ ૨.

સુંદરી નામની અનન્ય રૂપસંપત્તિવાળી કન્યા તેને ધણાજ આનંદથી પરણાવી. ૬૧૭ એટલે તે પોતાની સ્ત્રી સાથે ધણાજ રાગપૂર્વક વિષયોને સેવવા લાગ્યો, અને તેણી સાથે સ્નેહનો આભ્યંતર રસ તેને પ્રાપ્ત થયો. ૬૧૮ તે પછી પોતાનો પિતા મરણ પામ્યો ત્યારે સૂરદેવ પોતાનું ધન સાથે લઇને વિશેષ ભોગસંપત્તિ માટે પોતાનપુર નગરમાં ગયો. ૬૧૯ ત્યાં તેણે એક મહેલ લીધો અને તેમાં પેલી સ્ત્રી સાથે રહીને તેમજ પોતાની ઇચ્છાનુસાર ધન વ્યય કરીને તે અતુલ આનંદ કરવા લાગ્યો. ૬૨૦ ક્રમે ક્રમે તે બંને સ્ત્રી-પુરુષો, અન્યોન્ય ઉપર એટલા બધાં પ્રેમી બન્યાં, કે જ્યાં તેઓનો સ્નેહ-બંધ, (નાગરવેલમાં રહેલા) ગુલ્મનાગની પેઠે અત્યંત એકતાને પ્રાપ્ત થયો. ૬૨૧ એક દિવસે સૂરદેવની સ્ત્રી મહેલના ગોખમાં બેઠી હતી. તેવામાં દૈવયોગે પોતાનપુરના રાજા જિતશત્રુની દષ્ટિ તેના પર પડી. ૬૨૨ પેલી સ્ત્રીએ પણ મોહનનક લતાની પેઠે રાજાને એટલો બધો મોહિત કર્યો, કે તેનું મન કેવળ તે સ્ત્રીનું સ્મરણ કરવા લાગ્યું. ૬૨૩ ખરું છે કે:—

સ્ત્રીકટાક્ષાઃ કાલકૂટં તતો ષા વિષમા હિ તે ।

ઉપશુકે વિષે મોહ ણ્ણુ સ્યાદીક્ષિતેષ્વપિ ॥ ૬૨૪ ॥

સ્ત્રીકટાક્ષાઃ કાલકૂટાદપ્યેતે વિષમા યતઃ ।

વિષેદે વિષમીશોડપિ ન કટાક્ષાન્ પુનઃ સ્ત્રિયઃ ॥ ૬૨૫ ॥

સ્ત્રીઓના કટાક્ષ હળાહળ ઝેરરૂપજ છે, અથવા ઝેરના કરતાં પણ વિષમ છે—મહા બયંકર છે. કેમકે, ઝેરને તો ખાવાથીજ બેલાન થવાય છે, પણ સ્ત્રીકટાક્ષોને તો માત્ર જોવાથીજ મોહિત થવાય છે—સારાસારના વિવેકથી બ્રજ થવાય છે. ૬૨૪ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે સ્ત્રીના કટાક્ષો ખરેખર કાલકૂટ નામના ઝેર કરતાં પણ અતિ વિષમ છે—અતિ દુઃસહ છે, કેમકે શંકરે કાલકૂટ ઝેરને સહન કર્યું હતું પણ

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

જીના કટાક્ષો સહન કર્યા નહિ. ૬૨૫ આવા હેતુથી તે રાજા મોહના આવેશને વશ થઇ ગયો. તેણે પોતાના કુળ ઉપર પ્રાપ્ત થનારો અપયશનો પણ કંઈ વિચાર કર્યો નહિ અને પોતાના માણસો દ્વારા તે શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીનું હરણ કરાવી પોતાના અંતઃપુરમાં તેને રાખી. ૬૨૬ પછી સૂરદેવ મહાજનને સાથે લઈ પોતાની સ્ત્રી માટે રાજાની પાસે ગયો અને નમસ્કાર કરી બે હાથ જોડી તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો, ૬૨૭ “પરસ્ત્રીનો જો સ્પર્શ કરવામાં આવે તો મહાન પુરુષ પણ અધમ દશાને પામે છે. જેમકે, પૂર્વે (શિવે) પોતે પણ (તેજ કર્મથી) નપુંસકપણું પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ૬૨૮ વળી તમે તો સર્વનાં ક્ષેત્રી (ધર, સ્ત્રી, જમીન વગેરે) ની રક્ષા કરવા માટે એક વાડ જેવા છો છતાં તમે પોતેજ તમારા રક્ષારૂપ કર્મનો નાશ કરો તો પછી રક્ષણ કાણ કરશે ? ૬૨૯ હે રાજા ! પરસ્ત્રી, દુર્ગતિનાં દ્વાર દેખાડવામાં એક દીવી છે; માટે તેનાથી તો તાપના ભયથી જેમ દૂર રહેવું જોઈએ તેમ, દૂરજ રહેવું. ૬૩૦ હે દેવ ! જે પુરુષે પરસ્ત્રીમાં બુદ્ધિ સરખી પણ કરી હોય તેનો તો આ પૃથ્વી ઉપર અપકીર્તિનો દાહજ વાગી ચૂક્યો એમ સમજવું. ૬૩૧ હે દેવ ! પૂર્વે રાવણ પોતે પણ પરસ્ત્રીનું હરણ કરીને પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કર્યા વિનાજ મરણ પામ્યો અને મરીને નરકે ગયો. ૬૩૨ વળી જેમ આંખાના વૃક્ષ ઉપર તુંબડી લટકાવી હોય તો તે કંઈ શોભે નહિ તેમ, તમારી પાસે આ સ્ત્રી શોભતી નથી, માટે હે દેવ ! તમે મારા પર પ્રસન્ન થાઓ અને વાણીયાને યોગ્ય એવી મારી સ્ત્રી મને અર્પણ કરો.” ૬૩૩ સૂરદેવે એમ કહ્યું તે પછી સર્વ મહાજનને નમસ્કાર કરીને રાજાને કહ્યું—“હે દેવ ! આની સ્ત્રી એને પાછી આપો. કેમકે રાજાઓ ન્યાયના સ્થાપક હોઈને કદી અન્યાય કરેજ કેમ ? ૬૩૪ વળી ખીજી રાજકન્યાઓ ધણી છે છતાં કદપ-લતાઓમાં કડવી લીસોડીની જેમ અંતઃપુરમાં આને રાખવાનો આગ્રહ

પ્રસ્તાવ ૨.

તે તમને યોગ્ય નથી.” ૬૩૫ એ પ્રમાણે નગરવાસી લોકોએ રાજાને ધણું કહ્યું તો પણ તે સર્વ, વજ્રમાં નખના લખાણની જેમ વ્યર્થજ થયું. ૬૩૬ અને ઉલટા જાણે અપરાધી હોય તેમ, કઠોર બાપણ કરનારા ઉદ્ધત નીચ માણસોદ્વારા ધક્કા મરાવીને રાજાની આગાથી તેઓને કાઢી મૂકવામાં આવ્યા. ૬૩૭ તે પછી સૂરદેવ પોતાની સ્ત્રીના વિયોગરૂપ અગ્નિથી અંતઃકરણમાં અત્યંત બળવા લાગ્યો અને વૃક્ષની પેઠે સૂકાવા લાગ્યો. ૬૩૮ જેમ ચક્રવાક પક્ષી પ્રિયાના વિરહથી વિદ્વેજ થઇને વિલાપ કરે તેમ, એ વિલાપ કરવા લાગ્યો અને જેમ કોઇ તૃષાતુર મનુષ્ય સરોવરની આસપાસ ભગ્યા કરે તેમ, રાજમહેલની આસપાસ ભમવા લાગ્યો. ૬૩૯ તેને, તાપથી તપેલા મનુષ્યની પેઠે માણસોમાં, વનમાં, કોઇ રંગમેળાપમાં, ગામડામાં કે ધનમાં-કોઇ પણ સ્થળે આનંદ મળતો ન હતો. ૬૪૦ એક દિવસે દુઃખથી વ્યાકુળ થઇને કોઇ એક બગીચામાં તે ગયો અને ત્યાં કોઇ એક શૈવ તપસ્વીનાં તેને દર્શન થયાં. પેલા તાપસે તેને પોતાનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. ૬૪૧ ત્યારે તેણે અથેતિ સર્વ વૃત્તાંત તેની આગળ કહી સંભળાવ્યું. પછી પેલા તાપસે દુઃખી માણસને જેમ ઔષધ આપે તેમ તેને ઉપદેશ આપ્યો અને તે ઉપદેશવડે એક ક્ષણવારમાં મોહનો ત્યાગ કરી વૈરાગ્યથી તેણે દીક્ષા લીધી. ૬૪૨-૬૪૩ એ દીક્ષાનું ધણું કાળ સુધી પાલન કર્યું અને અંતે આયુષ પૂર્ણ થયે મરણ પામીને તેજ હું રાક્ષસ-દ્વીપમાં રાક્ષસોનો નાયક થયો. ૬૪૪ મેં વિભંગજ્ઞાનથી જાણી લઇને જિતશત્રુ રાજાનો નાશ કર્યો અને તેના આ દેશને પણ વૈરભાવથી ઉજ્જડ કર્યો. ૬૪૫ જે લોકો આ દેશમાં રહેતા હતા તેઓ સર્વે, મારા અત્યંત ભયથી જીવિત લઇને કાગડાઓની પેઠે સત્વર નાસી ગયા. ૬૪૬ પછી તે દિવસથી આરંભીને હું રાક્ષસદ્વીપમાંથી આવી આવીને કોઇ કોઇ સમયે મારા જાતીય રાક્ષસોની સાથે અહીં કીડા કરું છું અને

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

તેથીજ આ માઈ કીડાસ્થાન થયું છે. ૬૪૭ પેલી સૌભાગ્યસુંદરી હતી તે પણ રાજના અંતઃપુરમાં રહીને કોઈ દિવસે તેણે જૈન સાધુઓ પાસે શ્રાવકનો ધર્મ સાંભળ્યો. અને બે વર્ષ સુધી તેનું આરાધન કર્યું, જેથી તે પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયા પછી મરણ પામીને આ મદનસુંદરીરૂપે ઉત્પન્ન થયેલી છે. ૬૪૮-૬૪૯ હું, જે કે આની પર પ્રથમથીજ રાગી હતો પણ તે જ્યાં સુધી કુમારી હતી ત્યાં સુધી મેં તેનું હરણ કર્યું ન હતું, પછી જ્યારે તેનો સ્વયંવર થવા લાગ્યો ત્યારે અવશ્ય આને કોઈ પરણશે અને તેનો પતિ થશે, એ સહન નહિ થવાથી ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તેને હું અહીં લાવ્યો છું. આ રીતે સ્ત્રીના વૈરનુંજ આ ફળ છે. ૬૫૦-૬૫૧ પણ હે કુમાર ! તમારા અતુલ ભાગ્યવિલાસથી અને નિઃસીમ સાહસથી હું પ્રસન્ન થયો છું માટે હે વત્સ ! હે કુળધુરંધર ! તમે આને પરણો, ૬૫૨ અને આ દેશના રાજ્યનો પણ સ્વીકાર કરો, જેથી સમગ્ર પ્રજાઓ, મકાનો, નગરો તથા ગામડાં ફરી અહીં નિવાસ કરે. ૬૫૩ “બહુ સાઈ” એમ કહીને ફરી પણ શંખકુમારે કહ્યું કે સાત દિવસમાંજ હું તમારી પુત્રીને લાવી આપીશ, નહિ તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ, એમ આ મદનસુંદરીના પિતા પાસે મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે, માટે તે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાને હવે મારે વિલંબ કરવો નહિ જોઈએ; અને તેથીજ હાલ તો આ દેશમાં, મારે વાસ કરવો તે પણ યોગ્ય નથી. ૬૫૪-૬૫૫ હમણાં તો આ કન્યા તેના પિતાને મારે સોંપવી જોઈએ. આ વાક્ય સાંભળી મદનમંજરી કન્યા એક ક્ષણવાર શંકાકુલ થઈ ગઈ કે આ કુમાર મને પરણશે કે નહિ ? ૬૫૬ પણ તેજ સમયે તેને દુઃખમાંથી મુક્ત કરનાર તેનું ડાણું નેત્ર ફરક્યું અને પાસેના આસોપાલવના વૃક્ષ ઉપર અશોક પક્ષીનો શબ્દ તેણે સાંભળ્યો. ૬૫૭ આ બે નિમિત્ત પોતાનાં હિતકારક હાવાથી મદનમંજરીની શુદ્ધિએ પો-

પ્રસ્તાવ ૨.

તાના સંબંધમાં માન્યું કે, મારા તરફ હૈવ અનુકૂળ છે. ૬૫૮ પછી પેલા રાક્ષસે અત્યંત લક્ષિતપૂર્વક શંખકુમારને પોતાના ત્યાં છ દિવસ સુધી રાખ્યો અને પુષ્કળ આદર સત્કાર કરીને તેને સતોષ્યો. ૬૫૯ તે પછી યક્ષ, રાક્ષસ અને દેવીએ તૈયાર કરેલા વિમાનમાં બેસીને તે બન્ને શંખકુમાર તથા મહનમંજરી એક ક્ષણ વારમાં આકાશ-માર્ગે જઈને પોતાનપુરમાં પહોંચી ગયાં. ૬૬૦ ત્યાં સ્વયંવરમાં “આ તે ક્રોધ ઇન્દ્ર અહિં રક્ષા કરવા માટે આવે છે? અથવા ઇન્દ્ર ન હોય કેમકે ઇન્દ્ર તો હજાર નેત્રોરૂપી હોય વાળો છે અને આ તો તેવો નથી. ત્યારે આ શું સૂર્ય છે? પણ તે તો દુરાલોક છે અને આતો પ્રિયદર્શન છે, ત્યારે આ ક્રોધ વિદ્યાધર કન્યા ઉપર મોહિત થઈને અહિં આવે છે?” ૬૬૨આવા પ્રકારના અનેક સંશયોને રાખ્યો કરી રહ્યા હતા. તેવામાં આકાશમાંથી જેમ કબુતર ઉતરી આવે તેમ શંખકુમાર નીચે ઉતર્યો. ૬૬૩ તે સમયે રાખ, જાણે આનંદજ પ્રત્યક્ષસ્વરૂપે આવ્યો હોય તેમ પોતાની પુત્રીને આવેલી જોઈ પ્રપુત્ત નેત્રે તેને બેટી પડ્યો અને તેના મસ્તક ઉપર તેણે ચુંબન કર્યું. ૬૬૪ તેમજ પ્રતિઘાત કાર્યભારને બરાબર રીતે પરિપૂર્ણ કરનાર શંખકુમારને જોઈને “ઘરિત્રી રત્નગર્મા” પૃથ્વીમાં ધણું રત્નો પડેલાં છે, એ વાક્યને સત્ય માન્યું. ૬૬૫ પછી રાખએ પૂછ્યું કે, હે કુમાર ! આ મારી પુત્રીને ક્યાંથી કેવી રીતે તું લાવી શક્યો અને તે કેવી રીતે જાણ્યું હતું કે તે અમુકજ સ્થળે છે? આ સર્વ વાત તું મારી આગળ કહે. ૬૬૬ રાખએ એ પ્રશ્ન કર્યો કે તેજ સમયે રાક્ષસે પ્રત્યક્ષ થઈને તે સર્વ વૃત્તાંત રાખને જણાવી દીધું. ૬૬૭ ત્યારે એ સાંભળીને રાખએ, અત્યંત શોભાયમાન થઈને આવેલા સર્વ રાખઓને સન્માન આપી વિદાય કર્યા. ૬૬૮ અને પછી શુભ દિવસે તથા શુભ લગ્ને મોટા ઉત્સવપૂર્વક પોતાની પુત્રીનાં રાજકુમાર શંખ સાથે

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

લગ્ન કર્યા. ૬૬૯ એ સમયે જ્યારે પહેરામણી આપવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે રાજાએ મનમાં વિચાર કર્યો કે, કન્યાને લાવી આપનારા હરકોઈ પુરુષને માફ અર્થુ રાજ્ય આપી દેવાનો તો મેં સ્વીકાર કર્યો જ છે, જેથી અર્થુ રાજ્ય તો મારે આને આપવાનું જ છે; વળી મારે પુત્ર નથી માટે કોઈ સુપાત્રને જેમ મન્ત્ર આપવામાં આવે તેમ, આને માફ સમગ્ર રાજ્ય અર્પણુ કરી દઉં. ૬૭૦-૬૭૧ આવો વિચાર કરી તેણે મંત્રીઓ, સામંતો તથા રાણીઓની પણ તે બાબતમાં સંમતિ લીધી અને પછી શંખકુમારને પોતાના મહેલ ઉપર લઈ જઈને પોતાના આસન ઉપર તેને બેસાડી દીધો. ૬૭૨ પછી રાજાએ તેના લગ્નાટમાં લાગ્યરૂપ આવાસની સ્થિરતા કરવા માટે જાણે શાસનરૂપ પટ્ટી મારવામાં આવતી હોય તેમ, ચંદનનું તિલક કર્યું, ૬૭૩ અને ડાબા તથા જમણા હાથથી તેનું મસ્તક પકડી રાખી, જાણે અક્ષર લખતો હોય તેમ, તિલક ઉપર ચોખા ચોઢ્યા. ૬૭૪ તે પછી રાજા, પોતે મસ્તક નમાવીને તે રાજકુમારને નમ્યો એટલે મન્ત્રીઓ, સામંતો તથા સર્વ નગરવાસીઓ પણ તેને નમ્યા. ૬૭૫ તે સમયે માંગલિક આચારની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ, વાદિત્રો વાગવાં લાગ્યાં, મંગલધ્વનિ થવા લાગ્યાં અને રાજાની રાણીઓના તથા ભાટ ચારણોના જયજય શબ્દ થઈ રહ્યા. ૬૭૬ જેમ વિષ્ણુની અર્ધાંગના લક્ષ્મી છે તેમ, શંખકુમારની મુખ્ય પટ્ટરાણી તરીકે મદન-મંજરીનો પણ તેની સાથે અભિષેક કરવામાં આવ્યો. ૬૭૭ એ રીતે રાજાએ પોતાનાં નગરો, ખાણો, ઉત્તમ ગામો, મહેલો, ખજાના, ઘોડા તથા હાથીઓ-આ સર્વ તથા બીજું જે કંઈ હતું તે બધું રાજકુમારને અર્પણુ કરી દીધું. ૬૭૮ માત્ર એ રાજકુમાર પોતે લગભગ સર્વ વિષયોને જાણતોજ હતો, જેથી રાજાએ તેને શિખામણ આપવી અયોગ્ય માનીને કોઈ પ્રકારની શિખામણ આપી નહિ. કેમકે સરસ્વતી

પ્રસ્તાવન ૨

શું લેખશાળાને યોગ્ય ગણાય. સરસ્વતીને કદી ભણાવતી પડે ખરી ? ૬૭૯ તે પછી રાજ્યએ મંત્રીઓ તથા સામંતો આદિ રાજ-લોકને તથા સર્વ નગરવાસીઓને કહ્યું કે, હે લોકો ! તમે આ સાંભળો. તમારે મનમાં આવો વિચાર ન કરવો કે, આ કાંઈ પરદેશી, રાજ થઈ બેઠો ! કેમકે, સૂર્ય બીજો દિવસે પણ દિવસનો મુશ્વર બને છે. ૬૮૦-૬૮૧ વર્ષો એવો કંઈ નિશ્ચય નથી કે રાજ્ય કાંઈના કુળક્રમથી ચાલ્યુંજ આવે ! સર્વ સ્થળે આપણે સાંભળીએ છીએ કે, પૃથ્વી વીર પુરુષોએજ ભોગવવા યોગ્ય છે. ૬૮૨ સિંહો તથા સાસ્ત્રિક-વીર પુરુષોની સ્થિતિ લગભગ સમાન અને એકજ હોય છે. તેઓ જે ક્ષેત્રમાં જાય છે તે ક્ષેત્ર, તેઓના બાપદાદાઓએ ઉપાર્જન કરેલુંજ થઈ પડે છે. ૬૮૩ માટે આ કુમારને તમારે મારા કરતાં પણ અધિક ગણવો. કેમકે, આ સિંહસમાન છે અને પોતાનું ઉપાર્જન કરેલુંજ પોતે ભોગવે છે. ૬૮૪ મેં તો મારા પિતાએ આપેલા રાજ્યનેજ સદા ભોગવ્યું છે. (અને તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી) કેમકે કૂતરાઓ પણ પોતાના સ્વામીએ આપેલા ખોરાકને આનંદપૂર્વક ખાય છે. ૬૮૫ માટે તમારે કદી પણ મદમત્ત બની જઈને આની આજ્ઞાનું અપમાન કરવું નહિ, કેમકે આ પરદેશી છે, તેથી તમારા અદ્ય અપરાધને પણ સહન કરશે નહિ.” ૬૮૬ રાજના આ શાસનને શિષ્યોજીમ ગુરુના શાસનનો સ્વીકાર કરે તેમ, તેઓએ ભક્તિથી નમ્ર મસ્તકે સ્વીકાર કર્યો. ૬૮૭ તે પછી અરિકુશરી રાજ્યએ, દીન આદિ સર્વને દાન આપ્યાં અને પોતે વનવાસનો આશ્રય કરી તપ કરવાનો આરંભ કર્યો. ૬૮૮ રાજ શાંખ, પોતાને પુષ્કળ વૈભવ પ્રાપ્ત થયો તો પણ પોતાના મિત્રને ભૂલી ગયો નહિ. કેમકે વર્ષાઋતુમાં પુષ્કળ જળની આવક હોવા છતાં પણ સમુદ્રની સ્થિતિમાં કદી ફેરફાર થાય છે ? ૬૮૯ આ વિષયમાં કમળ તો ચિત્કાર પાત્ર છે. કેમકે તે, પોતાનો મિત્ર (પોતાને પ્રકૃત્વ કરનારો સૂર્ય) બ્યારે ચાલ્યો

(૧૧૦)

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

જય છે (અસ્ત પામે છે) ત્યારે પોતાના કાશને (ખજાનાને-કળાને) પૃથ્વી પર ગુપ્ત કરી રાખે છે, (સંકાચી દે છે,) છતાં આ શંખરાજના હસ્તકમળે તો પોતાના મિત્રને દીનાવર્યા બોગવી રહેલો જોઈને કાશ-ખજાનાને ઉલટો-પ્રકુલ્લ કર્યો-ખુલ્લી રીતે અર્પણ કર્યો. ૬૯૦ વર્ષો તે શંખરાજએ અત્યંત ભક્તિપૂર્વક સત્કાર કરીને પેલી દેવીને રજા આપી તથા પેલા યક્ષને પોતાના રાજ્યના અધિષ્ઠાયક સર્વ દેવોનો રાજા બનાવ્યો. ૬૯૧ તેવામાં પેલા રાક્ષસે આવીને વિનંતિ કરી કે હે દેવ ! પેલા ઉજ્જૈન દેશને તથા નગરને હવે વસાવો. ૬૯૨ આ પ્રાર્થનાને શંખરાજ નિષ્ફળ કરી શક્યો નહિ. તેણે રાક્ષસનું વચન સ્વીકારીને પેલા ક્ષત્રિય મિત્ર સામે દષ્ટિ કરી. ૬૯૩ એટલે તે બુદ્ધિમાન મિત્રે પણ પૃથ્વી પર મસ્તક નમાવીને રાજાને વિનંતિ કરી કે, હે દેવ ! હું આપનો અનુચર છું મને આજ્ઞા આપીને આપ મારા પર કૃપા કરો. ૬૯૪ પછી રાજાએ કહ્યું કે, તું આ રાક્ષસ સાથે જા અને ત્યાંના ઉજ્જૈન દેશને તથા નગરને સારી રીતે વસાવ. ૬૯૫ તું એ દેશના ઐશ્વર્યનો સ્વીકાર કરી સુખેથી રહેજે અને યોગ્ય સમયે આવીને ફરીથી મારી દષ્ટિનો અભિધિ થજો-મને મળજો. ૬૯૬ “ જોવી આજ્ઞા ” એમ કહીને તે પેલા રાક્ષસ સાથે વિમાનમાં બેસીને ત્યાં ગયો અને ક્રમે ક્રમે તે નગરને તેણે વસાવ્યું. ૬૯૭ તેમજ પેલા રાક્ષસે પણ સર્વ ઠેકાણે ભ્રમણ કરીને સર્વ લોકને ત્યાં મેળવી આપ્યા અને આખા દેશને સારી રીતે વસતિવાળો કર્યો. કેમકે દેવનું ધાર્યું શું ન થઈ શકે ? ૬૯૮ પછી રાક્ષસ, તે ક્ષત્રિયને ત્યાં રાજા તરીકે સ્થાપીને પોતે જ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાં ચાલ્યો ગયો. અને પાછળથી તે રાજાએ પણ ઉત્તમ પ્રકારની નીતિથી સર્વ કંઈ સ્વસ્થ કર્યું; ૬૯૯ ત્યાંની સર્વ પ્રજાઓ પણ જોનાની પેઠે એ રાજા વિષે અત્યંત આસક્ત બની, સંતાપને હરણ

પ્રસ્તાવ ૨.

કરનારી યજ્ઞ અને રાગી યજ્ઞને રાજાને અત્યંત આકર્ષક થઈ પડી. ૭૦૦ અહો ! શંખરાજાને ધન્યવાદજ અપાય. કેમકે, તેણે પરાપકાર કરવામાં તત્પર થઈને પોતાના અલ્પ સમયના પ્રીતિપાત્ર મિત્રને આખું રાજ્ય આપી દીધું. ૭૦૧ અરે ! વિધાતા પોતે પણ રાજાને કદી મિત્ર કરી શકતો નથી, પરંતુ આ તો કોઈ અપૂર્વજ વિધિ બન્યો કે રાજાએ પોતાના મિત્રને રાજા બનાવ્યો. ૭૦૨ હવે આ તરફ શ્રીશંખરાજા, શ્રીમાન પોતાનપુર નગરમાં નગરવાસી સર્વ લોકોનું ઘણીજ શાંતિથી શાસન કરી રહ્યો હતો. ૭૦૩ તે, શ્રીરામની પેઠે ન્યાયથી સર્વત્ર પૂજ્ય થઈ પડ્યો અને તેના રાજ્યમાં કોઈ પણ ઠેકાણે “ તમે મને આપો ” એવું વચન ઉચ્ચારવામાં આવતું ન હતું— અર્થાત્ તેના રાજ્યમાં કોઈ પણ સ્થળે કોઈ યાચક ન હતો. ૭૦૪ એ રાજાનો યજ્ઞ મોગરાના પુષ્પ સમાન તથા ચંદ્ર સમાન ઉજ્જવળ હોઈને આકાશમાં ફેલાઈ ગયો હતો અને જગત ઉપર ધોળા રેશ-મનો જાણે ચંદ્રવે હોય તેવો શોભતો હતો. ૭૦૫ એ રાજા ઉપર ન્યાયને લીધે લોકોની પ્રીતિ થઈ, લોકપ્રીતિથી અદ્ભુત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ, સંપત્તિથી દાન અને દાનથી યજ્ઞ પ્રાપ્ત થયો. આ રીતે સર્વ ઉત્તરોત્તર તેને પ્રાપ્ત થયું. ૭૦૬ વળી એ રાજાએ પોતાની બુદ્ધિરૂપ સૂત્ર (બાંધવાની દોરી) થી શત્રુને વશ કર્યા; કેમકે જે કામ ગોળ આપવાથી થતું હોય તેમાં કયો માણસ ઝેરનો ઉપયોગ કરે ! ૭૦૭ તે પછી કેટલાએક ભાગ્યશાળી રાજાઓ, પોતાની કન્યાઓને ભેટ રૂપે લાવીને અત્યંત આનંદથી શંખરાજાને પરણાવવા લાગ્યા. ૭૦૮ અને શંખ રાજાએ જુદા જુદા દેશોમાં જમણ કરતી વેળા જે જે સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં તેઓ સર્વને પણ તેણે આદરસત્કારપૂર્વક ત્યાં તેડાવી લીધી. ૭૦૯ એ રીતે મહા સંમુદ્ધિવાળાં બે રાજાઓને તે સ્વામી થયો અને સૂર્યની પેઠે પ્રતાપી થઈને સર્વોત્તમ પ્રસિદ્ધિને

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

પ્રાપ્ત થયો. ૭૧૦ તે પછી એના પિતા નરોત્તમ રાજને પોતાના પુત્રની શોધ મળી એટલે તુરતજ તેણે તેને બોલાવવા માટે બે ઉત્ત-સ્વારોને શંખરાજ પાસે મોકલ્યા. ૭૧૧ તેઓ, ઘણી ઝડપથી સાં આવ્યા અને શંખરાજના દ્વારમાં ઉભા રહ્યા. છઠ્ઠીદારે એ ખબર રાજને આપી અને પછી રાજની આજ્ઞાથી તેઓને અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યા. ૭૧૨ તેઓએ અંદર જઈને રાજને પ્રણામ કર્યા ત્યારે રાજ પણ તેઓને પોતાના પિતાના સેવક તરીકે ઓળખીને હર્ષથી પ્રકુલ થયેલા શરીરે એકાએક ભેટી પડ્યો. ૭૧૩ ઉપરાંત પોતાના દેશનો વાયુ પણ આનંદ ઉપજાવે છે તો પછી પોતાના દેશનો માણસ આનંદ ઉપજાવે તેમાં શું નવાઈ હોય ? ૭૧૪ પછી સ્વચ્છ મનવાળા શંખકુમારે, પોતાનાં માતા પિતાનું, સમગ્ર પરિવારનું તથા આખા રાજ્યનું કુશળ વૃત્તાંત તેઓને પૂછ્યું; ૭૧૫ ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે, હે દેવ ! ત્યાં સર્વે કુશળ છે, તો પણ આપના દર્શનરૂપી મહાન ઔષધિથી હવે ત્યાં વિશેષ કુશળ થશે. ૭૧૬ એમ કહીને તેઓએ નરોત્તમ રાજનું આજ્ઞાપત્ર શંખરાજને નિવેદન કર્યું એટલે શંખે પણ પ્રીતિનું જાણે સર્વસ્વ હોય તેવું એ પોતાના પિતાનું આજ્ઞાપત્ર ભક્તિથી ગ્રહણ કર્યું, ૭૧૭ અને તેને ઉખેળીને સાવધાન મનથી આ ગ્રમાણે વાંચવા માંડ્યું:—

“ સ્વસ્તિ શ્રીરત્નપુર નગરથી રાજ નરોત્તમ, શંખ સમાન સુશોભિત પુત્ર શંખને અત્યંત પ્રીતિથી પ્રકુલિત અંતઃકરણે આજ્ઞા કરે છે કે, હે પુત્ર ! જે દિવસે મને પૂછ્યા વિના તેં ક્ષાધક પ્રદેશ તરફ અહીંથી પ્રયાણ કર્યું છે તે દિવસથી આરંભીને મારી નિદ્રા, જૂખ તથા આનંદ આદ્યાં ગયાં છે, માટે સત્વર અહીં આવીને તારા દર્શનરૂપ નેત્રાંજનથી મારાં તથા તારી માતાનાં નેત્રના પડળને હવે તું દૂર કર”. ૭૧૮—૭૨૧

પ્રસ્તાવ ૨.

એ પ્રમાણે તે લેખનો અર્થ વિચારીને. મધૂરનો શબ્દ સાંભળીને જેમ બાલા ઉત્કંઠિત થાય તેમ પોતાના પિતાનું દર્શન કરવા માટે તે ઉત્કંઠિત થયો. ૭૨૨ તેણે પોતાના મિત્રને બોલાવીને બન્ને રાજ્યની સંભાળ રાખવા બલામણુ કરી અને પોતાના પિતાને મળવા માટે શુભ દિવસે ત્યાંથી પ્રયાણુ કર્યું. ૭૨૩ એ સમયે તે રક્ષક રાજાની પાછળ અનંત સામંત, રાજાઓ અને અનેક મોટા અમાત્યો, ચતુરંગી સેના સાથે કુટુંબી તરીકે ચાલતા હતા. ૭૨૪ વળી તે વખતે હાથીઓના ગંડસ્થલના અગ્રભાગમાંથી ઝરતી મદધારાઓથી પૃથ્વીમંડળ છંટાઈ રહ્યું હતું અને પછી તે ઉપર મનુષ્ય આદિ સર્વ પ્રાણીઓનાં પગલાં પડતાં હતાં, જેથી તેનો દેખાવ સવળા પાથરી દીધેલા ચંદરવા જેવો જણાતો હતો. ૭૨૫ પૃથ્વી પર ચાલતાં રથોનાં પૈડાંથી આકાશમાં જે ધૂળ ઉડી હતી તે સર્વ પ્રદેશમાં ધમધાર છવાઈ ગઈ હતી અને તેમાં સુવર્ણની છડીઓના ચમકારા, મેઘમાં વીજળીઓ ઝબકતી હોય તેવા પ્રકાશી રજા હતા. ૭૨૬ ચાલતા ઘોડાઓનાં પગલાંઓથી પૃથ્વી પણ શનુઓના ઉચ્ચાટન માટે સર્વત્ર મૂકી દીધેલા ઠકારોથી વ્યાપ્ત હોય તેવી જણાતી હતી. ૭૨૭ સેનામાં વિશાલ ઢાલને ધારણ કરનારા પાળાઓ, તાક્ષ્ય (એટલે ગરુડ તથા ઘોડો) એવા પોતાના નામ ઉપરથી ઘોડાઓ પરના રનેહને લીધે અનેક સ્વરૂપો ધારણ કરીને ગરુડ પોતેજ જાણે ત્યાં આવ્યો હોય તેવા શોભતા હતા. (કેમકે, તેઓએ હાથમાં પકડેલી ઢાલો પાંખોના આકારની દેખાતી હતી.) ૭૨૮ એ રીતે લાખો લોકો ગાડાં, બળદો, ઉંટ, ગધેડાં તથા ખચચરો સાથે લઈને તે રાજાની સાથે એ વેળા ચાલ્યાં હતાં. ૭૨૯ રાજા શંખ દરેક ગામે તથા પ્રત્યેક નગરે જુદી જુદી ભેટોને ગ્રહણ કર્યે જતો હતો અને યાત્રિકોને યથેષ્ટ દાન આપ્યે જતો હતો. એમ કરતાં કરતાં અનુક્રમે તે રત્નપુર પાસે

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

જઈ પહોંચ્યો. ૭૩૦ તે વખતે રાજા નરોત્તમે પોતાના પુત્રનું આગ-
મન જ્યારે જાણ્યું ત્યારે, ચંદ્રના આવવાથી જેમ સમુદ્ર આનંદ પામે
તેમ, હર્ષ પામીને રોમાંચિત થઈ ગયો. ૭૩૧ તેણે આખા નગરમાં
માચડા, ધ્વજાઓ, પતાકાઓ વગેરે બંધાવવાની આજ્ઞા કરી, તેમજ
વાળી-ઝાડીને સાફ કરવામાં આવેલા નગરમાં મોટા મોટા ઉત્સવો
કરવાની પણ આજ્ઞા કરી. ૭૩૨ અને તે આજ્ઞાને નગરના રક્ષક
પુરૂષોએ સર્વ ઠેકાણે જ્યારે અમલમાં મૂકી દીધી ત્યારે, રાજા પોતાના
અંતઃપુર અને પરિવારની સાથે નગરમાંથી બહાર નીકળ્યો. ૭૩૩
પેલી તરફ શંખ પણ પોતાના પિતાને આવતો જોઈ હાથી ઉપરથી
નીચે ઉતરી પડ્યો અને પિતાની આગળ જઈ દેવના કાંઈ યાત્રિકની
પેઠે પૃથ્વી પર લોટી પડ્યો-પિતાને સાષ્ટાંગ પ્રણિપાત કર્યો. ૭૩૪
પછી રાજા પણ હાથી ઉપરથી ઉતરીને કુમારની સામે ગયો એટલે
તેઓ બન્ને પિતા-પુત્ર અન્યોન્યને મળ્યા. ૭૩૫ તે વેળા શંખકુમારે
અત્યંત લકિતપૂર્વક પિતાના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા અને પિતાએ
પણ પુત્રને છાતી સાથે ચાંપીને મસ્તક પર ચુંબન કર્યું. ૭૩૬ પછી
કાર્તિક સ્વામી જેમ પાર્વતીના ચરણમાં વંદન કરે તેમ, શંખકુમારે
પોતાની માતાના ચરણમાં વંદન કર્યું ત્યારે, તેની માતા પણ
હર્ષનાં અશ્રુ વરસાવતી પુત્રને ભેટી પડી. ૭૩૭ તે સમયે
માતાનાં એ હર્ષાશ્રુનાં જળથી શંખકુમારના શરીર પર રોમાંચના
અંકુરો ફૂટી નીકળ્યા તે તો યોગ્ય જ ગણાય પણ આશ્ચર્ય
એ બન્યું કે તેના શોકની લતા એ હર્ષાશ્રુના સિંચનથી એકદમ
સકાઈ ગઈ. (અર્થાત્ માતાનાં હર્ષાશ્રુથી શંખકુમારને રોમાંચ થયાં
અને તેનો શોક દૂર થયો.) ૭૩૮ પછી શંખકુમાર પ્રસન્ન થઈને બીજી
માતાઓના ચરણમાં પણ પડ્યો એટલે તે સર્વ માતાઓએ ઓવા-
રણું લઈને આશીર્વાદ આપ્યા. ૭૩૯ તેમ જ બીજા પોતાના પરિવાર

પ્રસ્તાવ ૨.

વર્ગે તથા નગરવાસીઓએ પણ શંખકુમારે જ્યારે નમસ્કાર કર્યા ત્યારે યથાયોગ્ય-જેને જે ઘટે તે પ્રમાણે તેને કહ્યું. ૭૪૦ જેમકે કોષ્ટએ કહ્યું કે, તું લાંબા કાળ સુધી જીવ, કોષ્ટએ વળી કહ્યું કે, તું લાંબા કાળ સુધી આનંદમગ્ન રહે, કોષ્ટએ કહ્યું કે, લાંબા કાળ સુધી તું પૃથ્વીનું પાલન કર, અને કોષ્ટએ વળી કહ્યું કે, તારી પ્રતિદિન ચઢતી ચાઓ તથા તું સમૃદ્ધિમાન થા. આ પ્રમાણે નગરવાસી-ઓએ તેને અભિનંદન આપ્યું. ૭૪૧ પછી શંખકુમારની સર્વ સ્ત્રીઓ, પોતાની સાસુઓને પણ પડી અને નમ્ર થઈને તેઓએ સાસુઓએ આપેલા આશીર્વાદોનો સ્વીકાર કર્યો. ૭૪૨ તે પછી નરોત્તમ રાજા, પોતાના પુત્ર જયંતની સાથે ઇન્દ્ર જેમ ઐરાવત હાથી ઉપર બેસે તેમ, શંખકુમારની સાથે એક મુખ્ય હાથી ઉપર બેઠો. ૭૪૩ એ વખતે મનુષ્યોના હર્ષપોકાર થવા લાગ્યા, ભેરીઓના ભણકારા સંભળાવા લાગ્યા અને ખીજાં પણ મોટાં મોટાં વાદિત્રો વાગવા લાગ્યાં. ૭૪૪ ખીજી તરફ સ્તુતિપાઠકોનો જયજયધ્વનિ થઈ રહ્યો ને ઘોડાઓના હણુહણુટથી દિશાઓ ગાજી ઉઠી. આ રીતે સર્વ પ્રદેશને ફેવળ શબ્દમય કરતો રાજા નરોત્તમ, નગરમાં દાખલ થયો. ૭૪૫ તે વેળા નગરની સ્ત્રીઓ, હર્ષના હાસ્યથી સુશોભિત જણાતી દાંતની કાંતિથી પોતાના અધરોજને વ્યાપ્ત કરી દઈ, રૂપહાપૂર્વક શંખકુમારને માંહે-માંહે બતાવવા લાગી. ૭૪૬ દૂધની મલાઈ જેવા ઉજ્જવળ સ્ત્રીઓના કટાક્ષો, શંખકુમારના પ્રત્યેક અંગમાં તે વખતે લાગી પડ્યા, જેથી તેનું આપું શરીર ખરેખર શંખના જેવું જ ગૌર બની ગયું. ૭૪૭ નગરની દરેક દુકાનોએ, પ્રત્યેક ઘરે તથા દરેક શેરીએ જાતજાતનાં ભેટણાંઓથી નરોત્તમ રાજાનો સત્કાર કરવામાં આવ્યો અને પછી પોતાના મહેલમાં તે આવ્યો. ૭૪૮ ત્યાં પેલા યક્ષે મહા તેજસ્વી શંખકુમારનું ચરિત્ર જ્યારે તે નગરમાંથી બહાર નીકળ્યો હતો

પાત્રદાન વિષે શંખરાજ કથા.

ત્યારથી આરંભીને રાજની આગળ કહી સાંભળાવ્યું. ૭૪૯ પછી નરોત્તમ રાજ્યે સર્વ લોકોની સંમતિ લઈને પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થયેલાં બે રાજ્ય ઉપરાંત પોતાના રાજ્યનો પણ સ્વામી બનાવ્યો. ૭૫૦ અને પોતે રાજ્યનો સર્વ ભાર તેના પર મૂકી દઈ નિશ્ચિંત થયો તથા ચારિત્ર લેવા માટે તત્પર થઈ રહ્યો. કેમકે વૃદ્ધાવસ્થામાં એ જ યોગ્ય ગણાય. ૭૫૧ એ પ્રમાણે શાંત થયેલો તે રાજા અને નવીન ઉદય પામેલો પ્રતાપી શંખકુમાર બન્ને જણા, કૃષ્ણપક્ષની પડવાના દિવસના ચંદ્ર-સૂર્યની પેઠે શોભવા લાગ્યા, ૭૫૨ અને લોકોનું પાલન કરતા હતા, તેવામાં એક દિવસે ઉદ્યાનપાળે આવીને રાજાને જણાવ્યું કે, હે દેવ ! આજે ઉદ્યાનમાં સર્વના સમગ્ર સંશયોને દૂર કરનારા શુભંકર નામના કેવલી પધાર્યા છે; માટે હે રાજા ! તમે તમારી દષ્ટિને કૃતાર્થ કરો. ૭૫૩-૭૫૪ આ વૃત્તાંત સાંભળીને નરોત્તમ રાજા, રોગી જેમ પોતાને ધ્મિચ્છિત ઔપધ સાંભળીને પ્રસન્ન થાય અને વૈદને ઈનામ આપે તેમ, પ્રસન્ન થયો તથા ઉદ્યાનપાળને તેણે ઈનામ આપ્યું. ૭૫૫ પછી શંખરાજને તથા અંતઃપુર આદિ પરિવારને સાથે લઈ નરોત્તમ રાજા, મુનિને વંદન કરવા માટે નીકળ્યો. ૭૫૬ અને તેઓ બન્ને રાજા, કેવલિને જોઈને હાથી ઉપરથી ઉતરી પડી, રાજ્યનાં ચિન્હોનો ત્યાગ કરી, પાંચ પ્રકારના અભિગમ-પૂર્વક પાંચે અંગોથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી મુનિને તેઓએ વંદન કર્યું. મુનિએ પણ ધર્મલાભનો આશીર્વાદ આપી તેઓ બન્નેને અભિનંદન આપ્યું. ૭૫૭-૭૫૮ પછી તેઓ બન્ને રાજા, વિનયાધીન થઈ કેવલી આગળ બેઠા એટલે કેવલીએ પણ બોધ આપવા માટે દેશનાનો આરંભ કર્યો. ૭૫૯ “ હે ભવ્યજીવો ! આ સંસારરૂપ સમુદ્ર સર્વ પ્રાણીઓને ખરેખર દુસ્તર થઈ પડે છે; કેમકે તે સમુદ્રમાં જન્મ, મૃત્યુ તથા જરારૂપ ચંચળ તરંગો ઉપરાઉપરી ઉછળી રહ્યા છે,

પ્રસ્તાવ ૨.

વ્યાધિઓ રૂપ જળનું પૂર ચોતરફ ફેલાઈ રહ્યું છે, માનસિક પીડાઓ-રૂપ જળચરજંતુઓ ચોખ્ખાંજી તેમાં વસી રહ્યાં છે, મોહરૂપી મોટી ભમરીઓમાં સંખ્યાબંધ પ્રાણીઓ ગેબ થતાં તેમાં જોવામાં આવે છે, તેના મધ્ય વિભાગમાં કોષરૂપી વડવાનળ પ્રજ્વળી રહ્યો છે, તેથી તે મહા ભયંકર છે, માનરૂપી મોટા પહાડો તેમાં આવેલા છે, જેથી મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિતિ કરવારૂપ વહાણ તેમાં અચડાઈને છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે, માયા-કપટરૂપ લતાઓનાં ગીચ ઝુંડ તેમાં વ્યાપ્ત છે જેથી પ્રાણીઓની સદ્ગતિ દુઃસંચાર થઈ પડે છે-રખલિત થાય છે-પ્રાણીઓ સદ્ગતિએ જઈ શકતાં નથી. અને તૃષ્ણા આદિ નદીઓના પૂરથી તે સમુદ્રમાં લોભરૂપ જળનો ઓધ પ્રતિદિન વધતો જાય છે. ૭૬૦-૭૬૩ આ સંસારસમુદ્રને તરી જવા માટે હવે તમારે અવશ્ય યત્ન કરવો જોઈએ; નહિ તો સર્વ અર્થોને સિદ્ધ કરી આપનારો મોક્ષરૂપ બેટ તમને પ્રાપ્ત થશે નહિ. ૭૬૪ આ સમુદ્રને ઉતરી જવા માટે સર્વજોએ આ ઉપાય કહ્યો છે કે, આમાં સંયમરૂપ વહાણ અવશ્ય મેળવવું જોઈએ અને તેને માટે સર્વકોષજો મહાન આગ્રહ કરવો જોઈએ. ૭૬૫ આ વહાણ, જો કે પુષ્કળ પરિષહોરૂપ લોખંડી ભારથી ભરપૂર છે તો પણ અંતે ઉત્તમ સત્ત્વને પ્રાપ્ત કરી આપનારું છે અને તેમાં પણ જો કોઈ ઉત્તમ નાવિક-ખલાસી-સદ્ગુરુ મળી આવે તો તો કયા મનુષ્યને આનંદજનક ન થાય ? ” ૭૬૬ કેવલીની એ દેશના સાંભળીને નરોત્તમ રાજનું મન જે પ્રથમ રાગી હતું તે પણ એકદમ સ્થિર થઈને વિરક્ત બની ગયું. અથવા તેમાં અત્યંત આશ્ચર્ય ન જ ગણાય, કેમકે મુનિઓની શક્તિ સર્વ કંઈ કરી શકે છે. ૭૬૭ તે પછી નરોત્તમ રાજએ નમસ્કાર કરી આનંદપૂર્વક કેવલીને પૂછ્યું કે, હે પ્રભુ ! મારા પુત્રે પૂર્વજન્મમાં શું પુણ્ય કર્યું હતું ? કેમકે, એ પોતાના રાજ્યનો ત્યાગ કરી પોતે એકલા જ એક મિત્રને સાથે લઈ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેને

પાત્રદાન વિષે શામ્બરાજ કથા.

અદ્ભુત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઇ. ૭૬૮-૭૬૯ આ સાંભળી કેવલીએ કહ્યું કે, હે રાજા ! તું એકાગ્રચિત્તે સાંભળ.

શામ્બરાજના પૂર્વલવની કથા.

“આ ભરતક્ષેત્રમાં સુરચિત નામનું એક શ્રેષ્ઠ ગામ છે. તેના રાજા લલિત નામનો એક ક્ષત્રિય હતો. તે રાજાની તરવાર તેના એક મંત્રીરૂપે હોદ્દાને શત્રુઓને ઉચ્ચાટ ઉપજાવતી હતી. ૭૭૦-૭૭૧ એ રાજાને તારાદેવી નામની સ્ત્રી હતી. તે આખા દેશમાં પ્રિય થઇ પડી હતી અને તેણે પોતાના ગુણોરૂપી દોરડાંથી પોતાના પતિના મનરૂપ વાનરને બાંધીને સ્થિર કર્યો હતો. ૭૭૨ જેમ ગોવાળ ગાયોનું સમાન રીતે પાલન કરે તેમ, એ રાજા તે ગામની સર્વ પ્રજાઓનું સમાન રીતે પાલન કરતો હતો. અને ગોવાળ જેમ ગાયોમાંથી સ્વચ્છ દૂધનું દોહન કરે તેમ, એ રાજાએ પણ પ્રજાઓમાંથી ઉજ્જવળ યશ સંપાદન કર્યો હતો. ૭૭૩ એક દિવસે તે ગામના દરવાજામાં બેઠો હતો અને ગામના લોકસમુદાયમાં કંઈ ચર્ચા કરતો હતો તેવામાં ગધેડાના પૂછડાને વળગી રહેલો કાષ્ઠએક પુરુષ તેના જોવામાં આવ્યો. ૭૭૪ તેને ગધેડો ઉપરાઉપરી પાછલા પગની લાતો માર્યે જતો હતો તો- પણ તેણે તેનું પૂછડું છોડ્યું નહિ, પણ પોતાના શરીરને સંકોચી રાખી પુંછડે પકડેલા સાપની પેઠે ઉલટું પકડીજ રાખ્યું. ૭૭૫ ગામના લોકોએ તેને વારંવાર કહ્યું કે, તું ગધેડાનું પૂછડું મૂકી દે. તેમજ ગધેડો પણ ઉપરાઉપરી તેને મારતો હતો, છતાં તેણે પૂછડું છોડ્યું નહિ, જેથી આખરે અશક્ત થઇને ડાળી ઉપરથી પડેલા વાનરની પેઠે તે પછડાઈ પડ્યો અને મોટેથી રડવા લાગ્યો. ૭૭૬ ત્યારે ગામ-ધણી વગેરે સર્વ લોકોએ દયાને લીધે તેને ઉઠાડ્યો અને વચ્ચના છોડાથી તેનું શરીર લૂછી નાખીને થંડુ જળ તેને પીવરાવ્યું. ૭૭૭ પછી લોકના સમુદાયમાં તેને લાવીને પૂછડું કે, તારે

પ્રસ્તાવ ૨.

આટલો બધો આગ્રહ પકડવાનું કારણ શું ? શા માટે બધાએ કહ્યું છતાં અને ગધેડે માર્યો છતાં તે તેનું પૂછું છોડ્યું નહિ ? ૭૭૮ ત્યારે તેણે કહ્યું કે, હે દેવ ! મારી માતાએ મને કહ્યું હતું કે, હે પુત્ર ! તું હરકોઈ કામમાં આવો શિથિલ છે, તેથી તું તારું પેટ કેવી રીતે ભરીશ ? માટે તારે બીજા કાંઈ, જે કંઈ કરવાનું કહે તેમાં ખૂબ આગ્રહ પકડી રાખવો, જેથી લોકોમાં સદાકાળ તું પ્રિય થઈ પડીશ. ૭૭૯-૭૮૦ આ મારી માતાની શીખા-મણ્થી મેં ખૂબ આગ્રહ કરીને પૂછું છોડ્યું ન હતું. કેમકે, એ ગધેડાના માલીકે “ આ ગધેડાને તું પકડી રાખ ” એમ મને કહ્યું હતું. ૭૮૧ આ પ્રમાણે સાંભળીને ગામઘણીએ પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, આ તરુણ અત્યંત મુગ્ધ છે-અચ્છાની છે, માટે આને મારા નીતિગૃહમાં રાખીને હું શિક્ષણ આપું. ૭૮૨ આવો મનમાં વિચાર કર્યા પછી તેણે પેલા મુગ્ધ માણસને પોતાના ઘર કામમાં નીમ્યો અને ખાવામાં તથા વસ્ત્ર પહેરવાં વગેરેમાં તેના પર દયાને લીધે હમેશાં શિખામણ આપવા માંડી. ૭૮૩ એક દિવસે ભોજન વખતે તે ગામઘણી ગામલોકોની સભામાં બેઠો હતો, ત્યારે તેની સ્ત્રીએ તેને બોલાવવા માટે પેલા મુગ્ધ યુવાનને મોકલ્યો. ૭૮૪ તેણે ત્યાં સભામાં જઈને પોતાની મૂર્ખાઈથી સર્વ લોકોના સાંભળતાં મોટા શબ્દથી ખુલ્લી રીતે કહ્યું કે, ચાલો, રાખ થંડી થઈ જાય છે. ૭૮૫ તે સાંભળીને સર્વ સહવાસી લોકોએ “ અહો ! આ ગામઘણી છે, છતાં રાખ ખાય છે ” આવી ગામઘણીની હાંસી કરી અને પછી તે ગામઘણી પણ “ આની મૂર્ખતાને ધિક્કાર છે ” આમ મનમાં વિચાર કરતો ઘેર ગયો. ૭૮૬ તેણે મૂર્ખાને એકાંતમાં બેસાડીને કહ્યું, “ અહ્યા ઓ ! હું જ્યારે સભામાં બેઠો હોઉં, ત્યારે તારે જે કંઈ કહેવાનું હોય તે કહેવું નહિ; પણ સભામાંથી હું ઉઠું ત્યારે જ

પાત્રદાન વિષે શિખરાજ કથા.

કહેવું. ૭૮૭ આવી શિખામણુ આપીને તેણે ભોજન કર્યું અને પેલો મૂર્ખ શિરામણી તેને કામે લાગ્યો. ૭૮૮ હવે એક દિવસે એવું બન્યું કે પેલો ગામધણી, દેવીની યાત્રા નિમિત્તે ગામમાં જ્યાં ઉત્સવ થતો હતો, ત્યાં બેઠો હતો, તેવામાં તેનું ઘર સળગ્યું, એટલે તેની સ્ત્રીએ પેલા મૂર્ખાને તેને બોલાવવા માટે મોકલ્યો. ૭૮૯ તે વેળા ગામની પાસેના એક બગીચામાં દેવીની યાત્રા નિમિત્તે આવેલા લોકો એકઠા મળ્યા હતા અને તેઓની વચ્ચે ગામધણી બેઠો હતો, જેથી પેલા મૂર્ખાધિરાજને ગામધણીએ આપેલી પ્રથમની શિખામણુ યાદ આવી અને તે ઘણા લાંબા સમય સુધી મૌન ધરીને ત્યાં બેઠો રહ્યો. પછી ગામધણીએ જ્યારે પૂછ્યું ત્યારે તેણે તેના કાન પાસે જઈને કહ્યું કે, તમારું ઘર અગ્નિથી બળી જાય છે. આ સાંભળી ગામધણીએ પોતાના ગામ સામે દૃષ્ટિ કરી, ત્યારે તો દુઃખ અને પાણી જેમ એક થઈ જાય તેમ, આકાશમાં કેવળ ધૂમાડો જ તેના જોવામાં આવ્યો. ૭૯૦-૭૯૨ પછી ગામપતિએ કહ્યું કે, અરે ઓ મૂર્ખ! તું આટલે સુધી આવ્યો શા માટે? અને જો આવ્યો તો તે કહ્યું કેમ નહિ? શા માટે ખીલાથી જડી દીધો હોય તેમ બેઠો રહ્યો? ૭૯૩ ત્યારે તેણે કહ્યું કે, મને મારી શેઠાણીએ મોકલ્યો તેથી હું આવ્યો છું. અહીં તમે લોકના મેળાવડામાં બેઠા હતા તેથી તમારી શિખામણુ પ્રમાણે મેં તમને કહ્યું નહિ. ૭૯૪ તે પછી ગામપતિ ગામના લોકોની સાથે ઉતાવળો ઉતાવળો ઘેર ગયો પણ તેટલામાં તો ઘર અગ્નિથી બળીને ભસ્મ થઈ ગયું હતું. ૭૯૫ એ વખતે ગામધણીએ પેલા મૂર્ખ ચાકરને કહ્યું કે, તું કેવો મૂર્ખ દેખાય છે? જ્યાં ધૂમાડો જોવામાં આવે ત્યાં કાઢને પૂછ્યા વિના પોતાની મેળેજ ધૂળ તથા કાદવ વગેરે નાખી દેવાં જોઈએ. ૭૯૬ તે સાંભળી પેલાએ કબૂલ કર્યું કે, હવે પછી એમ કરીશ; અને પછી

પ્રસ્તાવ ૨.

તે પોતાને કામે લાગ્યો. ગામઘણીએ પણ તેજ ક્ષણે નવું ધર તૈયાર કરાવ્યું. ૭૮૭ તે પછી એક દિવસે ગામઘણીની સ્ત્રી, પોતાનાં નવાં ધોયેલાં વસ્ત્રોને ધરના ઝોરડાની અંદર રહીને ધૂપ આપીને સુગંધી કરી રહી હતી, જેથી અંદરના ભાગમાં પ્રસરેલો ધૂમાડો વસ્ત્રોમાંથી બહાર નીકળવા લાગ્યો. તે જોઇને પેલી મૂર્ખ ચાકરે તે વસ્ત્રો પર કાઢવ, ધૂળ વગેરે નાખ્યાં. આ સમયે ગામઘણીની સ્ત્રી-તારા, કોઇ કામ પ્રસંગે ઝોરડાની બહાર ગઇ હતી, પણ તે પાછી અંદર આવી અને પોતાનાં વસ્ત્રોને એ રીતે બગાડેલાં જોઇ તેણે પોકાર કરી મૂક્યો કે, ૭૮૮-૮૦૦ અરે આ પાપી ! દુરાચારી ! મૂર્ખ ! તેં આ શું કર્યું ? હમણાં જ ધોયેલાં આ વસ્ત્રોને તેં આ પ્રમાણે કેમ બગાડ્યાં ? ૮૦૧ તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે, મને મારા શેઠે આજ્ઞા આપી હતી તેજ પ્રમાણે મેં કર્યું છે. કેમ ? આ મને પોતાને હિતકારક નથી ? જો હું મારા સ્વામીનું કહેલું નહિ કરીશ તો પછી બીજું શું કરીશ તે મને કહો. ” ૮૦૨ પછી પેલી સ્ત્રીએ પણ પોતાના ઘણીને બોલાવીને નોકરનું તે કૃત્ય બતાવ્યું એટલે તેણે કહ્યું કે, હશે, ફરીથી તું તારાં વસ્ત્રોને તને રુચે તેવાં ધોઇ લેજે. ૮૦૩ ત્યારે પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું કે ધોવાની વાત પછી, પણ પ્રથમ આ મૂર્ખાને ધરમાંથી બહાર કાઢો. કેમકે, તે હમેશાં આવા સંતાપ જ કરાવ્યા કરે છે. ૮૦૪ તે સાંભળી ગામઘણી બોલ્યો:-આ એકલો જ ધરનું સઘળું કામ કરવાને સમર્થ છે, માટે સૂર્ય જેમ પોતાના પગ વિનાના સારથિને લાગ કરતો નથી તેમ, આપણે પણ આનો ત્યાગ કરવો ન જોઇએ. ” ૮૦૫ પછી પેલી સ્ત્રી બોલી, “ હે નાથ ! ધરનું સઘળું કામ હું પોતે કરીશ, પણ આ મૂર્ખાને તો હવે કાઢવો જ જોઇએ. કેમકે, જેથી કાન તૂટી જાય તે સોનું પણ શું કામનું ? ૮૦૬ વળી હે સ્વામી ! આવા મૂર્ખ ચાકરથી તમને કોઇ જાતનો ગુણ

તાપસની કથા.

નથી, તેમ તમારી શોભા પણ નથી. કેમ કે, કાઈ એક ઘર ખાલી પડી રહે તે સાફ; પણ તે ઘર ચોરથી ભરેલું હોય તો સાફ નહિ.”
 ૮૦૭ પોતાની સ્ત્રીએ એ પ્રમાણે કહ્યું એટલે ગામધણી બોલ્યો:—
 “હે પ્રિયા ! આ મૂર્ખનો પણ આપણે સ્વીકાર કર્યો છે, તેમાં લોકો શું કહેવાના છે ? મહાદેવે પોઠીયાનો સ્વીકાર કર્યો, તેથી તે ‘પશુપતિ’ કહેવાય છે; પણ પેલા પોઠીયાનો પોતે ત્યાગ કરે છે ? ૮૦૮ આને આપણે હમેશાં શિક્ષણ આપીશું, તેથી તે કુશળ બની જશે. કેમકે, પર્વતની નદીનો પથર પણ હમેશના અત્યંત ધર્ષણથી ગોળ બની જાય છે.” ૮૦૯ પછી પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું:—“હે સ્વામિ ! હું ધારું છું કે, આને હમેશાં શિક્ષણ આપવામાં આવશે તો પણ આ કદી કુશળ થશે નહિ. કેમકે કાગડાને સારો અભ્યાસ કરાવવામાં આવે તો પણ તે કદી કાયલનો સ્વર કરે ? ૮૧૦ વળી હે સ્વામી ! શાસ્ત્રમાં પણ આવું સુભાષિત આપણા સાંભળવામાં આવે છે કે પંડિત શત્રુસારો પણ મૂર્ખ મિત્ર સારો નહિ. ૮૧૧ તો પછી હે નાથ ! આ તો આપણો મૂર્ખ સેવક છે, તે તો કેમ જ સારો ગણાય ? જેમ માટીનો કાચો ઘડો પોતાનામાં રહેલા જળનો તથા પોતાનો પણ નાશ કરે તેમ, આવો સેવક પોતાના શેઠનો તથા પોતાનો બન્નેનો નાશ કરે. ૮૧૨ વળી કહેવાય છે કે મૂર્ખ માણસ પોતાને તથા પોતાના આશ્રિતોને પણ સંકટમાં નાખે છે. જેમકે પૂર્વે એક ક્ષુદ્ર તાપસે ગામના સર્વ લોકોને સંકટમાં નાંખ્યા હતા. ૮૧૩ આ સાંભળી ગામપતિએ કહ્યું કે, એ ક્ષુદ્ર તાપસ કાણ હતો ? ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે—

તાપસની કથા

વૈતાલ્ય પર્વતમાં વિદ્યુત્પુર નામનું એક નગર છે. તેનો રાજા વેગચૂલ નામનો એક વિદ્યાધર હતો. ૮૧૪ એક દિવસે તે સભામાં બેઠો હતો. ત્યારે તેણે સાંભળ્યું કે, શૈવ પંથમાં જડતા ધણી હોય છે. આ સાંભળીને

પ્રસ્તાવ ૨.

તે વિદ્યાધર,એ કહેવતની સત્યતા જોવાને પૃથ્વી પર આવ્યો. ૮૧૫ તે સમયે પોલાસક નામના ગામમાંથી સમિધો લેવાને ગયેલો કાઠ એક તાપસ તેના જોવામાં આવ્યો. ૮૧૬ એટલે તે વિદ્યાધરે મુનિની પાસેજ ચરી રહેલી એક (માયાવી) ગાય ઉત્પન્ન કરી. તે ગાયને સ્થૂલ શરીરવાળી જોઈને ઋષિએ માની લીધું કે, આ તો ખરેખર કામધેનુ છે. ૮૧૭ પછી તે ગાય જ્યારે આકાશમાં ઉડી, ત્યારે પેલો તાપસ પણ પોતાના મનુષ્ય શરીરથી જ સ્વર્ગમાં જવાની ઇચ્છાથી ગાયને પુછડે વળગી પડ્યો. ૮૧૮ તે જ ક્ષણે વિદ્યાધરની તે માયા, વૈતાલ્ય પર્વતમાં જઈ પહોંચી અને તેને પુછડે વળગેલા પેલા તાપસે પણ તે પ્રદેશને જ સ્વર્ગ માની લીધું. ૮૧૯ ત્યાં વિદ્યાધરે તેમને પોતાને ઘેર લઈ જઈ લાડુ ખવરાવ્યા, ત્યારે મુનિએ તો મોટા મોટા તે લાડુને જ સ્વર્ગનાં ફળ માની લીધાં. ૮૨૦ અને તે સ્વાદિષ્ટ લાડુથી તૃપ્ત થઈ હૃદયમાં તેણે વિચાર કર્યો કે ખરેખર આટલા દિવસ સુધી મારો જન્મ વ્યર્થ જ ગયો; ૮૨૧ પણ હવે સ્વર્ગનું આ અપૂર્વ ભોજન પામીને હું કૃતાર્થ થયો છું; અને ગામના સર્વ લોકોને પણ આ ભોજનનાં હું દર્શન કરાવું, કેમકે પરદેશમાં ગમે તેટલી લક્ષ્મી સંપાદન કરી હોય તો પણ તેથી શું? એ લક્ષ્મી, ખીજા બેટમાં જેમ સૂર્યની શોભા જોવામાં આવતી નથી તેમ, પોતાના માણસોના જોવામાં આવતી નથી. ૮૨૨-૮૨૩ આવો નિશ્ચય કરી તે મુનિ, ચરવા માટે જતી પેલી ગાયના પુછડે ફરીથી વળગી પડ્યો અને સુતરના તાંતણાની પેઠે પૃથ્વી પર આવી પહોંચ્યો. ૮૨૪ તેણે સત્વર પોતાના ગામમાં જઈ સ્વર્ગના મોદક-ભોજનની વાત સર્વ માણસો આગળ કહેવા માંડી. કેમકે કુતરના પેટમાં ગયેલી ખીર કદી સ્થિર રહે? ૮૨૫ પછી તો તેણે વારંવાર માલ પુલાવી પુલાવીને સ્વર્ગનાં ફળોનું વર્ણન કરવા માંડ્યું અને ગામનાં લોકોને તે

(૧૨૪)

તાપસની કથા.

જોવા માટે આતુર બનાવી મૂક્યાં. ૮૨૬ એ પ્રમાણે તે મૂર્ખ ઋષિનાં વચનથી ગામના મૂર્ખ લોકો પણ સ્વર્ગ જોવા તૈયાર થઇ ગયાં અને ઋષિનાં રાગી બની રહ્યાં. કેમકે, સમાનને સમાન ઉપર જ રાગ બંધાય છે. ૮૨૭ પછી તે ઋષિ, સર્વ લોકોને સાથે લઇ ન્યાં પેલી ગાય ચરતી હતી ત્યાં ગયો અને પોતે તે માર્ગને જાણતો હોઇને ગાયની પાછળ ન્યારે તે ઉડ્યો ત્યારે તેના પગે બીજો, બીજાને પગે ત્રીજો અને ત્રીજાને પગે ચોથો—એમ સર્વ લોકો સાંકળના આંકડાઓની પેઠે અન્યોન્યને વળગી ચાલ્યાં. ૮૨૮-૮૨૯ તે વખતે ગાયના પૂંછડે વળગેલી લોકોની પંક્તિ આકાશમાં ન્યારે દૂર પહોંચી, ત્યારે સ્વર્ગ પૃથ્વીના અંતરના માપવા માટે જાણે કોઈ એક દોરી હોય તેવી શોધવા લાગી. ૮૩૦ પછી એ પંક્તિમાંહેના કોઇએક વચ્ચે રહેલા માણસે પેલા અગ્રેસર ઋષિને પૂછ્યું કે, સ્વર્ગનાં એ ફળનું માપ કેવડું હોય છે? ૮૩૧ આ સાંભળી તે દુષ્ટબુદ્ધિ ઋષિએ ફળનું માપ કહેવા માટે મૂર્ખાઇથી હાથમાંથી ગાયનું પૂંછડું મૂકી દઇ બે હાથ પહોળા કર્યા એટલે તેજ ક્ષણે સમુદ્રમાં જેમ વહાણ તળીએ બેસે તેમ, ગામ લોકોની આખી તે પંક્તિ, આકાશમાંથી પૃથ્વીપર પડી. તે એક મૂર્ખની સાથે સર્વ લોકોનાં હાડકાં ભાંગી પડ્યાં તથા સર્વનો નાશ થયો. ૮૩૨-૮૩૩ માટે હે સ્વામી ! તમે પણ આ મૂર્ખ શિરોમણી સેવકનો ત્યાગ કરો. કેમકે, બાળકોનું તથા સ્ત્રીઓનું પણ હિત વચન સ્વીકારવામાં આવે છે, ૮૩૪ પછી તે ગામપતિએ “બહુ સારું” એમ કહીને તે સેવકને કાઢી મૂક્યો. ખરું છે કે, પુરુષો ધણકરીને સ્ત્રીઓના હાથમાં રહેલા રવૈયા જોવા હોય છે. ૮૩૫ તે પછી એ ગામધણીએ બીજો એક સુભગ નામનો નોકર પોતાને ત્યાં રાખ્યો અને તે નોકર પણ ભદ્રક પ્રકૃતિવાળો હોઇને ચાલાક તથા સ્વામીનો ભક્ત નીવડ્યો. ૮૩૬ તે વખતે ગામપતિ પણ સર્વ

પ્રસ્તાવ ૨.

કામ કરવામાં સમર્થ એ નોકરને લીધે ગરુડને લીધે જેમ વિષ્ણુ સુખી થાય તેમ, સુખી થયો. ૮૩૭ એક સમયે બરાબર ભોજનના સમયે તે ગામપતિને ઘેર સાક્ષાત્ ધર્મના જેવા એક માસના ઉપવાસી મુનિ, પારણું કરવાના હેતુથી વહોરવા માટે આવ્યા; ૮૩૮ એટલે જંગમ કલ્પવૃક્ષ જેવા તે મુનિને પોતાને ઘેર આવેલા જોઇ, ગામધણી પ્રસન્ન થયો અને પેલા મુનિની સામે ગયો. ૮૩૯ એ સમયે અત્યંત હર્ષને લીધે તેનાં ગાત્રો પ્રકુલ્લ થયાં અને મુનિના પગમાં પડી તેણે પોતાની પત્નીને આજ્ઞા કરી કે, ૮૪૦ હે પ્રિયા ! જે સુંદર દૂધપાક તૈયાર કર્યો છે તે અહીં લાવ અને આ સુપાત્રને તેનું દાન કર. કેમકે આવું દાન અનંતગણું થાય છે. ૮૪૧ તે સાંભળી પેલી સ્ત્રી પણ અત્યંત પ્રસન્ન થઇ અને દૂધપાક, સાકર તથા ઘી પેલા સેવક દ્વારા મંગાવીને મુનિ આગળ હાજર કર્યો. ૮૪૨ પછી શુદ્ધ ભાવવાળી તે સ્ત્રી, પોતાના પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે પરમ ભક્તિપૂર્વક એ શુદ્ધ દૂધપાકનું દાન કરવા માટે તૈયાર થઇ. ૮૪૩ ત્યારે સાધુએ તેની આગળ, સંસાર સમુદ્રથી તરી જવા માટેનું જાણે એક વાહન તૈયાર કર્યું હોય એવું પોતાનું પાત્ર ધર્યું. ૮૪૪ પેલી સ્ત્રીએ પણ સાકર તથા ઘીની સાથે પરમ હર્ષપૂર્વક દૂધપાકનું દાન કર્યું અને તે દાન કરાવનાર તેના પતિએ ‘આપ આપ’ એમ વારંવાર કહ્યું, ૮૪૫ જેથી દાન કરનારી પેલી સ્ત્રી તથા દાન આપનારો તેનો પતિ પ્રસન્ન થયાં અને તેઓએ મનની ઉદારતા, ધનની સંપત્તિ તથા સુપાત્રના યોગથી અનંત પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. ૮૪૬ વળી દાન આપતાં આપતાં પેલી સ્ત્રી મને ધન્ય છે એમ અત્યંત હર્ષ પામતી હતી તથા દાન ગ્રહણ કરનારો મુનિ પણ આવા પ્રસન્ન મનથી મને દાન અપાય છે એમ માનીને પોતાને ધન્ય માનતો હતો. ૮૪૭ તેમજ પેલા સેવકે પણ હર્ષથી અપાતા તે દાનની “ અહો

તાપસની કથા.

અતુલ દાન, અહો અદ્ભુત પુણ્ય” એમ કહીને અનુમોદના કરી હતી, જેથી તેણે પણ પુણ્ય સંપાદન કર્યું. ૮૪૮ અરે ! સુપાત્ર દાન વડે (પ્રાપ્ત થતા) દાનરૂપ રાજ્યનાં હું શું વખાણુ કરું ? કેમકે જગતમાં પૂજ્ય એવો સાધુ પણ એને કર આપે છે. એની આગળ પોતાનો હાથ લંબાવે છે. ૮૪૯ ખરેખર ! સુપાત્ર દાનનું ફળ કોઈકે અદ્ભુત છે. કેમકે, દાન કરનારો મનુષ્ય માત્ર અનનું જ દાન કરીને અનંત સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત કરે છે. ૮૫૦ તે પછી પેલા મુનિ, દાન લઈને બીજે સ્થળે ચાલ્યા ગયા અને તે ત્રણ જણાઓ પણ પોત પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને ચિત્તની એકાગ્રતાપૂર્વક મરણ પામ્યાં. ૮૫૧ હે રાજા ! પછી તેઓ ત્રણે જણાં સૌધર્મ દેવલોકમાં અન્યોન્યની સાથે જ રહેનારા ત્રણ દેવ થયા અને ત્યાં સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવીને અનુક્રમે આ ત્રણરૂપે ઉત્પન્ન થયાં છે. ૮૫૨ પૂર્વે જે ગામપતિનો જીવ હતો તે તારો પુત્ર થયો છે, તેની પત્નીનો જીવ હતો તે આના મિત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો છે અને તેઓના સેવકનો જીવ હતો તે વચ્ચે કોઈ મિથ્યાત્વના સંસર્ગથી એક મનુષ્યભવ કરી અજ્ઞાનકષ્ટ ભોગવીને આ યક્ષરૂપે ઉત્પન્ન થયો છે, જે હમણાં તારા પુત્ર ઉપર પ્રીતિ રાખે છે. ૮૫૩-૮૫૪

એ પ્રમાણે પોતાના પુત્રનો પૂર્વ ભવ સાંભળી નરોત્તમ રાજા સંસારથી વિરક્ત મનવાળો થયો અને તેણે ગુરૂને નમન કરી વિનંતિ કરી કે— ૮૫૫ “ હે પાલક પ્રભુ ! પ્રાણી માત્રને જય આપનારા અને પરિણામે દારુણ આ કાળસ્વરૂપ સંસારરાક્ષસથી તમે માઈ રક્ષણુ કરો. ” ૮૫૬ તે સાંભળી ગુરુએ કહ્યું કે, “ હે મહારાજા ! જે મનુષ્ય જિનમુદ્રા (જેની દીક્ષાથી) યુક્ત થાય છે અને ઉત્તમ આગમોરૂપ મહા મંત્રોનો આશ્રય કરે છે, તેને આ સંસારરાક્ષસથી ભય નથી. ૮૫૭ ગુરુએ એમ કહ્યું એટલે નરોત્તમ રાજાએ નગરમાં,

(૧૨૭)

પ્રસ્તાવ ૨.

આવેલાં જિનમંદિરોમાં અદ્વાઈત ઓચ્છવ કર્યા, દીનઆદિને—ગરીબ લોકોને દાન આપ્યાં અને પછી સર્વ ઋદ્ધિવડે શંખ રાજની સાથે ગુરુ પાસે જઈને હર્ષપૂર્વક દીક્ષા લીધી. ૮૫૮-૮૫૯ શંખ રાજ પણ ગુરુને તથા પિતાને પ્રણામ કરી પિતાના વિયોગથી વ્યાકુળ અંતઃકરણે નગરમાં પાછો આવ્યો. ૮૬૦ તેણે પોતાના રાષ્ટ્રના દરેક ખેતરોને પાણી પૂરું પાડી ધાન્યસંપત્તિ વધારી મૂકી અને વર્ષાકાળના ઉત્તમ મેઘની પેઠે પ્રજાને ધનવાન બનાવી. ૮૬૧ પેલી તરફ નરોત્તમ મુનિ ગુરુ સાથે પૃથિવિ ઉપર વિહાર કરતા કરતા અનુક્રમે ગીતાર્થ બન્યા અને સર્વ સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ થયા. ૮૬૨ એક દિવસે તે મુનિ વિહાર કરતા કરતા રત્નપુર આવ્યા, એટલે શંખરાજ તેમનું આગમન સાંભળી તેમને વાંદવા માટે ગયો. ૮૬૩ રાજા, વિનયથી નમ્ર થઈ ગુરુની પાસે બેઠો. એટલે ગુરુએ સંસાર સમુદ્રમાં નૌકા સમાન દેશના આપવાનો આરંભ કર્યો:— ૮૬૪

“આ અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરી રહેલા સંસારીઓ માટે કોઈ એક છાયા વૃક્ષની પેઠે આ મનુષ્ય જન્મ, અમૃત તથા દુર્લભ છે. ૮૬૫ વળી હે ભવ્ય જીવો ! તે મનુષ્ય જન્મમાં પણ આર્યક્ષેત્ર તથા ઉત્તમ કુળ વગેરે દુર્લભ છે, અને તેમાં સુગુરુનો સંયોગ થવો તે પણ અતિદુર્લભ છે. કદાચ પુણ્યયોગે તેવો સંયોગ જો પ્રાપ્ત થાય તો પરદેશ ગયેલા વેપારીઓ જેમ રત્નો લાવે તેમ જરૂર તે ગુરુના હાથમાંથી મહાવ્રતરૂપી રત્નો તમે લઈ લેજો. ૮૬૬-૮૬૭ નહિ તો યાદ રાખજો કે, એવા રત્ન આપનાર ગુરુ ફરી દુર્લભ થઈ પડશે અને પછી તમે મેળવેલો ખજાનો ગયો. એટલે હાથ પંપાળતા રહેશો. ” ૮૬૮ આ દેશના સાંભળીને મહારાજા શંખે, વીર્ય તથા બળથી ઉલ્લાસમાં આવી જઈ મહાવ્રતરૂપ રત્નોની માગણી કરી. ૮૬૯ ત્યારે ગુરુએ કહ્યું:—હે મહારાજા ! આમાં વિલંબ કરવો ન

શંખરાજની કથા.

જોઈએ. મહાવ્રતરૂપ મહારત્નોનો સંગ્રહ કરવાનો તમે આદર કરો-
તુરત જ આરંભ કરો." ૮૭૦ "બહુ સારું" એમ કહીને શંખરાજ
નગરમાં ગયો અને તે ન્યાયી રાજાએ સૂરપાલ નામના પોતાના પુત્રને
રાજ્યાસને બેસાડ્યો. ૮૭૧ તે સમયે એ નવો રાજા જ્યારે રાજ્યાસને
બેઠો ત્યારે, જો કે તે કુશળ હતો તોપણ તેના પિતાએ પ્રેમથી
આવી શીખામણ આપવા માંડી, ૮૭૨ "હે પુત્ર ! તારે ન્યાયથી જ
લક્ષ્મી મેળવવી, કેમકે તેવી લક્ષ્મી સ્થિર થાય છે અને કીર્તિ કર-
નારી થઈ પડે છે. જેમ શરીરમાં બળપૂર્વક જે વધારો થાય છે તેજ
ઉત્તમ ગણાય છે નહિ કે સોળ આવવાથી ! ૮૭૩ હે પુત્ર ! તારે પૃથ્વી
પર અત્યંત રાગી ન થવું તેમ સર્વથા વિરક્ત પણ ન થવું, પણ
મધ્યસ્થપણે વશમાં રહેનારી ક્રોધ સ્ત્રીનો ઉપભોગ કરવામાં આવે
તેમ તારે પૃથ્વીનો ઉપભોગ કરવો. ૮૭૪ આ પૃથ્વી, વેસ્થા સ્ત્રીની
પેઠે ક્રોધની થઈ નથી અને ક્રોધની થશે નહિ. તે ક્રોધને અત્યંત
સ્વાધીન કે વશ થતી જ નથી. ૮૭૫ જો કે પૃથ્વીનો મોટો ભાગ તારા
તાબામાં છે તો પણ તેથી તારે પ્રમાદી બનીને ગર્વ કરવો નહિ.
કેમકે, આપણે સાંભળીએ છીએ કે રાવણ પોતે પણ મર્વથી દુર્દશાને
પામ્યો હતો. ૮૭૬ હે વત્સ ! તારે ક્રોધનો પણ કદી વિશ્વાસ કરવો
નહિ, કેમકે વડવાનલે સમુદ્રને વિશ્વાસ પમાડીને શું કર્યું છે તે તું બાણે
છે ? ૮૭૭ હે પુત્ર ! ઉત્તમ, મધ્યમ કે અધમ હરકોઈ તારા સેવક ઉપર
તારે સમાન ભાવ રાખવો, અને ત્રાજવાના કાંટાની પેઠે સમાન સ્થિતિમાં
રહેવું, જેથી તું પ્રમાણપાત્ર થઈશ. ૮૭૮ વળી જેમ નદીઓ પર
આગ્રહ ન કરવો જોઈએ તેમ, તારે ક્રોધ સ્ત્રીઓ પર પણ આગ્રહ
કરવો નહિ-સ્ત્રીઓને વશ થવું નહિ. કેમકે નદીઓ જેમ સમુદ્રમાં
ધસડી જાય છે તેમ, સ્ત્રીઓ પણ (પુરુષોના મનરૂપ) જોતરાંને
જેંચીને તેઓને સંસારરૂપ સમુદ્રમાં ધસડી જાય છે. ૮૭૯ હે વત્સ !

પ્રસ્તાવ ૨.

તારે સર્વદા ધર્મ કરવામાં જ ઉદ્યમ કરવો. જેમકે, ધર્મ સર્વ વસ્તુને આપનારો છે. અરે ! સૂર્ય પોતે પણ વૃષલગ્નનો (ધર્મનો) આશ્રય કરવાથી જ અત્યંત તેજસ્વી થાય છે. ”૮૮૦ એ પ્રમાણે પુત્રને શિખામણ આપ્યા પછી શંખરાજએ લક્ષિથી સાધર્મિકાનું વાત્સલ્ય કર્યું-સમાનધર્મ-વાળાઓનો ભોજનાદિ સત્કાર કર્યો અને દીનઆદિને ધનનું દાન કર્યું. ૮૮૧ તેમ જ પરમલક્ષિતપૂર્વક મુનિઓને વહોરાવી, પુસ્તકોની પૂજા કરી, જૈન દેરાસરોમાં ઘણા જ આનંદજનક અઠ્ઠાઈ ઓચ્છવો કર્યા. ૮૮૨ પછી અંત:પુર તથા રત્નો વગેરે શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓથી સુશોભિત એવા સર્વ રાજ્યનો ત્યાગ કરી તે રાજ દીક્ષા લેવા તત્પર થયો. ૮૮૩ તે સમયે મોટો શબ્દ કરનારાં જાત જાતનાં વાદિત્રો રસ-પૂર્વક વગડાવવામાં આવ્યાં અને નગરવાસીઓ તથા પોતાના પુત્રથી અનુસરાયલો શંખરાજ, સુવર્ણ તથા મણિઓના અક્ષરોથી સુશોભિત થઈ પાલખીમાં બેસીને દીક્ષા લેવાની ઉત્કંઠાથી નગરની બહાર નીકળ્યો. ૮૮૪-૮૫

શંખરાજએ દીક્ષા લીધી.

ત્યાં મુનિની પાસે જઈ શંખરાજએ દીક્ષા માગી એટલે તેમણે પણ તેને પાંચ મહાવ્રતો રૂપ મણિઓ અર્પણ કર્યા. ૮૮૬ મદનમંજરી વગેરે તેની ઘણી સ્ત્રીઓ પણ પોતાના પતિને અનુસરી-તેઓએ પણ દીક્ષા લીધી. અથવા સ્ત્રીઓને એજ થોડાં છે. ૮૮૭ પછી શંખરાજના મિત્રે પણ શંખરાજની દીક્ષા સાંભળીને પોતાનાં બન્ને રાજ્યો સૂરપાળને સોંપી દીધાં અને પોતે ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી. ૮૮૮ સૂરપાલ રાજ, પોતાના પિતાને તથા દાદાને વંદન કરી પોતાના નગરમાં ગયો અને આખી પૃથ્વીનો શાસ્તા થયો, ૮૮૯ બીજી તરફ શંખમુનિએ પણ ગુરુની સાથે વિહાર કર્યો અને સર્વ સાધ્વીઓ પણ ગુરુની આજ્ઞા લઈ સાધ્વીઓની પાસે ગઈ. ૮૯૦

(૧૩૦)

શંખરાજની કથા.

શંખમુનિનો મોક્ષ.

એ પ્રમાણે લાંબા કાળ સુધી દીક્ષા પાળીને તથા કેવળજ્ઞાનરૂપ સંપત્તિ સંપાદન કરીને શંખમુનિએ અનેક લબ્ય જીવેને બોધ પમાડ્યો અને આખરે પોતાના મિત્રની સાથે તે મોક્ષે ગયો. ૮૯૧ આ શંખરાજનું ચરિત્ર, ધર્મશ્રવણ કરવામાં પ્રીતિવાળા મનુષ્યોની શ્રવણેન્દ્રિયનું આકર્ષક છે, માટે તેનું શ્રવણ કરી લબ્ય જીવો કોષ્ટ પણ્ય જાતના નિયાણા રહિત એવા દાનધર્મમાં નિરંતર આસક્ત થાઓ કેમકે, દાનધર્મ મોક્ષસુધી લઇ જનારો છે. ૮૯૨

દાનના વિષયમાં શંખરાજની કથા સમાપ્ત.

(ગુરુ આશાધરને કહે છે—)

તેમજ શીલ પણ્ય સર્વ કલ્યાણોનું મૂળ છે, માટે વિવેકી પુરુષે તેનું પાલન કરવું. આ શીલના પ્રભાવથી સિંહ, હાથી વગેરે દુર્દમ પ્રાણીઓ પણ્ય વશ થાય છે. ૮૯૩ વળી ખાર પ્રકારનું જે તપ કહેવામાં આવ્યું છે તેનું પણ્ય વિદ્વાન મનુષ્યે સેવન કરવું, કેમકે તપથી નિકાચિત કર્મોનો પણ્ય નાશ થાય છે. ૮૯૪ તેમજ સ્વચ્છ આશયવાળા પુરુષોએ નિરંતર જાવના પણ્ય જાવવી જોઇએ, કેમકે જાવના જાવવાથી દાન, શીલ અને તપ સફળ થાય છે. ૮૯૫ હે સત્પુરુષ ! દાન, શીલ, તપ અને જાવના—આ ચારેમાં જાવના સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે અને તે બીજા સર્વને જિતનારી છે—સર્વ કરતાં વિશેષ ફળદાયી છે. માટે ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ તીર્થયાત્રા આદિ ધર્મકૃત્યો કરીને જાવના હમેશાં જાવવી જોઇએ. ૮૯૬ વળી હે આશાધર ! સંધનું અધિપતિપણ્ય પ્રાપ્ત કરવું, કેમકે તે ચક્રવર્તીઓને પણ્ય દુર્લભ છે. અને તેથી તીર્થકરનું નામ—ગોત્ર પણ્ય મેળવી શકાય છે. ૮૯૭ ગુરુનો આ ઉપદેશ આશાધરના હૃદયમાં વજ્રલેપની પેઠે લાગી ગયો અને તે ઉપદેશમાં મગ્ન થયેલી એની ધર્મભુદ્ધિ નિશ્ચળ

પ્રસ્તાવ ર.

અર્ષ. ૮૯૮ અને પછી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા તે આશાધરે, સમગ્ર દેશોમાંથી સંઘ એકઠો કર્યો અને શત્રુજય મહાતીર્થ આદિ સાત તીર્થ ક્ષેત્રોમાં જિન ધર્મની મોટી પ્રભાવના કરવા માંડી તેમજ નિષ્કપટભાવથી યાત્રા કરીને સંઘપતિપણું સંપાદન કર્યું. ૮૯૯-૯૦૦ પછી બે વર્ષો વીતી ગયાં એટલે તે અમાપ બુદ્ધિવાળા સંઘપતિએ, સંઘના સાત નાયકો સાથે જિનયાત્રા કરી, ૯૦૧ તેમજ નવી નવી જિનપ્રતિમાઓ સ્થાપીને તથા પુસ્તકો લખાવીને તેણે જિનમંદિરોને અને પાષધ-શાળાઓને બરપૂર કર્યા. ૯૦૨

આશાધરનું સ્વર્ગગમન.

એ રીતે જાત જાતનાં ધર્મકૃત્યો હુમેશાં કરીને સાધુ આશાધર સુખના સ્થાનરૂપ સ્વર્ગમાં ગયો. ૯૦૩

આશાધરના નાનાભાઈનું નામ દેશલ હતું; તેનો યશ દેશ-વિદેશમાં પ્રસરી રહ્યો હતો અને આશાધરના સ્વર્ગગમન પછી વિષ્ણુના વક્ષઃસ્થળમાં જેમ કૌસ્તુભ મણિ રહે છે તેમ, એના પર ધરનો સમગ્ર ભાર પ્રાપ્ત થયો. ૯૦૪ દેશલની સ્ત્રીનું નામ 'ભોલી' હતું. તેનું મન માયા-દંભથી રહિત હતું અને તેણી તે કાળની સતી સ્ત્રીઓમાં શિરોમણી હતી. ૯૦૫ જે કે, કામરૂપી કેસરીસિંહ અત્યંત બળવાન છે તોપણ તેણીએ શીલરૂપ ખીલા સાથે તેને એવો તો જકડી દીધો હતો, જેથી એના મૂળરૂપ પાંજરામાંથી તે બહાર નીકળી શકતો નહતો. ૯૦૬

દેશળનો વંશ.

એ સ્ત્રીએ ત્રણ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. જેઓના જન્મ સમયે લોભ, પાપ તથા કલિયુગ-આ ત્રણેને બચતી કંપારી છૂટી ગઈ. ૯૦૭ તેમાં સૌથી મોટાનું નામ સહજ હતું. એ સદા ધર્મકર્મમાંજ

(૧૩૨)

કેશલનો વંશ.

તત્પર રહેતો હતો અને પાપકર્મથી અલગ રહેતો હતો. તેથી જાણે એમ લાગતું હતું કે, ધર્મકર્મતત્પરતા એની સાથેજ જન્મી હતી કે શું ? ૯૦૮ કામધેનુ એના દાનથી પરાજય પામીનેજ ઇન્દ્ર પાસે ચાલી ગઈ અને કલ્પવૃક્ષ તો મેરુ પર્વતમાં તપશ્ચર્યા કરવા માટે જ નીકળી પડ્યું (અર્થાત્ કામધેનુ તથા કલ્પવૃક્ષ કરતાં પણ સહજ વધારે દાતા હતો.) ૯૦૯ વળી તેના દાનથી પરાજય પામેલા ચિંતામણી રતનને તો ચિંતાજ ઘડ પડી, (કે હવે ક્યાં જતું ?) આવા કારણથી તે ત્રણે પદાર્થો (કામધેનુ, કલ્પવૃક્ષ તથા ચિંતામણિ રતન) પૃથ્વીનો ત્યાગ કરીને હાલમાં ક્યાંક ચાલ્યાં ગયાં છે. ૯૧૦

સહજના નાનાબાઈનું નામ સાહજુ હતું, તે સ્વભાવે સજ્જન હોઈને અતિ ઉજ્જવળ ગુણોનો આશ્રય હતો અને હું માતું છું કે ચંદ્રમા, એના યશસ્વ સરોવરનો જાણે એક હંસ હોય તેવો જણાતો હતો. (અર્થાત્ એના સમયમાં એનો યશ ચંદ્ર કરતાં પણ અતિ ઉજ્જવળ હતો. ૯૧૧ લોકો, સાહજુને સૂક્ષ્મદર્શી કહેતા હતા પણ તે યોગ્ય નથી, કેમકે સાહજુ ખીજાઓના સ્થૂલ દોષોને પણ જોઈ શકતો નહતો. (અર્થાત્ સાહજુ, ખીજાઓના સ્થૂલ દોષોને પણ લક્ષ્યમાં લેતો નહતો, તો પછી સૂક્ષ્મ દોષોને તો કેમજ લક્ષ્યમાં લે ?) ૯૧૨

આ સાહજુથી પણ નાનો જે ત્રીજો બાઈ હતો તેનું નામ સમરસિંહ હતું. તે ગુણોને લીધે પોતાને અગણિત કહેવરાવતો હતો; (અર્થાત્ તેનામાં અગણિત ગુણો હતા) પણ તે પોતેજ મનુષ્યોમાં અત્યંત ગણતરી કરવા યોગ્ય ઘઈ પડ્યો હતો—ગુણોને લીધે મનુષ્યો તેને અત્રેસર ગણતા હતા. ૯૧૩ વળી તેનામાં જે અપૂર્વ ગુણો

પ્રસ્તાવ ૨.

હતા તે કયા મનુષ્યને વિસ્મય પમાડતા ન હતા ? કેમકે તેઓ લોકોને અધનથી છોડાવતા હતા. ૯૧૪

દેશલના નાનાલાઇનું નામ લાવણ્યસિંહ હતું. તેને વિષ્ણુને જેમ લક્ષ્મી નામની સ્ત્રી છે તેમ, બ્રાહ્મી માત્રનું હિત કરનારી લક્ષ્મી નામની સ્ત્રી હતી. ૯૧૫ એ લાવણ્યસિંહ, દાન વડે યાચકોને પાંચ શાખા-વાળા કલ્પવૃક્ષ જેવો ચંદ્ર પડ્યો હતો અને કામધેનુ, ચિંતામણિ રત્ન તથા પારિજાતક-એ ત્રણેના અધિષ્ઠાયક દેવો કરતા પણ ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચ્યો હતો-તેઓના કરતાં પણ અધિક દાતા હતો. ૯૧૬ જેમ આકાશ, સૂર્ય તથા ચંદ્રેય પુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે તેમ, એની સ્ત્રી લક્ષ્મીએ એ પુત્રોને જન્મ આપ્યો હતો. આ એ પુત્રો પણ સમગ્ર જગતનો ઉપકાર કરવામાં ધુરંધર હતા. તેમાંના પહેલાનું નામ સામંત હતું, જે શમ, શૌચ, સત્ય, શીલ, સત્ત્વ તથા સંયમશાળી પુરુષોમાં સદા અતિ ઉત્તમ હતો. ૯૧૭-૯૧૮ આના નાના લાઇનું નામ સાંગણ હતું. તે પણ જગતમાં પ્રખ્યાત હોઇને તેના ગુણો, મનુષ્યોના કાનમાં આવીને લાગલાજ હૃદયમાં ચોંટી જતા હતા અર્થાત્ તેના ગુણો કર્ણપ્રિય હોઇને હૃદયાર્કષક પણ હતા. ૯૧૯ લાવણ્યસિંહ સ્વર્ગે ગયો એટલે તેના મોટા ભાઇ દેશલ, જે સર્વદા મોટા ભાગ્યશાળી હતા તેણે ધરનું સમગ્ર ઐશ્વર્ય પોતાને સ્વાધીન કર્યું. અને પાંચ શુભાવહ અણ્ણવતોથી યુક્ત મૂર્તિમાન ગૃહસ્થ ધર્મની પેઠે પાંચ પુત્રોથી યુક્ત હોઇને શોભવા લાગ્યો. ૯૨૦-૯૨૧ પિતા-દેશલે પોતાના મોટા પુત્ર સહજને વિશેષ ગુણવાન જાણી શ્રીમાન દેવગિરિ નગરમાં રહેવા માટે મોકલ્યો. ૯૨૨ અને તેનાથી નાના સાહણને સર્વ કળાઓમાં કુશળ જાણી દત્તભતીર્થ નગરમાં રહેવા માટે મોકલ્યો. ૯૨૩ આ રીતે તેણે સર્વ પુત્રોને, સારથિ જેમ ઘોડાઓને ચાણક મારીને સન્માર્ગે લઇ જાય તેમ, શિખા-મણુ રૂપી ચાણકો મારી મારીને સન્માર્ગે જનારા કર્યા. ૯૨૪

(૧૩૪)

દેશલેનો વંશ.

પેલી તરફ સહજે પોતાના ગુણો વડે દેવગિરિના રામદેવ રાજને એવો તો વશ કર્યો, જેથી તે બીજા કોઇની વાત પણ કરતો ન હતો. ૯૨૫ વળી કપૂરના સમુદાયથી સુંદર એવું તાંબૂલ (પાનખીડું) તેને જ્યારે અપાતું હતું ત્યારે સ્તુતિપાઠકો “કપૂરધારા પ્રવાહ” એવું બિરુદ તેને આપતા હતા. ૯૨૬ તેની (સહજની) કીર્તિ, છેક તિલગ દેશના રાજ સુધી પહોંચી ગઇ, જેથી પ્રેરાઇને તે રાજાએ પોતાના નગરમાં દેવમંદિર બનાવવા માટે તેને સ્થાન આપ્યું. ૯૨૭ વળી કર્ણાટક તથા પાંડુ દેશમાં પણ તેનો યશ સદાકાળ ડાલવા લાગ્યો, જેથી તે દેશના રાજા સુદ્ધાં સર્વ લોકો, તેને મળવા માટે આતુર થઇ જતાં હતાં. ૯૨૮ એક દિવસે ઉદાર બુદ્ધિવાળા દેશલ શ્રેષ્ઠીએ, શ્રીમાન દેવગિરિ નગરમાં નવું જૈન મંદિર કરવાની ઇચ્છા કરી. ૯૨૯ અને પોતાનો મનોરથ સિદ્ધસૂરિ ગુરુને તેણે જણાવ્યો કે, એક જૈનમંદિર બંધાવવાની મને ઇચ્છા છે, માટે આપની કૃપાથી મારો એ મનોરથ સત્વર પૂર્ણ થાય તેમ તમે કરો. એ દેરાસરમાં મૂળનાયક તરીકે કયા ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરવી અને કોની પ્રતિષ્ઠા કરવાથી પરિણામમાં હિત થાય, તે મને કહો. ૯૩૦-૯૩૧ ત્યારે ગુરુમહારાજે કહ્યું કે, તારા કોઇ ભાગ્યના યોગથીજ આની તને ઇચ્છા થઇ છે. કેમકે જિનમંદિર બંધાવનારાઓની અતિ ઉચ્ચ ગતિ થાય છે. ૯૩૨ તારા એ દેરાસરમાં દુષ્ટ અરિષ્ટોનો નાશ કરનારા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનને મૂળનાયક તરીકે સ્થાપવા. કેમકે હે સાધુ! તે ભગવાન સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુને આપનારા છે. ૯૩૩ આ સાંભળી દેશલે, દેવાગિરિમાં રહેતા સહજને જિનદેરાસર કરવાની આજ્ઞા મોકલી. ૯૩૪ એટલે તેણે પણ ક્ષુધાતુર મનુષ્યો જેમ સાકરવાળા દૂધનો હર્ષથી સ્વીકાર કરે તેમ, પોતાના પિતાની એ આજ્ઞાનો સત્વર હર્ષપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. ૯૩૫ પછી તેણે નજરાણાં અર્પણ કરી રામદેવ રાજને પ્રસન્ન કર્યો અને તે નગરમાં

પ્રસ્તાવ ૨.

જિનમંદિર માટે જગ્યા લીધી. કેમકે ધર્મકાર્યમાં કાણુ વિલંબ કરે ? ૯૩૬ તે પછી થોડાજ દિવસમાં નિરંતર પુષ્કળ ધન આપવાને લીધે કારીગરોના ઉત્સાહથી દેવમંદિર તૈયાર થઇ ગયું. ૯૩૭ પછી દેશભે નરદમ આરસના પત્થરની અને તેથી ચંદ્રમા જેવી જણાતી મૂળનાયકજીની પ્રતિમા, ખીજી બે મોટી પ્રતિમાઓ અને ચોવીશ નાની પ્રતિમાઓ તૈયાર કરાવી, તેમજ સત્યા દેવી, અંબિકા દેવી, સરસ્વતી દેવી અને ગુરુની મૂર્તિઓ પણ કરાવી. ૯૩૮-૯૩૯ તેમજ સિદ્ધસૂરિને આદરસત્કાર કરી, તેમને સાથે લઇ, દેશભ મજૂરો પાસે પ્રતિમાઓ ઉપડાવીને દેવગિરિ તરફ જવા ચાલતો થયો. ૯૪૦ સહજપાલ પણ ગુરુ તથા પ્રતિમાઓનું આગમન સાંભળી આનંદપૂર્વક ચાર પ્રયાણુ મુધી સંઘ સાથે સામે આવ્યો. ૯૪૧ અને ગુરુ તથા મૂળનાયક ભગવાન, દેવગિરિમાં જ્યારે આવી પહોંચ્યા ત્યારે સહજ પ્રવેશને મહોત્સવ કર્યો. ૯૪૨ તે વખતે પ્રવેશમંગળનાં વાદિત્રોના પડઘા ચોતરફ સંભળાવા લાગ્યા; જાણે કળિકાળમાં નિદ્રાવશ થયેલા ધર્મને જગતમાં જાગ્રત કરતા હોય તેવા જણાવા લાગ્યા. ૯૪૩ નગરના પ્રત્યેક ઘરનાં બારણાઓ પર તોરણો શોભી રહ્યાં હતાં, જેઓ ભવ્યજીવેની પુણ્યલતાઓમાંથી નીકળેલા ફણુગા હોય તેવાં દેખાતાં હતાં. ૯૪૪ વળી ઘેર ઘેર સ્થાપવામાં આવેલા પૂર્ણ કલશો, પુણ્યરૂપ રત્નોથી ભરપૂર હોઇને પ્રકટ થયેલા નિધિઓ સમાન શોભતા હતા. ૯૪૫ એ રીતે અતુલ મહોત્સવ ચાલી રહ્યા હતા, ત્યારે સહજપાલ, પ્રતિમાઓને દેવમંદિરમાં, અને ગુરુમહારાજને પોષધશાળામાં લઈ ગયો. ૯૪૬ પછી અનુક્રમે સિદ્ધસૂરિએ જળયાત્રા આદિ મહોત્સવપૂર્વક પ્રતિષ્ઠાના મુહૂર્તનો સમય સાંખ્યો-પ્રતિષ્ઠા કરી. ૯૪૭તે સમયે સારી રીતે પ્રસિદ્ધ થયેલા શ્રેષ્ઠ દેશભે, ઉત્તમ પ્રતિનાં ભોજનોથી તથા વસ્ત્રોથી ચારે પ્રકારના સંઘનું સન્માન કર્યું. દેરાસરની આગળ વિશાળ મંડપ બંધાવી તેની ચોતરફ મોહના પ્રવે

દેશલનો વંશ.

શને અટકાવવા માટે દુર્ગમાં એક કિલ્લો કરાવ્યો. એ કિલ્લામાં ચોવીસ નાની નાની દહેરીઓ આવેલી હતી તથા સુંદર હવેલીઓની શ્રેણી શોભતી હતી. ૯૪૮-૯૫૦ પછી દેશલે પોતાના કુળને પ્રકાશમાં લાવવાનો પ્રદીપ્ત દીવો હોય તેવો એક સુવર્ણકલશ દેરાસર ઉપર સ્થાપ્યો, ૯૫૧ તેમજ જગતમાં ભ્રમણ કરતી પોતાની કીર્તિને એક સ્થળે સ્થિર કરવાનો દાંડો હોય તેવો એક સુવર્ણનો પ્વજદંડ પણ રાસર ઉપર સ્થાપ્યો. ૯૫૨ એ પ્રમાણે અનેક પ્રકારનાં ધર્મકૃત્યોથી આ દેશમાં શ્રીજિનશાસનની ઉન્નતિ કરીને દેશલ ક્રોધક મોટા કાર્યની સિદ્ધિ માટે ગુરુની સાથે ગૂર્જરભૂમિના અલંકારરૂપ પાટણ નગરમાં ગયો. ૯૫૩

બીજો પ્રસ્તાવ સમાપ્ત.

પ્રસ્તાવ ૩

સુલતાન અલાઉદ્દીન.

તદા તત્ર સુરત્રાણોઽલાવદીનો નદીનવત્ ॥

ઉદ્દેહદ્વાજિકલ્લોલોર્વરાવ્યાપી નૃપોઽભવત્ ॥ ૫ ॥

તે સમયે એ પાટણનગરમાં, સમુદ્રની પેઠે ઉજ્જતા ઘોડાઓ ફાપી તરંગોથી પૃથ્વીમાં વ્યાપ્ત થયેલો સુલતાન અલાવદીન નામનો રાજા હતો.^૧ જેણે દેવગિરિમાં જન્મને ત્યાંના રાજાને કેદ કર્યો હતો અને પછી તેજ રાજાને પોતાના જયસ્તંભની પેઠે ત્યાં (રાજા તરીકે) સ્થાપ્યો હતો.^૨ વળી તેણે સપાદલક્ષ દેશના અધિપતિ અને અભિમાની એવા પીર હુમીર રાજાનો વધ કરીને તેનું સર્વસ્વ લાઇ લીધું હતું.^૩ શ્રીચિત્રકૂટ દુર્ગના રાજાને પણ કેદ પકડીને તેણે તેનું ધન લાઇ લીધું હતું અને ગળે બાંધેલા વાનરની પેઠે તે રાજાને નગરે નગરે લખાવ્યો હતો.^૪ ગૂજરાત દેશનો રાજા કર્ણ પણ જેના પ્રતા-

(૧૩૮)

અલપખાન અને સમરસિંહ.

પથી સત્વર નાસી ગયો હતો અને પરદેશમાં ભટકી ભટકીને રક્તી પેઠે મરણ પામ્યો હતો.^૫ માળવ દેશનો રાજા પણ જેના લયથી ધણા દિવસ સુધી કિલ્લામાં ભરાઈ પેઠો હતો અને કેદીની પેઠે ત્યાંજ પુરુષાર્થ રહિત મરણ પામ્યો.^૬ તેમજ ઇન્દ્ર સરખા પરાક્રમથી પ્રકાશી રહેલા તે રાજાએ કર્ણાટ, પાંડુ, તિલ્લંગ-આદિ ધણા દેશના રાજાઓને વશ કર્યા હતા.^૭ વળી તેણે સમિયાનક તથા જાળ્યાલિપુર વગેરે વિષમ સ્થાનો પોતાને કબજે કર્યા હતા, જેઓની સંખ્યા કરવી પણ અશક્ય છે.^૮ અર્પરાદિની સેનાની ટોળાઓ પોતાના દેશમાં જ ભમતી હતી, તેઓના સંબંધમાં તેણે એવું કયું હતું કે, જેથી ફરી તેઓ કદી દેખાયા જ નહિ.^૯

અલપખાન અને સમરસિંહ.

તે વખતે પાટણમાં સુલતાનનો માનીતો અલપખાન નામે સુબો રહેતો હતો, જે નગરનાં સર્વ લોકોનો નાયક હતો.^{૧૦} એ સુબાના શત્રુઓની સ્ત્રીઓ, પોતાના પતિઓ પરલોકમાં ચાલ્યા ગયેલા હોવાથી કદી નિદ્રા લઈ શકતી ન હતી અને નિદ્રાથી વ્યાકુળ એવાં તેણીઓનાં નેત્રમાંથી નિરંતર અશ્રુધારાઓ સળ્યા કરતી હતી.^{૧૧} કેટલીએક રાજરાણીઓ પણ એ સુબાની સ્તુતિપાઠિકાઓ તરીકે તેની પાસે રહેતી હતી અને શબ્દાયમાન કંકણોના અણુઅણુટથી તેના ગૌરવને જાણે કહી રહી હોય તેવી જણાતી હતી.^{૧૨} શ્રેષ્ઠ દેશલનો પુત્ર શ્રીસમરસિંહ આ સુબાની હમેશાં સેવા કરતો હતો. કેમકે સેવા સર્વકાર્યને સિદ્ધ કરી આપનારી છે.^{૧૩} અલપખાન પણ તેના ગુણોથી પ્રસન્ન થઈ પોતાના લાઘવી પેઠે તેના પર પ્રીતિ રાખતો હતો; કેમકે ગુણોજ મનુષ્યોના ગૌરવનું કારણ બને છે.^{૧૪} કેટલાએક

પ્રસ્તાવ ૩

હુદ્ર મનુષ્યો, સૂર્યના તાપથી તપેલી ધૂળની પેઠે કાષ્ટ સામાન્ય મિત્રની સહાયથી પણ જગતમાં અસહ્ય થઈ પડે છે-અભિમાનથી છઠ્ઠી જાય છે, પણ એ સમરસિંહ, પોતાના પર સુખાની કૃપા હતી છતાં પણ ચંદ્રના કિરણસ્પર્શથી ચંદ્રકાંત મણિ જેમ શીતલ બને છે તેમ, શીતલ રહેતો હતો.^{૧૫} જેમ મેઘ, સમુદ્રમાંથી જળ મેળવીને દેશનાં ખેતીવાડી જેવાં કામ કરી આપે છે, તેમ સમરસિંહ પણ સુખાની કૃપા મેળવીને પોતાના દેશના રાજાઓનાં કામ કરી આપતો હતો.^{૧૬} તે સમરસિંહ મનુષ્યોને આનંદકર્તા હતો, સદાચારી હતો અને મહા તેજસ્વી હતો, તેથી સમુદ્ર જેમ ચંદ્રમા વડે શોભે તેમ, એનો પિતા દેશલ તેના વડે શોભતો હતો.^{૧૭} જેમ કુખેર સમગ્ર ઐશ્વર્યશાળી હોવાથી સુખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરે છે તેમ, દેશલ પણ સમગ્ર ઐશ્વર્યશાળી તથા સરળ મનનો હોઇને પાટણમાં સુખેથી કાળ નિર્ગમન કરી રહ્યો હતો.^{૧૮}

શત્રુજન્ય તીર્થના ભંગ.

હવે એક દિવસે એવું બન્યું કે, દુઃષમાકાળના પ્રભાવથી અથવા પૃથ્વીપરના સર્વ પદાર્થો અસ્થિર હોવાથી કે કલ્યાણના ક્ષેત્રો સર્વદા વિધોથીજ ભરપૂર હોય છે તેથી શ્રીશત્રુજન્ય તીર્થના નાયક શ્રીઆદિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાનો દૈવયોગે ભેચ્છા- (મુસલમાનો)ના સૈન્યોએ નાશ કર્યો.^{૧૯-૨૦}

કાનમાં શૂળ ભોંક્યા જેવી આ વાત જ્યારે સાંભળવામાં આવી, ત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિ સર્વ મનુષ્યોનાં મન એટલાં બધાં પરવશ થઇ ગયાં કે તેઓને પોતાનાં સ્વરૂપનું પણ જ્ઞાન રહ્યું નહિ.^{૨૧} કેટલાકે તો તે દુઃખથી મનમાં દુઃખી થઇને અનશન કર્યાં અને કેટલાક અશ્રુથી ઉભરાઇ જતાં નેત્રે

(૧૪૦)

શત્રુંજય તીર્થના ભંગ.

રડવા લાગ્યા. ૨૨ એ વખતે એવો ક્રોધ બાળક, તરુણ કે વૃદ્ધ શ્રાવક અથવા શ્રાવિકા ન હતી કે જેણે (એ વાત સાંભળીને) પાણી પણ પીધું હોય. ૨૩ દેશલ પણ એ વાત સાંભળીને જાણે વજ્રથી હથેલી હોય તેમ (મૂર્છિત થઇને) પૃથ્વી પર પછડાઇ પડ્યો અને પછી શીતલ ઉપચારો કરવાથી તેને જ્યારે ભાન આવ્યું ત્યારે તે આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યો, ૨૪ “ અરે ! ઝો કલિયુગ ! તને ધિક્કાર છે, કેમકે તું પાપી છે, ધર્મના વિધોનો નાયક છે, તીર્થોના વિનાશક છે અને સત્ય, પવિત્રતા તથા સજ્જનોપર દોષારોપ કરનાર છે. ૨૫ આહ ! ઝો પાપી ! આ શત્રુંજય મહાતીર્થ, જે સંસાર સમુદ્રના પાર પહોંચાડવામાં સમર્થ છે, તેનો પણ તે નાશ કર્યો ! ૨૬ ખરેખર આ કલિકાળ, પિશાચના જેવો દુષ્ટશુદ્ધિ છે; કેમકે તે, સંતોષને પ્રાપ્ત થયેલા વિવેકી મનુષ્યની પણ વિટંબના કરે છે—તેની પણ આખા જગતમાં ફજેતી કરે છે. ૨૭ જેમ એક શ્યામ કાગડો, પવિત્ર જળથી ભરેલા સુંદર ધડામાં પોતાની ચાંચ બોળીને તેને વટલાવે છે તેમ, આ કલિયુગ પણ પુણ્યરૂપ જળથી ભરેલા ભવ્ય જીવરૂપ ધડામાં પોતાનો પેસારો કરીને તેને વટલાવે છે, દુરાચારી—અભવ્ય કરી મૂકે છે. ૨૮ આવો શોક કરી દેશલ, ગુરુ સિદ્ધસૂરિ પાસે ગયો અને ત્યાં જઈને તીર્થમાં કરવામાં આવેલું ગ્લેચ્છ લોકોનું સર્વ કૃત્ય તેણે કહી સંભળાવ્યું. ૨૯ તે સાંભળીને શાસ્ત્રજ્ઞાનના સમુદ્રરૂપ શ્રીસિદ્ધસૂરિએ કહ્યું કે, હે ઐષ્ઠી ! તું ખેદ કર મા. સંસારની સ્થિતિ એવીજ હોય છે, સાંભળ. ૩૦ આ સંસાર અસાર છે. તેમાંની સર્વ વસ્તુ સદાને માટે ક્ષણવિનાશી છે. એવો ક્રોધ પણ પદાર્થ નથી કે જેને સ્થિરતા પામેલો ક્રોધજે નાશ્યો હોય. ૩૧ જેમ નદીના તથા સમુદ્રના તરંગો ચંચળ છે તેમજ પ્રાણી માત્રનું જીવન, યૌવન તથા ધન ચંચળ છે, એટલું જ નહિ પણ જેનાથી સર્વ પુરુષાર્થો સાધી

પ્રસ્તાવ ૩.

શકાય છે તે આ શરીર પણ વિજ્ઞાના ચમકારા જેવું અસ્થિર છે-
 ક્ષણભંગુર છે.^{૩૨} સર્વ ભોગ-વૈભવો તથા કાષ્ઠ પ્રિય સાથેના સમા-
 ગમે પણ વાયુએ ઉરાડેલા આકાશના રૂ જેવા અસ્થાયી છે અને નગરો,
 ખાણો, તળાવો તથા ગામડાં વગેરે જે કંઈ વસ્તુ જેવામાં આવે છે
 તે સમગ્ર ચંચળ છે.^{૩૩} વળી ઓછામાં પૂરું હમણું આ દુઃખમાકાળ
 ચાલી રહ્યો છે, જેના સંબંધમાં તીર્થંકરોએ કહ્યું છે કે, ખીન્ન
 સર્વકાળો કરતાં દુઃખમાકાળમાં અનંતગણી હાનિ જેવામાં આવે છે.
 ૩૪ માટે હે શ્રેષ્ઠીસત્તમ ! સંસારના આ સ્વરૂપનો વિચાર કરી
 તારે શોક કરવો નહિ, પણ મનમાં એવો વિચાર કરવો કે, ૩૫ આ
 સમયે જે પુરુષ એ આદિનાથ ભગવાનનો ઉદ્ધાર કરાવશે તેજ ખરો
 ધનવાન હોઈને ધન્યવાદપાત્ર ગણાશે, કેમકે તેથી તીર્થના સમૂળગો
 નાશ નહિ થાય.^{૩૬} હે ભદ્ર ! આ શ્રીશત્રુંજયનું તીર્થ એ પર્વત
 જ્યાં સુધી પૃથ્વી પર રહેશે ત્યાં સુધી સદાને માટે અવિનાશી રહેશે.
 ૩૭ કેમકે હે શ્રેષ્ઠી ! પૂર્વકાળમાં પણ સમુદ્રમાં જેટલા જળખિંદુઓ
 છે તેટલા આ તીર્થના ઉદ્ધારો થઈ જ ગયા છે.^{૩૮} તેઓમાંના પાંચ
 ઉદ્ધારો પૃથ્વી પર પ્રસિદ્ધ થયા છે (અને તેઓ મારા જાણવામાં
 છે પણ) બાકીનાનું નામ પણ જાણી શકાતું નથી.^{૩૯} પછી દેશભે એ
 હાથ જોડીને ગુરુને વિનંતિ કરી કે, હે પ્રભુ ! શ્રીશત્રુંજય તીર્થના
 ઉદ્ધારોનું તમે અનુક્રમે વર્ણન કરો. કેટલાં વર્ષોની પહેલાં એ મહા-
 તીર્થ પ્રકટ થયું ? એનો મહિમા કેવો છે ? પૂર્વકાળમાં તેના ઉદ્ધાર
 કરનારા કોણ થઈ ગયા છે ? ૪૦-૪૧

શત્રુંજય મહાતીર્થના ઉદ્ધારો.

ગુરુ બોલ્યા:—“હે શ્રેષ્ઠી ! કેટલીએક ઉત્સર્પિણીઓ તથા અવસ-
 ર્પિણીઓ ચાલી ગઈ છે; પણ આ તીર્થ તો તે સર્વમાં હતું જ.

(૧૪૨)

શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

આ કંઈ અલ્પકાળનું નથી. ૪૨ વર્ષો તે તે સમયે એનો ઉદ્ધાર કરનારા પણ ઘણા થઈ ગયા છે, જેઓનાં નામ હાલમાં જાણી શકાતાં નથી. કેમકે તે તે ઉદ્ધાર કાળને ધણો સમય વીતી ગયો છે. ૪૩ આજ અવસર્પિણીમાં પૂર્વે અતિમુક્ત આદિ આચાર્યોએ જે તીર્થમહિમા કહ્યો છે, તેનો કંઈક લાગ હમણાં હું તને કહું છું. ૪૪ આ ભરતક્ષેત્રમાં પૂર્વે કેવળજ્ઞાનવડે સૂર્યસમાન અને સર્વતીર્થકરોમાં પ્રથમ શ્રીનાલિનંદન જિનેશ્વર થયા. ૪૫ તેમના ગણધરો ચોરાશી હતા. તેઓમાં ભરતરાજના પુત્ર પુંડરીક ગણધર મુખ્ય હતા. એક સમયે જ્યારે પોતાનામાં કેવળજ્ઞાન પ્રકટવું ન હતું, ત્યારે તેમણે શોકરૂપ વિષથી મનમાં ખિન્ન થઈને પ્રભુને પ્રણામ કરી કહ્યું કે, ૪૬-૪૭ હે નાથ ! જળથી ભરેલા સરોવર પાસે રહ્યા છતાં જેમ કાંઈ એક મનુષ્ય તૃષાતુર રહે, લવણ સમુદ્રના કિનારા ઉપર રહ્યા છતાં કાંઈ દુર્ભાજ મનુષ્ય મીઠા વિનાનું અન્નભોજન કરે અને રોહણાચળ પર્વતનું સેવન કરતો હોય છતાં કાંઈ મનુષ્ય એક કાંકરો પણ ન મેળવી શકે તેમ, હું તમારો પૌત્ર છું, ભક્તિમાન શિષ્ય છું તથા સતત આપની પાસેજ રહું છું, છતાં હજી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. (એ કેવું આશ્ચર્ય ?) ૪૮-૫૦ એ સાંભળી ભગવાને કહ્યું:—“ હે મહાસત્ત્વવાન પુંડરીક ! તું ખેદ કર મા. તારામાં હજી પણ મોહાદિ આંતર શત્રુઓ વસી રહ્યા છે. ૫૧ તું જ્યારે શત્રુંજય તીર્થમાં જઈશ, ત્યારે હે મહાસત્ત્વ ! આખ્યંતર શત્રુઓને જિતીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ. ૫૨ પછી પુંડરીક, પ્રભુને નમસ્કાર કરી પોતાની સ્વાર્થસિદ્ધિની ઇચ્છાથી એકલાજ શત્રુંજય મહાતીર્થ તરફ ચાલી નીકળ્યા, કેમકે શત્રુઓને જિતવામાં કાણુ વિલંબ કરે ! ૫૩ પુંડરીક ગણધર, એ પ્રમાણે શત્રુંજય તરફ જવા નીકળ્યા ત્યારે ભગવાનના પરિવારમાંથી કેટલાએક સાધુઓ પણ તેમની પાછળ નીકળી પડ્યા. ૫૪ માર્ગમાં

પ્રસ્તાવ ૩.

મુસાફરી કરતાં તેઓ એક ગામથી બીજા ગામ જતા હતા અને તે તે સ્થળેથી પાંચ સાત પાંચ સાત સાધુઓ તેમને મળ્યે જતા હતા. ૫૫ એ રીતે પુંડરીક, શત્રુંજય પહોંચ્યા તેટલામાં તેમની સાથે પાંચ કરોડ સાધુઓની સંખ્યા એકઠી થઈ ગઈ. ૫૬ અને તે સમગ્ર પરિવારની સાથે ગણધર પુંડરીક, શત્રુંજયને પરાજય કરવાની ઉત્કંઠાથી શત્રુંજય પર્વતપર ચઢ્યા. ૫૭ શમગુણિષ્ઠ તે પુંડરીક ગણધરે, સર્વ સાધુઓની સાથે ત્યાં અનશનવ્રત લીધું અને એક માસમાં ટ્રેવળગાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષપદ સંપાદન કર્યું. ૫૮ આ શત્રુંજય ઉપર ચૈત્રમાસની પૂર્ણિમાને દિવસે પુંડરીક નિર્વાણ પામ્યા હતા, તેથી એનું બીજું નામ ‘પુંડરીકગિરિ’ પણ કહેવાય છે. ૫૯ તે પછી શ્રીનાભિનંદન ભગવાને પુંડરીક ગણધરનું એ સર્વ નિર્વાણવૃત્તાંત ભરત રાજ આગળ કહી સંભળાવ્યું. ૬૦ એટલે શરીરે રોમાંચિત થઈને ભરતે પણ ભગવાનને વિનંતિ કરી કે, ખરેખર મને ધન્ય છે. કેમકે મારો પુત્ર શત્રુંજયને જિતીને સિદ્ધ થયો; હું ભગવાન! એ શત્રુંજય તીર્થ ઉપર જિનમંદિર બંધાવીને હું પણ પુણ્ય સંપાદન કરું અને તે તીર્થ પણ જગતમાં પ્રકટ થાય. ૬૧-૬૨ ભગવાને પણ કહ્યું કે, તે યોગ્ય છે. કેમકે સામાન્ય સ્થળે પણ જિનમંદિર બંધાવવામાં પુણ્ય છે, તો પછી આ શત્રુંજય ઉપર બંધાવવાથી કંઈ સામાન્ય પુણ્ય ન થાય-અર્થાત્ અનંત પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય. ૬૩

ભરત રાજનો પ્રથમ ઉદ્ધાર.

તે પછી ભરતચક્રવર્તીએ, ધર્મચક્રવર્તી ભગવાન શ્રીઆદિનાથ મહારાજની આજ્ઞાથી શત્રુંજય ઉપર નરદમ સોના, રૂપા તથા હીરા-માણેકનું એક જિનમંદિર બંધાવ્યું. ૬૪ તેમાં શ્રીનાભિનંદન ભગવાનની રત્નમય પ્રતિમાને મૂળનાયક તરીકે ગભારામાં સ્થાપિત કરી તેમજ પુંડરીક ગણધરની રત્નમય પ્રતિમાની તથા બીજા પણ મણિની,

(૧૪૪)

શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

સુવર્ણની તથા રૂપાની જ્વિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી. ૬૫-૬૬ તે પછી એ તીર્થ શત્રુંજય, પુંડરીક-છત્યાદિ એકવીશ નામથી પૃથ્વી પર પ્રસિદ્ધ થયું. ૬૭ એ પ્રમાણે આ વિમલગિરિ ઉપર ભરત રાજાએ સૌની પહેલાં શ્રીનાભિનંદનજ્વિનનું મંદિર બંધાવ્યું હતું અને તેથી એ રાજા પ્રથમ ઉદ્ધારક કહેવાય છે. ૬૮ શ્રીશત્રુંજય પર્વત મૂળભાગમાં પચાસ યોજન પહોળો ઉપરના ભાગમાં દશ યોજન પહોળો અને તેની ઉંચાઈ આઠ યોજન હતી. ૬૯ ચોથા આરામાં આ પર્વતનું માપ તેટલુંજ રહે છે. પણ પાંચમા આરામાં અનુક્રમે ઓછો થતાં થતાં છેવટ સાત હાથનોજ થઈ જશે. ૭૦ પૂર્વ કાળમાં પણ આ તીર્થ ઉપર ઋષભસેન વગેરે અસંખ્યાતા પરમેષ્ઠીઓ સમવસર્યા હતા અને ત્યાંજ સિદ્ધિને પામ્યા હતા. ૭૧ વળી માત્ર શ્રીનેમિજ્વિન વિના ઋષભદેવભગવાન વગેરે ત્રેવીશ તીર્થકરો કેવળજ્ઞાનથી શોભાયમાન થઈને સમવસર્યા હતા; ૭૨ એટલુંજ નહિ પણ શ્રીપદનાભ વગેરે ભવિષ્યકાળના તીર્થકરો પણ પોતાના ચરણ કમળથી એ તીર્થને પવિત્ર કરશે. ૭૩ શ્રીબાહુબલિએ પણ આ મહાપર્વત ઉપર સમવસરણથી યુક્ત શ્રીમરુદેવીનું મંદિર સુંદર રત્નોથી બંધાવ્યું હતું. ૭૪ ઉપરાંત નમિ વિનમિ નામના મુખ્ય વિદ્યાધરો બે કરોડ મુનિઓની સાથે એ તીર્થમાં સિદ્ધિપદને પામી ગયા છે. ૭૫ અને શ્રીનાભિનંદન ભગવાનથી આરંભીને તેમનીજ પરંપરાના અસંખ્યાતા મહાપુરુષો છેક અજિતનાથ તીર્થકર સુધી આ પર્વત ઉપર મોક્ષે ગયા છે. ૭૬

સગર રાજાનો બીજો ઉદ્ધાર.

તે પછી અજિતનાથ ભગવાનનો પુત્ર સગર રાજા ભરતખંડનો અધિપતિ થયો અને તેણે પણ શત્રુંજયના ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરી મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કર્યું. ૭૭ આ પૃથ્વી પર શત્રુંજય તીર્થના પાંચ ઉદ્ધારો પ્રસિદ્ધ

પ્રસ્તાવન ૩

છે. તેમાંના બીજા ઉદ્ધારક તરીકે સગર ચક્રવર્તી થઇ ગયો છે. ૭૮ તે કાળમાં આ પર્વત ઉપર રામ વગેરે ત્રણ કરોડ સાધુઓ, એકાણું લાખ નારદો અને દશ કરોડ દ્રવિડ-વાલ્મિખિય વગેરે રાજાઓ આઠ કર્મરૂપ ધાસને ક્ષણવારમાં બાળી ભસ્મ કરી નાખીને સિદ્ધિપદને પામ્યા છે. ૭૯-૮૦ તેમજ પ્રદ્યુમ્ન-સાંબ વગેરે કુમારો સાડા આઠ કરોડ મુનિઓની સાથે આ પર્વત ઉપર સનાતન મોક્ષ પદને પામ્યા છે. ૮૧

પાંડવોનો ત્રીજો ઉદ્ધાર.

તે પછી જ્યારે દુઃષ્માકાળ ઉપરિચિત થયો અને લોકો લોભી થવા લાગ્યા, તે જોઇને પાંડવોએ, સુવર્ણ-રત્નમય તે ચૈત્યની તથા તેમાંની રત્નમય પ્રતિમાની કોઇ ગુપ્તસ્થાનમાં રક્ષા કરી-એટલે માણસો ન જઇ શકે તેવા સ્થાનમાં તેઓનું સ્થાપન કર્યું અને તે સ્થળે ઇંટોનું તથા કાળેટાનું મંદિર બંધાવી તેમાં ચૂના જેવા લેખ્ય પદાર્થોની મૂળ પ્રતિમા સ્થાપિત કરી. આ રીતે તેઓ ત્રીજા ઉદ્ધારક તરીકે લોકમાં વિખ્યાત થયા. ૮૨-૮૪ પછી તે પાંચે પાંડવો માતા કુંતીની સાથે તથા વીશ કરોડ મુનિઓની સાથે એ પર્વત ઉપર મોક્ષે ગયા. ૮૫ વળી થાવડ્યાસૂત્ર, શુક વગેરે સાધુઓ અને ભરત આદિ અસંખ્ય રાજાઓ, આ પર્વત ઉપર મોક્ષે ગયા છે. ૮૬ તેમજ બીજા તથા સોળમા તીર્થંકર અજિતનાથ અને શાંતિનાથ ભગવાને પોત પોતાના સમયમાં આ પર્વત ઉપર ધણું ચોમાસાં કર્યાં છે. ૮૭ કેમકે શ્રી નેમિનાથના શિષ્ય શ્રીનન્દિષેણ આ પર્વતની યાત્રા કરવા ગયા હતા અને તે સમયે તેણે અજિતશાંતિસ્તવ નામનું રતોત્ર રચ્યું છે. (આ ઉપરથી જણાય છે કે તેઓ બન્ને ભગવાને ત્યાં ચોમાસાં કર્યાં હતાં.) આ રીતે શત્રુંજય પર્વત ઉપરના ચૈત્યના તથા પ્રતિમાના પ્રત્યેક કાળમાં

(૧૪૬)

શત્રુંજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

એટલા બધા ઉદ્ધારો થયા છે કે જેઓની સંખ્યા સમુદ્રના જળગ્રિંદુઓની સંખ્યા પ્રમાણે અગણિત છે—ગણી ગણાય તેવી નથી. ૮૮ ૮૯ બીજા તીર્થમાં તપ કરવાથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે ફળ આ તીર્થનાં ભાવપૂર્વક દર્શન માત્રથીજ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ૯૦ બીજા કોષ ક્ષેત્રાદિમાં એક કરોડ મનુષ્યોને યથેચ્છ ભોજન કરાવવાથી જે ફળ મેળવી શકાય છે તેજ ફળ આ શત્રુંજય તીર્થ ઉપર એક ઉપવાસ કરવાથી મેળવી શકાય છે. ૯૧ આ ભૂમંડળ ઉપર બીજાં જે કોષ તીર્થો સર્વોત્કૃષ્ટ ગણાય છે તેઓ સર્વનાં આ મહાતીર્થનાં દર્શનથીજ દર્શન થઇ ચૂક્યાં ગણાય છે. ૯૨ આ તીર્થરાજનાં દર્શન જેવાં થાય છે કે તેજ સમયે ભવિષ્યકાળની નરક—તિર્યંચ આદિ દુર્ગતિઓ દૂર થાય છે, તેમજ કુદેવ અથવા કુમનુષ્યગતિનું પણ વારણ થાય છે. ૯૩ હિંસા કરનારા હિંસક પ્રાણીઓ પણ આ તીર્થમાં આવીને ઉભા રહ્યા હોય તો આના પ્રભાવથીજ પાપરહિત થઇને સુગતિને પામે છે. ૯૪ આ શ્રી-શત્રુંજય પર્વત ઉપર જઇને જિનેશ્વર ભગવાનનાં જે દર્શન કરવાં તેજ મનુષ્ય જન્મના જીવનનું તથા ધનનું ફળ ગણાય છે. ૯૫ એટલુંજ નહિ પણ આ પર્વત ઉપર જઇને જે કોઈ ઉપાસના, તપ, દાન, શાસ્ત્રાધ્યયન, શીલ તથા જપક્રિયાનું અનુષ્ઠાન કરે છે તેને સદા અનંતગણું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ૯૬ જે ભુદ્ધિમાન મનુષ્ય આ તીર્થમાં માત્ર અંગુઠા જેવડીજ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરે છે તે અંતે આ લોકમાં ચક્રવર્તી આદિની સમૃદ્ધિ ભોગવીને સ્વર્ગમાં જાય છે. ૯૭ આ મહાતીર્થમાં કપદી નામનો યક્ષ, શ્રીનાભિનંદન ભગવાનનો સેવક થઈ રહ્યો છે અને ભવ્ય જીવોની નિરંતર ભક્તિ કરે છે. ૯૮ હે સાધુસત્તમ દેશલ! આ સર્વોત્તમ તીર્થરાજના પ્રભાવનું વર્ણન કરવાને આ જગતમાં કોણ સમર્થ છે ? ૯૯ શ્રી વીર ભગવાનના નિર્વાણ પછી પણ આ મહાતીર્થ ઉપર રાજ

પ્રસ્તાવ ૩.

સંપ્રતિ, વિક્રમ, પાદલિપ્ત, આમ, દત્ત અને શ્રીશાંતવાહન વગેરે ધાતુ ઉદ્ધારકો થઇ ગયા છે.

પાછળથી આ કળિયુગના સમયમાં શ્રેષ્ઠી જીવડિએ આ તીર્થને ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે. તે જીવડિ ધર્મનિષ્ઠ પુરુષોમાં મુખ્ય હતો અને તેણે જે પ્રમાણે આનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે તે વૃત્તાંત મારા સાંભળવા પ્રમાણે હું તને આદરપૂર્વક કહું છું, સાંભળ:-૯૯-૧૦૨

જીવડિનો ચોથો ઉદ્ધાર.

પૂર્વે મધૂક (મહુવા)નામના નગરમાં પ્રાગ્વાટ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો જીવડ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર જીવડિ નામનો થઇ ગયો છે. ૧૦૩ તેને સીતાદેવી નામની સુશીલ સ્ત્રી હતી. તે જાણે પ્રત્યક્ષ સીતા અવતરી હોય તેવી જણાતી હતી. માત્ર રાવણને પ્રિય ન હતી. ૧૦૪ એક દિવસે જીવડિ પોતાની એ ધર્મપત્ની સાથે શાંતુજય પર્વત ઉપર શ્રીનાલિનંદન ભગવાનની યાત્રા કરવા માટે ગયો. ૧૦૫ ત્યાં જઇને તેણે અતિ-હર્ષને લીધે રોમાંચિત થઇ જળભરેલા કળશોથી જિન ભગવાનને સ્નાન કરાવ્યું. ૧૦૬ તે સમયે સ્નાત્રની જળધારા અવિચ્છિન્ન રીતે પ્રતિભાપર પડતી હતી અને પ્રતિભા તો કેવળ લેપનીજ હતી, જેથી લગાર ખંડિત થઈ ગઇ. ૧૦૭ આ જોઇને જીવડિ અને તેની પત્ની મનમાં ખેદ પામ્યા. તેઓ ચારે પ્રકારના ભોજનનો ત્યાગ કરી તીર્થંકર ભગવાનની સન્મુખ ખેસી ગયા. ૧૦૮ તેઓને વીશ ઉપવાસ થયા ત્યારે શાસન દેવીએ જીવડિને કહ્યું કે, જિનેશ્વરસ્વામી તો સિદ્ધ છે અને શુદ્ધ છે, તે તને શું ઉત્તર આપશે? માટે કપર્દી નામનો યક્ષ જે આ તીર્થને રક્ષક છે તેની આગળ તું જા અને તારી ઇચ્છામાં આવે તેટલા ઉપવાસ કર. ૧૦૯-૧૧૦ શાસન દેવીના આ વચનથી જીવડિ યક્ષના મંદિરમાં ગયો અને પોતાની ઇષ્ટસિદ્ધિ

(૧૪૮)

શરૂંજય તીર્થના ઉદ્ધારો

માટે પત્ની સાથે ત્યાં બેઠો. ૧૧૧ બરાબર છટ્ટો ઉપવાસ થયો એટલે યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઇને કહ્યું કે, આ ઉપવાસ કરવામાં તારો શો હેતુ છે? તે તું મને કહે. ૧૧૨ ત્યારે જાવડિએ કહ્યું કે, હું ધર્મશુદ્ધિ ભગવાનને સ્નાન કરાવતો હતો, તેમાં તેમની પ્રતિમા ખંડિત થઇ છે, જેથી મેં મહાન પાપ ઉપાર્જન કર્યું છે. ૧૧૩ મારા ઉપરનો આ કલંક જ્યાંસુધી ચંદ્ર-સૂર્ય રહેશે ત્યાંસુધી મને તપાવ્યા કરશે અને તેને લીધે મારું મુખ જગતમાં દર્શન કરવાને અયોગ્ય થઇ પડ્યું છે. ૧૧૪ માટે હું યક્ષેશ ! હું સ્વચ્છ આશયવાળો ! તમે મારા પર એવી કૃપા કરો, જેથી આ પાપમાંથી મારી કંઇક મુક્તિ થાય. ૧૧૫ પછી યક્ષે કહ્યું. — “ગજજનક દેશમાં શ્રીબાહુ-બલિએ કરાવેલું આદિનાથ ભગવાનનું જિંબ છે. ચક્રેશ્વરી દેવી હમેશાં તેની પૂજા કરે છે અને હમણાં તે એક ભોંયરામાં રહેલું છે; માટે તેને અહીં લાવીને આ દેરાસરમાં મૂળનાયક તરીકે તેની પ્રતિષ્ઠા કર.” ૧૧૬-૧૧૭ તે સાંભળી જાવડિ બોલ્યો— “મારા ધરમાં તેટલું પુષ્કળ ધન નથી, કે જેથી તે ગજજનક જેટલા દૂર પ્રદેશથી તે પ્રતિમાને હું લાવી શકું” ૧૧૮ ત્યારે યક્ષે કહ્યું:— “આ બાબતમાં તારે કોઇ પ્રકારની ચિંતા કરવી નહિ. તેં પ્રથમ બારવર્ષ પહેલાં જે અદાર વહાણો મોકલ્યાં છે તે તારા ભાગ્યને લીધે હવે સત્વર ધનથી ભરપૂર થઇ આવી પહોંચશે.” ૧૧૯-૧૨૦ યક્ષના આ કહેવાથી જાવડિ પ્રસન્ન થયો અને પોતાની સ્ત્રી સીતાની સાથે તેણે તે કાર્યસિદ્ધિને અવશ્ય થનારી માની લીધી. ૧૨૧ પછી બરાબર સત્તાવીશમે દિવસે પોતાની પ્રિયા સાથે તેણે પારણું કર્યું, કારણ કે કોઇ પણ સ્થળે મૃત્યુ પ્રાપ્ત કોઇ પણ પંચમ સ્વરે ગાતો નથી. (૧) ૧૨૨ તે પછી તીર્થનાયક ભગવાનને વાંદીને જાવડિ પોતાને નગરે

* ગજજનક દેશ હાલના સમયમાં ગીઝની નામથી ઓળખાય છે.

પ્રસ્તાવ ૩.

ગયો; કેમકે કપર્દીયક્ષના કહેવાથી તેનું મન નિઃસંદેહ થયું હતું. ૧૨૩ તેણે દાણ લેનારા અધિકારીઓને ત્રણ લાખ દ્રવ્ય આપીને પોતાનાં આવનારાં વહાણોની સંદેહ ભરેલી વસ્તુના સંબંધમાં દાણનો નિશ્ચય પણ કરી લીધો. ૧૨૪ તેવામાં પુષ્કળ ધનથી ભરેલાં અઢારે વહાણો અણચિંતવ્યાં આવી પહોંચ્યાં એટલે જાવડિ હર્ષ પામ્યો, ૧૨૫ અને દાણ લેનારા પેલા અધિકારીઓ તો અનેક લાખો રૂપીઆનું પોતાનું દાણ ગયેલું જોઈને શરમિંદા થઈ ગયા અને ધન ગયા પછી જેમ જુગારી હાથ ધસે તેમ, પોતાના હાથ ધસવા લાગ્યા. ૧૨૬ શ્રેષ્ઠી જાવડિએ વહાણમાં આવેલાં કરીઆણાં વેચી નાખ્યાં અને તેથી અનેક કરોડો દ્રવ્યનો તે આસામી બની ગયો. કેમકે, પ્રાણીઓનો પુણ્ય કરવાનો મનોરથ તત્કાળ ફળે છે. ૧૨૭ પછી જાવડિ યક્ષે બતાવેલા જિન ભગવાનના બિંબ માટે મહાકીમતી ભેટણાં લઈને ગજગનક દેશમાં ગયો. ૧૨૮ ત્યાં યવન જાતિનો (મુસલમાન) એક સુલતાન રાજ્ય કરતો હતો. તેને જાવડિએ જાત જાતના શ્રેષ્ઠ ભેટણાં ધરી પ્રસન્ન કર્યાં. ૧૨૯ એટલે તે સુલતાને કહ્યું:—“હે શ્રેષ્ઠી! ખોલ, તારે જે કંઈ પ્રયોજન હોય તે તું મને કહે, તે ખીજા કોઈથી ન સાધી શકાય તેવું હશે તો પણ હું જાતે કરવા તૈયાર છું.” ૧૩૦ ત્યારે જાવડિ બોલ્યો:—“હે રાજા! આપ તો યાચકોને કલ્પવૃક્ષ જેવા છો, જો તમે મને માફ માગેલું આપતા હો તો હું એક બિંબ માગું છું. તે મને આપો.” ૧૩૧ એ સમયે રાજાએ “બહુ સાફ” એમ કહીને તે આપવા વચન આપ્યું, પણ તે વિષે પ્રશ્ન કર્યો કે એ બિંબ શું છે? કેમકે તે યવન હોઈને બિંબ શબ્દના અર્થથી અભણ્યો હતો, ૧૩૨ પછી જાવડિએ કહ્યું:—“હે પ્રભુ! જે દેવની અમે પૂજા કરીએ છીએ તેની જે મૂર્તિ તે બિંબ કહેવાય છે અને તે અહીં ભોંયરામાં છે.” ૧૩૩ રાજાએ કહ્યું:—“ભલે તે ભોંયરાને જો તું જાણતો હોય તો એ બિંબને લઈ જા.” રાજાની એ આજ્ઞા ચતાંજ

(૧૫૦)

શત્રુંજયતીર્થના ઉદ્ધારો.

જાવડિએ યક્ષની કહેલી નીશાનીઓ ઉપરથી તે સ્થાન જાણી લીધું અને બોંયરાની ભૂમિને માણસોદ્ધારા જેવી અલગ કરાવી કે તુરતજ બિંબ પ્રકટ થયું. ૧૩૪-૧૩૫ એ બિંબની ચક્રેશ્વરી દેવી જાતજાતના રતનાલંકારોથી તથા દિવ્યમાળાઓથી નિત્ય પૂજા કરતી હતી. ૧૩૬ તે વેળા યવન રાજાએ પ્રતિમાનાં દર્શન કરી મનમાં વિચાર કર્યો કે આ તો સાક્ષાત્ જગતકર્તાજ નિકળેલા છે. પછી તેણે પ્રતિમાને પ્રણામ કરી મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો. ૧૩૭ વળી તે સુલતાને જાવડિની પ્રશંસા કરી કે, ખરેખર તું કોઈ ધન્યવાદ પાત્ર છે અને પુણ્યશાળી છે, કેમકે દેવતાઓ પણ આ રીતે તારાપર પ્રસન્ન છે. ૧૩૮ માટે ખુશીથી, તું આ પ્રતિમાને લઈ જા અને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કર. મને પોતાને પણ આ મારા સ્થાનમાંથી પ્રતિમા આપવાથી પુણ્યનો લાભ મળવા દે. ૧૩૯ એમ કહી તે સુલતાને રેશમી વસ્ત્રો તથા સુવર્ણના અલંકારો આપી જાવડિનું સન્માન કર્યું અને ઉત્સવપૂર્વક પ્રતિમા સહિત તેને ત્યાંથી વિદાય કર્યો. ૧૪૦ અનુક્રમે મહાવિકટ માર્જને પણ સુભાગ્યથી કાપીને દેવતાના અતિશયને લીધે તે પ્રતિમા શ્રીશત્રુંજય પાસે આવી પહોંચી. ૧૪૧ પછી જાવડિ, દરરોજ પર્વતની જેટલી ઉંચાઈ સુધી પોતાના માણસો પાસે મહેનત કરાવીને પ્રતિમાને ઉચે ચઢાવતો હતો તેટલીજ નીચાઈ સુધી એક વ્યંતર, દરરોજ તે પ્રતિમાને પાછી ઉતારી નાખવા લાગ્યો, જેથી એ પરિશ્રમમાંજ તેના છ મહિના વીતી ગયા. ૧૪૨-૧૪૩ આખરે જાવડિ થાક્યો, તેણે યક્ષનું મનમાં ચિંતન કર્યું એટલે તેણે પ્રત્યક્ષ આવી જાવડિને આવું સ્પષ્ટ વચન કહ્યું-૧૪૪ “હું શ્રેષ્ઠી ! તું અને તારી સ્ત્રી બન્ને આ પ્રતિમાનું ગાડું જ્યારે ચાલે ત્યારે તેના બન્ને પૈડાંના પાછળના ભાગમાં ટેકા મૂકવાના પથ્થરની પેઠે ટેકા રૂપે થાઓ.” ૧૪૫ તે સાંભળી ખીજે દિવસે શ્રેષ્ઠી પોતાની સ્ત્રી સાથે પૈડાંની

પ્રસ્તાવ ૩.

ધારના પાછળના ભાગમાં ટેકા મૂકવાના પત્થરની પેઠે આડો પડ્યો. ૧૪૬ એટલે તેજ ક્ષણે પ્રતિમા સુખેથી પર્વત ઉપર ચઢી ગઇ. ખરેખર સિદ્ધિનું કારણ સત્ત્વ છે અને સત્ત્વથી સર્વ કંઈ જિતાય છે. ૧૪૭ જાવડિએ વિક્રમરાજ પછી ૧૦૮મા વર્ષે તે બિંબને મૂળનાયકજી તરીકે સ્થાપ્યું. ૧૪૮ એ સમયે જ્યારે પૂર્વકાળના લેખ્યમય ભગવાનને પોતાને સ્થાનેથી ઉઠાડ્યા ત્યારે તેના અધિષ્ઠાયક વ્યંતર દેવોએ કાપાવેશથી મહાપ્રચંડ શબ્દો કરી મૂક્યા. ૧૪૯ અને તેના ફેલાવાથી આખું ભૂમંડળ કંપી ઉઠ્યું, શત્રુંજય પર્વત જાણે ચીરાઈ ગયો હોય તેમ જણાવા લાગ્યું, કડિઆ વગેરે કારીગરો મૂર્છિત થઇને પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યા અને સમુદ્ર ઉછળવા લાગ્યો. ૧૫૦-૧૫૧ એ પ્રમાણે જગતમાં ખળભળાટ થયેલો જોઇ જાવડિનું અંતઃકરણ વ્યાકુળ બની ગયું અને તે લેખ્યમય પ્રતિમાની આગળ ઉભો રહીને નમન-પૂર્વક વિનંતિ કરવા લાગ્યો કે, ૧૫૨ હે સ્વામિ ! કારણપૂર્વક કરા-યલા મારા અપરાધને ક્ષમા કરો. હે કૃપાનિધિ ભગવન્ ! મારા પર પ્રસન્ન થાઓ, કૃપા કરો. ૧૫૩ આ ગરીબ કારીગરો મારી આજ્ઞાને પરવશ હતા; (અને તેથીજ તેઓએ આ કૃત્ય કરેલું છે) માટે તેઓને તમે જીવાડો. તમે તો પ્રાણીમાત્રનું હિત કરનારા છો. ૧૫૪ હે નાથ ! લોકો પ્રથમ તમારી સ્નાત્ર પૂજા વગેરે ક્રિયાઓ સદા કરશે અને પછી આ નવી પ્રતિમાનું પૂજન-અર્ચન કરશે. ૧૫૫ જાવડિનાં એ વ્યવસ્થા વચન પછી વ્યંતર દેવોએ તત્કાળ તે કારીગરોને જીવાડ્યા, કેમકે દેવો દુર્બળોને નાશ કરતા નથી. ૧૫૬ પછી શુભ આશયવાળા વજ્રસ્વામી ગુરુદ્વારા જાવડિએ શુભ લક્ષ્મવાળા દ્વિસે નવી પ્રતિમાની વિધિ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરી. ૧૫૭ એ પ્રતિમા લાવવામાં જાવડિએ નવલાખ સોના મહોરો ખર્ચી હતી અને તેની પ્રતિષ્ઠામાં દશલાખ સોનામહોરો વાપરી હતી. ૧૫૮ તે પછી એ

(૧૫૨)

શત્રુજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

બન્ને સ્ત્રી પુરુષ જિનમંદિરના ઉપરના ભાગ ઉપર ચઢીને પોતાના સેવકાની સાથે નૃત્ય કરતાં હતાં. તેવામાં વ્યંતર દેવોએ પૂર્વના વૈરથી તેઓને ક્યાંક ગ્રુમ કરી દીધાં, જેથી ફરી તેઓ જણાયાંજ નથી. (કે ક્યાં ગયાં ?) ખરેખર, પૂર્વનું વૈર દુસ્ત્યજ છે—ત્યજવાને અશક્ય છે. ૧૫૯—૧૬૦

વાગ્બટનો પાંચમો ઉદ્ધાર.

હવે, જે પાંચમો ઉદ્ધારક પ્રસિદ્ધ થયો છે, તે વિષે હું કહું છું તે સાંભળ; શ્રીમાન શ્રીમાળ (શ્રીમાળી) વંશમાં પૂર્વે ઘોઠિત્ય નામનો એક પુરુષ થઇ ગયો છે. તે જહાજની પેઠે સર્વ મનુષ્યોને દરિદ્રતારૂપ સમુદ્રમાંથી તારનારો હતો, તેનો પુત્ર આશ્રે'વર હતો, ૧૬૧ તે આશ્રે'વરનો પુત્ર દોહિલ નામનો હતો, એ દોહિલને જુ-જ્જનાગ નામનો મહાભાગ્યશાળી પુત્ર હતો અને તેનો પુત્ર ખીજ દેવ જેવો વીરદેવ નામનો હતો. આશ્ચર્ય માત્ર એટલુંજ હતું કે એ વીરદેવ સાક્ષાત્ દેવ સમાન હતો છતાં કવિ (શુક્રાચાર્ય અથવા વિદ્વાન) નો દૈવી ન હતો અને દાનવશંવદ ન હતો. (અર્થાત્ દાનવોનું કલ્યાણુ ધુચ્છનારો ન હતો—દાનવોનો શત્રુ ન હતો પણ દાનવે વશ રહેનારો હતો—મોટો દાતા હતો.) ૧૬૨—૧૬૪ તે વીરદેવનો પુત્ર ઉદયન નામનો હતો. તેનો ભાગ્યરૂપી સૂર્ય જગતમાં ઉદય પામીને પોતાનાં કિરણોનો પ્રકાશ સર્વત્ર પાડી રહ્યો હતો. ૧૬૫ એ ઉદયનને એ પુત્રો હતા. મોટાનું નામ વાગ્બટ હતું અને નાનાનું નામ આત્રબટ હતું. આ બન્ને પુત્રો સજ્જનોનું સદા હિત કરનારા હતા. ૧૬૬ તે સમયે આ શ્રીજયસિંહ રાજાએ પોતાની પૃથ્વીરૂપ મંડપના આધાર તરીકે ઉદયનને એક સ્તંભ રૂપે સ્થાપ્યો હતો—અર્થાત્ જયસિંહે ઉદયનને પોતાનો મંત્રી બનાવ્યો હતો, કેમકે તે મહાસત્ત્વવાન હતો. ૧૬૭ ઉદયનમંત્રી પણ રાજાના મુખ્ય પ્રધાનપદને પામીને રાજ્યનાં એવા કામ

પ્રસ્તાવ ૩.

કરવા લાગ્યો, જેથી રાજાને પ્રાણની પેઠે પ્રિય થઈ પડ્યો. ૧૬૮ પછી રાજા જયસિંહ રાજ્યની સર્વ ચિંતા તે મંત્રીપર મૂકીને પોતે તો ફેવળ રાજ્ય સુખજ ભોગવવા લાગ્યો, અને મંત્રી, રાજકારભાર કરવા લાગ્યો. ૧૬૯ એક સમયે શ્રી સિદ્ધચક્રવર્તી—સિદ્ધરાજે (જયસિંહે) સુરાષ્ટ્ર દેશના પોતાના શત્રુ રાજા જૈત્રસિંહને જિતવા માટે મંત્રીને આજ્ઞા કરી. ૧૭૦ મંત્રી ઉદયન પણ રાજાની આજ્ઞાને હર્ષપૂર્વક સ્વીકારીને ઘોડાઓના ખખખાટથી પૃથ્વીને ધ્રુજાવી મૂકતો ચાલતો થયો. ૧૭૧ તેણે પોતાના તેજથી તથા ચતુરંગી સેનાએ હિરાડેલી રજથી આકાશમાં સૂર્યને ઢાંકી દીધો અને ઘણીજ ઝડપથી તે *વર્ધમાનપુર નગરે પહોંચી ગયો. ૧૭૨ ત્યાંથી પોતાના સૈન્યને જૈત્રસિંહની રાજધાની તરફ રવાના કરી દઈ મંત્રી ઉદયન, થોડા પરિવારની સાથે શ્રીશત્રુંજય પર્વત ઉપર ગયો. ૧૭૩ ત્યાં તેણે પવિત્ર શુદ્ધિથી શ્રીતીર્થરાજ ભગવાનને પ્રણામ કરી સ્નાન કરાવ્યું અને ઐંદ્ર પુષ્પો તથા વસ્ત્રાલંકારોથી તેમની પૂજા કરી. ૧૭૪ પછી ગર્વયાઓથી ગવાતા જૈનશુણના શ્રવણથી અત્યંત લક્ષિતયુક્ત થઈ હાથમાં આરતિ લઈને તે જ્યારે ભગવાનની આગળ ઉભો ત્યારે એક ઉંદર બળતી દીવાની દીવેટને ભગવાનની પાસેથી લઈ જઈને બીંતમાં પેસી ગયો. આ દૃશ્ય જોઈને ઉદયને મનમાં વિચાર કર્યો કે, આ કાળના જિનમંદિરમાં આ રીતે કદાચ અગ્નિ લાગે તો ભગવાનની પ્રતિમા પણ જોખમમાં આવી પડે. આવો મનમાં વિચાર કરી તેણે સંકલ્પ કર્યો કે, આ દેવમંદિરને મૂળમાંથીજ પત્થરોવડે ચણાવીને હું જ્યારે સ્થિર કરીશ ત્યારે દિવસમાં બીજી વખત ભોજન લઈશ, અને જ્યારે મારો આ સંકલ્પ પૂર્ણ થશે ત્યારે હું બોળ, તેલ તથા જળ એ ત્રણ વસ્તુને એકત્ર કરી સ્નાન કરીશ. ૧૭૫-૧૭૬ આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને

* આ વર્ધમાનપુર તે આજનું વઢવાણ હોવું જોઈએ.

(૧૫૪)

શત્રુજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

તે મંત્રીએ ભગવાનને વાંદી અને પર્વત ઉપરથી ઉતરીને શત્રુ સામે તેણે પ્રયાણ કર્યું. ૧૮૦ તે પછી બનને સૈન્યો એકત્ર મળ્યાં અને તેઓ વચ્ચે તરવાર તરવારથી બાણ બાણથી મહાન યુદ્ધ શરૂ થયું. ૧૮૧ અનુક્રમે જૈત્રસિંહના સૈન્યે ચોતરફથી અત્યંત ફેલાઈ જઈને મંત્રીના સૈન્યને ભયભીત કરી મૂક્યું, જેથી સર્વ દિશાઓમાં નાશી જવા માટે તે તૈયાર થયું. ૧૮૨ પોતાના સૈન્યને એ પ્રમાણે નાસતું જોઈ મહામંત્રી ઉદ્વેગને તેને ધીરજ આપી અને પોતે પણ કવચ પહેરી સજ્જ થઈને શત્રુઓનો નાશ કરવા માટે યુદ્ધમાં ઉતરી પડ્યો. ૧૮૩ તે સાહસી મંત્રી, તુરંતજ રાજા જૈત્રસિંહ આગળ જઈને ઉભો અને તેને પડકારવા લાગ્યો કે, તારા ઇષ્ટ દેવને યાદ કર અથવા હથિઆર હાથમાં લે. ૧૮૪ હું શ્રીસિદ્ધ્યકવર્તીનો હાથી છું અને તારી સામે ચઢી આવ્યો છું, માટે ચાલ, મારા સ્વામીના ચરણ કમળને શરણે થા. ૧૮૫ આ સાંભળી જૈત્રસિંહ પણ બોલ્યો:—“વાણીઆઓનું સાહસ અમારા જાણુવામાં જ છે; માટે તું હાથમાં ત્રાજવા લઈ લે અને આ તરવારને છોડી દે: નકામો મૂઢ ન થા. ૧૮૬ યાદ રાખ કે, જેવી રીતે ચણા ખાઈ શકાય છે તેવી રીતે મરી ખાઈ શકાતાં નથી. જેમ પોતાની સ્ત્રીને મારી શકાય છે તેમ, કાંઈ એક સુલટને મારી શકાતો નથી; ૧૮૭ માટે જ, મારી દષ્ટિ આગળથી દૂર થા. તારા જેવા વિગ્નતીય ઉપર માફ શસ્ત્ર ક્રોધ કરતું નથી. ૧૮૮ તારે આવો મદ ન કરવો કે, મને મારા સ્વામીએ સેનાનો નાયક બનાવ્યો છે! કેમકે કુતરાને સિંહનો વેષ ધારણ કરાવવામાં આવે તો પણ તે સિંહની ગર્જના કરતો નથી.” ૧૮૯ આ સાંભળી મંત્રીએ કહ્યું “પોતાનો પુરુષાર્થ, શક્તિથી પ્રકટ થાય છે, નહિ કે બહુ બકવાદ કરવાથી!! સોનું સોળવલ્લું છે કે નહિ, તેની પરીક્ષા કસોટીના પથ્થર ઉપર થઈ શકે છે; ૧૯૦ તરવારફાળી ત્રાજવામાં રહેલા ગોળના પિંડરૂપ તારા મસ્તકને તોળતા

પ્રસ્તાવ ૩.

આ વાણીયાના હાથ ધીર થઇને જો. ૧૯૧ આ સાંભળીને જૈત્રસિંહનો દોષ એકદમ વધી પડ્યો, તેનાં નેત્રાં લાલચોળ બની ગયાં અને હાથમાં ભાલો લઇ તે મંત્રી સામે દોડ્યો. ૧૯૨ તેજ સમયે મંત્રી પણ ઉઘાડી તરવારે તેની સામે દોડ્યો. મંત્રી ધણોજ ચાલાક હતો. તેથી તેણે પોતાની સામે આવતા શત્રુના ભાલાને વચ્ચેથીજ કાપી નાખ્યો. ૧૯૩ પછી તેઓ બન્ને વચ્ચે તરવાર તરવારથી ધણીજ ઝડપથી યુદ્ધ શરૂ થયું, તેમાં જૈત્રસિંહના પ્રમાદનો લાભ લઇ મંત્રીએ પોતાની તરવારનો પ્રહાર કરીને તેના બે ટુકડા કરી નાખ્યા. ૧૯૪ એટલે તુરતજ “મંત્રી જીત્યા, જીત્યા” એવો સ્તુતિપાઠોનો શબ્દ ઉચ્ચેથી સંભળાવા લાગ્યો, જેથી શત્રુઓનું સૈન્ય તેજક્ષણે નાશી ગયું. ૧૯૫ મંત્રી ઉદ્ધવ પણ શત્રુની તરવારના પ્રહારથી અત્યંત ધાયલ થયો હતો તે શરીરે અશક્ત થઇને પૃથ્વીપર પડી ગયો. ખરેખર કાલાયસ-તરવાર કોઈને પણ પોતાની થઇ નથી. ૧૯૬ તે સમયે રણસંગ્રામની સર્વ વ્યવસ્થા કરીને બધા મંત્રીઓ તથા મુલોટા, ઘોડા ઉપરથી પડેલા મંત્રીની આસપાસ આવી મળ્યા. ૧૯૭ તેઓએ, અત્યંત શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતા તથા કરુણ શબ્દો કંઈક કહી રહેલા મંત્રીને કહ્યું કે, હે ભદ્ર ! આપને વળી આ કાયરતા શી ? જે સેવક, પોતાના સ્વામીના કામ માટે રણસંગ્રામમાં પ્રાણ ત્યજે છે તે, સૂર્યમંડળને ભેદીને સુખ ભરેલા સ્વર્ગલોકમાં જાય છે. ૧૯૮-- ૧૯૯ વળી તમે તો રણના મોખરામાં રહી પોતાના સ્વામીનું કાર્ય સંપૂર્ણ કર્યું છે, જેથી આ ઠેકાણે આમ વ્યથાકુલ થઈને શોક શા માટે કરો છો ? ૨૦૦ તમને જે આ ધાવ થયા છે તેનો આપણે વૈદ્યો પાસે ઉપચાર કરાવીશું. એટલે તુરતજ તમે નીરોગી થશો, માટે ખેદ કરો ના.” ૨૦૧ ત્યારે મંત્રી બોલ્યો:—“મૃત્યુ પ્રાણી માત્ર માટે નિશ્ચિત છે, તેમાં વિદ્વાનોને શોક હોયજ શાનો ? અને હું તો મારા સ્વામીના કાર્ય માટે મૃત્યુ પામું છું, જેથી મને તો વિશેષ કરીને શોક થાયજ

(૧૫૬)

શત્રુજય તીર્થના ઉદ્ધારો.

નહિ; ૨૦૨ પણ મારા ચિત્તમાં જે એક શલ્ય છે, તે મને મારા ધાવ કરતાં પણ અત્યંત દુઃખી કરે છે, અરે! તેજ હમણા મને સાલે છે. ૨૦૩ “તે શલ્ય શું છે?” એમ તેઓએ ન્યારે પૂછ્યું ત્યારે મંત્રી બોલ્યો:—“મેં શ્રીશત્રુજય ઉપરનું દેવળ બંધાવવાને મનમાં સંકલ્પ કર્યો હતો, તે મારો મનોરથ મારા આ મરણથી મારા મનમાંજ રહી ગયો, બસ આજ શલ્ય મારા હૃદયને સાલે છે.” ૨૦૪-૨૦૫ તે સાંભળી મંત્રીઓ બોલ્યા:—“હે મંત્રિન આ બાબતમાં તમે શોક કરો મા. તમારો પુત્ર વાગ્લટ, તમને એ ઋણમાંથી મુક્ત કરવા સમર્થ છે. ૨૦૬ વળી નીતિશાસ્ત્રનું આ વચન છે કે, પુત્ર, પિતાનું ઋણ અદા કરેજ છે, માટે વાગ્લટ તમે ઇચ્છેલા દેવળને અવશ્ય બંધાવશે. ૨૦૭ અમે તમારા પુત્ર વાગ્લટને પ્રેરણા કરીશું, જેથી સત્વર તે તમારા મનોરથને પૂર્ણ કરશે.” ૨૦૮ તે મંત્રીઓએ એ પ્રમાણે કહ્યું એટલે ઉદ્ધયન મંત્રી પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો કે, બસ, ત્યારે તો આટલાથીજ હું કૃતાર્થ થયો છું. વળી તેણે કહ્યું કે, અવશ્ય, હવે મારૂં આયુષ્ય અતિ અલ્પ છે, માટે તમારે ઔષધ આદિ ઉપચારો કરાવવાની કાંઈ જરૂર નથી. હવે તો મારે ધર્મજ ઔષધરૂપ છે, માટે આ સંસારરૂપ સમુદ્રમાંથી પાર લઈ જવામાં એક ખલાસી સમાન કાંઈ એક સાધુને સત્વર અહીં લાવો, એટલે તેની પાસેથી હું પરલોકનું ભાતું લઈ લઉં. ૨૦૯-૨૧૧ મંત્રીએ પોતાની એ ઇચ્છા જણાવી એટલે તેઓએ આખી છાવણીમાં તપાસ કર્યો પણ તેવો કાંઈ તપોધન-સાધુ તેઓના જોવામાં આવ્યો નહિ, તેથી તેઓએ કાંઈ એક રઝળતા વંદ માણસને મસ્તક મુંડાવી સાધુનો વેષ પહેરાવીને મંત્રી આગળ હાજર કર્યો. ૨૧૨ મંત્રીએ તેને સત્ય સાધુ માની ભાવનાપૂર્વક પ્રણામ કર્યા અને તેની આગળ અંતિમ-મરણ કાળની આરાધના કરી. ૨૧૩ પછી ચિત્તની એકાગ્ર-

પ્રસ્તાવ ૩.

તાપૂર્વક શુભ ધ્યાનથી યુક્ત થઇ, પરમેષ્ઠી નમસ્કારતો પોતેજ ઉચ્ચાર કરતો એ મંત્રી પ્રાણનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગે ગયો. ૨૧૪ સાધુવેષને ધારણ કરનારા પેલા રઝળતા વંઠ મનુષ્યે પણ અમૂલ્ય ચિંતા-મણિ સમાન તે સાધુવેષને અકસ્માત પ્રાપ્ત કરી પુનઃ તેને દુર્લભ માનીને તેનો ત્યાગ કર્યો નહિ, ૨૧૫ પણ ઢાઢ સુગુરુ પાસે જઈ વિધિપૂર્વક તેણે દીક્ષા લીધી અને નિર્મળ ચિત્તથી તેનું પાલન કર્યું. ૨૧૬ મંત્રીઓએ પણ ઉદયનમંત્રીનો દેહસંસ્કાર કરી સુરાષ્ટ્ર દેશમાં શેત્લહસ્ત-(તે નામનો કોઈ મુખ્ય મંત્રી હોય અથવા જૈત્રસિંહ રાજાનો પુત્ર હોય) ને રાજાની આગ્રાથી રાજાના પ્રતિનિધિ તરીકે સ્થાપ્યો. ૨૧૭ પછી બીજા સર્વ મંત્રીઓ, સૈન્યને સાથે લઇ, પાટણ નગરમાં આવી પહોંચ્યા અને તેઓએ જૈત્રસિંહરાજાનું સર્વસ્વ રાજા જયસિંહને અર્પણ કર્યું. ૨૧૮ તે સમયે રાજાએ પણ ત્યાંથી આવેલી તે ભેટ સામે દષ્ટિ સરખી પણ ન કરી. તેનાં નેત્રોમાં મંત્રીના દુઃખથી અશ્રુઓ ઉભરાઇ નીકળ્યાં. ૨૧૯ પછી રાજાએ તે સર્વ ભેટ ઉદયનના પુત્ર વાગ્ભટને અર્પણ કરી દીધી; ઉપરાંત દુર્જનોનાં જાડાં બંધ કરનારો ઉદયને ધારણ કરેલી મંત્રી મુદ્રા તેને અર્પણ કરી. ઉદયનની પેઠે વાગ્ભટને પણ પોતાનો મંત્રી બનાવ્યો. ૨૨૦ વાગ્ભટ પણ રાજાજીપ ગુરુપાસેથી લોક સમૂહમાં સિદ્ધિ કરનારી, પોતાનું શાસન ચલાવનારી તે મંત્રીમુદ્રા પ્રાપ્ત કરીને પ્રજાઓનું એક આશ્રયસ્થાન બન્યો અને દુષ્ટોને શિક્ષા કરનારો થયો. ૨૨૧ એક દિવસે પેલા મંત્રીઓએ વાગ્ભટને પ્રણામ કરીને તેના પિતા ઉદયને જે કહ્યું તે સર્વ જણાવ્યું. ૨૨૨ એટલે વાગ્ભટે પણ પિતાના એ બંને અભિપ્રાયોનો તેજ સમયે સ્વીકાર કરી લીધા અને પોતાની આગ્રામાં રહેનારા કેટલાએક કારીગરોને શત્રુજય પર્વતપર મોકલ્યા. ૨૨૩ એ કારીગરોએ, શુભ મુહૂર્તે મંદિર ચણવાનું કામ શરૂ કર્યું

(૧૫૮)

શત્રુજય તીર્થના ઉદ્ધારો

અને એક વર્ષમાંજ સંપૂર્ણ તૈયાર થયેલા તે મંદિરપર કળશ પણ ચઢાવી દીધો. ૨૨૪ એ રીતે કારીગર લોકોએ તેનાપર કળશ ચઢાવ્યો ત્યારે, તે વધામણી આપવા માટે તેઓએ એક પુરુષને વિજ્ઞપ્તિપત્ર સાથે વાગ્લટ પાસે રવાના કર્યો. ૨૨૫ વાગ્લટમંત્રીએ તે પુરુષદ્વારા આવેલા વિજ્ઞપ્તિપત્રનું સીધ તોડીને તે લેખ વાંચ્યો અને દેરાસરને સંપૂર્ણ તૈયાર થઇ ગયેલું જાણી પોતે અત્યંત પ્રસન્ન થયો. ૨૨૬ તે વખતે મંત્રીનાયક વાગ્લટે, આનંદથી રોમાંચિત થઇને તે લેખ લાવનારના પુરુષને નરદમ સુવર્ણની એક જીલ અર્પણ કરી. ૨૨૭ તે પછી વાગી રહેલાં વાદિત્રોના ધ્વનિઓથી ગગન મંડળ તથા ભૂમંડળના મધ્ય પ્રદેશને ભરી દેનારો મહોત્સવ ચાલુ થયો. ૨૨૮ એટલે તેજ સમયે બીજો એક પત્ર લાવનારો પુરુષ. શત્રુજય પર્વતથી એક લેખ લઇને ત્યાં આવ્યો અને મંત્રીએ પોતે જ એ લેખને વાંચ્યો. ૨૨૯ તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું:—“હે મંત્રિન્ ! દેરાસર, જેવું તૈયાર થયું કે તુરતજ પાછું મૂળમાંથી તૂટી પડ્યું છે.” ૨૩૦ આ જાણીને મંત્રીને તો ઉલટો બમણો આનંદ થયો, ત્યારે ખેદ પામેલા સમગ્ર સભાના લોકોએ મંત્રીને કહ્યું કે, ૨૩૧ હે મંત્રિન્ ! આ ખેદ કરવાના સમયે તમને બમણો હર્ષ થયો, તેનું શું કારણ ? ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું:—“મારા જીવતાંજ આવું બન્યું તેથી મને હર્ષ થાય છે. કેમકે મારા મરણ પછી જો આ દેરાસર તૂટી પડ્યું હત તો તેને કાણ કરાવત ? પણ મારાં જીવતાં તે પડી ગયું છે, તેથી હું તે ફરીથી બંધાવીશ. ૨૩૨-૨૩૩ મંત્રીના એ વિચાર સાંભળી સર્વ સભાસદો તો ચકિતજ થઇ ગયા. તેઓ પોતાનાં મસ્તક ધૂણાવતા માંહોમાંહે કહેવા લાગ્યા કે, ૨૩૪ અહો ! ધન્ય છે આ મંત્રીશ્વરને ! કે જેની શુદ્ધિ આવા ઉલ્લાસવાળી છે ! ખરેખર પુણ્યશાળી પુરુષોની શુદ્ધિ પવિત્ર અને દીર્ઘદષ્ટિવાળી હોય છે. ૨૩૫ પછી મંત્રીએ, તે કામ કરનારા મુખ્ય

(૧૫૯)

પ્રસ્તાવ ૩.

કારીગરને બોલાવ્યો એટલે તે પણ તુરત શત્રુંજય પર્વતથી ત્યાં આવ્યો. ૨૩૬ એટલે મંત્રીએ તેને પૂછ્યું કે, હે સૂતધાર ! આ દેરાસર જેવું તૈયાર થયું કે તુરતજ તૂટી પડ્યું તેમાં શું કારણ છે ? ૨૩૬ આના ઉત્તરમાં કારીગરે કહ્યું કે, આપણે બાંધેલા તે દેરાસરને ધ્રુમટ બાંધવામાં આવ્યો જેથી તેના અંદરના ભાગમાં વાયુ પ્રવેશ કરીને ઘણાજ જોરથી ઘેરાયા કરતો હતો અને તેથીજ દેરાસર તૂટી પડેલું છે. ૨૩૭ આ સાંભળી મંત્રીએ કહ્યું:—“ જો એમજ હતું તો પછી ધ્રુમટવાળું દેરાસર કેમ બાંધ્યું ? ” મંત્રીએ તેવો પ્રશ્ન કર્યો એટલે મહાશુદ્ધિમાન પેલા કારીગરે ઉત્તર આપ્યો કે, “ હે દેવ ! જો ધ્રુમટવાળું દેરાસર બાંધવામાં ન આવે તો તેને બંધાવનાર પુરુષનો વંશ અતિ અલ્પ સંતતિવાળો થાય-લગભગ તેનો નિર્વંશ જાય. ૨૩૮-૨૪૦ તે સાંભળી મનને સ્વસ્થ કરી મંત્રી બોલ્યો:—“ ૨ ભાઈ ! મોક્ષનું કારણ શું સંતતિ છે ? (નહિજ) પોતાનું પુણ્ય એજ જીવને સ્વર્ગ કે મોક્ષમાં લઈ જાય છે. માટે જ. ફરીથી મૂળભાગમાંથીજ દેરાસરને મજબૂત અને નક્કર તૈયાર કર. અને મારી કીર્તિરૂપ સંતતિને જેમ બને તેમ શાશ્વતી કર. ૨૪૧-૨૪૨ પેલો કારીગર પણ મંત્રીની એ આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને શત્રુંજય પર્વતપર ગયો અને થોડાજ દિવસમાં તેણે મજબૂત અને નક્કર દેરાસર પૂર્ણ કર્યું. ૨૪૩ એ રીતે દેરાસર સંપૂર્ણ તૈયાર થયું એટલે શ્રીમંત મંત્રી વાગ્બટ, પોતાના સ્વામીની રજા લઈ શત્રુંજયની યાત્રા કરવા ચાલી નીકળ્યો. ૨૪૪ તે વેળા વાદિત્રોના ધ્વનિઓથી સમગ્ર દિશાઓને તેણે ગળવી મૂકી હતી, આચાર્યો વગેરે સંઘ તેની સાથે હતો અને તેનો દેખાવ બીજા ચક્રવર્તી જેવો જ જણાતો હતો. ૨૪૫ ત્યાં જઈને તેણે અરખસિત અન્નસત્રો ખુલ્લાં મૂક્યાં, મોટા ઉત્સવોનો આરંભ કર્યો અને ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક શ્રી-ઋષભદેવ ભગવાનની સ્થાપના કરી. ૨૪૬ ખરેખર એ મહાતીર્થમાં

શત્રુંજયના ઉદ્ધારનો દેશલનો નિશ્ચય

દેશસરનો ઉદ્ધાર કરવાને બહાને મંત્રીશ્વર વાગ્બટે પોતાના પૂર્વ-જોનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. ૨૪૭ એ ઉદ્ધારમાં અત્યંત આનંદને લીધે પ્રકુલ થયેલા ચિત્તથી મંત્રી વાગ્બટે એ કરોડ ને સત્તાણું લાખ દ્રવ્યનું ખર્ચ કર્યું હતું. ૨૪૮ એ પ્રમાણે શત્રુંજયના પ્રાસાદના ઉદ્ધારરૂપ મહોત્સવને કરીને વાગ્બટ ધર્મકાર્ય તથા રાજકાર્ય કરવા લાગ્યો. ૨૪૯ આ રીતે એ મહાતીર્થમાં વાગ્બટ પાંચમો ઉદ્ધારક થઈ ગયો છે. બસ, આ પાંચ તીર્થોદ્ધારકો પૃથ્વી પર પ્રખ્યાત થયા છે. ૧૫૦ માટે હે દેશલ ! આ શત્રુંજય પર્વત જ્યાંસુધી હયાત છે ત્યાંસુધી કંઈ પણ બગડ્યું નથી. માત્ર તીર્થનો ઉદ્ધાર કરનાર જ શોધી કાઢવો જોઈએ.” ૨૫૧

શત્રુંજયના ઉદ્ધારનો દેશલનો નિશ્ચય.

ગુરુનાં એ વચન સાંભળી દેશલ એ હાથ જોડીને બોલ્યો કે આ પર્વત આવું મહાન તીર્થ છે એમ તો મેં હમણાં જ જાણ્યું, માટે હે પ્રભુ ! હું પોતેજ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવીશ, કેમકે હમણાં મારી પાસે સમગ્ર સામગ્રી છે. ૨૫૨-૨૫૩ ભુજબળ, ધનબળ, પુત્રબળ, મિત્રબળ, રાજબળ અને ઉત્તમ દાનશક્તિ-આ રીતે સર્વ શક્તિ છે, તો પણ આપનું જો કૃપાબળ મને સહાયકર્તા થાય તો, હું આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવું. ૨૫૪-૨૫૫ તે સમયે શ્રીસિદ્ધસૂરિએ પણ કહ્યું કે, ધર્મકાર્યમાં ગુરુની કૃપા સર્વદા સહાય કરવાને તત્પર હોય છે. ૨૫૬ માટે હે દેશલ ! તું આ તીર્થનો સત્તર ઉદ્ધાર કરાવ. કેમકે આ જગપ્રસિદ્ધ કહેવત છે કે, ધર્મની ગતિ સત્તર હોય છે-ધર્મનાં કાર્ય તુરતજ કરવાં જોઈએ. ૨૫૭ તે પછી સાધુસત્તમ દેશલ ગુરુની કૃપા સંપાદન કરીને પોતાને ઘેર ગયો અને પોતાની તે મનઃકામના તેણે સમરસિંહ આગળ નિવેદન કરી. ૨૫૮ સમર પણ કાનને અમૃત જેવું તે પિતાનું વચન સાંભળી તુરતજ અત્યંત પ્રસન્ન થયો. ૨૫૯ તેણે વિનંતિ કરી કે, હે પિતા ! તમે મને સત્તર

પ્રસ્તાવ ૩

આજ્ઞા આપો એટલે હું સાવધાન થઈને આ તીર્થોદ્ધારના કૃત્યને સિદ્ધ કરી આપું. ૨૬૦ પુત્ર તો એજ કહેવાય કે જે કાર્યરૂપ ગાડામાં બેસાઈને તેની ઝુંસરીને ઉપાડી લે અને પોતાના પિતાને એક સારથિરૂપે બનાવી તેના કાર્યભારને પાર પહોંચાડે. ૨૬૧ તે પછી દેશભે સિંહ સમાન પરાક્રમી તે સમરસિંહ પુત્રને ભાગ્યવાન જાણીને તે કાર્યમાં બેસ્યો. ૨૬૨ એટલે સમરસિંહ પણ પિતાની આજ્ઞા સંપાદન કરીને સાવધાન મનથી ગુરુ શ્રીસિદ્ધસૂરિ પાસે ગયો અને ત્યાં તેમના ચરણમાં નમન કરી તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું. ૨૬૩ હે પ્રભુ ! જેથી મારી કાર્ય-સિદ્ધિ તત્કાળ થાય તેવો કોઈ ઉપાય મારા પર કૃપા કરીને તમે બતાવો. ૨૬૪ ત્યારે ગુરુએ પણ કહ્યું કે, જ્યાંસુધી આ કાર્ય તારાથી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી તારે અમુક અભિગ્રહોરૂપ બંધનથી બંધાયલા રહેવું. તે સાંભળી સાધુ સમરે ગૃહાવેશના કલેશથી બુદ્ધિને અલગ કરીને ગુરુ આગળ આવા અભિગ્રહો ગ્રહણ કર્યા. ૨૬૫-૨૬૬ “ જ્યાંસુધી શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી હું અલ્પચર્યાવ્રત પાળીશ, દિવસમાં બે વખત ભોજન કરીશ નહિ. ખેળ, તેલ, અને જળ-આ ત્રણ વસ્તુ એકત્ર કરીને સ્નાન કરીશ નહિ, કેવળ એકજ વિકૃતિ ગ્રહણ કરીશ અને પૃથ્વી પર શયન કરીશ. ” ૨૬૭-૨૬૮ આવા અભિગ્રહો ગ્રહણ કરીને સાધુ સમરસિંહ જિનમંદિરમાં આવ્યો અને ત્યાં તેના પિતાને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું:- ૨૬૯ “ હે તાત ! શ્રીમાન સુખા અલપખાનને પ્રસન્ન કરી હું આ તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવા માટે તેમની પાસેથી આજ્ઞાપત્ર મેળવી લઉં. ૨૭૦ માટે તમે આજ્ઞા કરો, એટલે શ્રેષ્ઠ બેટાનાં મૂકી હું તેમને પ્રસન્ન કરું. કેમકે કોઈપણ કાર્યસિદ્ધિમાં રાજાની કૃપા એ મુખ્ય કારણ છે. ” ૨૭૧ તે સાંભળી એના પિતાએ કહ્યું:- “ હે પુત્ર ! પરિણામે શુભ થાય તેવું તને જે કંઈ રુચે તે તું કર. કેમકે, સર્વકાર્યમાં મેં તનેજ પ્રમાણ કર્યો છે. ” ૨૭૨

(૧૬૨)

અલપખાન પાસેથી તીર્થોદ્ધારતું ફરમાન મેળવ્યું

પછી શ્રીસમરસિંહે મણિ, મોતી, સુવર્ણ, વસ્ત્ર તથા અલંકાર આદિ પુષ્કળ બેટ લઈને તેમજ બીજા અનેક વસ્તુઓ સાથે લઈને ગૂર્જરભૂમિના અધિપતિ અલપખાનની શુભ દિવસે મુલાકાત લીધી. ૨૭૩-૨૭૪ રાજ અલપખાન સમરસિંહને પોતાની પાસે આવેલો જોઈ અત્યંત આનંદ પામ્યો; અથવા તેવી વસ્તુઓ પોતાની પાસે આવે તો કોણ આનંદ ન પામે! ૨૭૫ તેણે હર્ષથી હાથ ડાંચો કરીને હિંચ સ્વરે કહ્યું કે, આવ, ભાઈ! આવ; તું સત્વર અહીં મારી પાસે આવ. ” ૨૭૬ પોતાના સ્વામીનો એ હર્ષ જોઈને તથા તેવા પ્રકારે પોતાનો આદર સત્કાર થયેલો જોઈને સાધુ સમરસિંહે પોતાની કાર્યસિદ્ધિતું તેને શકુન માન્યું. ૨૭૭ અને તુરતજ પોતે આણેલી બધી બેટો તેને નિવેદન કરી. ૨૭૮ તે બેટ જોઈને અલપખાન અત્યંત પ્રસન્ન થયો. તેણે કહ્યું કે, અહો! આજે તો તેં મને પુષ્કળ બેટ ધરી છે. તું નિત્ય મારી આજ્ઞા પાળનારો હોવાથી મને ધણો જ પ્રિય છે, અને તને અહીં આવવા માટે કદી પણ મનાઈ કરવામાં આવતી નથી; તો હે મિત્ર! આ સમયે તારે આવવાનું કારણ શું છે તે મને કહે. ૨૭૯-૨૮૦ પછી સમરસિંહે પ્રણામ કરીને કહ્યું કે, હે પ્રભુ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો અને માફ માગેલું જો તમે આપો તો મારે માફ મનવાંછિત કંઈક માગવું છે.” ૨૮૧ ત્યારે સુખો બોલ્યો:-“ હે સમર! તારા કરતા મારો પુત્ર પણ મને પ્રિય નથી; માટે તારી ઈચ્છા હોય તે તું માગી લે, તેમાં વિચાર કર મા. ” ૨૮૨ પછી સાધુશ્રેષ્ઠ સમરસિંહે વિનંતિ કરી કે, હે સ્વામિન! હાલમાં શત્રુજયપર્વત ઉપરના તીર્થોનો તમારાં સૈન્યોએ નાશ કર્યો છે. આ તીર્થ જો હયાતીમાં હોય તો સમગ્ર હિંદુઓ ધર્મનિમિત્તે ત્યાંની યાત્રા કરે છે અને પોતાના ધનનો તે સ્થળે ઉપયોગ કરે છે. ૨૮૩-૨૮૪ વળી તમારી હિંદુ પ્રજા

પ્રસ્તાવ ૩

ત્યા જઈને બીચારાં ગરીબ મનુષ્યોને ભોજન વગેરે આપીને તેમજ બીજા જે કાઈ ઇચ્છા હોય તે સર્વ પૂર્ણ કરીને તેઓને પ્રસન્ન કરે છે. ૨૮૫ માટે જો તમે આજ્ઞા આપો તો હું તેનો ઉદ્ધાર કરાવું. આ તીર્થનો પ્રથમ નાશ કરીને તેમજ પાછી તેની પ્રવૃત્તિ કરીને તમેજ એના નવીન વિધાતા બનો. ” ૨૮૬ આ સાંભળી અલપખાન પણ સમર ઉપર પ્રસન્ન થયો. તેણે કહ્યું કે, હું તારા પર પ્રસન્ન થયો છું, ભલે, તું તારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કર ” ૨૮૭ તે પછી ફરી પણ સમરસિંહે કહ્યું કે, હે સ્વામિન! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો તો એને માટે એક પ્રમાણપત્ર (પરવાનો) લખી આપો, જેથી માફ આ કાર્ય નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થાય. ૨૮૮ આ સાંભળી ગૂજરાત ભૂમિના અધિપતિ અલપખાને પોતાના વડા પ્રધાન બહિરામખાનને સમરસિંહ માટે પરવાનો લખી આપવાની આજ્ઞા કરી. ૨૮૯ તેણે પણ સાધુ સમરસિંહ પોતાને પ્રાણ કરતાં પણ અધિક પ્રિય હોવાથી તે આજ્ઞા થતાંજ પરવાનો લખી આપવામાં ધણીજ ખુશી બતાવી. ૨૯૦ પછી તેણે પોતાની ઓશીસમાં જઈને રાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સત્વર અત્યંત માનપૂર્વક સમરસિંહને પરવાનો લખી આપ્યો. ૨૯૧ અને તે પરવાનો સાથે લઈ બહિરામ સમરસિંહની સાથે આદરપૂર્વક અલપખાનની પાસે આવ્યો. ૨૯૨ અલપખાને પણ તે પરવાનો હાથમાં લઈને વાંચી જોયો અને પછી તેણે પોતેજ ફરીથી બહિરામખાનને કહ્યું કે, મસ્તકના ડોપ સહિત એક સુવર્ણની તસરીકા જે મથિ તથા મોતીઓથી ભરેલી હોય તેને સત્વર આપણા ખજાનામાંથી લાવી આપો. ૨૯૩-૨૯૪ પછી બહિરામે ખજાનામાંથી તે તસરીકા લાવીને અલપખાનના હાથમાં આપી એટલે તેણે પોતેજ પાનનું બીડું તેમજ પરવાનો સમરસિંહના હાથમાં સોંપીને તે તસરીકા પણ તેને અર્પણ કરી અને કહ્યું કે, હે સાધુ! નિર્ભય થઈને તું તારું મન-

(૧૬૪)

અલપખાન પાસેથી તીર્થોદ્ધારનું ફરમાન મેળવ્યું

વાંચિત સિદ્ધ કર. ૨૬૫-૨૬૬ પછી બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ સમાન સાધુ સમરસિંહે તેને પ્રણામ કરીને હર્ષથી તસરીકા લઇ લીધી અને અત્યંત આનંદપૂર્વક તેને તથા મસ્તકના ટોપને પહેરી લીધાં. વળી પરવાનાને મસ્તક પર મૂકીને તેણે કહ્યું કે પ્રમાણપત્રરૂપી સિંહ મારી પાસે છે, તેથી મને દુષ્ટ લોકો તરફથી અને સમર્થ પુરુષોથી પણ ક્યાંય ભય નથી. ૨૬૭-૨૬૮ મેં તમારી કૃપારૂપી અડંગ વહાણ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેથી જલદી મારા કાર્યરૂપી સમુદ્રના પારને હું પહોંચી જઈશ.” ૩૦૦ ત્યાર પછી બીજો ઉચ્ચૈઃશ્રવા હોયતી, તેવો એક ઘોડો મંગાવીને શ્રીમાન અલપખાને સાધુ સમરસિંહને અર્પણ કર્યો; ૩૦૧ એટલે બહિરામે અલપખાનની આગ્રાથી સમરસિંહને તેને ઘેર લઈ જવા માટે ઘોડાપર ચઢાવી દીધો, અને પોતે પણ તેની સાથેજ ચાલ્યો. ૩૦૨ તે વેળા વાદિત્રો વાગવા લાગ્યાં, સ્તુતિપાઠો સ્તુતિઓ બણવા લાગ્યા, રાજમાર્ગમાં નગરના લોકો તથા રાજ્યના અધિકારીઓ ચોતરફ સમરસિંહની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, નગરની સ્ત્રીઓ ચંદન તથા અક્ષતથી તેને વધાવવા લાગી અને સંઘના મુખ્ય પુરુષો મનમાં ઉત્કંઠિત થઈને તેની સામા આવ્યા. પછી પોતાની સ્ત્રીઓએ મંગલાચાર કર્યા એટલે સમરસિંહે પોતાના નિવાસસ્થાનમાં પ્રવેશ કર્યો. ૩૦૩-૩૦૪ તેણે પોતાના બાંધવની પેઠે પોતાને ઘેર આવેલા પ્રધાન બહિરામને જાતજાતની ભેટો આપીને પ્રસન્ન કર્યો અને પછી તેને રજા આપી. ૩૦૬ પછી પોતે શ્રીસિદ્ધસૂરિને વંદન કરવાની ઇચ્છાથી નગરના લોકોની સાથે પૌષ્પશાળામાં ગયો. ૩૦૭ ત્યાં ગુરુ મહારાજના ચરણમાં વંદન કરી પ્રથમ આશીર્વાચન મેળવ્યું અને પછી તીર્થોને ઉદ્ધાર કરવા માટે જે પોતાને પરવાનો મળ્યો હતો તે વાત ગુરુને નિવેદન કરી. ૩૦૮ ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે, તારૂં ભાગ્ય ખરેખર ઉત્તમ પ્રકારે જાગ્રત છે. કેમકે, દેવોના દેવી અલપખાને

પ્રસ્તાવ ૩.

પણ આ કાર્યમાં તને સંમતિ આપી છે; ૩૦૯ માટે હે સાધુ ! તીર્થને ઉદ્ધાર કરવામાં હવે તું સત્વર ઉદ્યમ કર. અમે તને ધર્મલાલ આપીએ છીએ, તેના પ્રભાવથી તારી કાર્યસિદ્ધિ નિર્વિલંબે સફળ થાઓ.' ૩૧૦

તે પછી સમરસિંહે કહ્યું કે, શ્રીવસ્તુપાલ મંત્રીએ મંમાણુ પર્વતની એક શિલા પૂર્વે આણેલી છે અને તે શિલાને તેમણે પોતેજ ભોંયરામાં મૂકી રાખી છે, જે હજી પણ અખંડપણે હયાત છે; તો હે પ્રભુ ! તેમાંથીજ એક નવી પ્રતિમા તૈયાર કરવામાં આવે તો કેમ ? ૩૧૧-૩૧૨ પછી સૂરિએ પણ પુણ્યશાળી દેશલને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને તેને તથા તેના પુત્રને આદરપૂર્વક કહ્યું કે:- ૩૧૩ પૂર્વે મંત્રી વસ્તુપાલ જે મંમાણુ શિલા લાવ્યા હતા તે હાલમાં સંઘના તાબામાં છે; માટે ચારે પ્રકારના સંઘની સંમતિ લઇને તેમાંથી એક પ્રતિમા કરાવીને તેની મૂળનાયક તરીકે શત્રુંજય ઉપર પ્રતિષ્ઠા કરી શકાય. ૩૧૪-૩૧૫ વળી એવો નિયમ છે કે, સર્વ પ્રકારનાં ધર્મકાર્ય હમેશાં સંઘની સંમતિથીજ કરવાં, કેમકે તેથી તે સફળ થાય છે અને વિશેષે કરી આવા ધર્મકાર્યમાં તો આવું જોવાય છે. ૩૧૬ ગુરુની એ વાણી સાંભળીને દેશલે તથા સમરે તેમ કરવા કબુલ કર્યું અને ભવિષ્યના કાર્યને વિચાર કરવામાં ઉત્કંઠિત થઇને પ્રસન્ન ચિત્તે તેઓ પોતાને ઘેર ગયા. ૩૧૭

તૃતીય પ્રસ્તાવ સમાપ્ત.

(૧૬૬)

પ્રસ્તાવ ૪

તીર્થોદ્ધાર માટે સંઘની અનુભતિ

अथान्यदा मुदा युक्तः समस्तान् स्वरिपुंगवान् ।

उपासकान् संघमुख्यानापि साधुरमीलयत् ॥ ૧ ॥

હવે એક દિવસે સમરસિંહે મોટા મોટા સમગ્ર આચાર્યોને તથા સંઘના મુખ્ય મુખ્ય શ્રાવકોને એક સ્થળે એકઠા કર્યા.^૧ અને શ્રીમાન અરિષ્ટનેમિ ભગવાનના મંદિરમાં તે સમગ્ર સંઘને ભક્તિપૂર્વક યથા-યોગ્ય રીતે ખેસાડ્યો.^૨ પછી તેઓને પ્રણામ કરી, એ હાથ નેડી સમરસિંહે કહ્યું કે, આ સમગ્ર સંઘ भारी એક વિનતિને લક્ષ્યમાં લેશે એમ હું ઇચ્છું છું. તમે જાણો છો કે કલિકાળની પ્રવળતાને લીધે મ્હેઝાએ શ્રીશત્રુંજય તીર્થનાયકનો હાલમાં નાશ કર્યો છે.

(૧૬૭)

પ્રસ્તાવ ૪

કેમકે કલિકાળ એ ધર્મનો સદા વૈરી જ છે. ૩-૪ આ તીર્થનાં તીર્થનાયકનો ઉચ્છેદ થતાં શ્રાવકાના સર્વ ધર્મો પણ પૃથ્વી પર જાણે અસ્ત થયા હોય તેમ જણાય છે.^૫ તમે વિચાર કરો કે આવા તીર્થનો જો વિચ્છેદ થાય તો દ્રવ્યસ્તવના અધિકારી ભાવયુક્ત શ્રાવકો દ્રવ્ય-સ્તવનું આરાધન કેવી રીતે કરશે? શાસ્ત્ર કહે છે કે ધર્મના ચાર પ્રકારમાં ભાવનાનું મુખ્ય સ્થાન છે, અને તેના કરતાં મોક્ષરૂપ વૃક્ષને વૃદ્ધિ પમાડવામાં જળસમાન પ્રભાવના વધારે શ્રેષ્ઠ છે.^૭ આ પ્રભાવના યાત્રામાં થઇ શકે છે અને યાત્રા જો તીર્થનાયક હોય તોજ સંભવે છે, માટે સંઘ મને અનુગ્રા આપે તો હું આ તીર્થ ઉપર તીર્થનાયકની પ્રતિષ્ઠા કરાવું.^૮ મંત્રી વસ્તુપાલે મંભાણુ-ખાણુથી જે એક શિલા આણેલી છે તે ફાલમાં એક ભોંયરામાં અખંડ પડી રહી છે અને તે શિલાને મંત્રીએ સંઘના રક્ષણ તળેજ મૂકી છે, માટે જો સંઘની આજ્ઞા હોય તો તે શિલામાંથી એક મૂળનાયકની પ્રતિમા હું ઘડાવુ અથવા ખીજી ફલહી મંગાવી ઘડાવું. ? ”૯-૧૦

સમરસિંહના એ વચન ઉપર આચાર્ય મહારાજનેએ તથા મંધપતિ શ્રાવકોએ પણ માંહોમાંહે પ્રથમ વિચાર ચલાવ્યો અને પછી તેઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું: ૧૧-“ હે સાધુ સમરસિંહ ! આજકાલ કળિકાળની ભયં-કર ઉજ્જ્વલતાથી આ સમગ્ર જગત અત્યંત તપી રહ્યું છે-સંતાપ પામી રહ્યું છે, પણ તેમાં તું એકજ અમૃતના એક તળાવ જેવો શોભે છે.^{૧૨} કેમકે આ કળિયુગના દાનવ સૈન્યોથી જે દેવોનો વિનાશ થયો છે અને જેઓ ગતપ્રાણ થયા છે તેઓને પણ પોતાની સંક્રિતથી સંજીવન કરવાને તું ઇચ્છે છે.^{૧૩} હે સાધુ ! આવા હેતુથીજ દેશલ પુણ્યક્ષાણીઓમાં મુખ્ય કહેવાય છે. કેમકે આવા કલિકાળમાં પણ તીર્થના ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાવાળો પુત્ર તેને ત્યાં વિરાજે છે.^{૧૪} તું કહે છે તેમ મંભાણુપર્વતની શિલા જો કે છે, તો પણ તે કેવળ રત્ન-

બિંબ માટે ફલહી મંગાવવી

તુલ્ય છે અને મંત્રીએ પૂર્વે પુષ્કળ દ્રવ્ય ખર્ચાને તેને આણેલી છે.^{૧૫} હાલમાં તેવો સમય નથી કે જેથી શ્રીશત્રુજયના મંદિરમાં તેની પ્રતિમા કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરી શકાય. કેમકે, કળિકાળ કૃતાંતના જેવો દુષ્ટ છે અને તે રત્નોનો દૂષક બને છે.^{૧૬} માટે તે તો જેમ રાખવામાં આવી છે તેમજ ભલે રહી, (હમણાં તો) આરાસન (આરસપહાણ)ની શિલામાંથીજ નવી પ્રતિમા તૈયાર કરાવ. ”^{૧૭} સંઘની એ આજ્ઞા સાંભળીને સમરસિંહે મસ્તક ઉપર હાથ જોડીને જાણે પોતાના ભાગ્યરૂપી ગૃહના દ્વારમાં તોરણ બાંધતો હોય તેમ સંઘ પ્રત્યે કહ્યું કે,^{૧૮} “મારે સંઘની આજ્ઞા સર્વથા માન્ય છે. કેમકે જિનેશ્વરોને પણ સંઘનો આદેશ પ્રમાણ હોય છે, તો પછી મારા જેવાને પ્રમાણ હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ”? ^{૧૯}

બિંબ માટે ફલહી મંગાવવી

પછી સંઘનો તે આદેશ પ્રાપ્ત કરીને તે પોતાને ઘેર ગયો અને દેશલની આગળ તે સર્વવૃત્તાંત તેણે જણાવ્યો.^{૨૦} દેશલે પણ સંઘની આજ્ઞા માન્ય કરી, જેથી સમરે આરાસન ખાણમાંથી જિનપ્રતિમા માટે શિલા લાવવા માટે પોતાની આજ્ઞા પાળનારા કેટલા એક પુરુષોને રવાના કર્યા.^{૨૧} એ પુરુષો સમરસિંહે લખી આપેલી આરાસન ખાણના સ્વામી ઉપરની યોગ્ય વિગતિ સાથે લઇને તેમજ પુષ્કળ ભોટો લેઇને હર્ષથી તે તરફ ચાલી નીકળ્યા.^{૨૨} તેઓ, ઉત્સાહરૂપ રથમાં બેસી એ દેશના રાજથી આશ્રિત ત્રિસંગમપુર નામના નગરમાં તત્કાળ જઇ પહોંચ્યા. ^{૨૩} ત્યાં મહીપાલદેવ નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો, તેણે જન્મથી આરંભીનેજ માંગ, મદિરા કે વિજયા (ભાંગ)નું ભક્ષણ કર્યું ન હતું, તેમજ પોતાના દેશમાં પણ તેણે પ્રજામાં તેનો પ્રચાર અટકાવ્યો હતો.^{૨૪} તે પોતાના જીવની પેઠે ત્રસ જીવતો પણ કદી વધ કરતો ન હતો, અને તેના રાજ્યમાં જીવ-

પ્રસ્તાવ ૪

હિંસાનો બોધ આપનાર કોઈ મનુષ્ય ટકી શકતો ન હતો.^{૨૫} વળી તેની આઝાથી રાજ્યમાં કોઈ પણ મનુષ્ય, બકરો, પાડો કે જૂ જૂવા હલકા પ્રાણીનો પણ વધ કરી શકતું ન હતું, અને (માંકડોનો નાશ કરવા માટે) ગોદડાં-ગાદલાંને પણ તાપમાં રાખી શકતું ન હતું.^{૨૬} તેના રાજ્યમાં જુગાર રમવાને ઠેકાણે પણ પાસા ખેલનારા જુગારીઓ “ હું આને મારું છું ” આવી વાણી કદી બોલી શકતા ન હતા (તો પછી પ્રજાઓમાં તો એવી વાણી હોયજ ક્યાંથી ?)^{૨૭} તેના ઘોડાઓ પણ હમેશાં ગાળેલું પાણી પીતા હતા, માત્ર કેટલા એક સાધુઓજ પાંચ છ (રાગાદિ કષાયો)નો નાશ કરનારા હતા. અર્થાત્ તેના રાજ્યમાં અહિંસાનુંજ પ્રાધાન્ય હતું અને સાધુઓ પણ ચારિત્ર્યવાન હતા.^{૨૮} વળી તે રાજા દિવસમાં સદા એક વખતજ ભોજન કરતો હતો, તે શૈવધર્મી હતો છતાં પણ તેની શુદ્ધિ જૈનધર્મમાં દઢ હતી.^{૨૯} તે પોતાની પ્રજાનું એવા પ્રકારે પાલન કરતો હતો કે જેથી તેની ખ્યાતિ “ આ નવો કુમારપાળ છે ” એવી જગતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ હતી.^{૩૦} એનો મુખ્ય મંત્રી સમુદ્રના જેવો ગંભીર પ્રકૃતિવાળો હતો. તેનું નામ પાતાક હતું. માત્ર આશ્ચર્ય એજ હતું કે સમુદ્ર જેમ દોષાકર (ચંદ્રમા) ઉપર પ્રીતિ રાખનારો છે તેમ એ મંત્રી દોષાકર (દોષોના સમુદાય) ઉપર પ્રીતિ રાખનારો ન હતો.^{૩૧} સમરસિંહે મોકલેલાં માણસો વિગ્રમિ તથા ભેટણાં સાથે લઇને શ્રીમહીપાલદેવને મળવા માટે ગયા.^{૩૨} તેઓએ રાણા મહીપાલદેવની આગળ જઇને પ્રણામ કર્યા અને ભેટ અર્પણ કરીને સમરસિંહનો વિગ્રમિપત્ર પણ નિવેદન કર્યો.^{૩૩} એટલે તુરતજ રાણાશ્રીની આઝાથી મુખ્ય મંત્રીએ વિગ્રમિપત્ર હાથમાં લીધો અને ઉચ્ચ સ્વરે વાંચી સંલળાવ્યો.^{૩૪} તે પછી શ્રીમહીપાલરાણાએ તે પત્રનો અર્થ જાણીને પોતાને ઈન્દ્રની લક્ષ્મી પ્રાપ્ત

બિંબ માટે ફેલાહી મંગાવવી

થઈ હોય તેમ મનમાં હર્ષ પામીને આ પ્રમાણે કહ્યું:-૩૫ “ ખરેખર, આ સમરસિંહને ધન્ય છે અને તેનો જન્મ પણ સફળ છે. કેમકે આ કળિકાળમાં પણ તેની બુદ્ધિ સત્યયુગને અનુસરનારી છે. ૩૬ તેમજ મને પોતાને પણ ધન્ય છે, કે જેના તાબામાં આરાસણ પત્થરની ખાણ છે. જે આ ખાણ મારા તાબામાં ન હત તો આવા પ્રસંગે મારું સ્મરણ પણ ફોણ કરત ? ૩૭ હે પાતાક મંત્રી! સાધુ સમરસિંહ તરફથી આવેલી આ ભેટને તમે પાછી આપી દો. કેમકે આવા ધાર્મિક કાર્યમાં આપણાથી ધન કેમ લેવાય ? ૩૮ ધર્મનું તો ધન, પરિવાર તથા જીવિત સુદ્ધા અર્પણ કરીને પણ ઉપાર્જન કરવામાં આવે છે, તેજ ધર્મને માત્ર આવી ભેટથી આપણે વ્યર્થ કેમ ગુમાવવો જોઈએ ? ૩૯ આપણી ખાણમાંથી પ્રતિમા માટે પાટો ગ્રહણ કરનાર પાસેથી જે રાજનો કર લેવાય છે પરંતુ હવે એ કરનો પણ હું ત્યાગ કરું છું. ૪૦ એટલુંજ નહિ પણ આ કાર્ય કરવામાં જે કંઈ જોઈએ તે સર્વમાં હું પોતે સહાય કરીશ અને તેથી આ કાર્યનો પુણ્ય ભાગ મને પણ પ્રાપ્ત થશે. ” ૪૧ એમ કહી તે રાજ સમરસિંહના માણસોને તથા પાતાક મંત્રીને સાથે હર્ષ આરાસણની ખાણ ઉપર ગયો. ૪૨ ત્યાં જઈને તેણે આરાસણની પાટો કાઢનારા સર્વ કારીગરોને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સન્માન-પૂર્વક પ્રતિમા માટે શિલા કઢાવવાના મૂલ્યની આંકણી કરાવી. ૪૩ તે વેળા કારીગરોએ પોતાની ઇચ્છાનુસાર જે દ્રવ્યની માગણી કરી તેના કરતાં પણ અધિક દ્રવ્ય આપવાની મહીપાલ રાજાએ ખુશી બતાવી. ૪૪ તે પછી શુભ વારે, શુભ મુહૂર્તે અને શુભ નક્ષત્રે મહીપાલ રાજાએ ખાણની પ્રથમ પૂજા કરીને બિંબમાટેની શિલા કઢાવવાનો આરંભ કર્યો. ૪૫ તે વખતે સમરસિંહના માણસોએ પણ ભોજન, સુવર્ણના અલંકારો, વસ્ત્ર તથા તાંબૂલ (પાન બીડાં) વગેરે આપીને કારીગરોને

પ્રસ્તાવ ૪

પ્રસન્ન કર્યો. ૪૬ તેમજ બીજી તરફથી મહોત્સવ ચાલુ કરીને સમર-
સિંહના સેવકોએ, યાચકોને ઇચ્છિત દાન પણ આપ્યાં. ૪૭ ઉપરાંત
યોગીઓ તથા રખડતાં બીખાર વગેરેને માટે બીજા ચિંતામણિ સમાન
સાર્વજનિક સત્રાલયો (અન્નસત્રો) પણ તેઓએ ખુલ્લાં મૂક્યાં. ૪૮ એ
રીતે સર્વ સમારંભ શરૂ કરાવ્યા પછી પોતાના મંત્રીને ત્યાં
રાખીને શ્રીમાન મહીપાલદેવ ત્રિસંગમનગરમાં પાછો આવ્યો. ૪૯
મહીપાલદેવ અને સમરસિંહ હમેશાં મોકલેલા માણસોના જવા-
આવવાથી ખબર જાણતા હતા અને કામની સૂચના પણ મોકલતા હતા.
૫૦ બીજી તરફથી કારીગરોએ પણ અત્યંત ઉત્સાહપૂર્વક ખાલુ ખોદવાનો
આરંભ કર્યો જેથી અદ્ય દિવસમાંજ તેઓએ એક શિલાની પાટ બહાર
કાઢી. ૫૧ પાણીથી બીની કરીને એ શિલાની પાટને તેઓએ જોઈ ત્યારે
તેના મધ્ય વિભાગમાંજ એક સીધી ફાટ તેઓના જોવામાં આવી,
—શિલાને વચ્ચેથીજ તેઓએ ચીરાયલી જોઈ. ૫૨ આ વાત સમરસિંહના
જાણવામાં આવી એટલે તેણે (સમાચાર કહેવા માટે) પોતાની
પાસે આવેલા માણસોદ્વારા કહેવરાવ્યું કે બીજી નવી શિલા કઢાવો.
૫૩ સમરસિંહના એ કહેવા પ્રમાણે કારીગરોએ ફરીથી એકદમ ઝડ-
પથી શિલા કાઢવાનો આરંભ કર્યો, પણ ધણીજ ઉતાવળ કરવાથી
પાછી બીજી શિલા પણ બે કકડાના રૂપમાંજ બહાર આવી. ૫૪ તે
જોઈ રાણાના મંત્રી તથા સમરસિંહના સેવકો ખિન્ન થયા અને અકુમ તપ
કરવાનો નિશ્ચય કરી દર્બના આસન ઉપર સંથારો કર્યો. ૫૫ તે પછી
ત્રીજી રાત્રે શાસનદેવતા તથા કપર્દી યક્ષ પ્રકટ થઈને મંત્રીને કહેવા
લાગ્યાં કે, ૫૬ હે મંત્રીશ્વર ! તું સર્વ શ્રાવકોમાં શિરોમણિ છે અને
જ્ઞેનધર્મનો જાણકાર છે, છતાં તેં આવું અજ્ઞાનીના જેવું આચરણ
કેમ કર્યું ? અમે બન્ને તારાં સાધર્મિક છીએ, છતાં તેં અમારું
સ્મરણ પણ કર્યું નહિ અને આ કાર્યનો આરંભ કર્યો; આમ કરવું

ખિંબ મારે ફલહી મંગાવવી

તે તને યોગ્ય હતું ?^{૫૭-૫૮} જો કે આ કાર્યસિદ્ધિમાં તો સમર-
સિંહનું જાગ્યજ સતત અવિચ્છિન્ન છે-જાગત છે; અને તેજ સર્વત્ર
પ્રમાણુભૂત છે;^{૫૯} તો પણ હવે તમે આ પ્રદેશમાંથી ખિંબશિલાને
બહાર કાઢો. ” આમ કહીને તે સ્થાન બતાવી તેઓ બન્ને ક્ષણવારમાં
અંતર્હિત થઇ ગયાં.^{૬૦} બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળમાં મંત્રીએ તથા
સમરસિંહના સેવકોએ કપર્દીયક્ષનું તથા શાસનદેવીનું પૂજન કરી
અઠમ તપનું પારાણું કર્યું.^{૬૧} અને તેઓએ બતાવેલા સ્થાને કારી-
ગરોએ આનંદપૂર્વક ખોદવા માંડ્યું.^{૬૨} એટલે તુરતજ દેવના પ્રભાવથી
તે સ્થળે સૂત્રધારોના હાથનો રપર્શ થતાંજ એક શિલા બહાર
નીકળી આવી.^{૬૩} એ શિલા અંદ્રનાં કિરણો જેવી સ્વચ્છ હતી,
સ્ફટિક મણિના જેવી ઉજ્જવળ હતી અને સમરસિંહનું પ્રત્યક્ષ પુણ્ય હોય
તેવી દેખાતી હતી.^{૬૪} કારીગરોએ તે શિલાને પણ જળમાં પલાળી બોઈ
અને તેનો પણ નિર્દોષ હોવાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી તેમાંથી તેઓએ એક
ખિંબને યોગ્ય પાટ ઘડી કાઢી. ^{૬૫} તે સમયે મંત્રીશ્વરે એક શિલા
શુદ્ધ નીકળી છે અને તેમાંથી એક પાટ પણ ઘડાઇ ચૂકી છે ”
આવી ખબર એક માણસદ્વારા સમરસિંહ તરફ મોકલી આપી.^{૬૬}
એટલે તે માણસે પાટણનગરમાં જઈને દેશલને તથા તેના પુત્રને
શિલાપાટની સિદ્ધિ વિષે વધામણી આપી.^{૬૭} તે સાંભળી દેશલે પણ
વધામણી લાવનારા માણસને બે રેશમી વસ્ત્ર તથા સુવર્ણના દાંત
સાથે સુવર્ણની એક જીભ ભેટ તરીકે આપી. ^{૬૮} અને પછી મોટા
આચાર્યોને, સાધુઓને, સાધ્વીઓને, શ્રાવકોને તથા શ્રાવિકાઓને એકત્ર
કરી મહોત્સવનો આરંભ કર્યો.^{૬૯} વળી તેણે ભાતભાતનાં કીંમતી
વસ્ત્રો, સુવર્ણના અલંકારો, પાનખીડાં તથા હારતોરા અર્પણ કરીને
યથાયોગ્ય રીતે સંધનું સ્વાગત કર્યું. ^{૭૦} અને જે સ્તુતિપાઠકો તથા
ગવૈયાઓ સ્તુતિપાઠનાં ચરણો ચોતરફ ગામ રહ્યા હતા તેઓને તથા

પ્રસ્તાવ ૪

સમગ્ર યાચકાને પણ પુષ્કળ દાન આપી તેણે સંતોષ્યા. ૭૧ એ પ્રમાણે વધામણું કરીને દેશલે સંઘ આગળ બે હાથ જોડી આવી વિનંતિ કરી કે, ૭૨ સંઘના આદેશની કૃપાથી મૂળનાયકની મૂર્તિ માટે એક નિર્દોષ શિલાપાટ તૈયાર થઈ ગઈ છે. ૭૩ માટે તેમાંથી હું પ્રતિમા કરાવું કે વસ્તુપાલ મંત્રીએ આણેલી શિલામાંથી કરાવું? આ વિષે સંઘ ફરી મારા પર કૃપા કરીને મને આજ્ઞા આપે. ૭૪ તે સાંભળી સંઘે પ્રથમ જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તેજ પ્રમાણે કહ્યું. કેમકે સજ્જનોનું વચન પત્થર ઉપરની રેખાની પેઠે કદી અન્યથા થતું નથી— બદલાતું નથી. ૭૫ તે સમયે સંઘના આગેવાન પુરુષોએ સમરસિંહને કહ્યું કે, હે સાધુ! શત્રુંજય ઉપરનાં સર્વ દેવમંદિરોનો ઉદ્ધાર કરાવો જોઈએ. ૭૬ કેમકે, રહેઝી લોકોએ મુખ્ય દેરાસરનો તો નાશ કર્યો છે, પણ તેની આસપાસ રહેલી સર્વ દેહરીઓ સુદ્ધાનો પણ નાશ કર્યો છે. ૭૭ માટે આપણે બધાય આ પુણ્યકર્મની વહેંચણી કરી લઈએ અને સમસ્ત સંઘ તે કર્મ કરવા માટે સર્વને સૂચના આપે. ૭૮ આ સાંભળી તેઓમાં કાંઈ એક પુણ્યવાન પુરુષ બોલી ઉઠ્યો કે, શત્રુંજય ઉપરના મુખ્ય દેરાસરનો હું ઉદ્ધાર કરાવીશ, માટે સંઘ તે વિષે મને અનુમતિ આપે. ૭૯ ત્યારે સંઘ બોલ્યો:—“જે પુરુષ પ્રતિમા કરાવનારો છે તેજ મુખ્ય દેરાસરનો ઉદ્ધાર પણ ભલે કરાવે, કેમકે જેનું ભોજન હોય તેનુંજ પાન બીકું તે યોગ્ય ગણાય. ૮૦ અ! વાતનો એ પ્રમાણેજ નિર્ણય થયો. તે પછી સંઘે તે તે ધર્મકૃત્યની કેટલાએક મુખ્ય પુરુષોને વહેંચણી કરી આપી. ૮૧ અને પછી સર્વેએ સંઘને તથા સંઘના વચનને પ્રમાણ કરીને પોતપોતાને સોંપવામાં આવેલાં કાર્ય કરવામાં ઉત્સાહ બતાવ્યો ને સૌ સૌને ઘેર ગયા. ૮૨ સાધુ દેશલ પણ પ્રજાના આદેશની પેઠે સંઘના તે આદેશને પ્રાપ્ત કરી કેવળ આનંદમં

(૧૭૪)

બિંબ માટે ફલહી મંગાવવી

ખની રહ્યો. ૮૩ તેણે ફરી પણ પાતાક મંત્રી પાસે કેટલુંક ધન તથા સેવકોને રવાના કર્યાં. કેમકે તેવા કાર્યોના આરંભ કરીને કયો પુરુષ ધનના ખર્ચની ગણતરી કરે ? ૮૪ બીજી તરફ પાતાક મંત્રીએ પણ ન્યારે તે નિર્દોષ શિલાપાટ ખાણમાંથી નીકળી ત્યારે, કારીગરોને સુવર્ણનાં કંકણ તથા વસ્ત્ર વગેરેનાં દાન આપીને સંતોષ્યા. ૮૫ રાજા મહીપાલ પણ તે બિંબશિલાને નીકળેલી સાંભળીને તેને વધાવવા માટે આનંદપૂર્વક પોતાના નગરમાંથી તે ખાણ ઉપર આવ્યો. ૮૬ તેણે તો પ્રત્યક્ષ લગવાન નીકળ્યા હોય તેમ માની લધને કસ્તૂરી, કપૂર તથા પુષ્પો વગેરેથી તે શિલાપાટનું પૂજન કર્યું. ૮૭ મોટાં મોટાં દાનો આપ્યાં, નૃત્ય તથા સંગીતનો આરંભ કરાવ્યો, એકઠાં મળેલાં લોકોને પાનબીડાં અર્પણ કર્યા અને તે નિમિત્તે મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો. ૮૮ તે પછી કારીગરોદ્વારા તે શિલાપાટને રાજાએ ખાણ ઉપરથી નીચે ઉતારાવી અને આરાસણમાં તેનો પ્રવેશમહોત્સવ કરાવ્યો. ૮૯ તે સમયે આરાસણની પાસે આવેલાં ગામડાંઓમાંથી અનેક ભાવિક લોકો ત્યાં આવ્યા હતા અને તે શિલાપાટની કપૂર પૂષ્પ વગેરેથી પૂજા કરી રહ્યા હતા. ૯૦ બીજા શ્રાવણમાં પણ ગીત ગાન કરીને, મહા ગંભીર શબ્દોવાળાં વાદિત્રો વગડાવીને તથા હર્ષના કોલાહલો કરીને સર્વ પ્રદેશને કેવળ શબ્દમય કરી મૂક્યો હતો. ૯૧ તે પછી પાતાક મંત્રીને સર્વ યોગ્ય લક્ષામણ કરીને રાજા મહીપાલ દેવ પોતાના નગરમાં ગયો અને મંત્રી પાતાકે મોટા એક રથ ઉપર તે શિલાને ચઢાવીને પર્વત ઉપરથી નીચે ઉતારાવી. તે વખતે તેના આગળ પાછળના માર્ગમાં અનેક પુરુષો વળગેલા હતા, ખજવાન ધોળા બળદો તેને ખેંચી રહ્યા હતા, માર્ગમાં પમલે પમલે કોદાળી વાળાં માણસો (ખાડા-ખડીયાવાળી જમીનને) ખોદી રહ્યા હતા અને રથનાં બંને પૈડાંઓની ધરીઓ ઉપર અવિચ્છિન્ન રીતે

પ્રસ્તાવ ૪

તેલની ધારાઓ પાડવામાં આવતી હતી. આ રીતે મોટા આરંભથી તે શિલાપાટને મંત્રીઓ ઉતરાવી. ૯૨-૯૪ એ મહાન રથ કુમારસેના નામના ગામના ઉપવનની સપાટ જમીન પર જ્યારે આવ્યો ત્યારે ત્યાંથી લગાર પણ આગળ ચાલ્યો નહિ. ૯૫ તે સમયે ત્રિસંગમપુર વગેરે સ્થાનોમાં રહેનારા સંઘે ત્યાં આવીને અન્યોન્યની સ્પર્ધાપૂર્વક મોટાં ઉત્સવો કરાવ્યા. ૯૬ બીજી તરફથી મંત્રીઓ પાટણ નગર તરફ એક માણસને મોકલીને સાધુને ખબર કહેવરાવી કે, પ્રતિમા માટેની શિલાપાટ કુમારસેના ગામ સુધી આવી પહોંચી છે. ૯૭ આ સાંભળીને સમરસિંહ પણ મેઘનેા ધ્વનિ સાંભળીને જેમ મયૂર પ્રસન્ન થાય તેમ પ્રસન્ન થયો. ૯૮ પછી તેણે ઉત્તમ બળદો લાવવા માટે પ્રત્યેક ગામે પોતાનાં માણસો મોકલી દીધાં, ને માણસોએ પણ સર્વ ઠેકાણે તપાસ કરવા માંડી. ૯૯ ત્યારે પોતપોતાના ગામમાં જેને બળવાન બળદો હતા તેને લઈને સર્વ લોક સમરસાધુ પાસે આવવા લાગ્યા. ૧૦૦ તેઓમાં કેટલાએક ખેડુતો હતા, કેટલાએક રજપૂતો હતા, કેટલાએક બ્રાહ્મણો હતા અને કેટલાએક શ્રાવકો હતા. તેઓ સર્વે અત્યંત સ્પર્ધાપૂર્વક પોતપોતાના બળદોને સમરસિંહ પાસે મૂકતા હતા. ૧૦૧ સાધુ સમરસિંહ પણ તે બળદોની ઘણી મોટી કીંમત આપતો હતો. તે બેઠને કેટલાએક મિથ્યાદષ્ટિ મનુષ્યો પણ આ પ્રમાણે કહેતા હતા:—૧૦૨ અહો ! ધન્ય છે આ ગૂર્જર-ભૂમિને, જેમાં ધર્મમંદિરના સૂત્રને ધારણ કરનારો સાધુશ્રેષ્ઠ સમરસિંહ રહે છે. ૧૦૩ જે આ સમરસિંહ ન હતો તો આજકાલના સમયમાં મ્લેચ્છોએ નાશ પમાડેલા શત્રુંજય મહાતીર્થનો ઉદ્ધાર કેમ થાત? ૧૦૪ અહો ! ધન્ય છે સમરસિંહની માતાને, જેણીએ રાહણાચળની ભૂમિ જેમ રત્નને જન્મ આપે છે તેમ, જગતના ભૂપણુરૂપ સમરસિંહ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. ૧૦૫ તેમજ ધન્ય છે સમરસિંહના પિતાને

(૧૭૬)

ખિંબ માટે ફેલહીનું મંગાવવું

કે જેણે આવા પુત્રને ઉત્પન્ન કર્યો છે. કેમકે આ કળિકાળ રૂપ દૂવામાં ડુબી જતા ધર્મને (આ સમરસિંહે) ઉદ્ધાર કર્યો છે.^{૧૦૭} ખરેખર લોકોત્તર ચરિત્રવાળા આ સમરસિંહના દર્શન કરીને આપણે આ સમયે કૃતાર્થ થયા છીએ. કેમકે સત્પુરુષોનું દર્શન સર્વને પવિત્ર કરનાર હોય છે.^{૧૦૮} હે સમરસિંહ ! આ ધર્મકાર્યને માટે તમે આ બળદોને સ્વીકારો અને યોગ્યનો યોગ્ય કાર્યમાં ઉપયોગ થવા દો, તમે આ કાર્ય કરીને લોકમાં પ્રસિદ્ધ થાઓ.^{૧૦૯} * ધણુ મૂલ્યથી પણ તમારું પ્રયોજન પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી. કોઇ પણ માણસ એક પોળીથી અરધદ ખરીદ કરતો નથી.^{૧૧૦} એ પ્રકારે સર્વ લોકોનું કહેવું સાંભળીને વિચારવેતા સમરસિંહે મનમાં વિચાર કરીને તુરતજ સારા સારા વીશ બળદો તેઓ પાસેથી ગ્રહણ કર્યા.^{૧૧૧} તે વખતે જેઓના બળદ તેણે લીધા નહિ તેઓ જાણે શરમાયા હોય તેવા થઇ ગયા અને (ઇષ્ટ વસ્તુ નહિ મળવાથી) યાચકોની પેઠે નિરાશ થયા. ^{૧૧૨} સમરસિંહે પણ જોઈ લીધું કે, જેઓના બળદ તેણે લીધા ન હતા તેઓ ધણુજ શરમાઇ ગયા છે; જેથી તેણે અમૃત જેવી મીઠી વાણીથી કહ્યું કે હે મહાનુભાવો ! તમારે ખેદ કરવો યોગ્ય નથી. કેમકે તમે ધર્મ નિમિત્તે પોતાના બળદોને અહિં લાવ્યા તેથી તમે ધર્મજ ઉપાર્જન કર્યો છે. ^{૧૧૩-૧૧૪} પુણ્ય સંપાદન કરવામાં ભાવના એજ મુખ્ય કારણ છે અને એ ભાવના તમારામાં પરિપૂર્ણ છે. વળી શાસ્ત્ર કહે છે કે, દાનદાતા મનુષ્યને જેટલું પુણ્ય મળે છે તેટલુંજ પુણ્ય દાનમાં અનુમોદન આપનારાને પણ મળે છે. ^{૧૧૫} એમ કહીને સમરસિંહે, ભોજન પાન-ખીડાં વગેરે આપીને તેઓનું સન્માન કર્યું અને બળદોના તે તે સ્વામીઓને ઘેર જવા માટે રજા આપી.^{૧૧૬} પછી તેણે એક ગાડું ફેટલા એક બળદો તથા માર્ગમાં ઉપચાર

* આ શ્લોક કંઈક અસંબદ્ધ હોય તેમ લાગે છે.

પ્રસ્તાવ ૪

કરવામાં તત્પર રહે તેવા પુરુષોને કુમારસેના મામ તરફ મોકલી દીધા. ૧૧૭ પાતાક મંત્રી લોખંડથી જડેલા મજબૂત અને વિશાળ તે ગાડાને જોઈને જાણે મોટા એક રથ આવ્યો હોય તેમ માનીને અત્યંત આનંદ પામ્યો. ૧૧૮ પછી તે ગાડામાં તેઓએ શિક્ષાપાટને જેવી ચઢાવી કે તુરતજ તે (ગાડું) જાણે જીર્ણ હોય તેમ લાંગીને લુકો થઈ ગયું. ૧૧૯ તે જોઈ મંત્રી ખેદ પામ્યો. તેણે ફરીથી ખીજું એક મજબૂત ગાડું સમરસિંહ પાસેથી મંગાવી લીધું. ૧૨૦ અને તે ગાડામાં પણ પેલી શિક્ષા જેવી ચઢાવી કે તુરતજ તે પણ લાંગી પડ્યું. અથવા ખરું છે કે દેવનો ભાર ઉપાડવાને કાણુ સમર્થ થાય? ૧૨૧ તે પછી ફરીથી મંત્રીએ માણસો મોકલીને સમરસિંહને આ વાત જણાવી અને તેણે પણ “નહિ કંટાળવું તે લક્ષ્મીનું મૂળ છે” એમ માનીને ખીજું ગાડું મોકલી આપ્યું. ૧૨૨ પણ એ ગાડાનીયે એજ દશા થઈ. જેથી ચિંતાતુર થઈ મંત્રીએ માણસ મોકલીને સમરસિંહને ખબર આપી. ૧૨૩ ત્યારે એ વૃત્તાંત જાણીને સમરસિંહ ચિંતારૂપ લતાની જાળમાં સપડાયો અને વ્યાકુળ થયો. ૧૨૪ તેને ચિંતા થવા લાગી કે સર્વ પ્રદેશોમાં ધણો તપાસ કરીને જે જે દુર્લભ ગાડાંએ મેળવ્યાં હતાં તેઓ સર્વે જ્યારે લાંગી પડ્યા, ત્યારે હવે ખીજું ગાડું (જે ન લાંગે તેવું હોય તે) કયાંથી મેળવવું? ૧૨૫ આ શિક્ષા મોટા રથમાં આવતી નથી, ગાડાંઓમાં આવતી નથી તેમ પુરુષોની ખાંધ ઉપર પણ આવતી નથી, તો પછી મારા પિતાનો મનોરથ કેમ સફળ થશે? ૧૨૬ આ રીતે સાધુ સમરસિંહ ચિંતારૂપી સમુદ્રમાં કુખડાં ખાતો હતો, અને તેમાં ડૂબી જવાનો જાણે ભય લાગ્યો હોય તેમ, તેના નેત્રમાંથી નિદ્રા પણ ચાલી ગઈ. ૧૨૭ પછી તેનું ચિત્ત ચિંતાને લીધે અત્યંત વ્યાકુળ બની ગયું ત્યારે શાસનદેવીએ પ્રત્યક્ષ

(૧૭૮)

બિ'બ માટે ફેલહીનું મંગાવવું

સ્વરૂપમાં આવીને કહ્યું કે, તું ખેદ કર મા. ઝંઝા નામે ગામમાં જે એક દેવી છે તેની યાત્રા માટે એક ગાડું કરાવવામાં આવ્યું છે. તે દેવતાથી અધિષ્ઠિત છે અને મજબૂત છે. ૧૨૮-૧૨૯ એટલું જ નહિ પણ યાત્રા વખતે પચાસ માણસો તેના ઉપર બેસે છે તો પણ તે ગાડું બે કાશ જેટલે અંતરે જોડેલા માત્ર બે બળદો વડે ચાલ્યું જાય છે. ૧૩૦ આ ગાડું પોતાના ભક્તને ઉપદેશ કરીને દેવી પોતે તને આપશે, જેથી તારો મનોરથ સિદ્ધ થશે. ૧૩૧ શાસન દેવીનું આ વચન સાંભળી સમરસિંહ પોતાના આત્માને જગતમાં સર્વાધિક માનવા લાગ્યો. અથવા માર્ગબ્રષ્ટ થયેલો-માર્ગે ભૂલો પડેલો કયો મનુષ્ય ફરી માર્ગમાં આવીને આનંદ ન પામે ? ૧૩૨ તેણે પ્રાતઃકાળમાં પોતાના પિતા આમળ જઈને દેવીનો તે સર્વ આદેશ કહી સંભળાવ્યો એટલે તેનો પિતા પણ દેવીના દર્શનથી પોતાના પુત્રને લા-અશાળી માનવા લાગ્યો. ૧૩૩ તે પછી એ ગાડું લાવવા માટે સમરસિંહે તૈયારી કરી કે તેજ સમયે દેવીએ મોકલેલો દેવીનો એક પુનરી તેની પાસે આવ્યો અને બોલ્યો:—“દેવીએ મને આજ્ઞા કરી છે કે સમરસિંહ પાસે જઈને તું કહે કે, મારા ગાડા વડે સુખેથી તે શિક્ષા પોતાના ઇષ્ટ સ્થાને જઈ પહોંચશે, ૧૩૪-૧૩૫ માટે હે સાધુ! દેવીએ આપેલા આ ગાડાને તું ભાડા વિનાજ લઈ લે; દેવીની કૃપાથી તારા સર્વ મનોરથો સિદ્ધ થશે.” ૧૩૬ સાધુ સમરસિંહે દેવીના તે ભક્તને વસ્ત્ર-અલંકાર વગેરે આપીને સારી રીતે સંતોષ્યો અને પછી ગાડા માટે તેની સાથે પોતાના માણસોને રવાના કર્યા. ૧૩૭ તેઓ, દેવતાથી અધિષ્ઠિત અને મજબૂત એવું તે ગાડું લઈને કુમારસેના ગામમાં જઈ પહોંચ્યા અને તે ગાડું મંત્રીને સુમત્ર કર્તું. ૧૩૮ પછી મંત્રી વગેરે સર્વ પુરુષોએ તે ગાડાને શિલાપાટની આમળના ભાગમાં સજ્જ કર્યું અને તેના ઉપર એ શિલાપાટ જેવી ચઢાવવા માંડી કે એની મેળેજ

(૧૭૯)

પ્રસ્તાવ ૪

તે ઉચ્ચકાર્ધ રહી, અને અતિ અલ્પ પ્રયાસે મંત્રીએ કારીગરો પાસે તે શિલાપાટને ગાડા ઉપર સુખેથી ચલાવી દીધી. ૧૩૯-૧૪૦ તે વેળા રેતીના સમુદ્રરૂપ દુસ્તર માર્ગમાં સહેલાઈથી તરવા જવા માટે તે શિલાપાટે મજબૂત પાટીયામાંથી બનાવેલ તે ગાડારૂપ વહાણનો જાણે આશ્રય કર્યો હોય તેમ લાગતું હતું. ૧૪૧ પછી મંત્રીશ્વર પાતાકે શુભ મુહૂર્તે તે ગાડામાં વીસ બળદો જોડી દીધા અને સો માણસો તેને વળગાડીને ત્યાંથી ચાલતું કર્યું. ૧૪૨ તેમજ પોતાના દેશના સીમાડા સુધી મોટા ઉત્સવપૂર્વક પોતે સાથે આવીને મંત્રી પાતાક ત્યાંથી ફર્યો. ૧૪૩ માર્ગમાં કોદાળીઓ વાળાં માણસો ખાડા ખડીયાઓ પૂરી દધને રસ્તો સપાટ કર્યો જતા હતા તેથી એ ગાડું દેવથી પ્રેરાયું હોય તેમ વેગથી આગળ ચાલવા માંડ્યું. ૧૪૪ માર્ગે જતાં ઠેક ઠેકાણે અને પગલે પગલે તે શિલાપાટનું લોકો પૂજન વંદન કરતા હતા અને એમ કરતાં કરતાં અનુક્રમે તે શિલાપાટ ‘ખેરાલૂ’ નામના નગર સમીપ આવી પહોંચી. ૧૪૫ જ્યારે તે શિલાપાટ ત્યાં આવી ત્યારે એ નગરમાં રહેનારા સઘે તેનું પૂજન કરીને તેનો પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. ૧૪૬ પછી બીજે દિવસે ત્યાંથી તે આગળ ચાલી અને કેટલેક દિવસે સુખેથી ભાંડુ ગામની સમીપ આવી પહોંચી. ૧૪૭ સાધુ દેશલે પોતાની એ શિલાપાટને ત્યાં સુધી આવેલી જાણી એટલે તે તથા તેનો પુત્ર બન્ને જણા તેનાં દર્શન કરવા માટે ઉત્કંઠિત બન્યા. ૧૪૮ અને તેજ સમયે શ્રી સિદ્ધસરીને તથા પાટણના સર્વ નાગર લોકને સાથે લઈ દેશલ ભાંડુગામ લણી ગયો. ૧૪૯ ત્યાં જઈને તેણે જોયું કે શિલાપાટ અત્યંત શુદ્ધ છે અને ચંદ્રની કાંતિ સમાન ઉજ્જવળ છે, ત્યારે તેનાં નેત્રરૂપ ચંદ્રકાંત મણિમાંથી આનંદના અશ્રુઓ રૂપ અમૃત ગળી પડ્યું—શિલાપાટને જોઈને દેશલનાં નેત્રોમાંથી હર્ષાશ્રુ ગળી પડ્યાં ૧૫૦ અને તેનાં નેત્રો હર્ષથી પ્રગુલ્લ

(૧૮૦)

બિંબ માટે ફલહી મંગાવવી

થઈ ગયાં. પછી તેણે કુંકુમ, કપૂર તથા ચંદન વગેરેથી શિલાપાટની પૂજન કરી. ૧૫૧ તે વખતે હજારો ગવૈયાઓ તથા હજારો સ્તુતિ-પાઠકો ત્યાં એકઠા મળ્યા હતા, જેથી સમરસિંહે પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે વસ્ત્ર વગેરે આપીને તેઓનું સન્માન કર્યું. ૧૫૨ બીજા લોકોએ પણ ચપો, આસોપાલવ, કેવડો તથા બોરસળી-વગેરે પુષ્પોથી અત્યંત પ્રસન્નચિત્તે તે શિલાપાટનું પૂજન કર્યું. ૧૫૩ અને “ભવિષ્યકાળની વસ્તુમાં ભૂતવદ્ ઉપચાર થઈ શકે છે” આવા વ્યાકરણ શાસ્ત્રનાં વચનને તેઓએ સત્ય કરી બતાવ્યું. અને તે શિલાપાટને ભવિષ્યમાં ચનારા જિન માની માણસો પૂજવા લાગ્યા ૧૫૪વળી તે વખતે વાદિત્રેના ધ્વનિઓથી, ગીતમાનના શબ્દોથી અને લોકોના કાલાહલથી અત્યંત ગાજી રહેલી દિશાઓ બાજુ દેશલનાં ગુણગાન કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. ૧૫૫વળી તે સમયે પાટણનગરમાં તેવો કોઈ પણ બાળક, યુવાન કે વૃદ્ધ મનુષ્ય ન હતો, જેણે એ શિલાપાટનાં દર્શન કર્યાં ન હોય. સર્વ મનુષ્યો પણ એકી સાથે આનંદ પામીને સાધુ દેશલને તથા તેના પુત્રને ધર્મોદ્ધારક તરીકે સ્તુતિપાઠકોની પેઠે સ્તવી રહ્યા હતા. ૧૫૬ પછી દેશલે સર્વને સમાન રીતે ભોજન આપ્યું તથા પરમ હર્ષથી સાધર્મિકોનાં વાત્સલ્ય કર્યું. ૧૫૭-૧૫૮તેમજ સર્વ કારીગરોને, માર્ગ સાફ કરનારાઓને, સાથે આવેલાં બીજાં માણસોને, બળદોને તથા સારથિઓને પણ સુવર્ણના અલંકાર વગેરે આપીને સતોબ્યા. ૧૫૯પછી ઠેકઠેકાણે ભાટચારણોએ ગવાતી પોતાની ગુણાવલીને સાંભળતા દેશલે શિલાપાટને આગળ ચલાવી અને પોતે પોતાના ગુરુ, કેટલાએક સ્તુતિ-પાઠકો તથા બીજા લોકોની સાથે પોતાને ઘેર આવ્યો. ૧૬૦-૧૬૧ પેલી શિલાપાટ પણ દરેક ગામ, દરેક નગર તથા દરેક ગ્રામ્યમાં થઈને પાટણ તરફ ચાલવા લાગી અને માર્ગમાં તે તે ગામ-નગરોના સધાએ સ્પર્ધાપૂર્વક આવીને તેની પૂજા કરવા માંડી. ૧૬૨ તે પછી એ શિલાપાટ જેમ જેમ આગળ ચાલવા માંડી તેમ તેમ તેના આ-

પ્રસ્તાવ ૪

ગળથી કલિયુગનો સન્નગો નાશ થતો ચાલ્યો. ૧૬૩ માર્ગમાં જતાં જ્યાં સપાટ પ્રદેશ આવતો હતો ત્યાં તેની પાછળ ચાલનારા લોકો ધારતા હતા કે હવે તો બે કોશ સુધી આ ગાડું દોડતું જશે, ૧૬૪ પરંતુ એ રથને દેવના પ્રતાપથી એક પગલું પણ તે ગાડું આગળ (વધારે) ચાલતું ન હતું અને જ્યાં વિષમ (ચડતર) માર્ગ આવતો હતો તેમજ રેતીથી ભરપૂર હોઇને ચઢતો માર્ગ જણાતો હતો ત્યાં તેની પાછળ ચાલનારા લોકો ધારતા હતા કે આ રથને તો એક કોશનો માર્ગ હોવા છતાં આ ગાડું ભાગ્યે દશેક દિવસેજ આગળ નીકળશે, પણ તેવે રથને તો ચુનાની છાંયંધ જમીન ઉપર જેમ ગોળી દોડી જાય તેમ તે ગાડું અનાયાસે લગભગ ચાર કોશ જેટલું આગળ નીકળી જતું હતું. ૧૬૫-૧૬૮ એ રીતે માર્ગને કાપે જતી અને લોકો વડે હંમેશાં પૂજતી તે શિલા શત્રુંજય પર્વતની તળેટીમાં જઈ પહોંચી. ૧૬૭

ફલહીનું શત્રુંજય ઉપર ચઢાવવું.

તે વખતે પાદલિપ્ત (પાલીતાણા) નગરનાં સંઘે તેનો પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો અને સાધુ દેશલના પરિવારે અવિચ્છિન્ન વધામણું કર્યું. ૧૭૦ તે પછી વધામણું કરનારા માણસોએ તેજ સમયે સાધુ દેશલ પાસે જઈને ખબર આપી કે, શિલાપાટ શત્રુંજય પર્વતની સમીપ જઈ પહોંચી છે. ૧૭૧ આ વાત સાંભળીને સાધુ દેશલે પણ તેજ સમયે, એ માણસોને ત્યાંથી પાછા મોકલીને સંદેશ કહાવ્યો કે, શિલાપાટને પર્વતની ઉપરના ભાગમાં ચઢાવી દો.” ૧૭૨ તેમજ સર્વ કળા જ્ઞાનમાં કુશળ ધરાવનારા સોળ કુશળ કારીગરોને પ્રતિમા ધડવા માટે પાટણમાંથી રવાના કર્યા. ૧૭૩ વળી જેને નવ સોરઠ દેશના અધિપતિ મંડલિક રા’ કાકા’ કહેતા હતા તે ખાલચંદ્રનામના મુનિને જૂનાગઢથી દેશલે માણસો મોકલીને સત્વર શત્રુંજય ઉપર તેડાવ્યા. ૧૭૪-૧૭૫ અલ્પજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી

ખિંબનું ઘડવું

છવાયલા મનવાળાં લોકાને જ્ઞાન પ્રકાશ અર્પણ કરવામાટે ચંદ્રના જેવા ખાલચંદ્ર મુનિ પણ ત્યાં જન્મ પહોંચ્યાં. ૧૭૬ તેમણે કારીગરોદ્વારા શિલાપાટને ગાડા ઉપરથી ઉતારાવી અને તેને કંઈક હલકી કરાવીને પર્વત ઉપર ચઢાવવાને યોગ્ય કરાવી. ૧૭૭ તે પછી ખાંધે ભાર ઉપાડનારા ચોરાશી પુરુષોને દાન વગેરેથી પ્રસન્ન કરીને એકઠા કર્યાં. ૧૭૮ એટલે તેઓએ યુક્તિથી લાકડીઓ દોરડાં વગેરેથી શિલાપાટને બાંધી ખાંધે ઉપાડનારા સર્વ પુરુષોના ખભા ઉપર મૂકી. ૧૭૯ પછી તેઓ ધણીજ ઝડપથી તેને પર્વત ઉપર ચઢાવવાને ચાલવા લાગ્યા અને સાધુ દેશલની પવિત્ર કીર્તિને જાણે ઉપર લઇ જતા હોય તેમ જણાવા લાગ્યા. ૧૮૦ ન્યારે ભોજન કરવાનો સમય થતો હતો અને તેઓ ભુખ્યા થઇને જ્યાં વિશ્રાંતિ લેતા હતા ત્યાં સાધુના માણસો તેઓને યથેષ્ટ ભોજન આપતા હતા. ૧૮૧ એ પ્રમાણે પગલે પગલે પૂજતી તેમહાન શિલાપાટ, છ દિવસે ઉપર ચઢી રહી. ૧૮૨ પૂર્વે જાવડિએ છ મહિને પોતાનું તથા પોતાની સ્ત્રીનું શરીર ટેકવી ટેકવીને જ્યાં આદિનાથની પ્રતિમાને ચઢાવી હતી, ત્યાંજ સાધુ દેશલની એ શિલાપાટ દેવની કૃપાથી માત્ર છ દિવસેજ પહોંચી ગઇ ૧૮૩-૧૮૪

ખિંબનું ઘડવું

તે પછી ઉત્તમ કારીગરોએ દેવમંદિરના તોરણદ્વારના આગળના ભાગમાં તે શિલાપાટને ઘડવી શરૂ કરી. ૧૮૬ તે વખતે ટાંકણાના આઘાતથી ખિંબમાંથી જે શબ્દ નીકળતો હતો તે પાપરૂપી હાથીને સિંહની ગર્જના જેવો બચકર જણાતો હતો અને શિલાપાટમાંથી ટાંકણાના આઘાતથી ઉન્નવળ રજકણો નીકળતા હતા તેઓ પુણ્યરૂપી દૂધના સ્વચ્છ શીણ હોય તેવા જણાતા હતા. ૧૮૭-૧૮૮ તેમજ ટાંકણાના આઘાતથી ઉડતી શ્વેત રંગ દેશલના ચશરૂપી કપૂરના ચૂર્ણની પડે ચારે દિશાઓમાં ઉછળતી હતી. ૧૮૯ ખાજચંદ્ર મુનિ, જે સર્વ વિદ્યા-

પ્રસ્તાવ ૪

ઓમાં કુશળ હતા તે હમેશાં એકાંતરે આહાર કરીને તેઓને (કારીગરોને) શિખામણ આપ્યા કરતા હતા. ૧૯૦ પછી પ્રતિમા ન્યારે બરાબર બઝાઈ ગઈ, તેને ઘસીને લીસી કરવામાં આવી અને તે તેજસ્વી અને વિચિત્ર જણાવા લાગી ત્યારે આલયંદ્ર મુનિએ તુરતજ તેને કોઈ મુખ્ય સ્થાને લેવડાવી લીધી. ૧૯૧ તે વખતે કેટલાએક ખળપુરુષો, જેઓ કળિયુગના પ્રભાવથી અસહનશીલ હતા તેઓ, ધર્મકાર્યમાં પણ ઈર્ષા કરવા લાગ્યા. કેમકે ખળપુરુષો તેવાજ હોય છે. ૧૯૨ કળિયુગ તો ખળની પેઠેજ અનાર્યપણાથીજ ભરેલો છે અને સંજ્ઞનોમાં કોઈ પ્રકારનો દોષ ન હોવા છતાં પણ તેઓ પર દોષારોપ કરે છે. ૧૯૩ આવા કારણથી કેટલાએક સંજ્ઞનો પણ કળિયુગમાં રહેવાના સંસર્ગથી તેના સ્વભાવને પામે છે. કેમકે આંખો પણ લીંબડાના સંગથી શું કડવો થતો નથી? ૧૯૪ પરંતુ પવિત્રાત્મા દેશલના પુણ્ય પ્રતાપથી, સાહજપાલના શુદ્ધિવૈભવથી તથા સમરસિંહના સત્ત્વથી તે ખળપુરુષો પણ પોતાની મેળેજ આવીને હર્ષપૂર્ણ થઈને સાધુ (દેશલ) ઉપરની દુર્જનતાથી રહીત થયા અને ઉલટા તેનું કાર્ય કરનારા થઈ પડ્યા. ૧૯૫-૧૯૬ પછી આલયંદ્ર મુનિએ ભગવાનની પ્રતિમાને મૂળસ્થાને મૂકીને શ્રીપાટણનગરમાં સાધુ દેશલને ખબર મોકલી. ૧૯૭ એટલે દેશલ આનંદ પામીને પોતાના પુત્ર સમરને કહ્યું કે હે પુત્ર ! ખિંબ તૈયાર થઈ ગયું છે અને તેને પોતાને સ્થાને હાલ મૂક્યું છે, જેથી આપણી ઇચ્છા હવે સિદ્ધ થઈ છે. ૧૯૮ માટે ચાર પ્રકારના સંઘની સાથે ત્યાં યાત્રાએ જઈને જો આપણે તેની પ્રતિષ્ઠા કરીએ તો ખરેખર કૃતકૃત્ય થઈએ. ૧૯૯ આગલી વાત થયા પછી તેબન્ને પિતા પુત્ર પોષધશાળામાં ગુરુ શ્રીસિદ્ધસૂરિને વંદન કરવા માટે ગયા. ૨૦૦ ત્યાં જઈને તેઓએ પ્રણામપૂર્વક કહ્યું કે, આપ પૂજ્યના ઉપદેશ રૂપ જળસિંચનથી અમારું આશારૂપી વૃક્ષ અંકુરિત થયું હતું તેનિરંતર આપનાં ઉપદેશામૃતથી સિંચાઈ સિંચાઈને હાલમાં ખિંબના

(૧૮૪)

ખિંબનું ઘડવું

મૂળસ્થાને રથાપનથી કૃણીભૂત થયું છે. ૨૦૧-૨૦૨ તો હે પ્રભુ ! તેની પ્રતિષ્ઠા કરવાના અમારાં ઉત્તમ દોહલાને હવે તમે તુરતજ સફળ કરો. ૨૦૩ તેમજ હે ભગવન ! છેલ્લેથી માંડીને કલશ પર્યાંત મુખ્ય દેરાસરના શિખરનો ઉદ્ધાર પરિપૂર્ણ કરાવ્યો છે. ૨૦૪ અને દેવની જમણી બાજુ ચોવીશ ભગવાનોથી યુક્ત અષ્ટાપદ સમાન દેખાવનું એક નવું દેરાસર પણ કરાવ્યું છે. ૨૦૫ વળી બલ્લાનક મંડપનો ત્રિભુવન-સિંહે પોતાના પૂર્વજોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે. ૨૦૬ અને તે જ સત્પુરુષે આણુ સમયમાં પૃથ્વી પર વિહાર કરી રહેલા (વિહરમાન) અરિહંતોનું પણ એક નવું દેરાસર મૂળનાયકજી ભગવાનના પાછળના ભાગમાં બંધાવ્યું છે. ૨૦૭ તેમજ નિર્દોષ શુદ્ધિવાળા સ્થિરદેવના પુત્ર સાધુ લંદુકે, નાની નાની ચાર દેહરીઓ બંધાવી છે. ૨૦૮ અને જૈન તથા કૃષ્ણ નામના બે સંઘપતિઓએ જિન-ખિંબથી યુક્ત મુખ્ય આઠ દેહરીઓ કરાવી છે. ૨૦૯ વળી સાધુ પૃથ્વીભટની જાણે કીર્તિ હોય તેવા સિદ્ધ કોટાકોટિના ચૈત્યને મ્હેચ્છ લોકોએ પાડી નાખ્યું હતું તેના પણ હરિશ્ચંદ્રનો પુત્ર સાધુ કેશવ, જે મહાભાગ્યશાળી છે અને ઉત્તમ ગુણોનો આધાર છે તેણે ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે. ૨૧૦-૨૧૧ તેમજ જે કોઈ અન્ય દેહરીઓનો ચૂનો વગેરે ઉખડી ગયો હતો, તે સર્વને કોઈ કોઈ પુણ્યશાળી પૂરુષે કરાવી છે. ૨૧૨ એ રીતે શત્રુજય ઉપરનાં સર્વ સ્થાનકો પૂર્વની પેઠે મૂળ સ્થિતિમાં આવી ગયાં છે અને તેવું એક પણ સ્થાન કોઈ દેહાણે નથી કે જોના ભંગ થયો હોય એમ કોઈ જાણી શકે. ૨ સર્વ અરિહંત ભગવાનોના કૃણશની તથા દંડની પ્રતિષ્ઠા અમારે કરવી છે. ”૨૧૪

તે સાંભળી ગુરુ બોલ્યા:—“ હે સાધુ ! પ્રતિષ્ઠા માટેનું મુહર્ત જ્યારે ઉત્તમ હોય, ત્યારે તે કરવી જોઈએ, જેથી તે સ્થિર થાય. ”

(૧૮૫)

પ્રસ્તાવ ૪

૨૧૫ પછી અત્યંત ગુણવાળા કેટલાએક આચાર્યોને તથા ન્યોતિષ શાસ્ત્રને જાણનારા બ્રાહ્મણોને એકઠા કરવામાં આવ્યા, કે જેથી મુહૂર્તની ખરાબર શુદ્ધિ જોવામાં આવે. ૨૧૬ પછી સાધુ દેશલે ઉત્તમ દિવસે તથા શ્રેષ્ઠ મુહૂર્તે મુખ્ય આચાર્યોને તથા બીજા ન્યોતિષીઓને પણ બોલાવ્યા અને શ્રેષ્ઠ એવા સર્વ શ્રાવકોને પણ બોલાવીને તેઓની એક સલાહ લીધી તથા અનાકુળ થઇ સર્વને ઉચ્ચ આસને બેસાડ્યા. ૨૧૭-૨૧૮ પછી ઉભો થઇ બે હાથ જોડીને દેશલે ન્યોતિર્વેત્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ આચાર્ય મહારાજને પ્રાર્થના કરી કે, હે પ્રભો! કોઇ શુભ મુહૂર્ત શોધી આપો. "૨૧૯ આ સાંભળી તે સર્વ શાસ્ત્રવેત્તાઓ વારંવાર માંહોમાંહે અનુવાદ કરવા લાગ્યા અને આખરે તેઓએ એક નિર્દોષ મુહૂર્તનો નિર્ણય કરી તેને જાહેર કર્યું. ૨૨૦ એ લગ્ન સર્વને સંમત થયું એટલે દેશલે એક મુખ્ય ન્યોતિષ શાસ્ત્રી પાસે તુરંતજ લગ્નપત્રિકા લખાવી. ૨૨૧ જે લગ્નપત્રિકા કંકુના છાંટણાંથી છંટકાયેલી હોઇને સાધુ દેશલના ધર્માનુરાગરૂપી સમુદ્રના તરંગોની ઊંચોટથી જાણે છંટકાઇ હોય તેવી શોભતી હતી. ૨૨૨ ન્યોતિષશાસ્ત્રીએ તે લગ્નપત્રિકા કલ્યાણરૂપ નિધિના લાલ માટે જાણે એક સિક્કો હોય તેમ સાધુ દેશલના હાથમાં અર્પણ કરી. ૨૨૩ તે પછી સાધુ સમરે આચાર્ય મહારાજેના ચરણ ઉપર ચંદનનું તિલક કરીને તેમના મસ્તકનું કપૂરના પરાગથી પૂજન કર્યું અને તેમને વંદન કર્યું. ૨૨૪ તેમજ બીજા ન્યોતિર્વેત્તાઓના લલાટમાં કાલાગરુના તિલક કરીને તેઓને ઉત્તમ વસ્ત્રો, દ્રવ્ય તથા પાનબીડાં અર્પણ કરી તનમાન આપ્યું. ૨૨૫ શ્રાવકોને ચંદનના તિલક નાને કુસુમાદિથી વિભૂષિત કરી તથા કપૂર સહિત પાનના બીડા આપી સંતુષ્ટ કર્યાં. તે સમયે સ્તુતિપાઠકો પણ દેસલના યશોગ્ન ગાવા લાગ્યા ને કીર્તિપાઠ બજાવા લાગ્યા. એ રીતે મુહૂર્તસંબંધી

સંઘનું પ્રયાણ

મહોત્સવ કરીને તેમજ યાત્રિકોને દાન-માનાદિથી સંતોષીને સાધુ દેશલે
બહુમાનપૂર્વક સંઘને વિદાયગીરી આપી ૨૨૬-૨૨૭

સંઘનું પ્રયાણ

પછી પ્રતિષ્ઠાનો સમય પાસે આવ્યો એટલે દેશલે સર્વ દેશોમાંથી
સંઘને બોલાવવા માટે કોઈક ઠેકાણે પોતાના કુટુંબીઓને વિચ્છિન્નપત્ર
આપીને મોકલ્યા, કોઈક ઠેકાણે પોતાના પૌત્રોને મોકલ્યા, કોઈક ઠેકાણે
પોતાના સલાહકારોને તથા બીજા પુરુષોને રવાના કર્યા અને પોતે પ્રત્યક્ષ
રથના જેવું અને યાત્રાને માટે યોગ્ય એવું એક ચિત્ર વિચિત્ર
દેવાલય તૈયાર કરાવ્યું. ૨૨૬-૨૩૧ એ દેવાલયને પૌષધશાળામાં લઇ
જઈને ગુરુ શ્રીસિદ્ધસૂરિ પાસે તેના પર વાસક્ષેપ નંખાવ્યો. ૨૩૨
અને પછી દેશલે શુભવારે તથા શુભ નક્ષત્રે દેવાલયના પ્રસ્થાનનો
મનમાં વિચાર કર્યો. ૨૩૩ તે દિવસ જ્યારે સમીપ આવ્યો ત્યારે પ્રયા-
ણને સાધવાની ઇચ્છાવાળા દેશલે પૌષધશાળામાં જઈને સર્વ સંઘને
એકઠો કર્યો. ૨૩૪ જેમ પ્રથમથીજ અત્યંત ઉત્કંઠિત ચિત્તવાળી
બાળાને મયૂરનો શબ્દ વધારે ઉત્કંઠિત કરે તેમ પોતાની મેજેજ
અત્યંત ઉત્સુક સંઘ તુરત એકઠો થયો. ૨૩૫ પછી પોતાના પિતાની
આજ્ઞાથી સમરસિંહે આચાર્યોને, ઉપાધ્યાયોને તથા બીજા સાધુઓને
અનુક્રમે શ્રેષ્ઠ આસનો પર બેસાડ્યા. ૨૩૬ તેમજ મોટી મોટી પ્રવ-
ર્તિનીઓ તથા બીજા જે કોઈ સાધ્વીઓ ત્યાં આવી હતી તેઓને
પણ સમરસિંહે યોગ્યતાનુસાર ત્યાં બેસાડી. ૨૩૭ બીજા શ્રાવકો તથા
શ્રાવિકાઓ પણ સમરસિંહના અત્યંત માનથી તથા ભક્તિથી મનમાં
પ્રસન્ન થઈ પોતપોતાને સ્થાનકે બેઠાં. ૨૩૮ તે પછી સાધુ દેશલ,
પૃથ્વી પર હાંચણ મૂકીને સિદ્ધસૂરિની આગળ પોતાના પર વાસક્ષેપ
નંખાવવા સારૂ બેઠો. ૨૩૯ ગુરુએ તેના લલાટમાં બૃહસ્પતિ જેમ
વિજયની ઇચ્છાવાળા ઇન્દ્રના લલાટમાં તિલક કરે તેમ કલ્યાણના

પ્રસ્તાવ ૪

કારણરૂપ એવું તિલક કર્યું, ૨૪૦ તેમજ એના મસ્તકપર વાસક્ષેપનું ચૂર્ણ નાખ્યું, જે ચૂર્ણ જગતની લક્ષ્મીને વશ કરવામાં એક કામણ-રૂપ થઈ પડ્યું. ૨૪૧ તે પછી સદ્ગુરુ શ્રીસિદ્ધસૂરિએ સમરસિંહના મસ્તકપર પણ વાસક્ષેપ નાખ્યો અને તેને આશીર્વાદ આપ્યો કે, સર્વ સંઘપતિઓમાં તું મુખ્ય થા. ૨૪૨ પછી દેશલે ગુરુએ કહેલા સમયે પોતાના ઘરમાંહેના દેવમંદિરમાં આદિનાથની જે પ્રતિમા હતી તેને હર્ષપૂર્વક ગ્રહણ કરીને મંગલપૂર્વક પેલા દેવાલયમાં સ્થાપિત કરી. તે વેળા પાંચ પ્રકારના હર્ષના ક્રાદાહલથી સર્વ દિશાઓ ગાજી ઉઠી ૨૪૩-૨૪૪ એ પ્રમાણે દેશલના દેવાલયમાં તે દેવની ન્યારે સ્થાપના થઇ હતી ત્યારે પોષ મહિનાની અન્નવાળી સાતમ હતી ૨૪૫ અને તેથીજ એ પોષમાસ, જે પ્રથમ સાંસારિક કાર્યોમાં ત્યાજ્ય ગણાતો હતો તેજ (એ દિવસથી આરંભીને) ધર્મને પોષક બની કલ્યાણનો આશ્રય બન્યો છે. સર્વ કાર્યમાં પોષમાસ ઉત્તમ ગણાય છે. ૨૪૬ પછી તે સમયે કપદીં યક્ષે, શ્રીસત્યા દેવીએ તથા શાસન દેવીએ તુરતજ સમરસિંહના શરીરમાં સ્થિતિ કરી. ૨૪૭ અને બીજી તરફ પેલા દેવાલયમાં બે બળવાન બળદોને જોડવામાં આવ્યા. તે બળદોનાં શીંગડાં કસુંબી રંગથી રંગવામાં આવ્યાં હતાં, તેઓનાં શરીરપર કસુંબી વસ્ત્રો ઓઢાડ્યાં હતાં, તેઓના પર કંકુના થાપા પણ કર્યા હતા, તેઓની આસપાસ ધુધરીઓના ઝણકાર થતા હતા, તેથી સાંભળનારના કાનને તેઓ અત્યંત સુખ આપતા હતા, અને તેઓ બન્નેનાં શીંગડાં, ઝુંસરી, દેહ તથા કાંતિ સમાન હતાં. ૨૪૮-૨૪૯ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે, જે બળદો ધોળા હોય, રથની ઝુંસરીને વહી શકે તેવા હોય અને જગતની સ્થિતિ કરનારા હોય તેઓ દેવાલયનો આશ્રય કરે, દેવમંદિરને વહે તે ચોગ્યજ ગણાય ૨૫૦ તે પછી ઇન્દ્રની યાત્રા વખતે તેના રથ ઉપર જેમ

(૧૮૮)

સંઘનું પ્રયાણ

માતલિ સારથિ આરોહણ કરે તેમ સામન્ત હાથમાં રાશ પકડીને દેવાલયરૂપ રથ ઉપર ચઢી બેઠો. ૨૪૧ તે સમયે એક સુવાસિની સ્ત્રી, ચોખ્ખાથી લરેલો અને ઉપરના લાગમાં જેમાં નાલીએર હતું તેવો એક થાળ લઇને ત્યાં આવી પહોંચી. ૨૫૨ અને તેણે સાધુ દેશલના તથા સમરસિંહના મસ્તક ઉપર અક્ષય નિધિની પેઠે અક્ષત નાંખ્યા, ૨૫૩ તેમજ એક નાળીએર તેમના હાથમાં આપીને તથા શ્રીખંડનું તિલક કરી મળામાં પુષ્પની એક માળા નાંખીને તેણીએ આશીર્વાદ કહ્યા. ૨૫૪ પછી સામન્તે આગળના લાગમાં શ્રેષ્ઠ વાદિત્રાના શબ્દપૂર્વક ધણાજ હર્ષથી જગતને જાગ્રત કરીને દેવાલયને આગળ ચલાવ્યું. ૨૫૫ તે વખતે શોભાયમાન એવો એક હાથી, બળદ, સાથીઓ તથા પલાણુલો ઘોડો આવા પ્રકારના અનેક શુભ શકુનો થયાં, જેઓને જોઇને સાધુ દેશલે પોતાના કાર્યની સિદ્ધિને હાથમાં રહેલીજ માની. ૨૫૬-૨૫૭ વળી તે સમયે મોટા મોટા સૂરિઓ સૌની આગળ ચાલતા હતા અને ધણા મુનીશ્વરો પણ સાથે હતા, જેથી તે અપૂર્વ દેવાલય જાણે દેવમાર્ગમાં ચાલી રહ્યું હોય તેવું જણાતું હતું. ૨૫૮ કેટલાએક આવકો પણ રાજાઓની પેઠે રત્નોના અથકારોથી સુશોભિત થઈ ઘોડેસ્વાર તરીકે દેવાલયની આગળ ચાલતા હતા. ૨૫૯ વળી તે વખતે ચોતરફ ફેલાઈ રહેલા વાદિત્રાના શબ્દોથી જાણે ખોલાવેલા હોય તેમ એટલા બધા માણસો એકઠા મળ્યા હતા, કે તેઓ શેરીઓમાં સમાતા પણ ન હતાં. ૨૬૦

તે વેળા માર્ગમાં એટલી બધી ગીડડી હતી, જેથી લોકો એક પગલું ચાલવાને પણ અસમર્થ થઈ પડ્યા હતા, અને એક બીજાએ જાણે ઉપાડી લીધા હોય તેમ મહાસંકેટ આગળ ચાલતા હતા. ૨૬૧ સર્વ સંઘનાં પગલાંથી ઉડેલી ધૂળ છેક આકાશ સુધી પહોંચી હતી અને સૂર્યવતી હતી કે સંઘનું આરાધન કરવાથી ક્યા

પ્રસ્તાવ ૪

મનુષ્યની ઉચ્ચપદે સ્થિતિ થતી નથી ? ૨૬૨ સંધથી વીંટાયલો દેશલ પશુ તે વેળા પાલખી ઉપર બેસીને દેવાલયની આગળ ચાલતો હતો અને સંધનો નાયક ખન્યો હતો. ૨૬૩ સમરસિંહ પશુ ઘોડેસ્વારથી વીંટાઈને ઘોડેસ્વાર થયો હતો અને ઉચ્ચૈઃશ્રવા ઉપર બેઠેલા ધન્વની પેઠે અદ્ભુત શોભાવાળો થઈ આગળ ચાલતો હતો. ૨૬૪ એ વખતે મહાભેરી નામના વાદિત્રોના ઉગ્ર શબ્દો થઈ રહ્યા હતા, તેમજ કાઢલાંના ખ્વનિઓ સંભળાતા હતા, જેથી ભયથી ત્રાસ પામેલો કલિકાળ ત્યાંથી ખીજે રથલે ચાલ્યો ગયો હોય તેમ લાગતું હતું. ૨૬૫ વળી ખીજાં પશુ ગંભીર શબ્દ કરનારાં અસંખ્ય વાદિત્રો વાગતાં હતાં, જેથી લોકો માનતાં હતાં કે, સત્યયુગનો પ્રવેશોત્સવ શું થઈ રહ્યો છે !! ૨૬૬ અરે ! કેટલાએક અનાર્થ મનુષ્યો પશુ જેઓ અમંગળલાવવાળા હતા તેઓ એ ઉત્સવ જોઈને ધર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને ભદ્રિકલાવને પ્રાપ્ત થયા. ૨૬૭ લોકના કોલાહલથી ઉડેલાં પક્ષીઓ પશુ આકાશમાં ઉંચે જઈ તે પ્રસ્થાનમહોત્સવને જોઈ રહ્યાં હતાં. ૨૬૮ અને તિર્યચ પ્રાણીઓ પશુ તે વખતનાં મંગળગીતને સાંભળીને શાંતિપૂર્વક જાણે નૃત્ય કરતાં અને પ્રસન્ન થયાં હોય તેમ તે ઉત્સવને જોઈ રહ્યા હતા. ૨૬૯ એ રીતે પગલે પગલે વંદન કરાતું તથા ઘેર ઘેર પૂજાતું એ દેવાલય, પહેલે દિવસે શંખારિકા સુધી ગયું અને ત્યાં દેવાલયે તથા સંધપતિ દેશલે સ્થિતિ કરી એટલે સમરસિંહ સંધની સાથે ફરી પાટણમાં ગયો. ૨૭૦-૨૭૧ ત્યાં જઈને સંધની સાથે તે પૌષધશાળામાં ગયો અને યાત્રા માટે સર્વ આચાર્ય મહારાજોને ક્ષમાત્રમણુ આપીને પ્રાર્થના કરી તેમજ આવકોને પશુ સંધસહિત તેઓને ઘેર જઈને આદરપૂર્વક પ્રાર્થના કરી; વળી કેટલાએક જેઓ ઉત્સવને માટે ઉત્સુક હતા અને યાત્રાના રસના આનંદને ધારણુ કરનારા હતા તેઓને પણ તેણે બોલાવ્યા. ૨૭૨-૨૭૫

(૧૬૦)

સંઘમાં આચાર્ય અને મુનિઓ

તે પછી સર્વ શ્રાવકો, બધી સામગ્રી તૈયાર કરીને સમરના ગુણથી બહુ આકર્ષાયા હોય તેમ, પોતપોતાને સ્થાનકથી નીકળીને સત્વર ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ૨૭૬

સંઘમાં આચાર્ય અને મુનિઓ

શ્રીમાન વિનયચંદ્ર નામના આચાર્ય, જેઓ સર્વ સિદ્ધાંતરૂપ અગાધ મહાસાગરમાં નૌકા સમાન હતા, તેઓ પણ યાત્રાને માટે નીકળ્યા. ૨૭૭ શ્રીરત્નાકરસૂરિ, જેઓ વૃહદ્દગમ્બરૂપી આકાશમાં ચંદ્રસમાન હતા અને સુંદર ચારિત્રને ધારણ કરનારા હતા તેઓ પણ સંઘની સાથે ચાલી નીકળ્યા. ૨૭૮ શ્રીપદ્મચંદ્ર નામના સૂરિ, જેઓ સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠા પામ્યા હતા અને શ્રીદેવસૂરિગમ્બના હતા તેઓ પણ સંઘની સાથે યાત્રા માટે નીકળ્યા. ૨૭૯ શ્રીખંડેરકગમ્બના શ્રીમાન મુમતિસૂરિ પણ જિનદર્શનની ઉત્કટ ઇચ્છાથી શાંત ચિત્તે ચાલી નીકળ્યા. ૨૮૦ ભાવડારકગમ્બની લક્ષ્મીના મુખ ઉપર તિલક સમાન શ્રીવીરસૂરિ પણ પ્રસન્ન ચિત્તે યાત્રા કરવા માટે ચાલ્યા. ૨૮૧ શ્રીસ્થારાપદ્રગમ્બના શ્રીસર્વદેવસૂરિ તથા શ્રીપ્રહ્લાણુગમ્બના શ્રીમાન જગતસૂરિ પણ યાત્રા માટે ચાલતા થયા. ૨૮૨ શ્રીમાન નિવૃત્તિગમ્બના આત્રદેવસૂરિ, જેમણે યાત્રાને રાસ કરેલો છે તેઓ પણ તે સમયે યાત્રા કરવા નીકળ્યા. ૨૮૩ શ્રીનાણુકગમ્બરૂપ ગગનમંડળને સૂર્યની પેઠે શોભાવનારા સિદ્ધસેન આચાર્ય પણ દેશલની સાથે ચાલતા થયા. ૨૮૪ વૃહદ્દગમ્બમાં ઉપતન્ન થયેલા ધર્મધોષસૂરિ પણ યાત્રાના આનંદથી છલકાતા હૃદયે નીકળી પડ્યા. ૨૮૫ શ્રીમન્નાગેન્દ્ર ગમ્બના શ્રીપ્રભાનંદસૂરિ જેમનું બીજું નામ રાજગુરુ હતું તેઓ પણ સંઘ સાથે ચાલતા થયા. ૨૮૬ અને શ્રી-હેમાચાર્યની પરંપરાને પાવન કરનારા શ્રીવજ્રસેનસૂરિ જેમની ભાવના શુદ્ધ હતી તેઓ પણ યાત્રા કરવા નીકળ્યા. ૨૮૭ આ

પ્રસ્તાવ ૪

શિવાયના બીજા ધણા આચાર્યો, જેઓ અનેક પ્રકારના બિન્ન બિન્ન ગચ્છરૂપ સમુદ્ધમાં કૌરતુલ મણિ જેવા હતા તેઓએ પણ પુરુષોમાં ઉત્તમ અને સંઘના નેતા દેશલનો આશ્રય કર્યો. ૨૮૮ તેમજ શ્રી-ચિત્રકૂટ, વાલાક, મારવાડ તથા માળવા વગેરે પ્રદેશોમાં જે પદ્મ મુનિઓ વિહાર કરતા હતા તેઓ સર્વે પણ લગભગ તે સંઘમાં આવી મળ્યા હતા. ૨૮૯ તે પછી શુભ દિવસે અને શુભ મુહૂર્તે સર્વ દર્શનને જાણનારા શ્રીમાન સિદ્ધસૂરિ, દેશલની સાથે જવા માટે ચાલતા થયા. ૨૯૦ તે સમયે સંઘપતિ દેશે સર્વ દર્શનવેતા શ્રી-સિદ્ધસૂરિનો સંઘમાં પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. ૨૯૧

સંઘમાં આવકો.

જૈન અને કૃષ્ણ નામના બે ભાઈઓ, જેઓ ધર્મધુરંધર હોઈને સંઘના નાયક હતા તેઓ પણ દેશલના રત્નહણુથી બંધાઈને સંઘ સાથે ચાલી નીકળ્યા. ૨૯૨ હુરિપાલ વકતુર જે મોતીમાં પણ ગુણનો (દોરાનો) સંયોગ કરી જાણતો હતો-મોતીઓ વીંધવાનો ધંધો કરતો હતો તે પણ સંઘમાં આવી મળ્યો. ૨૯૩ સંઘપતિ દેવપાલ પણ સંઘને સાથે લઈ સત્વર દેશલના સંઘમાં મળી ગયો. ૨૯૪ સ્થિરદેવનો પુત્ર લંદુક, જે શ્રીવત્સનામના કુળમાં કટપવૃક્ષ સમાન હતો તે પણ યાત્રાએ જવાની ઇચ્છાથી હર્ષપૂર્વક મળ્યો. ૨૯૫ સમરસિંહના સન્માનથી સંઘમાં આવવા ઉત્સાહી બનેલો પ્રદ્ધાદન પણ કે જે સુવર્ણનો વ્યાપાર કરનારાઓમાં મુખ્ય હતો તે પણ સંઘમાં આવવા ચાલતો થયો. ૨૯૬ આવકામાં ઉત્તમ સોઢાક, જે સત્યવાણીરૂપી લતામંડપને પ્રફુલ્લ કરવામાં મેલ સમાન હતો તે પણ સંઘમાં જઈ મળ્યો. ૨૯૭ ધર્મવીરપણાને ધારણ કરનારો વીર નામનો જે આવક હતો તેણે પણ દેશલના સંઘરૂપ જળપ્રવાહમાં અચળ ભાવે ચાલવા માંડ્યું. ૨૯૮ વળી એક દેવરાજ નામનો આવક, જેણે ગરીબ મનુષ્યોને દાન આપી પરલોકનું

સંઘમાં શ્રાવકો

અખુટ ભાતું તૈયાર કર્યું હતું તે પણ એ સંઘમાં દેવરાજ-ધંદ્રની પેઠે શોભી રહ્યો હતો. ૨૯૯ એટલુંજ નહિ પણ તે કાળમાં ગૂજરાતની ભૂમિ ઉપર જેટલા શ્રાવકો હતા તેઓ માંહેનો કોઈ પણ સમરસિંહ ઉપરના રતેહને લીધે સંઘમાં આવવાને પાછો પડ્યો ન હતો. ૩૦૦ એ પ્રમાણે સમગ્ર દેશોમાંથી સંઘો આવી મળ્યા એટલે દેશલે સંઘને આગળ ચલાવ્યો. ૩૦૧ તે વખતે એ સંઘમાં, મંડપમાં જેમ સ્તંભો હોય તેમ જૈત્ર, કૃષ્ણ, લાંદુક અને હરિપાલ—આ ચાર જણા સૌથી આગળ પડતો ભાગ લેનારા થયા હતા. ૩૦૨ ખીજી તરફથી સમરસિંહ, શ્રીમાન અલપખાનની સંમતિ લેવા માટે મોટી ભેટ લઈને રાજમહેલ તરફ વિદાય થયો. ૩૦૩ તેણે શ્રીખાનસાહેબ પાસે જઈને પોતે આણેલી ભેટો તેમની આગળ રજુ કરી એટલે ખાનસાહેબે પણ પ્રસન્ન થઈને ઘોડાની સાથે એક તસરીફા તેને અર્પણ કરી. ૩૦૪ તે પછી સમરસિંહે પોતાના સ્વામી ખાનસાહેબ પાસે દુષ્ટોને શિક્ષા કરવામાં સમર્થ અને પોતાના નામને સત્ય કરી બતાવનારા કેટલાએક જમાદારોની માગણી કરી. ૩૦૫ એટલે ખાનસાહેબે પણ સંઘની રક્ષા કરવા માટે મોટા અમીરવંશના વીર અને ધીર એવા દશ મુખ્ય જમાદારો તેને સ્વાધીન કર્યા. ૩૦૬ તેઓને સાથે લઈ સાધુ સમરસિંહ સંઘના નાયક દેશલને મળ્યો. તે પછી દેવાલય રૂપ પોતાના પુણ્યમાર્ગને દર્શાવતો અને પાલખીમાં બેઠેલો દેશલ સુખેથી સૌની આગળના ભાગમાં જવા લાગ્યો. ૩૦૮-૩૦૯ સાધુ સહજપાલનો પુત્ર સોમસિંહ સંઘની પાછળ રહીને નિર્વિકારપણે સંઘનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો. ૩૦૯ ભરત ચક્રવર્તીની પેઠે જેના હાથમાં ચક્રનું લાંછન શોભી રહ્યું હતું એવો સમરસિંહ તો શ્રેષ્ઠ ભોજન તથા આચ્છાદન વગેરેની સવડ કરી આપીને સર્વ શ્રાવકોની આગતા સ્વાગતા કર્યે જતો હતો. તેની આસપાસ કેટલાએક ઘોડેસ્વારો ચાલતા

મસ્તાવ ૪

હતા. તેના આગળના ભાગમાં ધનુર્ધારીઓની મોટી ટોળી ધસ્યે જતી હતી અને તે પોતે પણ મસ્તક ઉપર મુકુટ તથા મયૂરછત્રને ધારણ કરી સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષથી ઢંકાયો હોય તેવો લાગતો હતો. વળી તે પોતાના ઉન્નત ભાગ્ય ઉપર આશ્ચર્ય થયો હોય તેમ, ઉત્તમ ઘોડાપર સ્વાર થયો હતો અને સંઘની આગળ તથા પાછળ પોતે જાતેજ રક્ષા કરતો હતો. ૩૧૦-૩૧૩ જેમ વિષ્ણુને પાંચજન્ય શંખ પોતાના ધ્વનિથી દિશાઓને ગજગવી મૂકે તેમ, આગળ ચાલતા સંઘમાં જે શંખ-ધ્વનિઓ થતા હતા તે પણ દિશાઓમાં ફેલાઈને તેઓને ગજગવી મૂકતા હતા. ૩૧૪ વળી ભેરીઓ તથા કાહલાંનો શબ્દ પણ પ્રમાદનિદ્રામાં પડેલા લવ્ય જીવોને જાણે જાગ્રત કરતો હોય તેમ થઈ રહ્યો હતો. ૩૧૫ ગાડાઓની પંક્તિ, જેને અન્યોન્યની સ્પર્ધાપૂર્વક બળદો ખેંચી રહ્યા હતા તે પણ સંઘના નાયક પુરુષની ઉપરના સામાન વગેરેથી સજ્જ કરેલા હાથીઓની પંક્તિની પેઠે ચાલ્યે જતી હતી. ૩૧૬ સંઘમાં જે ઉંટા હતા તેઓ પણ ઉતાવળાં પગલાં મૂકી મૂકીને ચાલતા હતા અને લવ્ય જીવોને બતાવી આપતા હતા કે ધર્મની ગતિ આવી ઉતાવળાં હોવી જોઈએ; ૩૧૭ તે વેળા આકાશ પણ ઘોડાઓના હણહણાટથી, પૈડાંઓની ચીચીઆરીઓથી અને મનુષ્યોના કોલાહલથી વ્યાપ્ત થયેલું હોઈને જાણે ગર્જના કરતું હતું કે જીઓ. 'શબ્દ મારો ગુણ છે. ૩૧૭ ફેટલાએક ધાર્મિક પુરુષો, જેઓએ પગે ચાલવાનોજ અભિગ્રહ લીધો હતો, તેઓને જોઈને પૃથ્વી પોતાને પવિત્ર કરવા માટે રજના બહાને તેઓને જાણે પગે પડતી હોય તેમ લાગતું હતું. ૩૧૮ સંઘના લોકો પણ નિરંતર એવા પ્રકારે મુસાફરી કરતા હતા કે જેથી ખાડા ખડીયાવાળા ભાગો લગભગ સપાટ થઈ જવાથી પૃથ્વી જાણે સમાન થઈ ગઈ હોય તેમ લાગતું હતું. ૩૧૯ માર્ગમાં પણ સંઘના લોકો એવી રીતે ચાલતા હતા, જેથી એક બીજાથી જૂદા પડી જઈને

(૧૯૪)

સંઘનું પ્રયાણ

જ્યાં સુધી સ્થાને પહોંચ્યાં ન હોય ત્યાં સુધી એક ખીજને મળતા ન હતા. ૩૨૦ વળી માર્ગમાં કાઠ મોટું તળાવ આવતું હોય ત્યાં પણ જે લોકો સૌથી આગળ પહોંચ્યાં હોય તેઓ સ્વચ્છ પાણી પીતા હતા, જેઓ તેના પછી પહોંચ્યા હોય તેઓ ડહોળાયલું પાણી પીતા હતા અને જેઓ સૌથી પાછળ પહોંચતા હતાં તેઓ લગભગ કાદવવાળું પાણી પીતા હતા. ૩૨૧ દરેક ગામ ગામના આગેવાનો સંઘપતિ સમરસિંહને આવેલો જોઈ તેની આગળ દહીં દૂધ-વગેરે પુષ્કળ પદાર્થો હાજર કરતા હતા. ૩૨૨ તેમજ ગામડે ગામડે ધાર્મિક મનુષ્યોનાં ટાળેટાળાં અત્યંત સ્પર્ધાપૂર્વક આવીને હર્ષથી દેશલના ચરણ-ચુગલનું પૂજન કરતા હતા. ૩૨૩ સંઘની એ સેનામાં પણ કાઠક ગાડા વાળાઓ ખીજઓની સ્પર્ધા કરીને પોતાના બળદોને એવા આગળ ચલાવતા હતા કે જેથી તેઓ પોતાની પાસે પડતા પોતાના નાયકને પણ ગણુતા નહિ. ૩૨૪ કેટલાએક ગાડાં હાંકનારાઓમાં પોતાના ગાડાંને સૌથી આગળ લઇ જવા માટે ન્યારે વિવાદ થવા લાગ્યો, ત્યારે તેઓના ગાડાંમાંથી પડી ગયેલી ખીલીઓ પગમાં લાગવાથી પાસે ચાલનારાં માણસો, તેઓના એ વિવાદને સહન કરી શકતા નહિ. ૩૨૫ જે વખતે સંઘ રાત્રિના સમયે મુસાફરી કરતો હતો, ત્યારે દીવીઓ હાથમાં રાખીને અસંખ્ય પુરુષો તેની પાસે પાસે ચાલતા હતા, જેથી દીપોત્સવના જેવો દેખાવ થતો હતો. ૩૨૬ ન્યારે દેવાલયમાં લોકો હમેશાં નાટકાદિ પ્રેક્ષણના સમયે સ્થિર દષ્ટિથી જોતાં હતાં, ત્યારે નૃત્ય કરનારા દેવોની પેઠે શોભતા હતા. ૩૨૭ એ સમયે દેશલે સદાને માટે સાર્વજનિક અન્નસત્ર ખુલ્લાં મૂક્યાં હતાં અને ભોજનના સમયે હિચ્ચ સ્વરે કહેવામાં આવતું હતું કે જે કાઠ મનુષ્ય બૂખ્યો હોય તેણે આવીને ભોજન કરી જવું. ૩૨૮ એ રીતે નિરંતર સંઘનાં પ્રયાણ થતાં હતાં ત્યારે સંઘપતિ દેશલ, શ્રી સેરીસા’

પ્રસ્તાવ ૪

નામના તીર્થમાં જઈ પહોંચ્યો. ૩૨૯ ત્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન ઉચે પ્રતિમાના સ્વરૂપે રહ્યા છે, અને આ કળિયુગમાં પણ ધરણેન્દ્ર તેમના ચરણની સેવા કરી રહ્યો છે. ૩૩૦ પૂર્વે એ ભગવાનને દેવની આજ્ઞાથી એક કારીગરે આંખે પાટા બાંધીને માત્ર એકજ રાત્રિમાં ઘડી કાઢ્યા છે. ૩૩૧ વળી શ્રીનાગેન્દ્રગચ્છના અધીશ્વર શ્રીમાન દેવેન્દ્રસૂરિએ પોતાની મંત્રશક્તિથી સર્વ અભીષ્ટ સામગ્રી સંપાદન કરીને તેમની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. ૩૩૨ અને તે ઉપરાંત તેજ દેવેન્દ્રસૂરિએ સંમેતશિખર પર્વત ઉપરથી પોતાની મંત્રશક્તિવડે વીશ તીર્થનાયકાને આજ્ઞા છે અને તેમાંના ત્રણ કાંતિપુરીમાં રહેલા છે. ૩૩૩ તેજ દિવસથી આરંભીને દેવેન્દ્રસૂરિએ એ ઉત્તમ તીર્થની સ્થાપના કરી છે કે જે તીર્થ દેવના પ્રભાવને લીધે મનુષ્યોનાં સર્વ વાંછિતને પૂર્ણ કરનાર છે. ૩૩૪ સાધુ દેશલે એ તીર્થમાં સ્નાત્ર, મહાપૂજા, મહોત્સવ તથા મહાધ્વજ—આદિ સર્વ કર્મ કર્યા પછી તેની આરતિ ઉતારી. ૩૩૫ વળી તે સ્થળે અન્નસત્રમાં પ્રાણીઓને યથેચ્છિત ભોજન આપ્યાં અને સમરસિંહે ગવૈયાઓ તથા સ્તુતિપાઠકાને સુવર્ણના અલંકારો અને વસ્ત્રો અર્પણ કર્યા. ૩૩૬ તે પછી એક અઢાધ ઉત્સવ કરીને દેશલે સંઘ સાથે પ્રયાણ કર્યું અને અનુક્રમે તે, શ્રીક્ષેત્રપુર (સરખેજ) જઈ પહોંચ્યો. ૩૩૭ ત્યાં પણ અતિભક્તિપૂર્વક અરિહંત ભગવાનોની પ્રતિમાઓ પૂજીને તથા મોટા મહીમા પ્રાપ્ત કરીને તે ધવલક નગર (ધોળકા) ગયો. ૩૩૮ ત્યાં ત્યાં સર્વ ગામ-નગરમાં તે ચૈત્યપરિપાટી કર્યો જતો હતો અને મહાધ્વજ-પૂજા આદિથી પુણ્યોપાર્જન કરતો હતો. ૩૩૯ એમ કરતાં કરતાં અનુક્રમે સંઘપતિ દેશલ, જેનો વૈભવ સ્વર્ગપતિ ઈન્દ્રની સમાન હતો અને જે પાપરહિત હતો તે પીપરાળી નામના ગામમાં આવ્યો, ત્યાં પ્રાણીઓના પુણ્યસત્ર સમાન શ્રીશત્રુંજય પર્વતને જોઈને તે જાણે અમૃતમાં મગ્ન થયો હોય તેવો જણાવા લાગ્યો. ૩૪૧ તેણે અતુર્વિધ સંઘની સાથે જયંત

સહજપાલ અને સાહજુનું સંઘસહિત આગમન

સહિત ઇન્દ્ર હોય તેમ સમરસિંહ સહિત પ્રતિષ્ઠા૩૫ મહાકાર્ય કરવા સજ્જ થઈ લાપશી કરીને મોટા ઉત્સવપૂર્વક તે મહાપર્વતની પૂજા કરી. ૩૪૨-૩૪૩ તે પછી દેશલ પોતાની અનિમેષ દષ્ટિથી શત્રુંજય પર્વત સામે જ્યારે જોતો હતો ત્યારે પોતાનાં નેત્રનાં કિરણોથી તેને જાણે આકર્ષી રહ્યો હોય તેવો ભાસતો હતો. ૩૪૪ તે ગિરિરાજના દર્શનના આનંદથી પરવશ થયેલા દેશલ અને સમરસિંહે અગણિત યાત્રકોને મહાદાનો આપ્યાં. ૩૪૫

પછી બીજે દિવસે તીર્થના દર્શનની ઉત્કંઠાથી ત્યાંથી વેગપૂર્વક પ્રયાણ કરીને શત્રુંજયની તળેટીમાં તે જઈ પહોંચ્યો. ૩૪૬ ત્યાં પર્વતની પડોશમાં જ લલિતાદેવીએ બંધાવેલાં સરોવરને કાંઠે સમરસિંહે સંઘ માટે અનેક પ્રકારના તંબુઓ બંધાવી દીધા. ૩૪૭ *આગળ મોટા વાંસોની ઝાડીને ધારણ કરનાર આ મહાપર્વત પડેલો છે અને તેની પાસે રાજની પેઠે દેવાલય શોભે છે. (?) ૩૪૮ મોટા પર્વતો કે જેમાં વાંસના ઝાડની ઘટા શોભી રહી છે તે સંઘપતિ દેશલના નિવાસને માટે થયા. ૩૪૯ તે સંઘની ચારે બાજુ વાંસની લતાઓનો બનેલો દુર્ગ-કિલ્લો હતો. જાણે કે સમરસિંહે પાપ૩૫ વૈરીનું નિવારણ કરવાને તૈયાર કરાવ્યો હોયની? ૩૫૦ સંઘપતિ દેશલની અશ્વશાળામાં જાણે પ્રલક્ષ રેવન્ત હોય તેવા ઉત્તમ તેજવાળા અને મોટા વેગવાળા ઉત્તમ જાતિના ઘોડાઓ બાંધવામાં આવ્યા હતા. ૩૫૧ સંઘમાં સર્વત્ર ઉજ્જવળ તંબુઓ બાંધવામાં આવ્યા હતા તે પાતાલમાંથી નીકળેલાં નાગલોકનાં આવાસગૃહોની પેઠે શોભતા હતા. ૩૫૨

સહજપાલ અને સાહજુનું સંઘસહિત આગમન.

જેટલામાં દેશલ વિમલાચળ પર્વત ઉપર હજી ચઢ્યો નહતો

* આ શ્લોકનો અર્થ બરોબર સ્પષ્ટ સમજતો નથી.

પ્રસ્તાવ ૪

તેવામાં તો વધામણી આપનારો એક માણસ સ્તંભતીર્થથી—ખંભાતથી ત્યાં આવ્યો. ૩૫૩ અને તેણે સમાચાર આપ્યા કે, દેવગિરિથી સહજપાલ અને સ્તંભતીર્થથી સાહજુ—ખન્ને જણા સંઘની સાથે અહીં આવી પહોંચ્યા છે. ૩૫૪ તે સાંભળીને સંઘ ઉપરની ભક્તિ અને ભાષના સ્નેહને લીધે સમરસિંહને જેમ સુવર્ણ અને સુગંધનો યોગ જણી આનંદ થાય તેમ આનંદ થયો. ૩૫૫ તે પછી સંઘનાયક સમરસિંહ સજ્જનોનાં મનને ઉત્ક્રાંતિ કરીને સંઘની સાથે તેઓની સામે ગયો. ૩૫૬ તે વખતે અપાર ઘોડેસ્વારોથી, ઘોડાઓયુક્ત રથોથી, અનેક પાળાઓથી અને વેગવાળા ધનુર્ધારીઓથી પૃથ્વીને કંપાવતો તેમજ લોકના સમુદાયથી પૃથ્વીને ભરી દેતો અને કાહલાનાં શબ્દોથી દિશાઓને ગળવી મૂકતો તે સ્નેહથી સાંદ્ર થયેલા મનથી તુરતજ એક યોજન સુધી તેઓની સામે ગયો. ૩૫૮ જેમ કામદેવ વસંત તથા ચૈત્ર માસને મળે તેમ, જગન્માન્ય, સજ્જનોને આનંદ ઉપજાવનારો અને લક્ષ્મીનો પ્રીતિપાત્ર તે સમરસિંહ પોતાના ખન્ને ભાષઓને મળ્યો. ૩૫૯ તેણે પોતાના ખન્ને ભાષઓને બેટી પડી તેઓને પ્રણામ કર્યા, ત્યારે લોકો તેની મહત્તા તથા ભક્તિ જોધને આશ્ચર્ય પામ્યાં. ૩૬૦ બીજી તરફથી સમરસિંહના ખન્ને ભાષઓએ પણ તેને આલિંગન આપીને આવેા આશીર્વાદ આપ્યો કે, હે ભાષ ! દીર્ઘકાળ પર્યંત સંઘપતિપણાવું તું પાલન કર. ૩૬૧ તે પછી સ્તંભતીર્થના સંઘમાં જે ધણા આચાર્યો હતા તેઓના ચરણમાં ભક્તિનત્ર એવા સમરસિંહે વંદન કર્યું. ૩૬૨ વળી એ સંઘમાં મંત્રીશ્વર પાતાક તથા સાંગજુ—એ ખન્ને જણા શ્રીસ્તંભતીર્થ નગરથી આવ્યા હતા, ૩૬૩ તેમજ પોતાના વંશક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલા સંઘેશપણાને ધારણ કરનાર સંઘના બ્રૂષણરૂપ લાલાનામનો સંઘપતિ તેમાં હતો. ઉત્તમ ભાવને લીધે વીતરાગને પણ જેણે પ્રસન્ન કર્યા છે

(૧૯૮)

સહજપાલ અને સાહજનું સંઘસહિત આગમન

તે સિંહભટ નામે શ્રાવક પણ સંઘમાં આવ્યો હતો. ૩૬૪ શ્રીવસ્તુ-
પાલ મંત્રીના વંશમાં મંગળદીવા સમાન મંત્રીશ્વર વીજલ પણ
હર્ષથી સંઘમાં આવ્યો હતો. ૩૬૬ તેમજ મદન, મોહક, રતન-
સિંહ વગેરે બીજા અસંખ્ય શ્રાવકો પણ પ્રતિજ્ઞામાં ઉત્કંઠા ધરાવીને
તે સંઘમાં આવ્યા હતા. ૩૬૭ સાધુ સમરસિંહે એ સર્વ શ્રાવકોની
યોગ્યતા પ્રમાણે સંભાવના કરી સર્વને યથાયોગ્ય માન આપ્યું.
કેમકે શુદ્ધિમાન પુરુષો કામનું આદરાતિથ્ય કરવામાં કદી પ્રમાદ કરે ?
(ન જ કરે). ૩૬૮ એ રીતે સમગ્ર સંઘનું સન્માન કર્યા પછી સમરસિંહ
પોતાના બન્ને ભાઈઓની સાથે ઉત્સવપૂર્વક ધ્વજ-પતાકાવાળા મોટા
સંઘમાં આવી પહોંચ્યો. ૩૬૯ ત્યાં શ્રીરામ અને લક્ષ્મણની પેઠે બન્ને
ભાઈઓએ પિતા દેશલના ચરણમાં ભક્તિપૂર્વક વંદન કર્યું. ૩૭૦
ત્યારે દેશલ પણ પુત્રના સ્નેહરૂપ અમૃતના સિંચનથી શરીરે રોમાંચ
થવાને બહાને બાણે અંકુરિત થયો હોય તેવો જણાવા લાગ્યો. ૩૭૧
તે પછી સંઘપતિ દેશલ, કે જેનું ચિત્ત પોતાના પુત્રોના આવવાથી
આનંદમગ્ન થયું હતું તે સમગ્ર સામગ્રીઓ તૈયાર કરીને ભગવાનની
પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે વિમળાયળ ઉપર ચઢવાને તત્પર થયો. ૩૭૨

ચતુર્થ પ્રસ્તાવ સમાપ્ત

પ્રસ્તાવ ૫

અથ પ્રભાતે પુરપાદલિત-

નિવાસિનં પાર્શ્વજિનં પ્રણમ્ય ।

ઘોરં ચ તીરે સરસોઽર્ચયિત્વા

કૌલસ્ય મૂલં સ યયૌ સસંઘઃ ॥

સંઘ સહિત દેશલનું શત્રુંજય ઉપર જવું

તે પછી પ્રભાતમાં પાદલિપ્ત (પાલીતાણા) નગરમાં રહેલા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનને પ્રણામ કરી તેમજ તળાવના કાંઠા ઉપર રહેલા શ્રીવીર ભગવાનનું પૂજન કરી સંઘપતિ દેશલ, સંઘની સાથે પર્વતના મૂળ ભાગમાં ગયો.^૧ ત્યાં પણ શ્રીનિમિનાથ ભગવાનનું પૂજન કરી સંઘપતિ દેશલ, પોતાના પુત્રોની સાથે ઉન્નત પર્વત ઉપર ચઢવાને તૈયાર થયો અને તે વેળા એ પર્વતને જ તેણે

(૨૦૦)

સંઘ સહિત દેશલતું શત્રુંજય ઉપર જવું

મોક્ષના પગથીઆ રૂપ માની લીધો.^૨ તેણે શ્રીસિદ્ધસુરિ પ્રભુને તે વખતે પોતાના હાથનો ટેકો આપ્યો અને બન્ને પ્રકારના પતનથી (પર્વતની નીચે પતનથી તથા નરકપતનથી) મુક્ત થઇને પર્વતનાં પગથીયાં ઉપર ચઢવાનો આરંભ કર્યો.^૩ તે વખતે બાસોપાલવ, સાદડ, દેવદાર, આંબા અને સાગ વગેરે વૃક્ષોની છાયામાં વિશ્રાંતિ લઇને ભવ્યજનો સંસારના તથા શરીરના પરિશ્રમને દૂર કરવા લાગ્યા. ^૪ વળી એ પર્વત ઉપર પોતાની ડોક પહોળી કરીને મયૂર શબ્દ કરતો હતો તેને સાંભળીને તથા તેનું નૃત્ય જોઇને કેટલાએક મનુષ્યો તે શિખી લઇ તે પ્રમાણે શ્રીભગવાન આગળ નૃત્ય કરવાને તે મયૂરનેજ પોતાના અધ્યાપક તરીકે કહેતા હતા. ^૫ બીજી તરફ હારીત, ચકોર, ચાપ, મયૂર, કાંરડવ અને સારસ વગેરે પક્ષીઓ સુંદર સ્વરે ગીત ગાઇ રહ્યાં હતાં, તે સાંભળીને મનમાં પ્રસન્ન થયેલા ભવ્યજનો, પર્વત ઉપર ચઢવાના પરિશ્રમને ગણતા ન હતા. ^૬ વળી તે સ્થળે પર્વતમાંથી જે ઝરણાં ઝરતાં હતાં તેનો ગંભીર શબ્દ સાંભળીને લોકો, “ આ મેઘધ્વનિ છે ” એવી બ્રાંતિથી પોતાનાં વસ્ત્રોને બાંધી લેતાં હતાં. ^૭ તે પર્વત ઉપર જે પવન વાતો હતો તે ઝરણાના જળકણો સાથે મળીને તેમજ ફલ ઝાડના વનમાં અથડાઇને ઘણેજ ધીમે ધીમે સર્વાંત્ર ફેલાતો હતો અને લોકોના શરીરનો સ્પર્શ કરીને તેઓને સંતોષ આપતો હતો.^૮ સંઘપતિ દેશલ, કે જેના ગુણસમુદાયનું ભવ્યજનો ગાન કરી રહ્યા હતા અને જેની પાછળ દેવસમાન તેના ત્રણે પુત્રો ચાલી રહ્યા હતા તે છેક ઉપરના ભાગમાં ચઢ્યો^૯ અને ત્યાં ચઢીને પ્રથમ પ્રવેશ કરતાંજ આદિનાથ ભગવાનની માતાનાં તેણે દર્શન કર્યાં અને પોતાના મનમાં તેણે માન્યું કે, હરકોઇ માતા પોતાના પુત્રથીજ જગતમાં વંદ્ય થાય છે.^{૧૦} પછી સર્વ વિધિને મનમાં જાણનારા તે દેશલે, પોતે ઉદ્ધરેલી

પ્રસ્તાવ ૫

તે મરુદેવી માતાનું વિધિપૂર્વક પૂજન કર્યું અને આગળ ચાલી શ્રી-
શાંતિનાથના દેરાસરમાં જઈ તે ભગવાનનું પણ તેણે પૂજન કર્યું.^{૧૧}
પછી સંઘપતિ દેશલ, આદિનાથ વગેરે જિનેશ્વરોની પૂજા કરીને
સંઘની સાથે કપર્દિ યક્ષનાં દર્શન કરવા માટે ગયો, કે જેની મૂર્તિનો
તેણે પોતેજ ઉદ્ધાર કર્યો હતો. ^{૧૨} ત્યાં જઈને તે આખા સંઘની
સાથે ઉભો રહ્યો અને ફરકતી પતાકાવાળા દેરાસરને જોઈને તેણે
માન્યું કે, સંસારસમુદ્રને સામે પાર જવા માટે આ એક
નૌકાપાત્રજ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. ^{૧૩} એ રીતે એક દૃષ્ટિથી
તેને જોતો જોતો સંઘપતિ દેશલ અનુક્રમે યુગાદિનાથ ભગવાનના
સિંહદ્વારમાં જઈ પહોંચ્યો. તે દ્વાર પ્રવેશ કરતી વખતે મોક્ષલક્ષ્મીનુંજ
જાણે બારણું હોય તેવું જણાતું હતું. ^{૧૪} ત્યાં ઉભા રહીને દેશલે
શ્રીયુગાદિનાથ ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં અને પછી હર્ષપૂર્વક સુવર્ણ,
વસ્ત્રો, મોતીઓ તથા અલંકારો-વગેરે પુષ્કળ ધનની વૃષ્ટિ કરી.^{૧૫}
તે પછી દેરાસરના મધ્ય પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરી તેનું ચિત્ત પોતે કરાવેલી
આદિનાથ ભગવાનની મૂર્તિને વંદન કરવા માટે આતુર બન્યું અને
તુરતજ પૃથ્વી પર લોટી પડીને સંઘપતિ દેશલ આદિનાથ ભગવાનની
સમીપમાં ગયો.^{૧૬} પછી પોતે ઉભો થઈને અમૃતની મૂર્તિને જેમ બેટી
પડે તેમ, સર્વાંગે એ ભગવાનને બેટી પડ્યો. કેમકે સમગ્ર જગતને
સજીવન કરનારા-જીવિતદાન આપનારા દુર્લભ ખળનાને સંપાદન
કરી ક્યો મનુષ્ય મદમત ન બને-આનંદમગ્ન ન થાય!^{૧૭} તેણે ભક્તિ-
પૂર્વક પ્રણામ કરીને આદિનાથની તે લેખ્યમય મૂર્તિનું પુષ્પો વગેરેથી
પૂજન કર્યું અને પછી તેમને પ્રદક્ષિણા કરવાનું મન કરીને કાટા-
કોટીના ચૈત્યમાં રહેલા સર્વ અરિહંતોની પણ પૂજા કરી.^{૧૮}
તે પછી સંઘનાથ દેશલે (ત્યાં રહેલી) પાંડવોની પાંચે મૂર્તિઓનું
તથા (તેઓની માતા) કુંતીનું પણ પૂજન કર્યું અને ત્યાંથી આગળ

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

જાન પ્રિયાલવૃક્ષ (રાયણ)ની નીચે રહેલાં શ્રીયુગાદિદેવનાં પગલાંનું પૂજન કર્યું. ૧૪ તે સ્થળે પોતે કરાવેલી મયૂરની મૂર્તિ કે જે લોકોને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી હતી, તેને જોઇને તેના મનમાં અત્યંત હર્ષ થયો, તેથી તે સ્થળે તેણે મોતી અને સુવર્ણના અલંકારો વગેરેની વૃષ્ટિ કરી મૂકી. ૨૦ એ પ્રકારે દેશલની અદ્ભુત ભક્તિ જોઇને આદિનાથના એ તીર્થ ઉપર રાયણનું જે એક વૃક્ષ હતું, કે જે હજી પણ એની એ સ્થિતિમાં જ છે તેણે અમૃતની પેઠે પોતાના દૂધ (ક્ષીર) વડે તે સમયે વૃષ્ટિ કરી. ૨૧ તે પછી સાધુ દેશલે મોટા ઉત્સવો કર્યા, યાત્રિકોને વસ્ત્રાદિનાં દાન કર્યાં, બાવીશ તીર્થકરોની પૂજા કરી અને સર્વસ્થળે પ્રદક્ષિણા કરી. ૨૨ તે પછી છેક પૃથ્વીતલ ઉપર મસ્તક મૂકીને આદિનાથ ભગવાનને પ્રણામ કરી પોતાના પુત્રોની સાથે તે પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ગયો અને પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે સત્વર તત્પર થયો. ૨૩

પ્રતિષ્ઠા વિધાન

તેણે પ્રતિષ્ઠાવિધિની તૈયારી કરાવવામાટે પોતાના પુત્ર સમરસિંહને આજ્ઞા કરી, કેમકે બધા પુત્રો સમાન હોય છે તો પણ તેઓમાં કોઈ એકનું જ ભાગ્ય આવું કાર્ય કરવાને યોગ્ય હોઇને સર્વોત્કૃષ્ટ હોય છે. ૨૪ પિતાની એ આજ્ઞા સંપાદન કરીને સમરસિંહે પણ પોતાની યોગ્યતાને મુનિના ગૌરવ જેવીજ માની-પોતાનામાં મુનિના ગૌરવની યોગ્યતા જેવી યોગ્યતા માની (?) કેમકે વેદમાં પણ કહેવાય છે કે, કાર્યમાં નિયોગ-પ્રેરણા તે બહુ માનનું કારણ બને છે. ૨૫ તેણે અઢાર પ્રકારની સ્નાનમાં ઉપયોગી મીઠાઈ (?) ઉત્તમ પ્રતિનાં પકવાનો તથા સેંકડો (સુગંધી) મૂળીયાં વગેરે સર્વ વસ્તુ, કે જે પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં ઉપયોગી છે તેને તૈયાર કરાવીને એકત્ર કરી. ૨૬ તે સમયે સૌરાષ્ટ્રના નવ વિભાગમાંથી તથા વાળાકમાંથી અનેક ઉત્તમ,

પ્રસ્તાવ ૫

મધ્યમ તથા અધમ મનુષ્યો, એ પ્રતિષ્ઠાવિધિને જોવામાં ઉત્સુક બનીને આવ્યા હતા અને તેઓ સર્વ બાહુઓને ઉંચા કરીને પર્વત ઉપર ચઢી ગયા હતા.^{૨૭} પછી માધ માસની શુકલ ત્રયોદશી ને ગુરુવારને દિવસે સાધુ દેશલે યાત્રા કરવા માટે ચારે પ્રકારના સંધને એકઠો કર્યો,^{૨૮} અને પછી શ્રી સિદ્ધસૂરિ વગેરે આચાર્ય મહારાજોની સાથે સાધુશ્રેષ્ઠ દેશલ સંધની આગળ ચાલનારા સમરસિંહની સાથે કુંડમાંથી જળ લાવવા માટે નીકળ્યો. ^{૨૯} તેણે દિકપાલનું, કુંડના અધિપતિ દેવનું તથા સૂર્ય વિગેરે ગ્રહોનું વિધિપૂર્વક પૂજન કર્યું એટલે સમરસિંહે, શ્રીસિદ્ધસૂરિએ મંત્રાધાનથી પવિત્ર કરેલા જળ વડે સમગ્ર કળશો ભરાવ્યા.^{૩૦} તે વખતે વાદિત્રોના તથા જયજયકારના શબ્દો પર્વતની ગુફાઓમાં પ્રવેશ કરીને લગભગ બમણા થઈ પડ્યા હતા, જેથી પર્વતપણુ એ મહોત્સવ જોઈને જાણે ગર્જના કરતો હોય તેમ લાગતું હતું.^{૩૧} પછી સુવાસિની સ્ત્રીઓના મસ્તકો ઉપર તે કળશો મૂકીને સમરસિંહ સમગ્ર સંધની સાથે મોટા ઉત્સવપૂર્વક શ્રી-ઋષભદેવ ભગવાનના ચૈત્યમાં આવ્યો,^{૩૨} ત્યાં જળના કળશોને યોગ્ય સ્થાને સ્થાપીને સાધુ સમરસિંહે, પ્રતિષ્ઠાદૃષ્ટતાની મૂળ ભૂમિ સમાન સેંકડો મૂળોને પીસાવવાનો આરંભ કર્યો.^{૩૩} તેને વાટવામાં, જેના માતા, પિતા, સસરા, સાસુ તથા પતિ-આ પાંચ જણા જીવતા હોય તેવી સુવાસિની સ્ત્રી જ યોગ્ય ગણાય છે, બીજા કોઈ નહિ.^{૩૪} પણ સમરસિંહને તો તેવા પ્રકારની ચાર સો સુવાસિની સ્ત્રીઓ તે વેળા મળી આવી હતી, જેઓ તેને આનંદ ઉપભવનારી થઈ પડી હતી. તે સર્વ સ્ત્રીઓને સાધુ સમરસિંહે સેંકડો મૂળોને વાટવા માટે ઉત્સવપૂર્વક સત્તર ખેસાડી દીધી,^{૩૫} શ્રીસિદ્ધસૂરિ પ્રભુએ અનુક્રમે તે સર્વ સ્ત્રીઓના મસ્તક ઉપર વાસક્ષેપ નાંખ્યો જેથી અધિક ઉત્સાહમાં આવી જઈને તે સ્ત્રીઓએ અન્યોન્યની સ્પર્શપૂર્વક

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

સેંકડો મૂળોનું ધર્ષણ કરવા માંડ્યું.^{૩૬} તે સ્ત્રીઓ મંગળગીતના ગાન-પૂર્વક હર્ષથી તેને વાટયા લાગી અને મોક્ષલક્ષ્મીને વશ કરવા માટે જાણે ચૂર્ણ તૈયાર કરવામાં આવતું હોય તેવું ચૂર્ણ તૈયાર થવા લાગ્યું.^{૩૭} બીજી બાજુથી સમરસિંહ, અનેક પ્રકારનાં શ્રેષ્ઠ પદ્મસ્ત્રો તથા વસ્ત્રો તે સ્ત્રીઓને આપવા લાગ્યો અને પોતાના પુણ્યના રજ-કણ સમાન તે સેંકડો મૂલના ચૂર્ણને કોડીયામાં નાંખવા લાગ્યો.^{૩૮} ૩૮ તે પછી જિનમંદિરની ચારે દિશામાં નવ નવ પ્રકારની અંગવેદિકાઓ સ્થાપી દેવામાં આવી, કે જેઓ સમરસિંહના પુણ્યથી ચારગણા થઇને ત્યાં પ્રાપ્ત થયેલાં નવ નિધિઓની પેઠે શોભી રહી હતી.^{૩૯} તેની આસપાસ ચારે બાજુ લીલા યવના અંકુરો પણ મૂકી દેવામાં આવ્યા હતા, કે જેઓ નવે નિધિઓના અંતરના આનંદથી પ્રકટ થયેલા રોમાંકુરોની પેઠે તે શોભતા હતા-તે યવાંકુરો નવનિધિઓના હર્ષના રોમાંચ હોય તેવા શોભી રહ્યા હતા.^{૪૦} તે પછી સાધુ સમરસિંહે દેવના આગળના ભાગમાં મંડપની વચ્ચે ચાર ખૂણાવાળી એક વેદિકા તૈયાર કરાવી. તે વેદિકા એક હાથ ઉંચી હોઇને નંદાવર્ત નામનો પદ તેના પર રહી શકે તેવડી મોટી હતી.^{૪૧} તે વેદિકા ઉપર સાધુશ્રેષ્ઠ સમરસિંહે એક મંડપ તૈયાર કરાવ્યો. તે મંડપ ચાર ખૂણે રહેલા ચાર થાંભલા ઉપર બંધાયો હતો, તેના ઉપરના ભાગમાં સુવર્ણનો એક કળશ આવી રહ્યો હતો, તેની શોભા અતુલ હોઇને સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ હતી અને વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્રોથી બનાવેલા કેળના સ્તંભોની શોભાથી તે અત્યંત સુંદર લાગતો હતો.^{૪૨} એ મંડપની પાસે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના મુખ્ય દેરાસર માટેનો એક ધ્વજ દંડ પણ મૂકાવી દેવામાં આવ્યો કે જેના ઉપર એક મહાન ધ્વજ ફરકી રહી હતી. આ દંડને કારીગરો પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે બરાબર તૈયાર કરીને ત્યાં સ્થાપવામાં આવ્યો હતો.^{૪૩} શ્રી આદિનાથ ભગ-

પ્રસ્તાવ ૫

વાનના દેરાસરની ચોખ્ખાણુ ખીજ કેટલીએક વેદિકાઓ પણુ તૈયાર કરાવવામાં આવી હતી. તે સર્વ વેદિકાઓ અત્યંત સુંદર હોઇને વિશાળ હતી, ઉંચી હતી અને તેની આસપાસ રેતી, કેટલાંએક મૂળીયાં તથા દર્ભો પાથરી દેવામાં આવ્યા હતા. ૪૪ ભગવાનના દેરાસરનું જે દ્વાર હતું તેના પર આંખાનાં સુંદર પાંદડાંઓનું એક તોરણ પણુ બાંધી દેવામાં આવ્યું હતું, કે જે ચૈત્યલક્ષ્મીના કંઠાબૂષણમાટેની નવાં નીલમની પ્રદીપ્ત માળાની પેઠે શોભતું હતું. ૪૫ તે પછી શ્રીસિદ્ધસૂરિએ ચંદનનો લેપ લગાડીને મહાકાંમતી એવાં ગોરાચન, કુંકુમ, કપૂર તથા કસ્તૂરી વજેરેથી નંદાવર્ત પદ્મ ચીતરી કાઢ્યો. ૪૬ અને પછી ઘટીકાર (ઘટીયંત્ર)ની ઘડીઓ જળથી ભરેલા પાત્રમાં પાણીથી પૂરી ભરાઈ જવાથી નીચે ખેસવા લાગી ત્યારે પ્રતિષ્ઠાનો સમય પાસે આવેલો. જાણી અત્યંત શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા શ્રીસિદ્ધસૂરિ સત્વર જિનમંદિરમાં ગયા. ૪૭ એટલે તેજ વખતે તેમની પાછળ ખીજ પણુ આચાર્ય મહારાજો જિનમંદિરમાં જઇને પોતપોતાનાં આસનો ઉપર ખીરાળ્યા અને પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં સાવધાન થયા. ૪૮ તે સમયે સંઘપતિ દેશલ પણુ પોતાના પુત્રની સાથે સ્નાનાદિથી પવિત્ર થઇને, સુંદર પવિત્ર વસ્ત્રો ધારણ કરીને તેમજ શ્રીખંડની મુદ્રાથી લલાટમાં ચિન્હ કરીને (કપાળમાં શ્રીખંડ-ચંદનનું તિલક કરીને) ત્યાં આવ્યો અને તેણે ભક્તિ-પૂર્વક જિનમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. ૪૯ વળી તે વેળા કેટલાએક શ્રાવકો પોતાનાં બિંબોને ગ્રહણ કરીને ત્યાં આવ્યા અને કેટલાએક પ્રતિષ્ઠાવિધિને જોવા માટે હર્ષથી વ્યામચિત્તવાળા થઇને ત્યાં આવ્યા. ૫૦ પછી શ્રીસિદ્ધસૂરિ પ્રભુ રત્ન તથા સુવર્ણની મુદ્રાઓ આંગળીઓમાં રાખીને, હાથમાં કંકણ રાખીને તથા છેડાવાળાં બે વસ્ત્ર ધારણ કરીને શ્રી-જિનભગવાનની આગળ ઉભા રહ્યા. ૫૧ સાધુ દેશલ સાહસ્યને સાથે રાખી ઋષભદેવ ભગવાનની જમણી બાજુએ બેઠો અને સહજપાલ તથા

(૨૦૬)

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

સમરસિંહ જિનભગવાનને સ્નાન કરાવવા સજ્જ થઇ તેમની ડાબી આંખુ ખેદા.^{૫૨} પવિત્ર બુદ્ધિવાળો સામંત, કે જે પોતાના કુળની મર્યાદાનું પાલન કરનારો હતો તે, પોતાના સમાન ગુણુવાળા સાંગણુ નામના ભાઇની સાથે ઉજ્જવળ સુંદર આમર ધારણુ કરી જિનભગવાનની આગળ ઉભો રહ્યો.^{૫૩} પછી લોકોની નજર ન લાગે તે માટે અરિષ્ટ વર્ણુવાળી એક અરિષ્ટ રત્નની માળા ભગવાનના વક્ષઃસ્થળમાં સ્થાપન કરી. કેમકે આ જગતમાં જે વસ્તુ લોક પ્રશસ્ત હોય છે તેની રક્ષા કરવી તે યોગ્યજ છે.^{૫૪} જે કે શ્રીજિનભગવાન સર્વાનું રક્ષણુ કરવા માટે સમર્થ છે, છતાં તેમની રક્ષા માટે જે રક્ષા-રાખડી પહેરાવવામાં આવી હતી, તે એમ સૂચવતી હતી કે કામક્રોધાદિ આંતર શત્રુઓથી પીડા પામતા સમગ્ર જગતનું આ ભગવાનજ રક્ષણુ કરશે.^{૫૫} તે પછી કપૂર, ચંદન, શ્રીફળ, અક્ષત, પુષ્પ, ધૂપ, કાદાગર, અને કસ્તૂરી વગેરે જે જે વસ્તુઓ પ્રતિષ્ઠાવિધિમાં યોગ્ય ગણાય છે તે સમગ્ર ત્યાં મૂકવામાં આવી.^{૫૬} (અને તે વખતે ભગવાનના હાથ ઉપર ઋદ્ધિ અને વૃદ્ધિ ઔષધિ સહિત મીઠળ આંધવામાં આવ્યું ત્યારે કવિએ તેની આ પ્રમાણે ઘટના કરી:-) હે જિનવર ! આપના હાથ ઉપર આ મીઠળ સહિત ઋદ્ધિવૃદ્ધિ (ઔષધી) આંધવામાં આવેલી છે તેનું કારણુ હું જાણું છું. તે એજ છે કે, ભવ્ય જીવોને તમે ઋદ્ધિ તથા વૃદ્ધિ અર્પણુ કરો છો અને આપે સૌની પહેલાં મદનફળ-એટલે કામવા-સનાના ફળરૂપ આ સંસારભ્રમણુનો નાશ કર્યો છે.^{૫૭} પછી ગુરુ શ્રી-સિદ્ધસૂરિએ દેશલ આદિ શ્રાવકોના કંકણુયુક્ત હાથ ઉપર સાવધાન થઇને કુંભાનાડું આંધી દીધું.^{૫૮} એ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠાની સામગ્રી કરાર્થ રહી એટલે સિદ્ધસૂરિએ સ્નાત્ર કરનારાઓ દ્વારા મંત્રપૂર્વક સ્નાત્રનો આરંભ કરાવ્યો.^{૫૯} અને ક્રમપૂર્વક તીર્થપતિ જિનભગવાનના સર્વ સ્નાત્રો તેમજ પોતેજ કરાવ્યાં તેમજ ખીજ આચાર્યોને માટે જે યોગ્ય હતાં

(૨૦૭)

પ્રસ્તાવ ૫

તે સર્વકર્મો તેઓની પાસેજ તુરત કરાવી લીધાં. ૬૦ તે પછી મુહૂર્તની ઘડી પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે શ્રીસિદ્ધસૂરિએ એકચિત્ત થઈને સારા નિમિત્તિઆઓ વડે અપાયલા પ્રતિષ્ઠાના ઉત્તમ મુહૂર્તને સાધી આવ્યું. ૬૧ અને પછી ઉત્તમ મુહૂર્તે સિદ્ધસૂરિએ જિનેશ્વરની પ્રતિમાને લાલરંગનાં શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રોથી ઢાંકી દેખને શ્રીખંડ તથા વાસક્ષેપ વગેરેથી તેનું પૂજન કર્યું ને મંત્રોવડે તેને કલાયુક્ત કરી. ૬૨ તે વખતે સાધુ સમરસિંહ ગુરુની પોષધશાળામાં ગયો અને ત્યાં રહેલા નંદાવર્તના પટ્ટને સુવાસિનીના મસ્તક ઉપર મૂકીને સત્વર આદિનાથ ભગવાનના દેરાસરમાં આવ્યો. ૬૩ ત્યાં એક તરફથી વાદિત્રો વાગવા શરૂ થયાં અને બીજી તરફથી જિનભગવાનના ગુણોને લોકો ગાવા લાગ્યા, ત્યારે સંઘપતિ સમરસિંહે મંડપની વેદિકા ઉપર તે પટ્ટનું સ્થાપન કર્યું. ૬૪ પછી સિદ્ધસૂરિપ્રભુ દેવાલયમાંથી નીકળીને તુરતજ એ પટ્ટની પાસે આવ્યા. અને તેમણે કપૂરના ચૂર્ણથી એ લિખિત મંત્રનું વિધિપૂર્વક પૂજન કર્યું. ૬૫ એ રીતે નંદાવર્ત મંડળ માંડીને મંત્ર-તંત્ર જાણનારા શ્રીસિદ્ધસૂરિએ કપૂર આદિથી તેનું મુદ્રા સહિત પૂજન કરી કળિના દોષને શીઘ્ર ભેદી નાખ્યો. ૬૬ તે પછી બીજા પણ સર્વ આચાર્યોએ ત્યાં આવીને ભક્તિપૂર્વક સિદ્ધાંતવિધિમાં કલ્યા પ્રમાણે નંદાવર્તની પૂજા કરી. ૬૭ શ્રીસિદ્ધસૂરિ તો ફરી પણ શ્રીચક્રભદ્રે ભગવાન પાસે જઈ પહોંચ્યા અને લગ્ન સાધનની સિદ્ધિ માટે સાવધાન થયા. ૬૮ તે સમયે કુંભાનાડાને બહાને ગુરુના હાથ ઉપર જે રાગ લાગેલો હતો તે, પોતાને જિતનારા જિન ભગવાનને શાંત પાડવા માટે જાણે ઇચ્છતો હોય અને તેથીજ ત્યાં આવ્યો હોય તેમ લાગતું હતું. ૬૯ તે પછી પ્રતિષ્ઠાનું મુહૂર્ત જ્યારે પાસે આવ્યું, ત્યારે શ્રીસિદ્ધસૂરિ રૂપાની એક કટોરીને એક હાથમાં લઈને તેમજ બીજા હાથમાં સોનાની એક સળી લઈને તૈયાર થયા. ૭૦

(૨૦૮)

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

અને પ્રતિષ્ઠાનો તે સમય પાસે આવ્યો, ત્યારે આદિનાથ ભગવાનની સન્મુખ ઉભેલા સર્વ લોકોએ “પ્રતિષ્ઠાનો સમય થયો, થયો.” એમ સર્વ દિશાઓમાં ઉચ્ચ સ્વરે કહેવા માંડ્યું.^{૭૧} તે વખતે શ્રીસિદ્ધસૂરિ પ્રભુએ જિનેશ્વર ભગવાન ઉપરથી વચ્ચ ખસેડી લીધું અને તેમનાં બન્ને નેત્રનું એક જાતના સુરમાવાળું તથા કપૂરવાળું અંજન કરીને ઉન્મીલન કર્યું—બન્ને નેત્રોને વિકસ્વર કર્યો.^{૭૨} એ રીતે વિક્રમ સંવત ૧૩૭૧ ના માઘ શુદ્ધ ચૌદશને સોમવારને દિવસે પવિત્ર પુણ્ય નક્ષત્ર અને બળવાન મીન લક્ષ્મ હતું ત્યારે શ્રીસિદ્ધસૂરિ ગુરુએ શત્રુંજય પર્વત ઉપર ભગવાન નાભિનંદન ઋષભદેવની અચળ પ્રતિષ્ઠા કરી. તે સમયે માંગલિક વાદિત્રો વાગી રહ્યાં હતાં, દેશલ તથા સમ-રસિહની ગુણકીર્તિ ગવાઈ રહી હતી અને સ્તુતિપાઠકોના ધવળમંગળ ધ્વનિઓ થઇ રહ્યા હતા. ૭૩-૭૪ શ્રીસિદ્ધસૂરિની પૂર્વે શ્રીવજ્ર-સ્વામિએ શત્રુંજય ઉપર પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને તેમના પછી શ્રી-સિદ્ધસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. આ રીતે પ્રતિષ્ઠાની દૃષ્ટિએ શ્રીવજ્રસ્વામી તથા શ્રીસિદ્ધસૂરિ બન્નેની સમાનતાજ ગણાય.^{૭૫} વળી શ્રીસિદ્ધસૂ-રિએ પોતાના તેજથી ભૂમિભાગને પ્રકાશિત કર્યો હતો, તેમનો સ્વભાવ સ્વચ્છ હતો, તેમનું સત્ત્વ તથા સાર ઘણું ઉચ્ચ હતાં અને તેમણે શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની મુદ્રા ધારણ કરીને સ્થિતિ કરી હતી, જેથી તેમને શ્રીવજ્રસ્વામીની તુલના પ્રાપ્ત થાય તે યોગ્યજ છે.^{૭૬} જ્યારે શ્રીસિદ્ધસૂરિએ મુખ્ય ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે તેમની આઘાથી વાચનાચાર્ય નાગેન્દ્રે મુખ્ય દેરાસર ઉપરના ધ્વજદંડની પ્રતિષ્ઠા કરી.^{૭૭} અને પછી દેશલે પોતાના સમગ્ર પુત્રોની સાથે આદિનાથ ભગવાનના શરીર ઉપર ચંદનનું તથા કપૂરનું વિલેપન કર્યું અને ઉત્તમ પ્રકારના પુષ્પો ચઢાવીને સાતે (નરકોનો) વિજય કર્યો.^{૭૮} તેમજ દેશલે શ્રીજિનેન્દ્ર ભગવાનની આગળ પાંચ પકવાન્ન વગેરે નૈવેદ્ય

પ્રસ્તાવ ૫

નિવેદન કર્યું તથા જાતજાતના ફળો મુક્યાં. ૭૯ તે વખતે કેટલાએક લબ્ધ જનો ભગવાન આદિપ્રભુના હાથને કંકણથી યુક્ત જોઈને અત્યંત આનંદમાં આવી ગયા અને હર્ષના ભારથી જાણે નમી પડતા હોય તેમ, કરવા લાગ્યા. ૮૦ વળી કેટલાએક લબ્ધ જનો જિનેશ્વરના મુખ ઉપર પોતાનાં નેત્રો સ્થાપીને ગીત ગાનમાં મસ્ત બન્યા અને પૃથ્વીપર ઉભા રહી આદિજિનેશ્વરની ગુણાવળી ગાવા લાગ્યા. ૮૧ કેટલાએક મનુષ્યો કસ્તૂરી વગેરે લઈને ભગવાનના શરીર ઉપર સુંદર વિલેપન કરવા લાગ્યા, ત્યારે બીજા કેટલા એક મનુષ્યો પુષ્પ વગેરે ઉત્તમ પદાર્થો લઈને ભગવાનનું પૂજન કરવા લાગ્યા. ૮૨ શ્રીશત્રુંજય ઉપર માત્ર એક અંગુષ્ઠ જેવડી પ્રતિમા સ્થાપનારાને પણ ઘણું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તો પછી એ તીર્થ ઉપર તીર્થ નાયક આદિપ્રભુનીજ પ્રતિષ્ઠા કરનારાને જે પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય તેને તો પ્રભુ જિનેશ્વરજી જાણી શકે તેમ છે. ૮૩ જે શત્રુંજય પર્વત ઉપર માત્ર એક હાથ જેવડી નાની દેહરી કરારી હોય તો પણ વર્ણન કરવાને અશક્ય-અતુલ પુણ્યનું કારણ થાય છે તેજ શત્રુંજય ઉપર મુખ્ય જિનેશ્વરના ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરનારાને જે પુણ્ય તથા જે કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય તેને માપવાને માટે કોણ સમર્થ છે ? ૮૪-૮૫ એ પ્રમાણે તે સમયે લબ્ધ લોકો સ્તુતિ કરી રહ્યા હતા, ગીતનૃત્ય આદિ કરવામાં મગ્ન બન્યા અને લબ્ધ મોક્ષરૂપી પ્રાસાદને પ્રાપ્ત થયેલા હોય તેમ માનવા લાગ્યા. ૮૬ એ પ્રકારે લબ્ધ લોકો મહોત્સવ કરી રહ્યા હતા ત્યારે દેશજ દેવાલયના શિખર ઉપર ધ્વજદંડ ચઢાવવાને તૈયાર થયો, તેણે દેવાલયના શિખર ઉપર સુખેથી ચઢવા માટે માણસો પાસે પગથીયાં બંધાવ્યાં, કે જે પગથીયાં સ્વર્ગ ઉપર ચઢવા માટે મજબૂત નીસરણી જેવાં જણાતાં હતાં. ૮૮ તે પછી સંઘપતિ શ્રીદેશજ પોતાના પુત્રની સાથે શ્રીસિદ્ધસરિપ્રભુને હાથનો ટેકો આપીને તેમજ મોટા

(૨૧૦)

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

દંડને આગળ કરીને દેરાસરના શિખર ઉપર ચઢ્યો. ૮૭ તે વખતે સિદ્ધસૂરિ ગુરુએ શિખરના કુળશ ઉપર વાસક્ષેપ નાંખ્યો અને તે કુળશનેજ દેશલના કુળમાં જાણે સ્થાપિત કરતા હોય તેમ શોભવા લાગ્યા. ૮૮ પછી સંઘનાયક દેશલે સદાચારી કારીગરો પાસે પોતાના કીર્તિસ્તંભની પેઠે દંડની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ૮૯ અને તેના ઉપર ચંદ્રના જેવી ઉજ્જવળ એવી એક ધ્વજ બંધાવી. તે ધ્વજ, ભયંકર કલિકાળના વિજયથી ઉંચે ફરકી રહેલી દેશલની વિજયપતાકા હોય તેવી શોભતી હતી. ૯૦ તેમજ સર્વજ્ઞ ભગવાનના દેરાસર ઉપર વિસ્તાર પામેલી ઉજ્જવળ પતાકા, અત્યંત લાંબી તથા કાળા અગરના હસ્તક (થાપા) થી યુક્ત હોઇને ભવ્ય લોકોને પવિત્ર કરવા માટે સ્વર્ગમાંથી ઉતરતી અને ચક્રવાક પક્ષીથી યુક્ત એવી ગંગાની પેઠે શોભતી હતી. ૯૧ પોતાના પાંચ પુત્રોથી યુક્ત સાધુ દેશલ, પાંચ ઇન્દ્રિયોથી યુક્ત જીવની પેઠે જ્ઞાન ધર્મોમાં અત્યંત શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો હોઈને સર્વ મનુષ્યોમાં પરમ શોભાને પ્રાપ્ત થયો હતો. ૯૨ પૂર્વે જાવડિએ પોતાની સ્ત્રી સાથે જ્યાં નૃત્ય કર્યું હતું અને તે વખતે વાયુ જેમ રૂને ઉરાડી નાખે તેમ વિધાતાએ તેને ક્યાંઈ ફેંકી દીધો તે હજી સુધી પણ કોઇ જાણી શક્યું નથી, તેજ સ્થળે લાગ્યશાળી દેશલે સમગ્ર સંઘની સાથે નૃત્ય કરવાનો આરંભ કર્યો અને તેમાં તેનો મનોરથ સિદ્ધ થયો, તેમજ સમગ્ર પુત્રોની સાથે તે વિજયી થયો. ૯૩-૯૪ તે સમયે આનંદ પૂર્ણ મનવાળા સાધુ દેશલે નૃત્ય કરતાં કરતાં ચાચકોને અનેક પ્રકારનાં દાનો આપ્યાં હતાં, તેમજ સુવર્ણ, ઘોડા, વસ્ત્રો તથા અલંકારોનાં પણ પુષ્કળ દાનો કર્યાં હતાં. ૯૫ વળી જે વેળા દેવાલયના ઉપરના ભાગમાં રહીને તે નૃત્ય કરતો હતો, ત્યારે તેણે કદપદ્મની પેઠે નીચે રહેલા મનુષ્યને અત્યંત હર્ષથી સુવર્ણ તથા રત્નોના અલંકારો અને વસ્ત્રો રૂપ ફોળો અર્પણ કર્યું

પ્રસ્તાવ ૫

હતાં.૯૮ તેમજ સાધુ સહજપાલ, સાહજી, સમરસિંહ, સામંત, અને સાંગજી-એ પાંચે જાણીએ પણ ધનની વૃદ્ધિ કરી હતી.૯૯ એ રીતે તેઓ જ્યારે યાચકોને દાનો આપતા હતા, ત્યારે તે જોઇને લોકોએ માન્યું હતું કે પરસ્પર સ્નેહવાળા આ પાંચે પાંડવો છે કે શું? ૧૦૦ તેમજ મનમાં વિરમય પામેલા સર્વ લોકો તે વેળા પરસ્પર કહેતા હતા કે, તીર્થનો ઉદ્ધાર કરવા માટે તે પાંડવોજ ફરી આવેલા છે કે શું? ૧૦૧ એ રીતે અત્યંત ઉત્કંઠાથી ઉત્સવ કર્યા પછી સાધુ દેશલ જિનપતિનું મુખક્રમજ જેવા માટે શિખર ઉપરથી ઉતર્યો અને અત્યંત આનંદથી તથા વેગથી જિન ભગવાન પાસે ગયો. ૧૦૨ પછી તેણે બલ્લાનક મંડપના આગળના ભાગમાંથી ખસેડીને દેવના મસ્તકના વિભાગથી આરંભી છેક શિખરના દંડ સુધી રેશમી વસ્ત્રો જેની વચ્ચે સાંધેલાં હતાં તેવી મોટી મોટી ધ્વજજ્યો બંધાવી. ૧૦૩ અને દેવને નિમિત્તે ત્રણ છત્રો તેણે અર્પણ કર્યા. તે છત્રોમાં એક એક છત્ર જાણે ત્રણ લોકનું અધિપતિપણું મેળવવાની ઇચ્છાથી હોયની તેમ હિમાંશુ-રૂપા, પદ્માંશુ-રેશમી વસ્ત્ર અને સુવર્ણનું બનેલું હતું. ૧૦૪ તેમજ દેશલે સ્વર્ગનું રાજ્ય મેળવવા માટે હોયની તેમ ગંગાના તરંગ સમાન સુંદર અને ચમરીના કેશથી બનાવેલાં બે ચામરો આદિનાથ ભગવાનને અર્પણ કર્યા. ૧૦૫ તે ઉપરાંત ખીજાં બે ચામરો, કે જેઓનો દંડ સુવર્ણનો હતો તથા તંતુઓ રૂપાના હતા તે પણ અર્પણ કર્યા. ૧૦૬ વળી જેમ પોતાના પુણ્ય-સમુદાયરૂપ મણિઓના પર્વત ઉપર જાણે નિધિ સ્થાપન કરવા તૈયાર થયો હોય તેમ, દેશલે સુવર્ણના, રૂપાના, તથા પિત્તળના સ્નાત્ર કળશો જિન ભગવાનને અર્પણ કર્યા. ૧૦૭ દેશલે મંગલમય અને આરાત્રિક-શાશ્વત સ્થાન મેળવવા માટે ઉત્સુક હોયની તેમ રૂપાનો એક સુંદર મંગળદીવો તથા આરતિ આપી, ૧૦૮ વળી તેણે દેવા-

પ્રતિષ્ઠાવિધાન

લયના ચારે ખૂણામાં તથા સર્વ મંડપોમાં રેશમી વસ્ત્રથી બનાવેલા તથા મોતીની સેરોવાળા ચંદરવા બંધારી દીધા હતા. ૧૦૯ સંઘનાયક દેશલે સર્વ દોષોથી રહિત એવા ભગવાન જિનેશ્વરની આગળ અખંડ (અણીશુદ્ધ) ચોખાઓથી, મગથી, સોપારીઓથી, નાળીએરથી તથા અલંકારોથી મેરુ પર્વત પૂર્વે અને જિનેશ્વર ભગવાનના જન્મ-સમયે જેમ મેરુપર્વત ઉપર સ્નાત્રોત્સવ થયો હતો તેવોજ સ્નાત્રોત્સવ એ સમયે આદિનાથ ભગવાનનો કર્યો. ૧૧૦-૧૧૧ તે પછી દેશલે ઉપવાસ તથા વ્રત કરી પવિત્ર થઈને પોતાના પુત્રો, પૌત્રો અને અનુયાયીઓની સાથે બીજા પશુ સર્વ જિનેશ્વરોનું પૂજન કર્યું અને દશ દિવસનો ઉત્સવ ચાલુ કર્યો. ૧૧૨ તે વેળા પશુ દેશલે પૃથ્વીના સર્વ ખંડોની લક્ષ્મી સંપાદન કરવા માટે ઉત્તમ પ્રકારના કપૂરથી તથા ચંદનથી ભગવાનના શરીરનું અર્ચન કર્યું. ૧૧૩ તેમજ મરણ પછી દેવોની લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા માટે તે શુદ્ધ મનવાળા દેશલે બોરસળી, કેવડો, ચંપો તથા જૂંદા વગેરેનાં પુષ્પોથી આદિનાથ ભગવાનની પૂજા કરી. ૧૧૪ સાધુ સાહસ્યપાત્ર રાત્રિના સમયે પલપ્રમાણ કપૂર ધુંટીને અને તે વડે વિલેપન કરીને આદિનાથ ભગવાનના શરીરને કસ્તૂરીથી ભૂષિત કરતો હતો અને લાખોની સંખ્યામાં માલતી, કેવડો, મોગરો તથા ચંપો-વગેરેનાં પુષ્પોથી અદ્ભુત મહાપૂજા રચતો હતો. ૧૧૫-૧૧૬ સાધુ સમરસિંહ તે વખતે જિન ભગવાન આગળ પ્રજ્વલિત અગ્નિમાં ઉત્તમ જાતનું કપૂર તથા કાળું અગર હોમતો હતો, જેથી તેના ધૂમાડાને બહાને દેશલનાં પાપો તેના પુણ્યથી જાણે દૂર થતાં હોય તેમ લાગતું હતું. ૧૧૭ તે પછી દેશલ સહજપાલની સાથે મંડપમાં ઉભો રહી અરિહંત ભગવાન ઉપર પોતાની દૃષ્ટિને સ્થિર કરતો હતો અને તીર્થનાથના ગુણમાં શ્રુદ્ધિને એકાગ્ર કરી નાટ્યમહોત્સવ કરાવતો હતો.

પ્રસ્તાવ ૫

૧૧૮ પ્રતિદિન પ્રાતઃકાળે શ્રીસિદ્ધસુરિ ગુરુના ચરણયુગલમાં પ્રણામ કરી સર્વ સાધુઓને સંપૂર્ણ તૃપ્તિ કરનારા ભાતપાણી વહોરાવીને પ્રસન્ન કરતો હતો અને તે પછી પોતે પોતાના પુત્રોની સાથે પારણું કરતો હતો. ૧૧૯ એટલુંજ નહિ પણ ઉત્તમ વૈભવવાળો તે દેશલ ભાત-ચારણોને તથા સર્વ ગવૈયાઓને પણ યથેષ્ટ ભોજન કરાવતો હતો. ૧૨૦ ઉપરાંત યોગીઓ, દીનમનુષ્યો, અનાથો તથા દરિદ્રીઓને પણ ભોજનની સવડ થાય, તે માટે તેણે એક અન્નસત્ર ખુલ્લું મૂક્યું હતું. ૧૨૧ એ રીતે સંઘનાયક દેશલ ધર્મમાં પરાયણ થઈને હમેશાં દાન આપતો. બરાબર દશ દિવસ સુધી તીર્થનાથનો દશ દિવસનો મોટો ઉત્સવ કર્યો. ૧૨૨ પછી અગીઆરમે દિવસે પ્રભાતમાં પોતાના ગુરુ શ્રીસિદ્ધસુરિને હાથે દેશલે, સમગ્ર સંઘની સાથે ભગવાનના હાથેથી કંકણબંધન છૂટું કરાવ્યું અને પોતે નવા કરાવેલા સુવર્ણના મુકુટ, હાર, શોભાયમાન કંઠાભૂષણ, બાણુબંધ તથા કુંડલ આદિ અલંકારો ચઢાવીને જગત્રણુ આદિનાથનું પૂજન કર્યું. ૧૨૩-૧૨૪ તે વેળા બીજા પણ ભવ્ય જનોએ જિનભગવાનની આગળ અનુક્રમે અતિસુંદર મોટી ધ્વજાઓ બંધાવી, મેરુપર્વત પૂરાવ્યા અને સ્નાત્ર કરાવ્યાં. ૧૨૫ તેમજ સંઘમાં આવેલા સર્વ સંઘ પુરુષોએ પણ પોતપોતાના વારા પ્રમાણે ભગવાનની મહાપૂજા, દાન તથા અન્નસત્રો વગેરે પુણ્યકર્મો કર્યાં. ૧૨૬ અને પછી દેશલ, સમગ્ર સંઘની સાથે તથા મુગુરુઓની સાથે હાથમાં આરતિ ઉઘી કરીને આદિનાથ ભગવાનની આગળ ઉભો રહ્યો અને તે વખતે તેના બન્ને બાહુ આગળ ધર્મમાં નિત્ય ઉદ્યમી રહેનારા અને ગુણના ભંડારરૂપ સાધુ સાહણ તથા સાંગણ હાથમાં આમર ધારણ કરીને ઉભા રહ્યા. ૧૨૭ બીજા તરફથી સામંત અને સહજપાલ પણ હાથમાં કલશ ગ્રહણ કરીને પોતાના પિતા સાધુ દેશલની બન્ને બાણુ ઉભા રહ્યા. ૧૨૮ તે વખતે સાધુ સમરસિંહે

(૨૧૪)

પ્રતિષ્ઠા વિધાન

લક્ષિતમાન થઇને પોતાના પિતાના ચરણથી આરંભીને નવે અંગોનું ચંદનનાં તિલક કરીને પૂજન કર્યું. ૧૨૯ અને તેમના લલાટમાં સુખડનું તિલક કરીને તે ઉપર તેના ભાગ્યની જાણે પુષ્ટિ કરતો હોય તેમ અક્ષત-ચોખા ચોઢ્યા. ૧૩૦ પછી સમરસિંહે માલતી, બોરસળી, ચંપો અને મોગરો-વગેરેનાં પુષ્પોથી ગુથેલી માળા, મોક્ષલક્ષ્મીના સ્વયંવરની જાણે વરમાળા હોય તેમ, પોતાના પિતાના કંઠમાં પહેરાવી. ૧૩૧ તેમજ સંધના બીજા પુરુષોએ પણ સાધુ દેશલના ચરણમાં તથા લલાટમાં મલયચંદનનાં તિલક કર્યાં, આરતિની પૂજા કરી તેના કંઠમાં પુષ્પોની માળા પહેરાવી અને સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરી. ૧૩૨ તે સમયે કેટલાએક ગવૈયાઓ શ્રીજિનેન્દ્ર ભગવાનના ગુણગાન કરવામાં તસ્લીન બની રહ્યા હતા, તેઓને સમરસિંહે પોતે કીમતી સુવર્ણ-કંકણ, ઘોડા તથા વસ્ત્રોનાં દાન કરીને પ્રસન્ન કર્યા. ૧૩૩ પછી દેશલે આદિનાથ ભગવાનની આરતી ઉતારી અને તેમની પૂજા કરી પ્રણામ કરીને મંગળદીવો ગ્રહણ કર્યો. ૧૩૪ તે વેળા બારોટ વગેરે ભાટો સિંહના જેવા ગંભીર સ્વરથી શ્રીયુગાદિ જિનેશ્વરની ગુણાવલી ગાવા લાગ્યા. ૧૩૫ બીજા સ્તુતિપાઠકો પણ સાધુ દેશલની તથા સમરસિંહની કીર્તિલતાને મેઘ સમાન પોષણ આપનાર બિરુદાવલીને આનંદપૂર્વક હાથ ઊંચા કરી કરીને બોલવા લાગ્યા. ૧૩૬ તે સાંભળી સમરસિંહે બારોટ વગેરે ભાટોને રૂપું, સુવર્ણ, રત્નો, ઘોડા, હાથી તથા વસ્ત્રોનાં હર્ષપૂર્વક દાન આપ્યાં. ૧૩૭ તે પછી શ્રીદેશલે સુગંધી કપૂરના ખંડવડે મંગળદીવો પ્રકટ કરીને મંગળદીપસ્તવન બણવા માંડ્યું કે તુરતજ તેની સાથે મોટાં વાદિત્રોના શબ્દો પણ થવા લાગ્યા. ૧૩૮ એ રીતે મંગળદીવો ઉતારી લઈ દેશલે, સંધની સાથે પોતાના ડાબા ઢીંચણને સંક્રાંતી લઈ પૃથ્વી પર મૂક્યો અને મુખને પૃથ્વીપર રાખી, મસ્તક ઉપર બે હાથ જોડીને શકસ્તવથી આદિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરી.

(૨૧૫)

પ્રસ્તાવ ૫

૧૩૯ તેજ પ્રમાણે શ્રી સિદ્ધસૂરિએ પણ સંઘની આગળ રહીને શકસ્તવ ઉપરાંત આદિગિનેશ્વરની અમૃતાષ્ટક વડે સ્તુતિ કરી:—૧૪૦ “હે દેવ ! અમૃતના સ્થાનરૂપ આપના મુખનાં દર્શન કરીને અમારી બુદ્ધિરૂપી દષ્ટિવિષવાળી નાગણીએ મિથ્યાત્વમોહરૂપી ઝેરનો ત્યાગ કર્યો છે, અને હવે તો પુષ્કળ આનંદ મગ્નજ બની રહી છે. ૧૪૧ હે દેવ ! આપના મુખચંદ્રના અમૃતમય કુંડમાંથી શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનિપુરુષોએ અમૃતની વૃષ્ટિ કરનારા જે શાસ્ત્રો રચ્યાં છે તેનું શ્રવણ કરીને મારું મન સંસારથી ઉત્પન્ન થનારા દાહનો ત્યાગ કરીને હવે શાંત થયું છે. ૧૪૨ હે જિનદેવ ! આપનો આ હાથ વિશેષે કરીને અમૃતના સમાન આનંદ ઉપજાવે છે, અને હું માનું છું કે, રતિ, કુદૃષ્ટિ અને વિકારના ત્રણે દોષો આપ માંથી દૂર થયા છે, જેથી આપ જગતમાં દર્શનપાત્ર થયા છો. ૧૪૩ અહો ! હે દેવ ! અજવાળા આઠમના ચંદ્રતુલ્ય આપના લલાટને જોઈને આજે મારા નેત્ર રૂપી ચક્રારપક્ષીનું યુગલ, તેની (લલાટની) કાંતિના તરંગસમૂહનું પાન કરી તેજ ક્ષણે પુષ્ટ બની ગયું છે. ૧૪૪ હે દેવ ! આપનું આ શરીર, કે જે અગણિત પુણ્યસમુદાયથી ભરપૂર છે અને અનંત કલ્યાણનું કારણ છે, તેનું જો માત્ર એકજવાર દર્શન થયું હોય તો, લબ્ધ જીવોને મરણ પછી અજ-રામર મોક્ષસુખ અર્પણ કરે છે. ૧૪૫ હે દેવ ! આપની જિજ્ઞા, ખરેખર અતિરસ ભરેલાં વાક્યામૃતની એક તળાવડી સમાન જ છે. કેમકે તે પોતાની સ્પંદન ક્રિયાથી ઉત્પન્ન થયેલા સરસ વચન સમૂહોના વિસ્તારરૂપ જળતરંગોનું જ સિંચન કરીને અમારા શરીરને શીતલ કરે છે. ૧૪૬ હે જિનપતિ ! આપનાં બન્ને નેત્રો, જગતનું કલ્યાણ કરનારા આપના શરીરમાં આવી રહેલા અમૃતના બે સમુદ્રો સમાન છે. કેમકે, હે જિનેશ ! એમાં સંસારથી ઉત્પન્ન થનારાં દુઃખરૂપી દાહની શાંત થાય છે. ૧૪૭ હે દેવ ! લાલ કાંતિવાળા અને

(૨૧૬)

પ્રતિષ્ઠા વિધાન

લાવણ્યરૂપ અમૃતથી યુક્ત આપના બન્ને ચરણ, સંસારરૂપ નિર્જળ-
માર્ગમાં ભ્રમણ કરીને આતુર બનેલા અને પુણ્યરૂપ જળથી રહિત
એવા સંસારીઓને શરણરૂપ થાઓ. ૧૪૮ એ પ્રમાણે હે નાથ !
આ અમૃતાષ્ટક રત્નોત્રથી અત્યંત આનંદપૂર્વક મેં આપની સ્તુતિ કરી
છે, માટે હે નાભિનંદન જિન ! આપ મારા પર પ્રસન્ન થાઓ અને
મને મોક્ષનાં સુખ અર્પણ કરો. ” ૧૪૯ શ્રી સિદ્ધસૂરિએ એ રીતે
જગતના નાથ શ્રી આદિનાથ જિનેશ્વરની હર્ષપૂર્વક સ્તુતિ કરી અને
પછી સાધુ દેશલની સાથે તે પાછા આવ્યા, ૧૫૦ તે પછી દેશલના
પાંચે પુત્રોએ પણ સંઘના સર્વ મનુષ્યો સાથે અદ્ભુત આનંદ ધારણ
કરીને ભગવાનની આરતિ ઉતારી. ૧૫૧ સાધુ દેશલ, એ પ્રમાણે
પ્રતિષ્ઠામહોત્સવ કરીને પોતાની ઈષ્ટ સિદ્ધિથી અત્યંત આનંદમાં
આવી ગયો, જેથી તેણે આદિનાથ ભગવાનની આગળ પોતાના પુત્રો
તથા સંઘની સાથે નૃત્ય કર્યું. ૧૫૨ તે દેશલે ત્રણે લોકની પ્રભુતા
જાણે પ્રાપ્ત થઈ હોય તેવો મનમાં વિચાર કરીને તે વેળા નૃત્ય કર્યું
અને હર્ષથી પોતાના બન્ને હાથ ઊંચા કરીને જિન ભગવાન આગળ
તેણે આ પ્રમાણે વિનંતિ કરી- ૧૫૩ “ હે પ્રભુ ! સંસારસમુદ્રમાં કુએલા
પ્રાણીઓના ઉદ્ધાર કરવામાં આપ એકજ ધીર-વીર છો. હે દેવ !
આજે તમે મારા પર પ્રસન્ન થાઓ, અને પુનઃ પુનઃ આપનાં દર્શન મને
આપતાજ રહો. ” ૧૫૪ તે પછી સાધુ દેશલ યુગાદિ દેવની આજ્ઞા મા-
ગીને કપર્દી યક્ષના મંદિરમાં ગયો અને પોતાના મુખને પ્રસન્ન કરી
લાકુ, નાળીએર-વગેરેથી તે યક્ષની પણ તેણે પૂજા કરી. ૧૫૫ તેમજ
એ યક્ષના મંદિર ઉપર પણ તેણે રેશમી વસ્ત્રની અપૂર્વ ધ્વજ બંધાવી,
જે ધ્વજ, પ્રદીપ એવા પોતાના યશરૂપી મંડપને શોભાવવા માટે
ચઢાવેલી પતાકા સમાન દેખાતી હતી. ૧૫૬ પછી સાધુ દેશલે જિના-
ર્યાની વિધિમાં નિરંતર તત્પર રહેનારા કપર્દી યક્ષને પ્રાર્થના કરી કે

પ્રસ્તાવ ૫

હે યક્ષેશ ! ધર્મકાર્યમાં તમે મને સહાયક થજો અને મારા વિધ્નેનો નાશ કરજો. ” ૧૫૭ આવી તે યક્ષની પ્રાર્થના કરીને સંઘનાયક દેશલે શ્રી-સિદ્ધસૂરિની સાથે પર્વત ઉપરથી ઉતરવાની તૈયારી કરી. ૧૫૮ તે શ્રીમાન સાધુ દેશલ, વીશ દિવસ સુધી પોતાના પુત્રોની સાથે એ તીર્થ ઉપર રહ્યો હતો. એકવીશમા દિવસના પ્રાતઃકાળમાં સર્વ અરિ-હતોની પ્રતિમાને વંદન કરી સત્વર તે પર્વત ઉપરથી ઉતરી ગયો. ૧૫૯ તે વખતે પાંચ પાંડવોની સાથે રહેલા શ્રીકૃષ્ણની પેઠે સાધુ દેશલ પાંચ પુત્રોની સાથે હોદ્દાને શોભતો હતો અને તેની બન્ને બાજુ સેંકડો ધોડેસ્વારો વીંટાયલા હતા. ૧૬૦ તે પછી દેશલ, વાદિ-ત્રોના ગડગડાટપૂર્વક અને મોટા ઉત્સવપૂર્વક સંઘની સાથે (તળેટીમાં રહેલા) સંઘના નિવાસસ્થાનમાં આવ્યો અને ત્યાં આવીને તેણે પૂજ્ય મહામુનિઓની પાસે પોતે જાતે જન્મને શુદ્ધ ચિત્તથી અને સન્માનપૂર્વક પાંચ વર્ણુવાળા પકવાન્નો, ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવળ સ્વાદિષ્ટ લાડુ વગેરે, સુગંધી-દાળભાત, ગાયોનાં ઘી અને શુદ્ધ જાતિનાં અનેક શાકો વહો-રાવીને તેઓની પૂજા કરી મુનિમહારાજોને સંતોષ્યા. ૧૬૧-૧૬૨ તેમજ શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળા તે સાધુએ, પરિવાર સહિત સમગ્ર સંઘને નોતરીને અમૃતતુલ્ય વચનથી સુંદર એવી પોતાની ભક્તિથી તેને સંતોષીને આદરપૂર્વક અત્યંત સ્વાદિષ્ટ એવાં જાત જાતનાં ખાનપા-નનું ભોજન આપ્યું. ૧૬૩ ઉપરાંત ચારણોને, ગવૈયાઓને, બારોટ તથા સમગ્ર યાચકોને પણ યથેષ્ટ રસોઇ વડે દેશલે જમાડ્યા. ૧૬૪ એટલુંજ નહિ પણ પરદેશથી આવેલા દીનજનો, દરિદ્રિઓ તથા યોગીઓને પણ પ્રસન્ન કરવા માટે સાર્વજનિક અન્નસત્ર તેણે ખુલ્લું મૂક્યું. એ મહોત્સવમાં પાંચસો પદસ્થ આચાર્યો, વાચનાચાર્યો તથા ઉપાધ્યાયો આવ્યા હતા. ૧૬૬ સાધુ સહજપાલે મહારાષ્ટ્ર અને તિલગ દેશમાંથી બારીક અને સુંદર એવાં જે વસ્ત્રો આપ્યાં હતાં

(૨૧૮)

સંઘનું ગિરનાર તરફ પ્રયાણ

તે ઉત્તમ જાતિનાં વસ્ત્રો પદસ્થ એ પાંચસો સાધુઓને દેશલે પરમ ભક્તિ પૂર્વક વહોરાવ્યાં. ૧૬૭ તેમજ જેને જોઈએ તેવાં બીજાં અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્રો, બીજાં એ હજાર સાધુઓને વહોરાવ્યાં. ૧૬૮ બીજી તરફ દાનમંડપમાં બેસીને સમરસિંહે સાતસો ચારણોને, ત્રણ હજાર ભાટોને તથા લગભગ હજાર ઉપર ગવૈયાઓને ઘોડા, સુવર્ણ તથા વસ્ત્ર વગેરેનાં મનવાંછિત દાન આપીને તેઓનું સન્માન કર્યું. ૧૭૦ ઉપરાંત શત્રુંજય પર્વતની આસપાસ કેટલીક વાડીઓમાં રેંટ ભાંગી ગયા હતા, કેટલીક વાડીઓમાં રેંટ નહિ હોવાથી વૃક્ષો લગભગ છિન્નભિન્ન જેવાં થઈ ગયાં હતાં અને કેટલીક વાડીઓને ફરતી વાડ ન હતી, તે સર્વ વાડીઓને સમરસિંહે ભગવાનની નિત્ય પૂજા માટે માળીઓને પુષ્કળ ધન આપી રાખી લીધી અને તેઓને ફરી નવી બનાવી. ૧૭૧-૧૭૨ તેમજ જિનેન્દ્રની સેવામાં તત્પર રહેનારા પૂજારાઓને, ગવૈયાઓને, કારીગરોને તથા ભાટ વગેરે લોકોને સમરસિંહે વાગભટની પેઠે ઇચ્છિત પગાર બાંધી આપીને ત્યાં રાખી લીધા. ૧૭૩

સંઘનું ગિરનાર તરફ પ્રયાણ

એ પ્રમાણે તે શત્રુંજય તીર્થ ઉપર પોતાના પુણ્યવૃક્ષને સ્થાપીને દેશલે ગિરનાર તીર્થને વંદન કરવા માટે તૈયારી કરી. ૧૭૪ સારા સુહર્તવાળા દિવસે દેવાલય સૌની આગળ આદ્યું અને તેની પાછળ સર્વ સંઘલોકની સાથે દેશલ ચાલતો થયો. ૧૭૫ માર્ગમાં અમરાવતી (અમરેલી) વગેરે શહેરો તથા ગામડાં આવ્યાં ત્યાં અદ્ભુત કૃત્યો કરીને જિનશાસનને દીપાવતો દીપાવતો ગિરનાર પર્વત તરફ તે જતો હતો. ૧૬૭

રાજા મહિપાલદેવ અને સમરસિંહનો સમાગમ.

જૂનાગઢનો રાજા મહીપાલ, તે વેળા શ્રીદેશલ તથા સમરસિંહના ગુણોથી મનવડે જાણે આકર્ષાયો હોય તેમ, સંઘપતિ દેશલને

મસ્તાવ ૫

સંઘની સાથે ત્યાં આવેલો સાંભળી તેની સામે આવ્યો. ૧૭૭ તે વખતે વજ્ર તથા ચક્રનાં ચિન્હથી યુક્ત હાથવાળા જૂનાગઢનો રાજા તથા સમરસિંહ પ્રીતિપરાયણ થઇને અન્યોન્યને જ્યારે મળ્યા, ત્યારે ઇન્દ્ર તથા ઉપેન્દ્ર સમાન શોભવા લાગ્યા. ૧૭૮ તેઓ બન્ને પરસ્પર આલંગન કરીને એક આસન પર બેઠા અને પ્રેમપૂર્વક કુશલપ્રશ્ન આદિ વાર્તાલાપ કરીને પ્રસન્ન થયા. ૧૭૯ સાધુ સમરસિંહે જાત-જાતનાં ભેટણાં ધરીને રાજાને સંતોષ્યો અને તે રાજાએ પણ બમણી ભેટ આપીને સમરસિંહને સંતુષ્ટ કર્યો. ૧૮૦ પછી શ્રીમહીપાલદેવે સમરસિંહની સાથે આવીને સંઘપતિ દેશલનો પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો. ૧૮૧ અને સમરસિંહદ્વારા તેજપાલપુરની પાસે સંઘ માટે રહેવાની વ્યવસ્થા કરાવીને રાજા પોતાના નિવાસસ્થાનમાં ગયો. ૧૮૨

સંઘનું ગિરનાર ઉપર જવું

તે પછી ગિરનારના મસ્તક ઉપર મુકુટસમાન શ્રી નેમિજિનને વંદન કરવા માટે દેશલ, પોતાના ગુરુ તથા સમસ્ત સંઘની સાથે પર્વત ઉપર ચઢ્યો. ૧૮૩ અને ત્યાં પણ સાધુશ્રેષ્ઠ સંઘપતિ દેશલે મોટી ધ્વજ ચઢાવી, સાર્વજનિક અન્નસત્ર ખુલ્લાં મૂક્યાં પૂજાઓ કરી અને દાનાદિક સર્વ વિધિ શત્રુંજયની પેઠેજ કર્યા. ૧૮૪ તેણે પ્રહુગ્ન તથા સાંખનાં ઉંચાં શિખરોનાં દર્શન કર્યા અને ત્રણ કલ્યાણકોને લીધે મુખ્ય ગણાતાં દેરાસરોમાં પણ ભગવાનનાં દર્શન કર્યા. ૧૮૫ તેમજ ત્યાં યાત્રા કરતાં કરતાં દેશલે સર્વ દેરાસરોમાં મોટી પૂજાઓ કરી, મોટી ધ્વજાઓ અર્પણ કરી અને એ પ્રમાણે કરીને તે મહાબુદ્ધિમાન પુરુષે પોતાના પૂર્વજોનો અત્યંત ઉદ્ધાર કર્યો. ૧૮૬ વળી સંઘપતિ શ્રીદેશલે પુત્રો તથા પૌત્રોની સાથે અંબામાતાનું જ્યારે પૂજન કર્યું કે તેજ સમયે પ્રસન્ન થઇને માતાએ સમરસિંહને પુત્રનો લાલ આપી તેની

સમરસિંહને મુગ્ધરાજનું આમંત્રણ

કૌટુંબિક વૃદ્ધિ કરી. ૧૮૭ અને તે યોગ્યજ ગણાય કે જેના ખોળામાં હમેશાં પુત્રો રહ્યા છે એવી અમ્મ્યા પુત્રો આપે છે. લોકમાં પણ આ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે જે વસ્તુ હોય છે તેજ આપી શકાય છે. ૧૮૮ એ રીતે સમરસિંહને પુત્રપ્રાપ્તિરૂપ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થઇ, ત્યારે દેશલે વિશેષે કરી શ્રીઅમ્મ્યાજીનું પૂજન કર્યું અને પુત્રના લાભથી 'આ ધર્મ તુરતજ ફળ અપે છે' આવો મનમાં વિચાર કરી તેનું વર્દાપન કરાવ્યું. ૧૮૯-૧૯૦ તે પછી દેશલે ભવ્યલોકાના દોષોને દૂર કરનાર શ્રી ગજેન્દ્રપદકુંડના જળમાં સ્નાન કર્યું અને તેના પ્રભાવથી પાપને જલાંજલી આપી-પાપથી મુક્ત થયો. ૧૯૧ સહજપાલ વગેરે દેશલના નીતિમાન પુત્રોએ પણ સ્વચ્છ હૃદય સમાન એ કુંડમાં સ્નાન કર્યું અને સંસારરૂપ ઘોર વનમાં ફરવાથી થયેલી ઝ્ઘાનિને દૂર કરી આનંદ પ્રાપ્ત કર્યો. ૧૯૨ એ પ્રમાણે દશ દિવસ એ તીર્થમાં રહીને સંધપતિ દેશલ શ્રીનેમિનાથની આજ્ઞા લઈ ગિરનાર ઉપરથી ઉતર્યો. ૧૯૩

સમરસિંહને મુગ્ધરાજનું આમંત્રણ

તે સમયે દેવપત્તન (પ્રભાસપાટણ)નો રાજા સમરસિંહને મળવા માટે ઉત્કંઠિત થયો. ૧૯૪ તેણે સમરસિંહની પાસે પોતાના પ્રધાનોને મોકલ્યા અને એક વિગ્રહિ પત્ર (તેઓદ્વારા) તેના હાથમાં આપ્યો. તેમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે હે સમરસિંહ! સમગ્ર કળાઓને ધારણ કરનારા અને પવિત્ર એવા તમે એક અંદરૂપ છો, માટે તમારે એ પ્રમાણે કરવું જોઈએ, કે જેથી મારા ચિત્તરૂપી ચક્રોર પ્રસન્ન થાય. ૧૯૫-૧૯૬ આ લેખનો અર્થ જાણી લઇને સમરસિંહ ત્યાં જવા માટે ઉત્સુક બન્યો. કેમકે, એક મનુષ્ય ભૂખ્યો હોય અને તેને ભોજનનું નિમંત્રણ આવે તેવુંજ એ બન્યું હતું (અર્થાત્ સમરસિંહને ત્યાં જવાની ઇચ્છા તો હતીજ અને ત્યાંથી નિમંત્રણ આવ્યું.) ૧૯૭ તે

પ્રસ્તાવ ૫

પછી કામસમાન સુંદર તે સમરસિંહ, (જૂનાગઢના રાજા) શ્રીમહી-
પાલદેવની રજા લેવા માટે ભેટણાં હાથમાં લઇને તેની પાસે ગયો.
૧૯૮ ત્યારે શ્રીમહીપાલદેવે સંતોષ પામીને સમરસિંહને રેશમી સામા-
નવાળો એક ઘોડો તથા શ્રીકરી અર્પણ કર્યા. ૧૯૯ તે પછી શ્રી-
મુગ્ધરાજનો પત્ર આવવાથી જેનો ઉત્સાહ તથા હર્ષ વૃદ્ધિ પામ્યો.
હતો એવો શ્રીદેશલ, સમગ્ર સંઘની સાથે શ્રીદેવપત્તન નગર તરફ
ચાલ્યો. ૨૦૦ માર્ગમાં લક્ષ્મીના સ્થાનરૂપ એવાં વામનપુરી (વણુથળા)
વગેરે સર્વ સ્થાનોમાં ચૈત્યપરિપાટીના મહોત્સવને કરતો હતો અને
ચંદ્રસમાન ઉજ્જવળ તથા સુંદર કીર્તિવાળો તે સંઘપતિ, હર્ષ તથા
સહાયકોની સાથે દેવપત્તન પહોંચી ગયો. તે વખતે સમરસિંહને પાસે
આવેલો સાંભળી મુગ્ધરાજ, તુરતજ તેને મળવાના આનંદથી ઉદ્ધાસ
અને રોમાંચયુક્ત થઇ રહ્યો. ૨૦૨ છત્ર-ચામર આદિથી યુક્ત તે મુગ્ધ-
રાજ પોતાના પરિવારની સાથે સંઘપતિની સામે આવ્યો. ૨૦૩ તે
વખતે પોતાનાં કિરણોથી આકાશને પ્રકાશિત કરનારા સૂર્ય અને
ચંદ્રની પેઠે સમરસિંહ તથા મુગ્ધરાજ-બન્ને જણા અન્યોન્યની
પાસે આવીને મળ્યા. ૨૦૪ અને સમરસિંહને ભેટીને મુગ્ધરાજ
આનંદમય થયો, તેમજ સાધુ સમરસિંહ પણ રાજાને કુશળ સમા-
ચાર પૂછીને અમૃતમગ્ન થયો હોય તેમ આનંદ પામ્યો. ૨૦૫ તે
પછી તેઓ બન્નેએ પરસ્પર ભેટણાં અર્પણ કર્યા તથા એક
બીજાનાં ભેટણાં ગ્રહણ કર્યા. તેઓ બન્ને જણા એક બીજા ઉપર
પ્રસન્ન થઇને પોતપોતાના સમાગમને શુભ પરિણામવાળો માનવા
લાગ્યા. ૨૦૬

સંઘ સહિત સમરસિંહનો દેવપત્તનમાં પ્રવેશોત્સવ

પછી સંઘપતિ દેશલે સમરસિંહને આગળ કરી ચારે
પ્રકારનાં સંઘની સાથે તથા દેવાલયની સાથે, ધ્વજ જેમ અમરાવ-

(૨૨૨)

સમરસિંહનો દેવપતનમાં પ્રવેશોત્સવ

તીમાં પ્રવેશ કરે તેમ, પ્રભાસપાટણમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વેળા સોમનાથનો મુખ્ય મહંત તેની આગળ ચાલતો હતો, તે મહંતતા ખીજા અનુયાયીઓ પોતાની મેજે ઉત્સવ કરીને તેના ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ કરતા હતા, પાટણનગરમાં પણ દરવાજે દરવાજે તોરણો લટકાવી દીધાં હતાં અને ચોતરફ પતાકાઓ ફરકી રહી હતી. ૨૦૭-૨૧૦ સત્પુરુષોને માન્ય એવો તે દેશલ, શ્રીસોમેશ્વર મુઘરાજની પાસે હર્ષની સાથે ઉત્સવપૂર્વક એક પ્રહર સુધી રહ્યો. ૨૧૧ અહો! આ ઘણું આશ્ચર્ય ગણાય કે, જે પૂર્વકાળમાં સંપ્રતિરાજ, શાતવાહન, શિલાદિત્ય, તથા આમ રાજ વગેરે રાજાઓએ, તથા સત્યયુગમાં ઉત્પન્ન થયેલા ખીજા ધનવાન જૈનોએ તથા કુમારપાલ જેવા મહારાજાઓ પણ જે વૈરને દૂર કર્યું ન હતું તે વૈર દેશલના ભાગ્ય-યોગે હમણા કળિકાળમાં પણ દૂર થયું. ૨૧૬ શ્રીજૈનશાસન અને શિવશાસનનું પરસ્પર સ્વાભાવિક વૈર દૂર કરીને તે બંને મુઘરાજ તથા સમરસિંહની પર્ષદ મિત્રની સલાની જેમ શોભતી હતી. ૧૧૩ સંધપતિ દેશલે એ ગ્રિય મેળાવડામાં સમસ્ત સંધને સ્થાપિત કર્યો અને વૈરભાવ દૂર થવા ૩૫) જે આશ્ચર્ય સત્યયુગમાં પણ બન્યું ન હતું તે એના ભાગ્યયોગે તે વેળા બન્યું. ૨૧૪ એ સમયે કાઈ એક કવિએ આ પ્રમાણે ગાયું હતું:-આ પૃથ્વી ઉપર કેટલા સંધપતિઓ થયા નથી? અર્થાત્ અનેક સંધપતિઓ થઈ ગયા છે, પણ હે સાધુવીર સમરસિંહ! તેઓમાં એકેય તારા માર્ગને અનુસરી શક્યો નથી. તારા જેવું કર્મ કરી શક્યો નથી. કેમકે તે શ્રીનાલિનંદન ભગવાનનો ઉદ્ધાર કર્યો, દરેક નગરમાં ત્યાંના રાજાઓ તારી સામે આવ્યા અને છેવટે શ્રીસોમનાથના નગરમાં (પ્રભાસ પાટણમાં) પણ (ત્યાંના શિવધર્મીઓના આનંદ સાથે) તે પ્રવેશ કર્યો. આ પ્રકારે તારી નવી કીર્તિ જગતમાં ઝળકી રહી છે. ૨૧૫ દેશલે તે પ્રભાસ-

પ્રસ્તાવ ૫

પાટણમાં પણ અરખલિત દાન આપ્યાં, જિન ચૈત્યોમાં અઘ્રાષ્ઠ ઉત્સવો કર્યા અને સોમનાથની પૂજા કરાવી. ૨૧૬ તે પછી સમરસિંહ, મુગ્ધ રાજ પાસેથી શ્રીકરી (?) અને એક ઘોડો મેળવીને અમલપુર તરફ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનને વંદન કરવા માટે દેશલની સાથે નીકળ્યો. ૨૧૭

એ નગરમાં જે પાર્શ્વનાથ ભગવાન છે તે, સમુદ્રમાં મુસાફરી કરતા કોષ એક વહાણવટીને સ્વપ્નમાં પોતાને બહાર કાઢવાનો આ-દેશ કરીને તેમાંથી નીકળ્યા છે અને તે વહાણવટીએજ તેમનું અતુલ દેરાસર ત્યાં બંધાવ્યું છે. ૨૧૭ એ રથે પણ મહાધ્વજ, મહાપૂજ વગેરે મહોત્સવ કરીને દેશલ, સંધ સાથે કોડીનાર નગરમાં ગયો. ૨૧૮

તેના સંબંધમાં આવી એક આખ્યાયિકા છે:-પૂર્વે (કોડીનારમાં) અંબિકા નામની એક બ્રાહ્મણી હતી. તેણે મુનિઓને અન્ન-દાન કર્યું, તેના પતિના અત્યંત ગુસ્સે થવાથી તે પોતાના બે પુત્રોને સાથે લઇને તેણી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનનું સ્મરણ કરતી ગિરનાર પર્વત ઉપર આવી ગઈ. ત્યાં ભગવાનને વંદન કરી પોતાના બે પુત્રોને ફળથી તૃપ્ત કરવા માટે તેણી એક આંબા નીચે ગઈ. પણ તેવામાં પોતાના પતિને ત્યાં આવતો જોઈ લયને લીધે અત્યંત ગભરાઈ ગઈ અને તેના ચિત્તમાં વૈરાગ્યવાસના પણ ઉદ્ભવી હતી, જેથી તેણીએ શ્રીનેમિનાથનું યરણ લઈ પર્વતના શિખર ઉપરથી ઝંપલાવ્યું અને એ તીર્થક્ષેત્રમાં મરણ પામી ત્યાંની અંબાદેવી નામે તીર્થની અધિ-ષ્ઠાત્રી થઈ. ૨૧૯-૨૨૧ એ અંબિકાનું એક દેવળ, કોડીનારમાં પણ હતું. કેમકે, પ્રથમ તેણી ત્યાં રહેતી હતી. આ દેવળમાં કપૂર, કંક વગેરેથી તેનું પૂજન કરી સંધપતિ દેશલે મોટી એક ધ્વજ ત્યાં અર્પણ કરી અને મોટો ઉત્સવ કર્યો. તે પછી સંધ અનુક્રમે દ્વીવ બંદરે ગયો. ૨૨૩-૨૨૪ એ વખતે મૂળરાજ નામનો ત્યાં રાજા હતો. તેણે સમરસિંહ ઉપરની

(૨૨૪)

આચાર્યપદ

પ્રીતિથી એક નાકાને ખીજી નૌકા સાથે જોડીને ઉપર સાદડીઓ પાથરી દીધી અને તેના ઉપર સંઘ સહિત દેવાલયને ચઢાવીને જળમાર્ગે નગરમાં તે સર્વને પહોંચાડી દીધાં ૨૨૫-૨૨૬ વળી એ દીવમાં હુરિપાલ નામનો એક કરોડોપતિ વ્યવહારીઓ રહેતો હતો. તે ધણોજ યુદ્ધિમાન હતો, અને તેણે સંઘસહિત દેશલનું આદરા-તિથ્ય પણ ધણું સાં રૂં કર્યું હતું. ૨૨૭ સંઘપતિ દેશને ત્યાં પણ અઠ્ઠાઈ ઉત્સવ કરીને યાચકોને ઇચ્છિત દાન અર્પણ કર્યું અને પછી ફરીથી ને શત્રુંજયતીર્થ ઉપર ગયો. ૨૨૮

આચાર્યપદ

આ તરફ શ્રીસિદ્ધસૂરિ ગુરુ કંઠક વ્યાધિને લીધે શરીરે અસ્વસ્થ થયા, તેથી તેઓ જૂનાગઢમાંજ રહી ગયા. ૨૨૯ તે સમયે સમગ્ર સંઘે પરિવાર સાથે એકત્ર થઈને એક દિવસ ગુરુને વિનતિ કરી કે હે પ્રભુ ! આપનું શરીર કંઠક વ્યાધિગસ્ત થયેલું જણાય છે, વળી ચાલુ સમયમાં કોઈને વિશિષ્ટ જ્ઞાન નહિ હોવાથી કોનું આયુષ્ય કેટલું છે તે જાણી શકાતું નથી; માટે કોઈક શિષ્યને આપ સૂરિમંત્ર અર્પણ કરો. ૨૩૦-૨૩૧ તે સાંભળી ગુરુએ સર્વસમક્ષ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો કે, માંડું આયુષ્ય પાંચ વર્ષ, એક માસ અને નવ દિવસનું હજી બાકી છે. ૨૩૨ અને શ્રી-સત્યાદેવીએ કહેલો શિષ્ય પણ મારી પાસે છે, પણ હમણા કોઈને આચાર્ય તરીકે સ્થાપી શકું તેમ નથી. સમય આવશે ત્યારે સૂરી તરીકે સ્થાપીશ. ૨૩૩ ગુરુનાં એવાં વચન સાંભળી ફરી પણ સંઘે વિનતિ કરી કે, હે પ્રભુ ! હજી પણ ખીજી એક વિનતિ આપને કરવાની છે; અને તે એજ છે કે, આપ પૂજ્યપાદે હમણાં સ્થાવર તીર્થ (શત્રુંજય ઉપરનું) તો સ્થાપિત કર્યું પણ હવે તેજ પ્રમાણે અમારા પર કૃપા કરીને જંગમ તીર્થની (આપના પદ ઉપર કોઈ સૂરિ મહારાજની) સ્થાપના કરો. ૨૩૪-૨૩૫ તે પછી સંઘની એ વિનતિથી

(૨૨૫)

પ્રસન્ન થઇને પ્રભુ શ્રીસિદ્ધસૂરિએ મેરુગિરિ નામના પોતાના એક શિષ્યને ' કક્કસૂરિ ' એવા નામથી આચાર્યપદે સ્થાપિત કર્યા. ૧૩૬ વિક્રમ સંવત્ ૧૩૭૧ ની સાલના ફાલ્ગુન માસની શુદ્ધ પાંચમને દિવસે કક્કસૂરિને આચાર્યપદ આપવામાં આવ્યું હતું. ૨૩૭ તે સમયે તેમના ગુરુપદની સ્થાપનાના સંબંધમાં ચૈત્રગચ્છમાં ઉત્પન્ન થયેલા ભીમદેવ નામના એક વિદ્વાને આવો એક શ્લોક ગાયો હતો. ૨૩૮ ગુરુશ્રેષ્ઠ શ્રીકક્કસૂરિની કૌણ સ્તુતિ ન કરે ? કેમકે જેમનો ઉદય થતાં સર્વ કલ્યાણસિદ્ધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. " ૨૩૯ વળી તે સમયે ધારસિંહ નામના મંત્રીએ સર્વસૂરિઓ, સાધુઓ તથા શ્રાવકોની સમક્ષ કક્કસૂરિના ગુરુપદનિમિત્તે મહોત્સવ કર્યો. ૨૪૦ એ રીતે તે જૂનાગઢમાં જ ઉત્સવપૂર્વક પાંચ દિવસ સુધી રહીને તેઓ ફરીથી શત્રુંજય ઉપર જઈને દેશલના સંઘને મળ્યા. ૨૪૧

સંઘનું પાટણ તરફ પ્રયાણ

દેશલ પણ શત્રુંજય મહાતીર્થમાં ફરી યાત્રા કરીને ગુરુની સાથે પાટલાપુર (પાટડી) ગયો. ૨૪૨ તે સ્થળે પૂર્વે જરાસંઘની સાથે શ્રીકૃષ્ણનું જ્યારે યુદ્ધ થયું હતું અને તે યુદ્ધમાં શત્રુઓએ આખા સૈન્યમાં જ્યારે ભંગાણ પાડ્યું હતું, ત્યારે શ્રીનેમિનાથે એકલાએ પોતાનો શંખ વગાડીને એક લાખ રાજાઓને જિતી લીધા હતા. તે સમયે શ્રીકૃષ્ણે ત્યાં નેમિનાથની સ્થાપના કરી.

ત્યાં તે જિનની પૂજા કરી સંઘ શંખેશ્વર ગયો. ૨૪૩-૨૪૪ તે પુરના અલંકારરૂપ શ્રીમાન પાર્શ્વજિનેશ્વર છે. જેની પ્રાણીત સ્વર્ગના ઇન્દ્રે ચોપન લાખ વર્ષ સુધી પૂજા કરી છે. આવી રીતે પ્રથમ સ્વર્ગમાં તેના ઇન્દ્રે તેમજ ચંદ્રે, સૂર્યેન્દ્રે અને પાતાલમાં નાગેન્દ્રે પણ ભક્તિપૂર્વક તેટલાજ વર્ષ તે પ્રભુની પૂજા કરી છે. ૨૪૫-૨૪૯ વળી ધરણેન્દ્રે પણ જે સમયે પ્રતિ વાસુદેવ-જરાસંઘની સાથે શ્રીવાસુદેવ-કૃષ્ણનું યુદ્ધ થયું અને તેમાં મરકીના ઉપદ્રવથી પોતાનું સૈન્ય જ્યારે વ્યાકુળ થયું, ત્યારે સૈન્યોના બચને

સંઘનું પાટણ તરફ પ્રયાણ

દૂર કરવા માટે શ્રીનેમિનાથની આજ્ઞા પ્રમાણે કૃષ્ણે, પાતાલમાંથી એ પાર્શ્વનાથ ભગવાનને પ્રગટ કર્યા અને તેમના સ્નાત્રજળના સિંચનથી સર્વ મનુષ્યોને નીરોગી કર્યા. તે પાર્શ્વનાથ ભગવાન સર્વનું કલ્યાણ કરે. ૨૫૦ સાધુ દેશલે એ શાંખેશ્વર તીર્થમાં મહાદાન, મહાપૂજા અને મહાધ્વજ-વગેરે સર્વ વિધિ કર્યા અને શ્રીપાર્શ્વભગવાનને પ્રણામ કરી હારીજ નામના ગામમાં તે ગયો. ત્યાં શ્રીઋષભદેવ ભગવાનને વંદન કરી તેણે પાટણ તરફ પ્રયાણ કર્યું. ૨૫૧-૨૫૨ શ્રીપાટણની પાસે 'સોમશા' નામનું એક ગામ આવેલું છે, ત્યાં આવીને દેશલે સમરસિંહદારા સંઘના નિવાસસ્થાનો કરાવ્યાં અને સંઘનો ત્યાં પડાવ નંખાવ્યો. ૨૫૩

એ વખતે શ્રીદેશલને સંઘના લોકો સાથે કુશળક્ષેમ ત્યાં આવેલા સાંભળી, પાટણના લોકો હર્ષથી પ્રકુલ થઇ ગયા અને તેઓ સર્વ પોતપોતાનાં કાર્યો પડતા મૂકીને સંઘની સામે આવ્યા. ૨૫૪ તે અન્યોન્યની સ્પર્ધાપૂર્વક ત્યાં એકઠા મળેલાં સર્વ મનુષ્યોએ સંઘપતિ દેશલના તથા સમરસિંહના ચરણનું ચંદન તથા સુવર્ણનાં પુષ્પોથી પૂજન કર્યું. અને દેવના ચરણમાં જેમ પ્રણામ કરે તેમ, તેઓના ચરણમાં મસ્તક નમાવીને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કર્યા, તેમજ તેઓએ પોતે પણ શ્રીવિમલાચલ તીર્થની જાણે યાત્રા કરી હોય તેમ માન્યું. ૨૫૫-૨૫૬ તે પછી નગરનાં લોકોએ, યાત્રા કરીને પોતાના નગરમાં આવેલા તથા જયલક્ષ્મીને પામેલા ધર્મચક્રવર્તી એ દેશલના કંઠમાં હર્ષપૂર્વક પુષ્પની માળા પહેરાવી. ૨૫૭ તે સમયે અન્યોન્યના દર્શન કરીને જેઓનાં નેત્ર અતૃપ્ત જ રહ્યાં હતાં એવા તે નગરવાસીઓમાં બધું પોતાના બંધુને, પિતા પોતાના પુત્રને, મિત્ર પોતાના મિત્રને અને પિતા પોતાના કુટુંબને અન્યોન્યના શરીરમાં શરીર નાંખી દેવા ઇચ્છતા હોય તેમ ભેટી પડ્યા. ૨૫૮ એટલુંજ નહિ પણ જેઓ તીર્થ કરીને આવ્યા હતા તેઓને પૂજ્ય

પ્રસ્તાવ ૫

માનીને જાણે પૂજતા હોય તેમ, પોતપોતાના સ્વજનોના કંઠમાં તેઓ પુષ્પમાળાઓ પહેરાવવા લાગ્યા. ૨૫૯ તેમજ પોતે આજીવંત બોજનો, કે જેમાં મસાલાઓથી મધમધી રહેલા ઓસામણો તથા લાડુઓ મુખ્ય હતા, તેથી આંગતુને-અતિથિઓને જમાડવા લાગ્યા. ૨૬૦ સંક્ષેપમાં એટલુંજ કહેવાય કે, તે વેળા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, કે શૂદ્ર-એમાંનો તેવો કોઈ પણ નગરવાસી ન હતો, કે જે દેસલના તથા સમરસિંહના ગુણથી આકર્ષાઈને આગ્રહપૂર્વક તેઓની સામે ન આવ્યો હોય. ૨૬૧ સંઘપતિ દેશલ તથા સમરસિંહ તેઓ પ્રત્યેક મનુષ્યને તાંબૂલ તથા વસ્ત્ર વગેરે અર્પણ કરીને ધણાજ માનપૂર્વક સન્માન કરવા લાગ્યા. ૨૬૨

દેશલનો પાટણમાં પ્રવેશોત્સવ

પછી સંઘપતિ દેશલે શુભ મુહૂર્તે નગરમાં પ્રવેશ કરવાની તૈયારી કરી એટલે સંઘના સમગ્ર લોકો પણ શૃંગાર કરીને સંઘપતિની પાછળ પાછળ ચાલતા થયા. ૨૬૩ સમરસિંહ વગેરે સંઘમાં દેવસમાન જણાતા પુરુષો ઘોડાઓ પર સવાર થયા, ત્યારે સંઘાધિપતિ દેશલ અલપખાનની પાલખીમાં બેસી મુશોલિત થઈને પાટણ આવવા ચાલતો થયો. ૨૬૪ તે સમયે સૌની આગળના ભાગમાં દેવાલય હતું, તેની બંને બાજુ શ્રીસિદ્ધસુરિ વગેરે મુનીશ્વરો તથા ખીન્ન શ્રાવકો ચાલતા હતા અને ચામરધારિણી સ્ત્રીઓ તેની ચોતરફ ચામર ધુણાવતી હતી. ૨૬૫ નરદાં, ભેરી તથા ઢોલ વગેરે વાદ્યોની ગર્જનાને લીધે દિશાઓના વિભાગો ગાજી રહ્યા હતા અને ઝાંઝ વગાડનારી ટોળાઓ, ભગવાનના ગુણાનુવાદ ગાઈ રહી હતી, ત્યારે પાટણમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાથી દેશલ ચાલ્યો. ૨૬૬ એ રીતે સંઘપતિ દેશલને નગરમાં પ્રવેશ કરતો સાંભળી સર્વ મનુષ્યો, હર્ષપૂર્વક સર્વ ઘર ઉપર આવીને તથા બજારમાં આવીને તેને જોવા માટે એકત્ર થયા. ૨૬૭ તેમજ

દેશલના પાટણમાં પ્રવેશોત્સવ

ઘેર ઘેર કંકુના થાપા કરીને, પ્રપ્રુક્ષિત તોરણો બાંધીને તથા પૂજેલા પૂર્ણકલશો સ્થાપીને નગરના લોકોએ નગરને શણગાર્યું અને ઠેર ઠેર પતાકાઓ બાંધી દીધી. ૨૬૮ તે પછી સિતા વડે જેમનું પડખું શોભી રહ્યું હતું, શ્રીમાન લક્ષ્મણ જેમની સાથે હતા અને રાવણને બથાનક એવા શ્રીરામચંદ્રે જેમ અયોધ્યામાં પ્રવેશ કર્યો હતો તેમ, સમરસિંહે પાટણમાં પ્રવેશ કર્યો. ૨૬૯ તેની પાછળ સંઘપતિ દેશલ, દેવાલય તથા ગુરુદર્શનની સાથે પાટણની સ્ત્રીઓના ઓવારણાં ગ્રહણ કરતો નગરમાં દાખલ થયો; ૨૭૦ અને માર્ગમાં શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યોએ કરેલી યાત્રાની પ્રશંસાને સાંભળતો તેમજ મંગલોને ગ્રહણ કરતો પોતાના ઘર પાસે આવી પહોંચ્યો. ૨૭૧ તે સમયે સુવાસિની સ્ત્રીઓએ દીવો, દૂર્વા (ધરો), અક્ષત તથા ચંદન વગેરે પદાર્થો થાળમાં મૂકીને શ્રીદેશલના તથા સમરસિંહના લલાટમાં પ્રથમ તિલક કર્યું અને તેનાપર ચોખ્ખા ચોઢયા. ૨૭૨ તે પછી સુંદર ગીતમંડળ થવા લાગ્યા અને ભાટ-ચારણોના જયજય શબ્દો ઉચ્ચારાઈ રહ્યા ત્યારે દેશલે પંચ પરમેષ્ઠિનું મનમાં સ્મરણ કરીને પોતાનું ઘર શોભાવ્યું-પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. ૨૭૩ અને દેવાલય ઉપરથી આદિનાથ ભગવાનને તથા કપર્દો યક્ષને ઉતારી લઈ પોતાના ઘર દેરાસરમાં તેણે પધરાવ્યા. ૨૭૪ પછી પોતાના પુત્રો સાથે તે આસન ઉપર બેઠો એટલે નગરના લોકોએ તેનાં ઓવારણાં લીધાં, તેને આશીર્વાદ આપ્યા તથા વંદન કર્યું. આ બધું જોઈને દેશલના નેત્રમાં હર્ષનાં આંસુ ઉભરાઈ નીકળ્યાં. ૨૭૫ તે વેળા સમરસિંહે પણ પોતાને કૃતાર્થ માનીને નગરવાસી લોકોને વસ્ત્ર, તાંબૂલ વગેરે અર્પણ કર્યા અને તેઓનું સન્માન કર્યું. ૨૭૬ એટલું જ નહિ પણ ભાટો, ચારણો, બ્રાહ્મણો તથા બીજા યાચકો, કે જેઓ ઉપરાઉપરી આશીર્વાદો આપી રહ્યા હતા તેઓ સર્વને પણ સમરસિંહે સંતોષ્યા. ૨૭૭

પ્રસ્તાવ ૫

તે પછી સહજપાલ વગેરે વિનયનત્ર પુત્રોએ, પોતાના પિતા દેશલના બન્ને ચરણોને દૂધ વડે ધોયા. ૨૭૮ અને દેશલે પાટણમાં આવ્યા પછી ત્રીજે દિવસે દેવભોજન્ય (નોકારસી) કરાવ્યું, જેમાં સર્વ સાધુઓને ઇચ્છાનુસાર ભાત-પાણી વહોરાવ્યાં. ૨૭૯ એ દેવભોજન્યમાં પાંચ હજાર નગરવાસીઓને ભક્તિપૂર્વક જમાડવામાં આવ્યા હતા ને સાર્વજનિક અન્નસત્રમાં તો જમનારા લોકોની સંખ્યા જ થઇ શકે તેમ ન હતી. ૨૮૦ સંઘનાયક દેશલે એ તીર્થોદ્ધારના કૃત્યમાં સત્તાવીશ લાખ ને સિત્તેર હજાર રૂપીઆનો ખર્ચ કર્યો હતો. ૨૮૧ એ તીર્થ-કાર્ય પૂર્ણ કરીને સંઘપતિ દેશલ પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો અને ધર્મકર્મમાં નિત્ય આસક્ત રહી ધરનાં કામ કરવામાં પણ તત્પર થયો. ૨૮૨ તે જ પ્રમાણે સમરસિંહ પણ રાજ્યના સન્માનથી મોટી ઉન્નતિ પામીને મુખ્યત્વે પરોપકાર કરવામાં જ દિવસો ગાળવા લાગ્યો. ૨૮૩

દેશલનું યાત્રા માટે ફરી તીર્થગમન.

તે પછી ફરી પણ વિક્રમ સંવત ૧૩૭૫ માં દેશલે, સાત સંઘપતિઓ તથા પોતાના ગુરુ સાથે મોટાં મોટાં સર્વ તીર્થોમાં બે વખત યાત્રા કરી હતી. તે વેળા એની સાથે લગભગ બે હજાર માણસો હતા. ૨૮૪-૨૮૫ એટલું જ નહિ પણ એ યાત્રાઓમાં દેશલે પોતે જાતે જ લગભગ અગીઆર લાખ રૂપીઆ વાપર્યાં હતા. ૨૮૬

એ રીતે તે કાળમાં સુરાષ્ટ્ર દેશના મુસલમાનોનાં લશ્કરોએ પકડેલા તમામ મનુષ્યોને સમરસિંહે મુક્ત કરાવી તે ક્ષેત્રમાં તે મોટો જીજ્ઞાસુ થયો. (કારણ કે જીજ્ઞાસુના ગરુડનાં ભયથી સાપને મુક્ત કર્યા હતા અને સમરસિંહે તો બધા મનુષ્યોને મ્લેચ્છોના ભયથી મુક્ત કર્યા.) ૨૮૭

સિદ્ધસૂરિનું સ્વર્ગગમન.

દેશલનું સ્વર્ગગમન.

એ સમયે શ્રીસિદ્ધસૂરિએ પોતાના આયુષના ત્રણ મહિના બાકી રહેલા જાણીને દેશલને કહ્યું કે, હે સાધુ ! તારું આયુષ પણ હવે એક માસનું બાકી છે. ૨૮૮ મારે તો હવે ઊકેશનગરમાં જવું જોઈશે અને ત્યાં મુખ્ય પટ્ટ ઉપર હું પોતે જ સાવધાન થઈને કક્કસૂરિને બેસાડીશ. ૨૮૯ માટે જો તમારી પણ ઇચ્છા હોય તો હવે સત્વર ચાલો. કેમકે તે સ્થળે દેવતાઓએ સ્થાપેલા વીર ભગવાન ઉત્તમ તીર્થંકર છે. ” ૨૯૦ આમ કહીને શ્રીસિદ્ધસૂરિએ સમગ્ર સામગ્રી તૈયાર કરી અને એકત્ર મળેલા સંઘની સાથે તથા સાધુ દેશલની સાથે ઊકેશપુર તરફ પ્રયાણ કર્યું. ૨૯૧ માર્ગમાં સાધુ દેશલને પુણ્યવાન જાણી ચિત્તમાં જાણે ઉત્કંઠા પામી હોય તેમ સ્વર્ગની દેવાંગનાઓ તેને વરી-દેશલચેષ્ટી સ્વર્ગમાં ગયો. ૨૯૨ શ્રીસિદ્ધસૂરિએ ઊકેશ-નગરમાં જઈને માધમાસની પૂર્ણિમારૂપ પૂર્ણા તિથિને દિવસે પોતાને હાથે કક્કસૂરિને મુખ્યસ્થાન પર બેસાડ્યા. ૨૯૩ તેમજ મુનિરતનને, ઉપાધ્યાયપદ અને શ્રીકુમાર તથા સોમેન્દ્રને વાચનાચાર્યપદ અર્પણ કર્યા. ૨૯૪ વળી તે સ્થળે દેશલના પુત્ર સહજપાલે, પોતાનાં અઢારે ગોત્રની સાથે વિધિપૂર્વક વીરસ્નાત્ર કરાવ્યું અને સાર્વજનિક અન્નમંત્રે ખુલ્લાં મૂક્યાં, આચાર્ય મહારાજને આહારાદિદાન તથા સાધર્મિક વાત્સલ્ય પણ તેણે ઉત્સાહથી કર્યું. ૨૯૫-૨૯૬ તે પછી ત્યાં અઢાર્ધ ઉત્સવ કરીને શ્રીસિદ્ધસૂરિ, સહજપાલની સાથે ફલવર્ષિકા (ફળોધીતીર્થ) તરફ ગયા અને ત્યાં શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનને વંદન કર્યું. એ રીતે અવિચ્છિન્ન પ્રયાણથી યાત્રા કરીને શ્રીસિદ્ધસૂરિ સંઘની સાથે પાટણ નગરમાં આવ્યા. ૨૯૭-૨૯૮

સિદ્ધસૂરિનું સ્વર્ગગમન

ત્યાં આવીને પોતાનું એક માસનું આયુષ બાકી રહ્યું એટલે

પ્રસ્તાવ ૫.

તેમણે કક્કસૂરિને કહ્યું કે, હવે પછી માફ આયુષ માત્ર એક માસનું છે; માટે તેમાંથી જ્યારે આઠ દિવસ બાકી રહે ત્યારે સંધને ખમાવીને મને અનશન વ્રત આપવું. ૨૯૯-૩૦૦ અહો ! આ કલિયુગમાં પણ આવું જ્ઞાન હોય આવો મનમાં વિચાર કરીને કક્કસૂરિએ, તેમણે કહેલા દિવસે તેમને અનશન ન કરાવ્યું. ૩૦૧ શ્રીસિદ્ધસૂરિ ગુરુએ પણ પોતાની મેળે જ બે દિવસના (પ્રથમ) ઉપવાસ કર્યા અને પછી સંધની પ્રત્યક્ષ તેજ સમયે અનશન વ્રત ગ્રહણ કર્યું. ૩૦૨ તે સમયે સહજપાલ વગેરે લક્ષિતમાન શ્રાવકોએ અન્યોન્યની સ્પર્ધાપૂર્વક મોટા મોટા ઉત્સવો કર્યા. ૩૦૩ અને નગરમાં વસતા ચારે વર્ણના લોક, બાળક, યુવાન તથા વૃદ્ધ પર્યંત તેમને વાંદવા માટે આવવા લાગ્યા. ૩૦૪ એટલું જ નહિ પણ પાટણની આસપાસ પાંચ પાંચ યોજન સુધીમાં જેટલાં ગામડાં હતાં, તેમાં પણ કોઇ એવો મનુષ્ય ન હતો કે જે તે વેળા વાંદવા આવ્યો ન હોય ! ૩૦૫ તે પછી બરાબર છ દિવસે, પોતે કહેલી વેળાએ જ શ્રીસિદ્ધસૂરિ એકાગ્રચિત્તે નમસ્કાર મંત્રનો જાપ કરતા કરતા સ્વર્ગલોકમાં સિધાવી ગયા. ૩૦૬ તેમણે પોતાનો મરણસમય કહ્યો હતો અને તે વેળા નગરનાં જે જે લોક ત્યાં એકઠાં થયાં હતાં તેઓ પરસ્પર કહેતા હતા કે, ચાલુ સમયમાં વિશિષ્ટ જ્ઞાન નથી, એમ વિદ્વાનો શા ઉપરથી કહે છે ? જુઓ, આવી રીતે જીવન કે મરણ વિશિષ્ટ જ્ઞાન વિના કેમ જાણી શકાય ? માટે હજી પણ વિશિષ્ટ જ્ઞાન તો છે જ. ૩૦૭-૩૦૮ એ પ્રમાણે લોકોએ ખૂબ પ્રશંસા કરી ને તે સમયે અત્યંત આનંદપૂર્વક દેવો જેમ તીર્થંકરનો ઉત્સવ આરંભે તેમ, ઉત્સવનો આરંભ કર્યો. ૩૦૯ અને છ દિવસમાં એકવીશ મંડપવાળી વિમાનાકાર પાલખી તૈયાર કરી અને પાલખીમાં સાધુઓએ સિદ્ધસૂરિના શરીરને સારી રીતે પૂજીને પધરાવ્યું. ૩૧૦ તે વેળા સ્ત્રીઓનાં ટોળે ટોળાં દરેક સ્થાને

સમરસિંહનું દીલ્હીના બાદશાહ કુતુબુદ્દીન પાસે જવું.

એકઠાં મળ્યાં હતાં, લાકડીઓ વડે રાસ થઇ રહ્યા હતા અને સૂરિ મહારાજની પાલખી આગળ તરેહ તરેહનાં પ્રેક્ષણુકો સાથે વાદિત્રો વાગી રહ્યાં હતાં. ૩૧૧ તે પછી વિમાનમાં બેઠેલા પ્રત્યક્ષ દેવસમાન જણાતા સૂરિ મહારાજ, સ્વર્ગ લોકમાં જવાની ઇચ્છાથી નગરમાંથી બહાર નીકળ્યા. ૩૧૨ માર્ગમાં સ્પર્ધાપૂર્વક ઉત્કંઠાથી શ્રાવકો પાલગીને ખાંધ દેવા લાગ્યા અને એક ડાશ જેટલે દૂર તે પાલખીને લઇ ગયા. ૩૧૩ ત્યાં ચંદન તથા અગરનાં પુષ્કળ લાકડાંથી તેમજ કેવળ કપૂરથી પૂજ્યશ્રીનો દેહદાહ થયો, તેમાં ખીજી જાતનાં લાકડાંનું તો નામ પણ ન હતું. ૩૧૪ એ રીતે વિક્રમ સંવત ૧૩૭૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૪ ને દિવસે સિદ્ધસૂરિએ સ્વર્ગવાસ કર્યો. ૩૧૫ પ્રભુ શ્રીસિદ્ધસૂરિ સ્વર્ગે ગયા એટલે હાલમાં શ્રીકલ્કસૂરિ ગચ્છનું પાલન કરે છે. ૩૧૬

સમરસિંહનું દીલ્હીના બાદશાહ કુતુબુદ્દીન પાસે જવું

તે સમયે શ્રીકુતુબુદ્દીન નામના બાદશાહને સાધુ સમરસિંહના શુભો સાંભળવામાં આવ્યા, જેથી તેને મળવા માટે તે આતુર બન્યો. ૩૧૭ તેણે એક આજ્ઞાપત્ર મોકલીને સમરસિંહને બોલાવ્યો, જેથી તે પણ સમગ્ર સામગ્રી તૈયાર કરીને દીલ્હી તરફ રવાના થયો. ૩૧૮ ત્યાં પહોંચતાંજ સુલતાન કુતુબુદ્દીને અત્યંત માનપૂર્વક સમરસિંહને બોલાવી તેની સાથે પોતે મળ્યો. ૩૧૯ તે વેળા સમરસિંહ પણ જાતજાતનાં ભેટણાં મૂકીને રાજા આગળ નમી પડ્યો અને પૃથ્વી પર લોટી પડેલા તેને રાજાએ ઉત્કંઠાપૂર્વક જોયો. ૩૨૦ સુલતાન કુતુબુદ્દીન સમરસિંહ ઉપર અત્યંત પ્રસન્ન થયો. તેણે પોતાની મહેરબાની બદલ સર્વદેશના વેપારીઓમાં મુખ્યપાણું સમરસિંહને અર્પણ કર્યું. ૩૨૧ એ રીતે ત્યાં રહીને રાજાની નવી નવી કૃપા તેણે સંપાદન કરી અને કુટલોક કાળ આનંદપૂર્વક વીતાવ્યો. ૩૨૨ દાનવીર

પ્રસ્તાવ ૫

સમરસિંહે, ત્યાં રહીને કોઈ એક ગાયન કરનારાને માત્ર એકજ ગાયનના ઇનામ તરીકે એક હજાર રૂપીઆ અર્પણ કર્યા હતા. ૩૨૩

સમરસિંહના કાર્યો

ત્યાર પછી શ્રીમાન કુતુબુદ્દીનની રાજ્યલક્ષ્મીને તિલક સમાન ગ્યાસુદીન નામનો બાદશાહ થયો. ૩૨૨ તેણે અત્યંત પ્રેમથી સાધુ સમરસિંહને ધણું માન આપ્યું હતું અને અલપખાનની પેઠેજ ધણું સન્માન કરીને પોતાના પુત્ર તરીકે તેને સ્વીકાર્યો. ૩૨૫ બુદ્ધિમાન સમરસિંહે ત્યાં રહીને, સુલતાનના કેદી થયેલા પાંડુ દેશના વીરવલ્લભ નામના રાજાને છોડાવ્યો હતો, અને તેને તેના દેશમાં ફરી રાજ્યાસને બેસાડીને ‘રાજસંસ્થાપનાચાર્ય’ એવું બિરુદ (પદકાબ) પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ૩૨૬-૩૨૭ ધર્મવીર સમરસિંહે, બાદશાહના ધણા માનને લીધે નેમિનાથ ભગવાનની જન્મભૂમિ મથુરામાં તથા હસ્તિનાપુર નગરનો સંઘ કાઠીને અનેક સંઘ પુરુષો સહિત શ્રીજિનપ્રભસૂરિ સાથે તીર્થ યાત્રા કરી હતી. અને એ રીતે પોતે સંઘપતિ થયો હતો. ૩૨૮-૩૨૯

સમરસિંહને તિલંગ દેશનો અધિકાર

(તે પછી તૈલંગ દેશમાં સુખા તરીકે રહેલા) ગ્યાસુદીનના પુત્ર ઉલ્લખાન, કે જેને પોતાના પિતા તરફથી ધણું માન મળતું હતું તેનો સમરસિંહે આશ્રય કર્યો. ૩૩૦ એટલે ઉલ્લખાને પણ ‘સમરસિંહ મારો ભાઈ છે અને વિશ્વાસપાત્ર છે’ એમ માનીને તેને તૈલંગદેશનો અધિપતિ બનાવ્યો. ૩૩૧ ત્યારે સમરસિંહે પણ પોતે નિષ્પાપ બુદ્ધિવાળો હોઈને તુર્ક લોકોના કેદી તરીકે પાંડાલાં અગીઆર લાખ મનુષ્યોને છોડાવ્યા. ૩૩૨ અનેક રાજાઓ, રાણાઓ અને વ્યવહારીઓ ઉપર તેણે ધણો ઉપકાર કર્યો તેમજ સર્વ દેશોમાંથી આવેલા શ્રાવકોને પણ કુટુંબની સાથે ત્યાં વસાવ્યા

સમરસિંહને તૈલંગ દેશનો અધિકાર

૩૩૪ અને ઉરંગલ નામના નગરમાં જિનદેરાસરો બંધાવીને જિનશાસનનું સામ્રાજ્ય એકછત્ર તેણે કર્યું. ૩૩૫ પરનારીસહોદર સમરસિંહે તૈલંગદેશનો સ્વામી થઈને પણ સર્વનો ઉપકાર કરવામાંજ પોતાની પ્રભુતા માનીને પોતાના પૂર્વજોને દીપાવ્યા હતા. ૩૩૬ તેની ભાગ્યસંપત્તિ જન્મથી આરંભીનેજ પ્રતિદિન અધિકાધિક ઉભત થયે જતી હતી અને તેથીજ જિનશાસનમાં તે ચક્રવર્તી સમાન થઈ શક્યો હતો. ૩૩૭ વળી તે સમરસિંહ અત્યંત સાત્ત્વિક હતો, જેથી પૃથ્વીપર સમગ્ર મનુષ્યના ચિત્તને આનંદદાયક થઈને તેઓના હૃદયમાં વસી રહ્યો હતો. ૩૩૮ તેણે તૈલંગ દેશનું નીતિથી રક્ષણ કરીને શ્રીરામચંદ્રની સમાનતા સંપાદન કરી હતી, સુપાત્રોને નિરંતર અતુલ દાન આપીને કર્ણની તુલના પ્રાપ્ત હતી અને સર્વજીવોને રક્ષણ આપી જીમૂતવાહનની સમાનતા મેળવી હતી. આ રીતે બીજા ભરતરાજ સમાન તે સમરસિંહના વખાણ કરવાને કાણુ સમર્થ છે? ૩૩૯ કલિયુગના સમયમાં પણ પૃથ્વીમાં એ પ્રમાણે સત્યયુગ પ્રવર્તીવીને સમરસિંહ સ્વર્ગમાં પણ સત્યયુગ પ્રવર્તાવવા માટે ત્યાં વાઢ્યો ગયો. ૩૪૦ જો કે પૂર્વકાળમાં પણ ભરતરાજ વગેરે અનેક પુરુષો શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરનારા થઈ ગયા છે, પણ તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય ગણાય નહિ. કેમકે તેઓ જે સમયે જન્મ્યા હતા તે સમય પવિત્ર અને સુખમય સત્યયુગનો હતો, વળી તે પુરુષો પણ પોતે રાજા હોઈને મોટા શ્રીમંત હતા; પણ આ વિષમ કાળમાં સાધુ સમરસિંહ, કે જે માત્ર વણિકગતિમાંજ ઉત્પન્ન થયો હતો છતાં પણ તેણે શત્રુંજયોદ્ધાર વગેરે અદ્ભુત કર્મો કર્યા (એજ આશ્ચર્ય ગણાય) અને તેથી તેને કોની ઉપમા આપીને વર્ણવી શકાય ?

એ પ્રમાણે શ્રીવિમલાચળના અલંકારરૂપ ૩૪૧ ભગવાન આદિજિનેશ્વરના ઉદ્ધારક સાધુ દેશલનું આ ચરિત્ર અમુક અદ્ય અંશમાંજ

સમરસિંહને તિલંગ દેશનો અધિકાર

માત્ર વિનોદની ખાતર મેં જણાવ્યું છે. ૩૪૨ શ્રીગુરુચક્રવર્તી શ્રીસિ-
દ્ધસૂરિ કે જેઓ શાંતુજય ઉપરના તીર્થનાથની પ્રતિષ્ઠાવિધિ કરવામાં
અગ્રેસર હતા; તેમના શિષ્ય કક્કસૂરિએ આ ચરિત્ર રચ્યું છે. ૩૪૩
વિક્રમ સંવત ૧૩૯૩ માં કાંજરોટ નામના નગરમાં (રહીને) શ્રીમાન
કક્કસૂરિએ આ પ્રબંધની રચના કરી છે. ૩૪૪ આ ગ્રંથ લખવામાં
મુનિકલશ સાધુએ પોતાનું હિત ઇચ્છીને ગુરુને નિત્ય સહાય કરી
છે. ૩૪૫ જ્યાં સુધી આકાશમાં સૂર્ય ચંદ્ર પ્રકાશ્યા કરે અને પૃથ્વીપર
મેરુ પર્વત સ્થિતિ કરે ત્યાં સુધી આ પ્રબંધ સત્પુરુષોમાં માનપાત્ર
થાઓ. ૩૪૬

પંચમ પ્રસ્તાવ સમાપ્ત

સુધારો વધારો

ચતુર્થ પ્રસ્તાવમાં ૩૧૬ અને ૩૧૭ ના શ્લોકની વચ્ચેનો આ
શ્લોક રહી ગયો છે—

ગાઢા સંતુઃ (?) કરમાશ્વેલુશ્ચલ્લપદક્રમાઃ ।

દીશન્તીવૈતે મવ્યાનાં ધર્મસ્ય ત્વરિતા ગતિઃ ॥

પ્રસ્તાવનાના ૨૩ મા પેજની ૬ મી પંક્તિ ‘બલ્લાનક મંડપમાં
રહેલા સિંહનો પણ ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે’ આ પ્રમાણે છે, તેને બદલે
“ત્રિભુવનસિંહે બલ્લાનક મંડપનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો છે” એ પ્રમાણે
સુધારો.

